

Metges i medicina d'Occitània

JACINT CORBELLA

Institut
d'Estudis
Catalans

SECCIÓ
DE CIÈNCIES
BIOLÒGIQUES

Metges i medicina
d'Occitània

Metges i medicina d'Occitània

JACINT CORBELLA

Barcelona, 2012

Institut
d'Estudis
Catalans

SECCIÓ
DE CIÈNCIES
BIOLÒGIQUES

Corbella i Corbella, Jacint, 1937-

Metges i medicina d'Occitània. — (Arxius de les Seccions de Ciències ; 145)

Bibliografia

ISBN 9788499651378

I. Institut d'Estudis Catalans. Secció de Ciències Biològiques II. Títol

III. Col·lecció: Arxius de les Seccions de Ciències ; 145

1. Metges — Occitània — Biografia 2. Medicina — Occitània — Història

3. Catalunya — Relacions — Occitània 4. Occitània — Relacions — Catalunya
61:929(447)

© Jacint Corbella i Corbella

© 2012, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició

Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: octubre del 2012

Tiratge: 300 exemplars

Text revisat lingüísticament per la Unitat de Correcció del Servei Editorial de l'IEC

Compost per Fotoletra, S.A.

Imprès a Service Point FMI, SA

ISBN: 978-84-9965-137-8

Dipòsit Legal: B. 28884-2012

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

Taula

Introducció	7
PRIMERA PART: LA BASE MEDIEVAL	
El setè centenari de la mort d'Arnau de Vilanova: occità del nord, occità del sud (1311-2011)	11
Gui de Chauliac, màxim cirurgià de la baixa edat mitjana (c. 1298-1368)	20
Montpeller: la primera escola de medicina en el món del seu temps (1289)	24
SEGONA PART: LES RELACIONS CATALANOOCITANES	
Les relacions catalanooccitanes en el camp de la medicina	31
Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya: acadèmics de Montpeller	49
Dos professors de Montpeller doctors <i>honoris causa</i> per la Universitat de Barcelona (1931)	60
Alain Guy i Louis Dulieu: participació occitana en el Primer Congrés d'Història de la Medicina Catalana de 1970	63
TERCERA PART: METGES I ESPECIALITATS	
Tres clàssics	69
Guilhèm Ader (c. 1567-1638), metge i poeta gascó	71
Antoine Deidier (1670-1746), metge amb activitat a Montpeller i Marsella.	
Idees sobre el contagi	75
L'obra de Jean Baseilhac, més conegut com fra Cosme (1703-1781)	80
Dos capdavaners	87
Jean Louis Alibert (1768-1837), iniciador de l'escola de dermatologia francesa	89
L'obra mèdica d'Arthur Fallot (1850-1911)	93
L'anatomia	97
Léo Testut (1849-1925), membre corresponent de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona	99
Dos catedràtics d'anatomia de París d'origen occità, formats a Montpeller:	
Henri Rouvière (1876-1952) i André Delmas (1910-1999)	104
Justin Benoit (1813-1893), catedràtic d'anatomia, degà de Montpeller i membre de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona	107

La fisiologia	111
L'obra de François Magendie (Bordeus, 1783 - Sannois, 1855)	113
Camil Soula, professor de Tolosa i l'Institut de Fisiologia	117
Tres generacions de psiquiatres	121
Tres generacions de psiquiatres del Llenguadoc	123
Dos grans cirurgians	127
Dos grans cirurgians d'Occitània de la primera meitat del segle XIX	129
La infància. Aspectes socials	133
Madeleine Brès (1842-1921), primera doctora en medicina francesa, era occitana	135
Theóphile Roussel (1816-1903), metge i polític, propulsor de lleis de salut pública	138
L'obra d'Antoine Marfan (1858-1942), com a pediatre i historiador del seu país	141
L'obra de Jean B. Fonssagrives (1823-1884), higienista i protector de la salut de la infància	144
Una nissaga	149
Els Chauffard, metges d'Avinyó, professors a París	151
Montpeller	155
El Vitalisme a l'escola de Montpeller	157
L'obra de Joseph Grasset (1849-1918), mestre de l'Escola de Montpeller	160
Medicina naval	165
Les escoles de medicina naval: Toló. La medicina colonial	167
Albert Calmette, membre d'honor de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona, 1932	171
Els Dausset	175
Nota sobre l'obra d'Henri Dausset (Tarba, 1874 - París, 1936) en el camp de la nutrició i la fisioteràpia	177
El professor Jean Dausset (1916-2009). Fi d'una vida útil per a la humanitat	181
Altres aspectes	185
Metges naturalistes	187
Metges a la política	190
QUARTA PART: ALGUNS ESTUDIS TERRITORIALS	
Notes sobre la medicina de l'Aran	201
Manuel Saforcada i Ademà (1877-1968), professor de medicina legal a Barcelona	203
Nota sobre una topografia mèdica de Viella i la Vall d'Aran de l'any 1913	207
Una tesi sobre la medicina aranesa en els segles XVII i XVIII: els arxius parroquials	213
Medicina antiga a l'Arieja	219
Alguns aspectes històrics de la medicina de l'Arieja	221
La medicina a l'Avairon	229
Sobre alguns aspectes històrics de la medicina a l'Avairon	231
CINQUENA PART: PETIT DICCIONARI DE METGES OCCITANS	
Explicació	255
Petit diccionari de metges occitans	269

Introducció

1. La relació entre la medicina catalana i occitana té un origen bastant comú a l'edat mitjana. Aleshores fou molt intensa i després, separades per la política que fa la història, ha estat intermitent. Hi hagué períodes de gran separació i desconeixement, i d'altres amb esforços de proximitat.

El setè centenari de la mort d'Arnau de Vilanova, que s'ha escaigut l'any 2011, indueix, gairebé obliga, a un record d'aquesta activitat comuna que Arnau, metge dels reis d'Aragó a Barcelona, metge de papes a Avinyó i professor a Montpeller, simbolitza més bé que cap altre.

El fet que des de l'Estatut de 2006, l'occità, en la seva forma aranesa, sigui llengua oficial a Catalunya, obliga, també, a fer un esforç per aquest coneixement. Aquests dos punts ja justificarien un estudi d'aquest tipus.

La medicina occitana és molt diversa, per l'extensió mateixa del país. Hi ha hagut una tendència a ser atreta pel focus d'absorció de la gran medicina francesa, amb el seu centre a París. Entre els grans metges francesos, n'hi ha molts d'origen occità. D'altres han treballat en el seu propi territori, des del medi rural fins a l'universitari, i sovint hi ha personalitats importants. Aquí en tenim un notable desconeixement.

Així, creiem que val la pena fer una aproximació per a millorar el coneixement del que ha estat el passat, i en part el present, occità en el camp de la medicina.

2. Pel que fa a aquest llibre, està dividit en cinc parts, no totes de la mateixa extensió. La primera, curta, marca només esquemàticament els punts més brillants de la història de la medicina en terres de llengua d'oc, centrada en l'edat mitjana, que fou l'època més important. La segona intenta resumir els aspectes de més interès de les relacions entre metges catalans i occitans. La tercera, la més extensa, recull en bona part el text d'alguns articles ja publicats, en les revistes *Gimbernat* i de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya, a vegades amb algunes modifica-

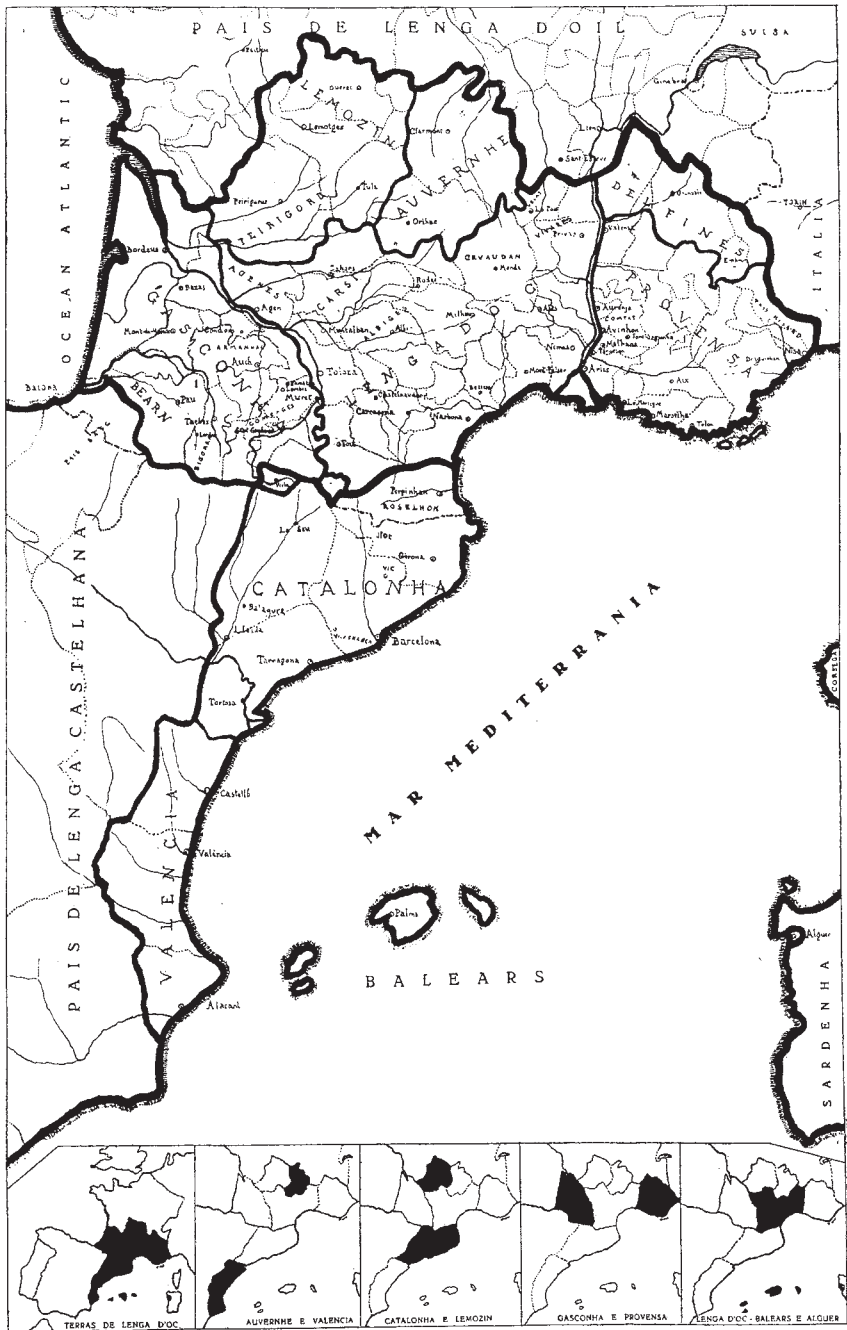
cions. A la quarta part hi ha alguns estudis territorials, de la medicina en comarques o departaments, l'Aran, l'Arieja i l'Avairon, sense que això signifiqui cap intenció alfabètica. A la cinquena hi ha un relativament petit diccionari de metges occitans, tots ells desapareguts, d'acord amb criteris d'una certa distribució territorial, també del temps, més els anteriors a 1950, i en relació no solament amb activitat científica, sinó també assistencial, cultural, fins i tot social i política.

3. L'extensió d'Occitània. En principi, seguim els criteris que s'utilitzaren a la revista *La Medicina Catalana. Portantveu de l'Occitània Mèdica* de l'any 1933, a la *Histoire chronologique de la civilisation occitane* d'André Dupuy i també a la Wikipèdia. Tots ells són pràcticament coincidents, si més no pel que fa al contingut d'aquest llibre.

4. Alguns problemes de grafia. Es refereixen a termes geogràfics, regions històriques i principalment el nom de ciutats, que tenen el seu ús actual en francès, que tenen un nom occità propi i, a més, a vegades, un nom català consolidat per l'ús. Exemples de catalanització del nom serien Montpeller o Marsella; menys clars, els casos de Bordeus (Bordeaux), Llemotges (Limoges); més complex, el cas de Tolosa de Llenguadoc o Toulouse. Hem preferit no ser excessivament rígids, en relació amb el context en què s'escriu o l'origen de l'article publicat.

5. Ja s'ha dit que l'origen d'aquest text es troba en els articles publicats, primer, a la revista *Gimbernat*, des de l'any 2000, i després, també, a la *Revista de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya*, a partir de 2008. Molts els deixem com estaven i en d'altres s'han fet algunes modificacions, principalment addicions.

Primera part: la base medieval

FONT: *La Medicina Catalana* (1933), núm. 1, p. 2.

El setè centenari de la mort d'Arnau de Vilanova: occità del nord, occità del sud (1311-2011)

INTRODUCCIÓ

Arnau de Vilanova va morir el dia 6 de setembre de 1311, fent un viatge en vaixell des de Nàpols fins a Avinyó, quan estava prop de les costes de Gènova. Cal dir que Arnau de Vilanova ha estat el metge més important en tota la història de la medicina catalana i l'únic cas en què un metge català ha estat el de més nivell i prestigi en el món de la seva època. També fou professor de l'escola de medicina més important del seu temps, la de Montpeller. Igualment, la seva obra escrita fou molt important, tant pel que fa a escrits de caire mèdic, com als relacionats amb la filosofia, i sobretot amb una visió reformadora de la religió, que féu que alguns (el poder religiós) l'arribessin a considerar heterodox, quan no heretge. En aquesta obra, molt extensa hi ha una bona part d'escrits que probablement no foren seus, sinó que solament se li han atribuït: són els que es consideren apòcrifs i, pel que respecta a la part mèdica, són pràcticament la meitat del que inicialment es considerava obra original.

La seva obra ha estat analitzada a bastament. Jaume Mensa recull una bibliografia amb gairebé un miler d'estudis. Entre els que s'hi han dedicat més, cal esmentar, com a mínim, Paul Diepgen, professor a Leipzig, que va impulsar l'estudi de l'obra mèdica en els temps moderns, i, entre nosaltres, Juan A. Paniagua, Luis García Ballester, entre els desapareguts, i, en el camp ideològic, religiós, Tomàs Carreras Artau, Miquel Batllori i Josep Perarnau de manera molt extensa. També hi ha estudis de Jaume Mensa en el camp bibliogràfic estricte.

ASPECTES BIOGRÀFICS

La seva vida és relativament coneguda, tot i que hi ha aspectes importants foscos. El lloc de naixement d'Arnau de Vilanova no està documentat de manera certa. A França era considerat provençal; també hi ha hagut altres possibilitats, en relació amb poblacions que portessin el nom de «Vilanova», que n'hi ha hagut moltes. Ara, la crítica històrica es decanta més aviat per suposar-lo nascut a València, o a prop, en el temps de la conquesta de la ciutat per Jaume I. La seva incardinació eclesiàstica a la diòcesi de València apunta cap a aquesta possibilitat. Probablement era de família catalana o, a més distància, provençal. La data més probable del seu naixement s'accepta cap a l'any 1238. La seva única filla, Maria, fou monja dominica a València. Sembla que tenia un bon coneixement de la llengua àrab, que es parlava aleshores correntment a València, amb àmplia població musulmana.

No se sap clarament on va estudiar, però sí que quan tenia uns quaranta anys exercia a Barcelona i era metge dels reis d'Aragó. El seu prestigi com a metge pràctic ja era molt gran. Cap al 1289 comença una etapa llarga a Montpeller, on fou mestre de la Facultat, un dels que hi ha deixat més petjada en el record històric, i on es casà amb Agnès Blasi, que era de família montpellerina. Nebots seus foren Joan i Ermengol Blasi, metges coneguts, també d'aquella ciutat. Allà escrigué llibres i arribarà a ser el metge de més anomenada. El 1300 consta com a «habitant montpessulan».

La seva relació amb la casa reial d'Aragó fou àmplia, en dues vessants, mèdica i política. Probablement cap al 1281, quan ja tenia més de quaranta anys, fou cridat pel rei Pere per a ser metge de la casa reial. També ho fou dels seus successors Alfons i Jaume II. Més cap al final de la seva vida fou ambaixador del rei d'Aragó a París.

Un altre aspecte és la relació professional amb alts dignataris de l'Església, inclosos diversos pontífexs. Això féu que tingués una protecció personal quan va ser acusat pels seus escrits. Va ser metge de Bonifaci VIII, al qual sembla que va tractar del seu mal de pedra; de Benet XI; de Bertran de Got, cardenal de Bordeus, elegit papa Climent V, el 1305. Durant aquest conclave de 1305 a Perusa, sembla que Arnau estava empresonat. La seu papal aleshores estava a Avinyó: eren els anys coneguts com del *Cisma d'Occident*.

Les seves opinions religioses li van complicar molt la vida en els últims anys. El mes d'octubre de 1309, a Avinyó, davant del Papa i els cardenals explicà les seves opinions reformistes de l'Església. Aquest fet va tenir repercussions en la seva relació amb el rei Jaume II d'Aragó. Però el germà d'aquest, Frederic de Sicília, el continuà protegint. Bona part dels anys 1310 i 1311 els passà a Nàpols i Sicília. L'estiu de 1311 viatja cap a Avinyó, i sembla que va morir al vaixell el dia 6 de se-

tembre, durant el viatge, quan estava prop de Gènova, on fou enterrat. Passava dels setanta anys i la seva situació personal era complicada. En l'estudi de la seva obra, cal separar dues parts: els escrits mèdics i els escrits espirituals.

OBRA MÈDICA

Podem distingir-hi tres aspectes principals: el directament assistencial, el docent com a professor a Montpeller i la seva obra escrita que va tenir una gran influència directa durant més de dos segles, tota la baixa edat mitjana, fins al Renaixement. Després, tot i que es reedità, ja fou substituïda pels nous corrents de la ciència. Dels seus llibres cal destriar els que són pròpiament d'Arnau dels que se li atribueixen, però que amb la crítica moderna es consideren apòcrifs. És a dir, porten el nom d'Arnau però no foren escrits per ell. L'atribució d'obres al nom d'Arnau s'accepta que fou deguda al prestigi del nom de l'autor, i així l'obra tenia més difusió.

Una primera classificació va ser feta per Tomàs Carreras Artau. Dels seixanta-un escrits que hi ha en la col·lecció d'obres publicada a l'inici de la impremta, però gairebé dos-cents anys després de la mort d'Arnau (l'edició més significativa és la de Lió, de 1520), actualment es consideren clarament d'Arnau només la meitat. La tasca de Paniagua per fer aquesta tria ha estat bàsica. Els manuscrits es troben, principalment, a la Biblioteca Nacional de París, la Biblioteca Sloane del British Museum, la Bodleian Library d'Oxford, i també a Cambridge, Munic, Erfurt, Viena, entre les principals. El primer imprès conegut és el *Libellus de arte cognoscendi venena*, fet a Pàdua el 1473. Se'n van fer cinc edicions en quatre anys, totes italianes. El primer que es va imprimir a la Península és l'*Antidotarium* (València, 1495). El primer recull d'obres en un sol llibre és l'edició de Lió, de 1504, *Opus preclarum magistri Arnaldi di Villa Nova...*, que aplega cinquanta-cinc tractats recollits per Tomàs Murgui, metge de Gènova.

ELS APÒCRIFS

En l'anàlisi de l'obra cal descartar els llibres apòcrifs, que no són d'ell, però que durant molt temps, segles, han circulat amb el seu nom, i això els donava prestigi. La crítica moderna n'ha exclòs l'autoria: l'esporgada ha estat intensa. Se li van atribuir moltes idees que no eren seves. Solen ser els llibres menys rigorosos, de menys nivell, però de més abast i sortida. Potser li donen una imatge més renovadora en l'aspecte mèdic. Entre els que es consideren avui no arnaldians, cal citar-ne com a mínim tres: el *Breviarium practicae*, que ha estat potser l'obra més esmentada entre tots els que han estudiat Arnau, però també la que ha creat una polèmica més gran. Comprèn tota la medicina, del cap als peus («a capite usque ad

plantam pedis»). Sembla que fou escrita a Itàlia. Un segon apòcrif important seria el *Regimen sanitatis salernitanum*. És un llibre escrit en hexàmetres, d'intenció higienista. Va fer molt popular el nom d'Arnau, però és una falsa atribució. Potser es va editar en un volum junt amb un règim d'Arnau. Altres règims sí que són d'Arnau. Un tercer seria el *Thesaurus pauperum*, que és un dels clàssics de l'edat mitjana. Pot haver-n'hi una part d'Arnau, un comentari a un text anterior, o un arranjamment del text de Petrus Hispanus.

OBRA ACCEPTADA

Queden encara uns trenta escrits que són considerats autèntics d'Arnau. Actualment, la Universitat de Barcelona, en col·laboració amb la Fundació Noguera, n'està fent una edició, que ja va per més d'una quinzena de volums. Un llibre important és l'*Speculum medicinae*, o bé *Medicinalium introductionum speculum*. És extens: trenta-sis folis d'escriptura comprimida en les edicions clàssiques d'obra completa. És un llibre fonamentalment teòric, una introducció a la medicina. Pagniagua considera que és un «text bàsic, reflecteix com cap altre la doctrina mèdica de l'autor». Segueix una orientació galènica i és un llibre per a ensenyar medicina. Va tenir una gran acceptació, difusió i influència. Sembla que fou escrit en el temps de professor a Montpeller, per tant, en la seva maduresa. Dels *Regiments de sanitat*, n'hi ha un d'apòcrif, però els altres són autèntics. El més conegut és el *Regimen sanitatis ad regem aragonum*, destinat a Jaume II. És un llibre clar i útil, un dels pocs que va ser traduït al català, perquè tota l'obra mèdica d'Arnau és en llatí. Fou traduït per Berenguer Çarriera per a la reina Blanca. També hi ha, entre d'altres, un *Regimen almariae*.

La *Practica summaria* és un escrit breu, d'orientació clínica, sovint editat darrere del *Breviarium*. És dels últims anys de la vida d'Arnau i sembla que l'escrigué a petició de Climent V. Són setze capítols breus que tracten aspectes clínics i terapèutics, d'estil clar i entenedor. Entre altres obres de caràcter teòric, destaquen *Tractatus de intentione medicorum*, que sembla redactat en els anys de Montpeller, text breu amb intenció docent, important per entendre el seu criteri mèdic, i el *Libellus de humido radicali*, que és un text més aviat de sentit fisiològic. Vol explicar més el funcionament del cos que no pas la patologia. L'«humido» seria el suport de la calor innata i la base de la vida orgànica. És una obra curta.

ESCRITS TERAPÈUTICS

Una bona part de l'obra d'Arnau té aquesta orientació, necessària en un metge pràctic. L'*Aphorismi de gradibus* és un text important, que estudia la dosificació dels medicaments i els efectes de la barreja dels medicaments elementals o «simples».

Intenta introduir una valoració numèrica, i en aquest sentit té un valor una mica com a precursor. Una altra obra breu dins dels escrits terapèutics és l'*Epistola de dosi theriacalium*, que se solia imprimir al final de *De venenis*. L'*Antidotarium* és una obra important, relativament extensa, d'uns vint folis densos. Fou el primer llibre d'Arnau imprès a la Península. Tracta del coneixement dels medicaments i de com s'han d'administrar, combinar, recollir i preparar. Seria un escrit de farmacologia aplicada. Cal dir que *antídots* vol dir, en bona part, medicaments. Igualment, hi ha el *De simplicibus*, que tracta dels medicaments simples. És un estudi interessant sobre les plantes medicinals. Sembla dirigit a un estudiant i s'accepta que fou escrit en el temps de Montpeller.

Un tema no gaire allunyat dels medicaments és el dels verins. Té un *De venenis*, text breu, erudit, amb citació freqüent d'autors antics, i també de moderns pel seu temps. Valora la triaga magna, explica els antidots; hi ha receptes contra picades d'animals i altres intoxicacions. Aleshores va ser un escrit important. Un altre és el *Libellus de arte cognoscendi venena*, encara més breu que l'anterior. És clar i precís, explica els símptomes de les intoxicacions i el seu tractament. Paniagua el considera una monografia senzilla i útil.

Entre els que són prou coneguts encara caldria esmentar algunes obres: *Tractatus de aquis medicinalibus*, text molt difós, curt, de tres folis. Tot i l'esporgada, hi ha algun dubte sobre la paternitat. Altres d'aquest tema s'han considerat apòcrifs. Un altre escrit, que potser s'ha sobrevalorat, és el *Liber de vinis*, imprès sobretot a Alemanya en el segle XVI. Ha fet que es valorés Arnau com un dels iniciadors de l'estudi de l'alcohol. Un *Tractatus de esu carniū* ha estat analitzat des del punt de vista de l'alimentació dels cartoixans. Encara hi ha gairebé deu obres més d'Arnau que ara no s'esmenten.

TRADUCCIONS DE L'ÀRAB

Carreras Artau esmenta sis llibres d'Arnau, quatre dels quals serien traduccions de textos àrabs i els altres dos, de versions àrabs d'altres autors. Corresponen al primer període d'Arnau. Un és el *Libellus avicennae de viribus cordis*, una de les primeres obres d'Arnau, traduït probablement a Barcelona el 1282. Al mateix temps va traduir de l'àrab un escrit de Galè, *Galenī liber de vigore et ictigatione et tremore et spasma*. Carreras també esmenta dos comentaris sobre Hipòcrates i dos sobre Galè.

LES OBRES DE CARÀCTER MÉS ALQUÍMIC

Gairebé totes es consideren apòcrifes, però li van donar gran fama posterior. Aquesta idea de savi alquimista, lligada a la figura d'Arnau, sembla lluny de la re-

alitat. Cal dir, però, que Gabriel García Márquez, en els seus *Cien años de soledad*, el considera «nigromante», en opinió d'un savi català. Carreras inclou onze obres en aquest grup. Les dues més conegudes són *Rosarium philosophorum* i *Flos florum*. També se li ha atribuït un *De sigillis*, sobre fabricació de segells d'or per al tractament de malalties. Sembla que no el va escriure, encara que se sap que els utilitzava, com en el cas de Bonifaci VIII per al tractament d'un còlic renal. El seu nebot, i també metge, Joan Blasi, els emprava, i n'hi havia en el seu inventari de béns. Molt discutida és l'atribució del *De improbatione maleficiorum*, dirigit al bisbe Jaspert, que en tot cas fóra dels primers temps.

L'extensió dels pseudoarnaldians, encara que dificulta conèixer el pensament veritable d'Arnau, rau en l'interès que tenen per conèixer molts aspectes del pensament d'una bona part de la societat del seu temps. També remarquen el prestigi d'Arnau, que dona aixopluc amb el seu nom a idees d'altres.

ELS ESCRITS RELIGIOSOS I ESPIRITUALS

En molts aspectes són més importants que els mèdics. Tot i que quan vivia, l'aspecte més valorat de la personalitat d'Arnau és que fou un gran metge, el de màxim prestigi en el món d'aleshores, cal dir que l'obra espiritual ha persistit molt més i ha interessat durant més anys a més persones. Avui, les idees mèdiques medievals estan totalment superades pel progrés de la ciència, a partir sobretot del segle XIX. En canvi, idees com la de reforma de l'Església des de dins, un matís d'heterodòxia ja a començament del segle XIV, tenen encara avui la seva importància, i més veient com el tractava la Inquisició i com les gastà després, perseguint i martiritzant molts dissidents.

Aquests escrits espirituals són una part molt important, i diferent, de la seva obra. La majoria són de l'última etapa de la seva vida, i destaca la visió reformista que té de l'Església, impulsada des de dins. Està considerada, en part, heterodoxa i fou perseguida *post mortem* per la Inquisició. Ha tingut una amplíssima repercussió i la bibliografia és molt extensa, més que l'estudi dels aspectes mèdics. Encara avui, els estudis sobre Arnau tenen la seva vigència i es fan reunions científiques al seu voltant. Aquí no els hem pas d'analitzar, ni és el lloc. Són els que han facilitat en gran part la persistència del coneixement d'Arnau. Sense aquests escrits la seva obra mèdica fóra probablement menys coneguda. Hi ha molts treballs sobre anàlisi del pensament d'Arnau, encara vigents avui mateix.

Encara en vida va tenir polèmiques. Hi hagué topades fortes amb els dominics de Girona els anys 1302 i 1303; una topada important amb Martí d'Ateca, dominic i confessor del rei. Així, es barallaven públicament el metge i el confessor de Jaume II. I ja s'ha dit que el 1309 va comparèixer a Avinyó davant els cardenals i el mateix pontífex. Proposava la reforma de l'Església pel camí de l'evangeli i de la vida sen-

zilla. Fou un dels impulsors del beguinatge. Denuncià la situació de corrupció i volia solucions des de dins de l'Església, sense trencaments. Podria ser considerat com un dels precursors de la reforma del segle XVI. El 1316, cinc anys després de la seva mort, una llarga llista d'escrits d'Arnau són considerats herètics i condemnats per la Inquisició, en un procés i sentència a Tarragona.

Cal esmentar, si més no, l'*Expositio super apocalypsis*, que potser sigui la seva obra més notable en aquest camp, i es creu que data de cap al 1292. Carreras diu que «conté una grandiosa visió del passat, present i esdevenidor de l'Església». En el *Tractatus de tempore adventus Antichristi et fine mundi*, escrit cap al 1297, veu que hi ha signes que assenyalen la vinguda de l'Anticrist. Potser menys important és el *De cymbalis ecclesiae*, de 1301, dedicat al prior i monjos de la cartoixa de Scala Dei. Els cartoixans estan entre els monjos que tenen la regla més dura. Cal recordar que Arnau va llegir la seva biblioteca de llibres religiosos al monestir de Scala Dei. No queden escrits doctrinals després de 1305: sembla que la pressió, o potser ja la persecució, començava a ser eficaç.

OCCITÀ DEL NORD, OCCITÀ DEL SUD

Arnau va viure en un moment en què la sortida occitana de la Corona d'Aragó ja estava tancada, resolta militarment i políticament en favor del rei de França. Però el país existia i la llengua, també. Arnau va viure molts anys a la part del sud dels Pirineus, de llengua catalana, a València on probablement va néixer, i a Barcelona, on va excel·lir com a metge reial. Però també va actuar en terra de llengua d'oc, al nord dels Pirineus, com a professor i metge a Montpeller, com a metge a Avinyó. Molts francesos encara el suposen d'origen familiar provençal. La Universitat de Montpeller valora el seu antic professor i el campus hospitalari Arnaud de Ville-neuve està ben perfilat. Per tant, Arnau és un exemple ben típic, en un moment en què les diferències estaven menys establertes, d'un apropament real entre Occitània i Catalunya. El record en el nom d'algunes institucions es manté també aquí, com ara l'estàtua de la Facultat de Medicina de València, o el nom d'Hospital Arnau de Vilanova de la Universitat de Lleida.

DOS PARALELISMES

Són els d'Arnau amb Ramon Llull i amb Miquel Servet. Tot i que són de signe diferent, val la pena d'esmentar-los.

Amb Ramon Llull hi ha una coincidència d'anys de vida. Són coetanis rigorosos. Els anys atribuïts de naixement són 1235 per a Llull i 1238 per a Arnau. Els de mort, serien de 1311 per a Arnau i 1316 per a Ramon Llull. Probablement nascuts en terres de conquesta recent (València i Mallorca), ambdós estaven en la seva

plenitud als volts de 1300, i són les figures intel·lectuals de més relleu dins de la cultura catalana medieval. Arnau fou, principalment, metge, amb exercici, va escriure molt de medicina i també té obra religiosa. Ramon Llull, que no era metge, té nombrosos escrits sobre ciència, potser metodologia de la ciència, l'obra del qual encara és recordada avui, i amb més actualitat que la d'Arnau. I sense ser metge també va escriure algun text de medicina.

En el cas de Miquel Servet, del qual el 2011 es recordava el cinc-cents aniversari del seu naixement, i és un dels quatre personatges inscrits en la cúpula de l'amfiteatre de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya, també hi ha un paral·lisme. El més important és en el camp religiós. Els dos eren de terres de parla catalana; en el cas de Servet, de la Franja, però inclosa en el bisbat de Lleida. Els dos eren metges, amb obra escrita, la d'Arnau àmplia i amb una gran influència durant dos segles. En el cas de Servet, més reduïda, amb difusió més aviat escassa al començament, però amb un punt essencial que el fa un savi de primer ordre: la descripció del mecanisme correcte de la circulació «menor» de la sang: el coneixement, probablement per les moltes disseccions que havia fet, sobre com passa la sang d'una banda a l'altra del cor, a través dels pulmons. Els dos volien reformar la religió, una església que tenia els seus defectes. I van topar amb la intransigència i la persecució. En el cas d'Arnau, fou més *post mortem*, tot i les dificultats dels últims temps. En el de Miquel Servet, fou un suplici a la foguera de Ginebra, l'any 1553, propiciat pel calvinisme. Recordem, també, que Lluís Alcanyís, catedràtic de medicina de València, amb antecedents jueus, va ser cremat mig segle abans.

BIBLIOGRAFIA SUMÀRIA

- BATLLORI, M. «La patria y la familia de Arnau de Vilanova. A propósito de un libro reciente». *Analecta Sacra Tarraconensia*, núm. 20 (1947a), p. 5-75.
- «Les obres mèdiques catalanes d'Arnau de Vilanova. Notícia preliminar». A: *Obres catalanes. 2: Escrits mèdics*. Barcelona: Barcino, 1947b, p. 57-98.
- CARRERAS ARTAU, J. *Relaciones de Arnau de Vilanova con los reyes de la casa de Aragón*. Barcelona: [L'Acadèmia], 1955. 80 p.
- CARRERAS ARTAU, T.; CARRERAS ARTAU, J. «Arnaldo de Vilanova». A: *Historia de la filosofía española. Filosofía cristiana de los siglos XIII al XV*. Vol. I. Madrid: Asociación Española para el Progreso de las Ciencias, 1939, p. 199-230.
- DIEPGEN, P. «Studien zu Arnald von Villanova». *Archiv. für Geschichte der Medizin*, núm. III (1909), p. 115-130, 188-196, 369-396, i núm. V (1911), p. 88-115, 115-120. [També publicat a *Medizin und kultur*. Stuttgart: Ferdinand Enke Verlag, 1938, p. 108-185]
- GARCÍA BALLESTER, L. «Arnau de Vilanova (c. 1240-1311) y la reforma de los estudios médicos en Montpellier (1309): el Hipócrates latino y la introducción del nuevo Galeno». *Dynamis*, núm. 2 (1982), p. 97-158.
- MENSA I VALLS, J. *Arnau de Vilanova espiritual: Guia bibliogràfica*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1994. 175 p.

- MENSA I VALLS, J. *Arnau de Vilanova*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1997. 95 p. (Episodis de la Història; 313)
- PANIAGUA ARELLANO, J. A. *Studia arnaldiana: Trabajos en torno a la obra médica de Arnau de Vilanova, c. 1240-1311*. Barcelona: Fundació Uriach 1838, 1994. 507 p.
- «En torno a la problemática del Corpus científico arnaldiano». *Arxiu de Textos Catalans Antics*, núm. 14 (1995), p. 9-22.
- PERARNAU ESPELT, J. «Noves dades biogràfiques de mestre Arnau de Vilanova». *Arxiu de Textos Catalans Antics*, núm. 7-8 (1989), p. 276-282.
- «Problemes i criteris d'autenticitat d'obres espirituals atribuïdes a Arnau de Vilanova». *Arxiu de Textos Catalans Antics*, núm. 13 (1994), p. 25-103.
- PERARNAU ESPELT, J. (ed. i cur.). *Actes de la I Trobada Internacional d'Estudis sobre Arnau de Vilanova*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1994-1995. 2 v. 425 + 319 p. (Arxiu de Textos Catalans Antics; 13-14)

Gui de Chauliac, màxim cirurgià de la baixa edat mitjana (c. 1298-1368)*

Gui de Chauliac, que visqué en el segle XIV, és probablement el metge occità l'obra del qual ha tingut més difusió i ha estat en el primer lloc en el camp de la cirurgia durant més de dos segles. Fins arribar a la figura d'Ambroise Paré, a la segona meitat del segle XVI, el seu text, conegut com a *Chirurgia magna*, fou el que tingué més difusió, còpies i edicions. És el gran cirurgià de la baixa edat mitjana i una personalitat de primer nivell en la història universal de la medicina.

Gui de Chauliac va néixer aproximadament cap a l'any 1298, sense que se'n conegui la data exacta. Va morir prop de Lió el juliol de 1368. Fill de família pobra, va néixer en un poblet de muntanya agrest a Chauliac (Chaulhac en occità), de l'actual cantó de Malzieu, en el Gavalda (Gévaudan), ara departament de la Losera (Lozère), en terres de llengua d'oc del Massís Central. Les dades dels primers anys són mínimes, però sembla que per la seva intel·ligència, captada aviat, va ser protegit per a fer estudis de medicina, primer a Tolosa de Llenguadoc i, després, a Montpeller, on es graduà el 1325. Probablement va continuar la formació a Bolonya i després a París. Va seguir, també, estudis religiosos i fou nomenat membre del capítol de l'església de Sant Just de Lió, on, a més, exercí la cirurgia. També va tornar algun temps a Montpeller, on fou professor.

Durant gairebé trenta anys està documentat actuant com a cirurgia en diferents llocs de la vall del Roine, entre Lió i Avinyó, aleshores terra de papes. S'ha escrit que va ser metge de quatre pontífexs: Benet XII, Climent VI, Innocenci VI i Urbà V. L'any 1340 el papa Climent VI va autoritzar l'autòpsia pública de malalts morts per la pesta, per tal de poder estudiar l'epidèmia. Sembla que per aquesta raó, Gui de Chauliac va poder accedir a una formació anatòmica que li serví per al seu

* Publicat a la *Revista de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya*, núm. 23 (3) (2008), p. 115-116.

exercici quirúrgic. El 1344 és nomenat canonge del monestir de Sant Just de Lió, on continua practicant la cirurgia al convent.

El 1348 se'l documenta a Avinyó, en temps de la pesta negra que va delmar un quart de la població d'Europa. Cap a les acaballes de l'epidèmia es va contagiar i va estar algun temps entre la vida i la mort. Finalment, se'n pogué sortir, practicant-se, ell mateix, la incisió dels bubons.

El 1353 fou nomenat canonge de Reims, però no es tenen dades de la seva estada. El 1359 torna a tenir un càrrec important a Sant Just. Finalment, el 1367, es nomenat canonge del bisbat de Mende, la ciutat que és capital de la seva regió natal, l'actual Losera, un departament de la regió del Llenguadoc-Rosselló.

Com es pot veure, les dades sobre la seva vida són escasses. Ni tan sols se saben bé les circumstàncies de la seva mort. Sembla que va ser el 23 de juliol de 1368 en el camí entre Avinyó i Lió, i va ser enterrat al cementiri dels capellans del monestir de Sant Just. Les restes es degueren dispersar quan el monestir fou destruït dos segles més tard, ran de les guerres de religió, l'any 1562.

Si de la seva vida se saben pocs detalls, amb la seva obra mèdica global passa una mica el mateix. Se sap de treballs seus, alguns fins i tot incerts que es consideren desapareguts. El fet és bastant habitual en els autors anteriors a la impremta.

Realment, de Gui de Chauliac ha quedat una sola gran obra, que ell va escriure cap a les seves velleses, quan ja estava molt cansat i una mica com a reflexió del treball de molts anys. La va publicar el 1363, cinc anys abans de morir, i té un títol llarg: *Inventorium sive collectorium artis chirurgicæ medicinae*. Sembla que és una adaptació i ampliació d'un text anterior de cap a 1340. Se'n conserven bastants manuscrits medievals. Bonnichon n'ha fet una bona referència. N'esmenta quaranta-un, en set llengües diferents; la primera, el llatí, amb vint-i-cinc còpies; també en anglès, provençal, francès, alemany, italià i hebreu. El llibre fou conegut amb dos noms més: *Chirurgia magna*, que és el que ha persistit més, i el *Guidon*, referint-se al nom de l'autor. La primera edició impresa es diu que és la de Venècia de 1490, en text llatí. Es coneixen fins a catorze edicions franceses del segle XVI, i encara deu del XVII, a més d'edicions llatines. L'edició i estudi més important és el de Laurent Joubert, de 1579, en francès, editat una dotzena de vegades durant gairebé cent anys.

Ja s'ha dit que aquesta *Chirurgia magna*, títol donat molt després de la mort de l'autor, va ser el principal text quirúrgic durant gairebé dos-cents anys a l'Europa occidental. Després és superat per l'obra genial d'Ambroise Paré, també cirurgia francesa.

L'obra està estructurada en set tractats, encara que en algunes edicions són deu. L'edició més clàssica de Joubert, la de 1579, té 783 pàgines. Comença amb l'anatomia en el primer tractat i acaba en el setè amb un antidotari, o col·lecció de remeis universals i particulars. La part més clarament dedicada a la descripció de la pato-

logia són cinc tractats: apostemes, ferides, úlceres, fractures i luxacions, i un de dedicat a altres afeccions de diverses malalties.

Un fet molt important que cal tenir en compte és la gran informació sobre obres anteriors. Hi ha més de tres mil notes, referències bibliogràfiques, que citen gairebé sis-cents treballs. Bastants són d'autors contemporanis. Els autors propers en el temps més citats, i que per tant van influir més en la seva formació, són altres cirurgians medievals, el més anomenat dels quals és Lanfranc, amb cent dues referències. El segueixen, amb més de cinquanta citacions: Roger de Salern o de Parma, Enric de Mondeville, Tederic de Luca i Guillem de Salicet.

També hi ha referències, més nombroses, als grans clàssics de l'antiguitat, sobretot a Galè i Avicena, amb més de cinc-centes citacions cadascun d'ells. Els segueixen Abulcasís, Rhazés, Hali Abbas i Hipòcrates, amb més d'un centenar. Però cal ressaltar que hi ha més de cinc-centes citacions d'autors medievals, és a dir, fa una revisió acurada del material que té a la seva disposició. Tenia, per tant, una bona formació teòrica i també una bona experiència pràctica. A més, és un text amb eficàcia docent. Serveix de guia per als altres metges i cirurgians, i gaudeix d'autoritat. Explica molt les coses segons el seu saber i experiència. En canvi, no sembla que fos un gran innovador. Cal dir que els metges normalment no practicaven la cirurgia, que era feta pels cirurgians, professió aleshores diferent i de nivell inferior. Gui excel·lí en tot.

La seva posició dins de la medicina occitana és semblant, paral·lela a la d'Arnau de Vilanova en la catalana. Són el metge (Arnau) i el cirurgià (Gui) més eminents del seu temps, i les personalitats més destacades de la medicina a l'Europa cristiana. Estan units, en part, pel seu pas per Montpeller, que aleshores era la primera escola de medicina del món.

BIBLIOGRAFIA SUMÀRIA

- AIMES, A. «Guy de Chauliac, le père de la chirurgie moderne». *Monspeliensis Hippocrates*, núm. 18 (6) (1962), p. 5-14.
- BONNICHON, P. «Guy de Chauliac et la "Grande Chirurgie". Quatre siècles de vie universitaire». *Mémoires de l'Académie Nationale de Chirurgie*, núm. 6 (3) (2007), p. 39-44.
- DULIEU, L. *La chirurgie à Montpellier: De ses origines au début du XIXe siècle*. Avinyó: Les Presses Universelles, 1975, p. 38-42.
- ELOY, N.-F.-J. *Dictionnaire historique de la médecine ancienne et moderne*. Mons: H. Hoyois, Impr., 1778. 4 v. Vegeu també v. I, p. 574-576. [Edició facsímil: Brussel·les: Culture et Civilisation, 1973. (Epistème)]
- ENSELME, J. *La longue histoire de la Grande chirurgie de Guy de Chauliac*. Lió: Albums du Crocodile, Impr. du Bâtiment, 1970.
- THÉVENET, A. «Guy de Chauliac (1300-1370): The father of surgery». *Annals of Vascular Surgery*, vol. 7, núm. 2 (1993), p. 208-212.

THÉVENET, A. «Guy de Chauliac, père de la chirurgie». *Bulletin de l'Académie des Sciences et Lettres de Montpellier*, núm. 28 (1998), p. 207-222.

WICKERSHEIMER, E. *Dictionnaire biographique des médecins en France au Moyen Âge*. Reed. facsímil de 1936. Vol. I. Ginebra: Droz, 1979, p. 214-215.

Montpeller: la primera escola de medicina en el món del seu temps (1289)

La Facultat de Medicina de Montpeller ha estat, durant bastants anys, l'escola de medicina més important en el món del seu temps. Això passava en els segles XIII i XIV, i potser una mica més enllà. Una gran part d'aquesta època, de 1204 a 1349, la ciutat de Montpeller estava en els dominis de la Corona d'Aragó, regida pel Casal de Barcelona. Montpeller ha tingut, doncs, una gran fama al llarg de la història de la medicina.

El professor Paul Delmas, catedràtic de la Facultat, va treballar activament en la història d'aquella universitat. Un dels seus escrits «menors», de l'any 1926, recollit a *Chanteclair*, una petita revista, molt útil en els aspectes històrics, explica en síntesi clara l'evolució de l'ensenyament a Montpeller. En seguirem el seu model. Escrits sobre la Facultat de Montpeller i la seva història n'hi ha molts. Però cal remarcar, per sobre de tots, els nombrosos volums de *La médecine à Montpellier*, escrits per Louis Dulieu (1917-2003), sens dubte, l'historiador més important sobre el tema.

Inicialment, Montpeller era un petit nucli comercial, que estava prop de Magalona, la ciutat episcopal que va ser destruïda l'any 737 per Charles Martel. Va ser una ciutat que ara en diríem *d'acollida*, amb gent que venia de molts llocs, amb mentalitat oberta. Hi hagué bastants jueus, alguns dedicats a la medicina. Aquests, de mica en mica, anaven ensenyant a alguns deixebles, i així es constituí una petita escola de medicina pràctica. Cal dir que tampoc n'hi havia d'altra. Els metges ensenyaven als estudiants que anaven amb ells. Al cap dels anys hi hagué tensions i calgué establir una certa ordenació. Guillem VIII, senyor de Montpeller, va dictar una norma, cap al 1181, confirmant la llibertat d'ensenyament. Cada metge podia formar lliurement i de manera independent els seus alumnes.

Anys més tard, en temps de la guerra dels albigesos, el 1220, un llegat del Papa, el cardenal Conrad, va tornar a posar ordre i va dictar uns estatuts que han estat

fonamentals. Els metges que ensenyaven s'agruparien formant una universitat i un d'ells, nomenat pel bisbe de Magalona, exerciria la funció de canceller. La universitat estava sota la dependència del bisbe, i els seus títols tenien valor universal. Aparegueren més normes complementàries, com ara una butlla del papa Nicolau IV de 1259, i es van regular els graus que donava l'ensenyament. La data de 1289 es considera la de creació oficial de la universitat, però l'ensenyament real de la medicina és molt anterior.

El 1309, una altra butlla, de Climent V, sense treure l'autoritat del bisbe, va passar bona part del poder de decisió als professors, que podrien prendre acords vàlids, per una majoria de dues terceres parts. L'abril de 1349, Jaume, rei de Mallorca, va vendre Montpeller al rei de França, Felip VI de Valois, i la ciutat va deixar d'estar lligada al Casal de Barcelona. Aquesta relació havia durat gairebé un segle i mig. En aquest temps havia estat l'escola més important, principalment per la vàlua d'alguns professors, com Arnau de Vilanova, més en el camp de la medicina, i Gui de Chauliac, en el de la cirurgia.

L'ensenyament era bastant teòric, però els alumnes podien anar amb els metges a les visites. Amb tot, els estudiants i els professors tenien un coneixement més aviat escàs de com era el cos humà per dins. No feien anatomia ni disseccions. Va caldre l'autorització del govern per a tenir accés a algun cadàver, que era de persones ajusticiades. En el cas de Montpeller, el manament va arribar per Ordre de 10 d'octubre de 1376, donada pel governador del rei al Llenguadoc, un duc d'Anjou. També aleshores, es va aconseguir un petit local en el qual es feren els ensenyaments i que va durar fins al temps de la Revolució del segle XVIII.

Mentrestant, l'ensenyament es consolida; hi ha documentació que demostra la vida continuada de la Facultat i el 1492, per ordre de Lluís XII, es nomenen quatre professors reials, i es diu que quan quedin els seus llocs vacants es cobriran «a la disputa», és a dir, per concurs. Això es va complir només en part, i al cap dels anys moltes càtedres es van fer hereditàries. El cas més flagrant fou el dels Chicoyneau, en què s'heretaven encara que fossin menors d'edat i en diverses generacions.

El segle XVI, l'escola torna a tenir una certa recuperació. Hi ha la fama d'un dels seus alumnes, Rabelais, que hi va estar uns anys, de 1530 a 1537, i n'ha deixat un record que encara perdura en el nom actual de la revista de la Facultat. Entre els professors del temps destaca Guillem Rondelet, que fou canceller. A finals del segle es van dotar dues noves càtedres. El 1593, una en anatomia i botànica —que al cap del temps quedà separada en dues— portada per Richer de Belleval. Aquest es dedicà molt més a la botànica i fou el creador del Jardin des Plantes, encara existent. Aleshores, per a l'anatomia es van nomenar dissectors reials. L'evolució de l'ensenyament de l'anatomia, que ha estat bàsic en la història de la Facultat (té un magnífic museu anatòmic), ha estat ben explicada per Bonnel *et al.* El 1597 es

va dotar una altra càtedra, de cirurgia i farmàcia, que també acabà separada en dues.

El segle XVI fou el del gran progrés de l'anatomia. Després, seguí un coneixement més profund del funcionament del cos humà (fisiologia), es van fer interpretacions diverses sobre la malaltia i es van establir sistemes teòrics diferents. Gairebé totes les escoles (iatroquímica, iatrofísica...) tenen algun representant il·lustre a Montpeller, però el nivell general ja està a molta distància d'aquell primer lloc que tenia segles abans. Dins d'aquesta visió sistèmica de la medicina, va tenir un cert lloc el «vitalisme», amb diversos caps de corrent. Entre ells, Montpeller hi tornà a tenir un lloc destacat i, al llarg de diverses generacions, el «vitalisme de Montpeller» torna a ser rellevant per al prestigi de l'escola. S'inicia amb François Boissier de Sauvages, que intenta una classificació metòdica de les malalties, a l'estil de les classificacions introduïdes per Linné en les ciències naturals. El segueixen, ja amb més interpretació fisiopatològica vitalista, Théophile Bordeu, Paul Barthez i Jacques Lordat, ja en el segle XIX, com a últim gran representant del vitalisme.

La Revolució Francesa incideix molt directament en la vida de la Facultat. El 1792 es decreta la dissolució de les associacions, com a mesura per a evitar les tendències contrarevolucionàries. Entre elles, les divuit facultats o escoles de medicina de tot el país. Però com que fan falta metges i cirurgians, i més en temps de guerres, el 1794 es creen les Écoles de Santé, que al començament eren tres: París, Estrasburg i Montpeller. Montpeller manté, doncs, la seva línia evolutiva pràcticament sense trencar-se.

A més, hi ha un altre canvi molt important: la nova ubicació. Deixa el vell edifici que ocupava, que després serà facultat de farmàcia, i va a un ampli convent que hi ha al costat de la catedral. El que aleshores era un enorme espai acull encara avui la Facultat, tot i que bona part dels ensenyaments es fan fora, en els hospitals. Aquest edifici, al costat de la catedral, és el que té a la porta d'entrada les estàtues clàssiques dels professors Barthez i Lapeyronie. A dins, a les sales de deganat i administració, hi ha una col·lecció excepcional de quadres, des de temps antic, que mostren els professors més importants que hi ha hagut a Montpeller, i que formen un patrimoni històric de primer ordre.

Mentrestant, l'empenta d'una visió positivista, i més tard experimental, dins de la medicina, s'encarrega de posar els models vitalistes, que cerquen l'ancoratge d'un neohipocratism, en el seu lloc. Montpeller intenta revifar-se, i per això s'acull al seu lema «Abans de Kos, ara Hipòcrates és de Montpeller», i té la figura d'Hipòcrates en el segell de la facultat. També cal dir que els nous corrents entren de ple en la pràctica i l'ensenyament, i Montpeller està avui plenament adscrit a l'enfocament de la medicina moderna, a un nivell ben alt, tot i que el record històric hi és ben present.

Cal tornar a situar Montpellier en el context del temps. Cap al 1800, el centre principal de la medicina del món estava probablement a París, i el francès era el nou idioma predominant. Un segle més tard, el 1900, el centre s'havia desplaçat i el primer lloc estava ocupat per la medicina en llengua alemanya, i Berlín com a lloc de referència preferent. El 2000 hem vist altra vegada un canvi: l'anglès és la *lingua franca* científica i l'àrea, l'est dels Estats Units, potser centrada en Nova York. En el segle XIX, Montpellier va tenir una empenta forta, tot i el gran poder d'absorció de París. Només cal tenir en compte la gran quantitat de tesis de doctorat que es van presentar a Montpellier al llarg de la centúria, i el prestigi indubtable dels textos sortits de Montpellier, sobretot en la medicina d'exercici pràctic, com els de Grasset en patologia mèdica o de Forgue en patologia quirúrgica, per veure que la vella escola continuava tenint un pes considerable. Si ho comparem amb el que passava pocs centenars de quilòmetres al sud, a Catalunya, la diferència és molt gran, tot i que aquí ja començaven a sentir-se els efectes de la generació mèdica catalana del 88.

En els textos sobre història de la Facultat de Montpellier sol haver-hi l'esment de dos museus, que formen un conjunt de coneixements. Un és el Musée d'Anatomie, considerat per Bonnel com a patrimoni vivent. Va ser creat el 1794 per la Convenció, però es va construir el 1847 i fou inaugurat el 1851. Acull una extraordinària quantitat de material de conservació costosa, en un espai impressionant. L'altre és el Musée Atger, el més antic de Montpellier, amb milers de dibuixos i estampes lliurats per Jean François Atger (1758-1833). I encara no es pot pas deixar l'esment de la història de la medicina de Montpellier sense fer referència a la seva extraordinària biblioteca, recollida, en part, a partir de la redistribució de llibres, procedents de convents, després de la Revolució, de moltes donacions i adquisicions. És una de les biblioteques importants per a la història de la medicina.

BIBLIOGRAFIA SUMÀRIA

- BONNEL, F.; CLAUSTRE, J. E.; BONNEL, C. «L'anatomie, un patrimoine». *Monspeliensis Hippocrates*, núm. 10 (2010), p. 6-20.
- BONNET, H. *La faculté de Médecine de Montpellier: Huit siècles d'histoire et d'éclat*. Montpellier: Sauramps Médical, 1992.
- CHARLOT, C. «Le Musée de la Pharmacie, Albert Ciurana». A: CHARLOT, C. [et al.]. *Médecine, art et histoire à Montpellier*. Montpellier: Sauramps Médical, 2002, p. 93-106.
- DELMAS, P. *Les grandes étapes de la faculté de médecine de Montpellier: Epigraphie médicale de Montpellier*. Montpellier: Firmin et Montane, 1921.
- «La faculté de médecine de Montpellier». *Chanteclair*, vol. 21, núm. 227 (setembre 1926), p. 226-247.
- DULIEU, L. *Essai historique sur l'Hôpital Saint-Éloi de Montpellier (1183-1950)*. Montpellier: Charles Déhan, 1953.

- DULIEU, L. *La médecine à Montpellier*. Vol. I: *Le Moyen-Age*. Montpellier: Les Presses Universelles, 1975a. 386 p. [Amb el mateix títol genèric, segueixen fins a sis toms, en deu volums, publicats fins al 1996]
- *La chirurgie à Montpellier de ses origines au début du XIXe siècle*. Montpellier: Les Presses Universelles, 1975b. 345 p.
- LORBLANCHET, H. «Le Musée d'Atger». A: CHARLOT, C. [et al.]. *Médecine, art et histoire à Montpellier*. Montpellier: Sauramps Médical, 2002, p. 51-78.
- MINISTÈRE DE L'ÉDUCATION NATIONALE. *Actes du 110e Congrès National des Sociétés Savantes: Montpellier, 1985*. Tom II: *Histoire de l'École Médicale de Montpellier*. Col·loqui. Montpellier, 1985. 368 p.

Segona part: les relacions catalanooccitanes

Les relacions catalanooccitanes en el camp de la medicina

INTRODUCCIÓ

Si bé hi ha un origen comú en el desenvolupament inicial de la medicina a les terres de llengua d'oc i a les catalanes, després, amb la diferenciació política per vies diferents, hi ha hagut etapes en què la relació entre les dues comunitats ha estat més o menys intensa i altres en què ha estat més afeblida. En aquesta introducció se'n fa un breu repàs.

L'etapa medieval és prou clara i queda bastant definida amb la valoració de la persona d'Arnau de Vilanova com a «occità del nord, occità del sud»; també amb la relació política de Montpeller amb els reis del Casal de Barcelona entre 1204 i 1349. Aleshores la relació era molt forta. Després ja s'inicià una separació com un corrent constant.

Queda, com un fet que no és pas anecdòtic, però que no va tenir gaire força, l'existència del *Col·legi Bruguera* a Montpeller, subvencionat des de Girona per un llegat. És un fet notable que cal recordar.

Les *epidèmies*, que no saben gaire de fronteres, van establir una relació basada molt més en el cas de la por al contagi, i en algun cas de tancament de comunicacions, que no pas des d'un vessant del coneixement mèdic ni de l'assistència. Alguna vegada alguns metges estigueren comissionats per a estudiar els brots epidèmics. Potser, entre els més coneguts, hi ha l'estada de Josep Fornés a Marsella, per l'epidèmia de 1720, o ja més tard les missions franceses per les epidèmies de febre groga, primer a Andalusia cap al 1800, i a Barcelona el 1821. Aquesta va tenir una gran repercussió mediàtica a París, i recordem que encara avui hi ha el carrer de Mazet a París, que recorda un metge francès jove mort a Barcelona.

La relació institucional es restablí poc abans, a finals del XVIII, amb el paper clar de l'Acadèmia Mèdico-Pràctica de Barcelona, que va establir contacte amb

professors de París i de Montpeller. En la relació parisenca va tenir una intervenció molt clara el Dr. Carrera, originari del Rosselló. A partir d'aleshores, l'Acadèmia de Barcelona va continuar les seves relacions franceses, amb intensitat variable. També hi ha hagut relacions personals puntuals, a vegades importants. Bastants autors francesos, molts d'ells occitans, han estat membres corresponents de l'acadèmia catalana. Recordem, ara, només els nombrosos treballs enviats, per diversos autors, com ara memòries sobre aigües medicinals del vessant nord-pirinenç o la tramesa freqüent de treballs de Justin Benoit, catedràtic de Montpeller.

Una relació molt important, que a més de personal era institucional, i que albirava molt més enllà, fou la que va desenvolupar August Pi-Sunyer. Fou el moment més intens, i amb més intenció, d'aquesta afinitat. La seva relació personal amb Camil Soula, professor de Tolosa, era forta. Però no solament la personal, sinó la de l'equip de l'Institut de Fisiologia, principalment amb Jesús Bellido. Pi no oblidava, tampoc, la relació amb Montpeller —ni, per descomptat, amb els fisiòlegs de París—, i així van nomenar doctors *honoris causa* de la Universitat de Barcelona Louis Hédon, professor de fisiologia de Montpeller, juntament amb Émile Fargue, que era professor de cirurgia. Pi també ho havia estat de la Universitat de Tolosa, el 1922.

Aquest intent personal, i institucional, anava molt més enllà. Es volia consolidar la relació entre dues institucions, càtedres, dedicades a la fisiologia, per mitjà d'una revista de l'especialitat, on es publicuessin treballs d'ambdues vessants pirinenques. Pi, amb sentit catalanista (fou diputat federal) i Soula, amb esperit occitanista, volien fer néixer i créixer una publicació comuna, una revista catalanooccitana. Hi havia el projecte, i ja estava previst el finançament, mitjançant la Diputació de Barcelona, que ja subvencionava, en part, l'Institut de Fisiologia. La dictadura de 1923 va desfer el projecte.

La creació de l'Institut de Fisiologia, oficialment el 1920, i abans de la Societat de Biologia, el 1912, dins de l'Institut d'Estudis Catalans, de la qual avui és societat filial, van crear el pòsit científic suficient per a donar vitalitat al projecte.

La baula següent d'aquesta cadena la trobem en els anys de la República, amb la primera autonomia dels temps moderns. En aquest cas, l'element decisiu és la revista *La Medicina Catalana*, que se subtitula *Portantveu d'Occitània Mèdica*. Al darrere hi ha, evidentment, l'empenta i la intenció d'August Pi-Sunyer, i el pes de les relacions de l'Institut de Fisiologia. Però la figura responsable de la revista serà Leandre Cervera, també membre destacat de l'Institut. Des del punt de vista de projecció pública, és, fins ara, l'element més visible de l'acostament científic catalanooccità. Era una publicació magnífica, tant pels aspectes formals com pel contingut, que es feia a Barcelona, però amb un bon ressò del que s'investigava i publicava a Occitània.

Era un element de consolidació, però va tenir una trajectòria curta. Començà el 1933 i s'acabà el 1938, per causa de la guerra. El seguiment immediat va ser l'obscuriment del record. Fins que al cap dels anys, i en circumstàncies molt diferents, es tornà a desvetllar.

Alguns autors occitans van deixar l'empremta en la publicació; potser els més visibles són Ismael Girard, quant als aspectes de relació personal i redacció, i Joseph Ducuing. La participació de fisiòlegs occitans en les actes del 25è aniversari de la Societat de Biologia, el 14 de desembre de 1937, amb una Barcelona sota les bombes i amb uns treballs magnífics de Camil Soula, va ser molt emotiva.

Igualment, en aquesta mateixa línia, hi ha la col·lecció Monografies Mèdiques, editada entre 1926 i 1937, sota la direcció de Jaume Aiguader, on es publicà un text de Joseph Ducuing.

Després, la destrucció i l'exili. El 1939 la quantitat de persones, en aquest cas de metges i sanitaris, que van anar a l'exili, va ser esfereïdora. L'allau humana va ser molt gran. Molts van passar pels camps, potser el més immediat és el d'Argelers. Després, alguns es van poder establir una mica, en alguna ciutat: Montpeller, Carcassona, també Tolosa, acollits o protegits per amics.

Amb el temps, i amb orientacions diferents, es van restablir contactes personals, es van aprofitar algunes institucions assistencials, i també hi hagué alguns contactes institucionals. De la banda francesa, potser l'element que va tenir una major visibilitat en el camp mèdic, però també polític, va ser l'Hospital Varsòvia de Tolosa, on es va desenvolupar una tasca important, que en algun moment va ser objecte de la repressió, ja en els anys després de la guerra mundial, en el període de la guerra freda, amb empresonaments i deportacions.

Des del punt de vista català, amb una actuació molt més suau, hi ha l'intent de restablir relacions culturals hispanofranceses, a càrrec, sobretot, de l'Institut Francès de Barcelona, dirigit per Pierre Deffontaines (originari de Llemotges), estudis de la geografia catalana (ell era geògraf). Va crear uns cercles culturals, oberts a la cultura d'aquí, de contingut molt ampli, alguns d'ells de tipus científic sanitari (mèdic i farmacèutic), que van propiciar intercanvis en forma de beques per a espanyols, la major part catalans, i també van afavorir la vinguda de metges francesos a Barcelona. Marc Xifró ho ha estudiat amb un cert detall.

També hi hagué el desenvolupament, en diferents especialitats, d'una *Unió Mèdica del Mediterrani Llatí*, en la qual la participació catalana i occitana quedava diluïda dins de les presentacions estatals francesa i espanyola. Eren una font de relació personal, o entre institucions geogràficament properes, però sense sentit de col·laboració regional. Van facilitar, si més no, les relacions interpersonals.

També cal recordar la convocatòria del Primer Congrés d'Història de la Medicina Catalana, el juny de 1970, presidit per la visió àmplia de Ramon Sarró, que en

va propiciar la inauguració a Barcelona i la clausura a Montpeller, juntament amb la participació destacada de Louis Dulieu, de Montpeller (en aquell moment secretari de la Société Internationale d'Histoire de la Médecine), i d'Alain Guy, professor de filosofia de Tolosa, estudiós de l'obra d'alguns metges catalans, principalment Josep Letamendi.

Després, la revista *Gimbernat*, des de l'any 2000, ha obert una secció dedicada a «Medicina d'Occitània». Més tard, el 2008, la *Revista de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya* ha seguit el mateix camí, amb la publicació d'un article a cada número.

Ara, el record del setè centenari de la mort d'Arnau de Vilanova, 1311-2011, vol ser una altra passa en aquest sentit de fer conèixer més bé com s'ha desenvolupat la medicina en terres occitanes, quines han estat algunes de les seves personalitats més importants i contribuir al contacte entre Catalunya i Occitània.

En aquest capítol es desenvoluparan alguns d'aquests aspectes. D'altres ja vénen desglossats en altres espais d'aquest llibre.

EL COL·LEGI BRUGUERA DE GIRONA A MONTPELLER

Louis Dulieu va publicar un treball, extens i molt documentat, sobre «Le Collège de Girone de Montpellier», a les *Actes del Primer Congrés Internacional d'Història de la Medicina Catalana*. El Col·legi va patir força vicissituds. Ara es recull en resum.¹

Dulieu explica que era costum, en algunes universitats, entre elles Montpeller, que algunes ciutats, bisbats o països dotessin un col·legi on poguessin anar els seus estudiants. En el cas de medicina, a Montpeller ja hi havia un col·legi per a estudiants del Gavallda establert el 1369. Els de Girona en van poder tenir un de propi dotat l'any 1452.

Joan Bruguera (Bruguière o Brugerie), gironí, havia fet estudis de medicina a Montpeller, on ja consta establert l'any 1435. Va fer testament l'any 1452 (el mateix en què va morir) explicant que volia fundar un col·legi a Montpeller, per a dos estudiants de medicina que fossin originaris de Girona o, si no, del seu bisbat o de Catalunya. Va llegar 800 escuts d'or, per a ser convertits en béns rendibles, els seus llibres i peces d'una vaixella de plata. Va designar com a patró Pierre Macé.

La implantació fou lenta, sembla que potser algú se'n volgué aprofitar; a més, hi havia guerra entre l'Aragó i França. La Facultat de Medicina defensà els drets

1. L. DULIEU, «Le Collège de Girone à Montpellier», *Actes del I Congrés Internacional d'Història de la Medicina Catalana, Barcelona-Montpeller, 1970*, vol. IV, p. 89-105. Vegeu, també, L. DULIEU, *La médecine à Montpellier*, vol. 1, *Le Moyen Âge*, Avinyó, Les Presses Universelles, 1975, p. 71-76. Vegeu, també, *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, vol. 19 (1968-1969).

dels seus alumnes i el 1479 Lluís XI va ratificar els drets del Col·legi. Entre els primers estudiants gironins que esmenta Dulieu en el primer segle després de la fundació, cal recordar:

Bartomeu Rull, de Girona, matriculat el 10 d'octubre de 1507
Joan Serraville, de Castelló d'Empúries (bisbat de Girona), matriculat el 9 de desembre de 1507
Francesc Baldiri Aymerich, de Girona, matriculat el 5 d'octubre de 1508
Miquel Azemar, de Montpeller, matriculat el 22 de juny de 1517; batxiller, el 20 de març de 1525
Pierre Rocha (o Pere Roca), matriculat el 15 d'octubre de 1519
Bertran Poyrioni, de Girona, matriculat el 3 de setembre de 1528
Joan Bofill (Boffilus), del bisbat de Girona, matriculat el 17 d'octubre de 1530
Joan Roca (Roqua), de Girona, matriculat el 6 de novembre de 1533
Francesc Toralles, de Girona, matriculat el 14 de novembre de 1534
Tomàs Coma, de Girona, matriculat el 10 d'octubre de 1539
Joan-Llàtzer Borràs, de Girona, matriculat l'11 d'octubre de 1539
Pere Prat, de Girona, matriculat el 13 de novembre de 1540; batxiller, el 1542

Aquest col·legi era també conegut com a *petit collège*, perquè al davant n'hi havia un de més gran, el de Mende, conegut com a *grand collège*. En algun període, la seva utilització real va ser bastant diferent de la intenció de Joan Bruguera. Així, fou llogat com a habitatges, i no sempre de bon nivell.

Sovint hi hagué períodes amb funció mínima, o pràcticament desapareguda del Col·legi, que costava bastant de restablir. La política local no hi ajudava. El 1723 hi ha un cert restabliment. Les guerres de finals del segle XVIII i la napoleònica també hi van influir. L'últim estudiant va obtenir el doctorat l'any 1832. Era Ferran Malpeu, de Girona, amb la tesi *Sur la fièvre inflammatoire simple*, impresa en dinou pàgines.

Les tesis

Dulieu aporta un recull de trenta tesis de doctorat fetes per estudiants del Col·legi de Girona a Montpeller. Són les tesis impreses que han arribat a les biblioteques de Montpeller o de París. Preveu que n'hi poden haver d'altres, perquè la impressió no era obligatòria. La més antiga d'aquestes és la de Pere Garau, de Girona, sobre el tema *An broncocele pyreneorum ex nivibus?*, impresa el 1672, amb set pàgines. Fins al 1774 n'hi ha tres més. Aleshores hi ha una producció, si més no impresa, més important. En els trenta últims anys del segle XVIII n'hi ha onze. Amb cronologia del temps de la Revolució, n'hi ha tres. I encara una dotzena entre 1806 i 1832.

Alumnes amb obra posterior més coneguda

La majoria dels alumnes del Col·legi Bruguera han deixat relativament poques dades sobre la seva activitat posterior. Dulieu ens dóna un llistat de setanta-vuit col·legials, entre Bartomeu Rull (1507) i Ferran Malpeu, l'últim doctorat el 1832. Alguns van tenir una discreta rellevància dins de la medicina catalana i dos foren membres numeraris de l'Acadèmia de Medicina.

Jeroni Mediona, de Figueres, matriculat el 1556. Després va ser catedràtic de medicina i protometge de Catalunya. El 1600 era degà de l'Estudi General de Medicina de Barcelona.

Miquel Barnades, de Puigcerdà, inscrit el novembre de 1768, batxiller el febrer de 1771 i doctor l'1 d'agost de 1771. Fou autor d'un text de botànica, important aquí en el seu temps, i director del Jardí Botànic de Madrid.

Cristòfol Tomàs i Rosés, de Girona, ja era batxiller en filosofia per Cervera. Nomenat per Girona l'octubre de 1782, s'hi havia instal·lat el mateix mes. Llicenciat el 28 de maig de 1785; doctor el 4 de juliol de 1785.

Josep Garriga, de Girona, inscrit l'any vi del nou calendari, era farmacèutic i col·laborador de Chaptal. El rei Josep el va nomenar director de les fàbriques reials a Espanya.

Salvador Viader, de Girona, fill de Josep Antoni Viader. Instal·lat el 1810, en temps de la Guerra del Francès. Tesi de doctorat, el 1814.

Francesc Campderà, de Lloret, doctorat el 1819. Va excel·lir en el tractament dels malalts mentals i va ser el fundador de la Torre Llunàtica de Lloret de Mar, que va tenir una llarga història.

Dos membres numeraris de l'Acadèmia Mèdico-Pràctica de Barcelona

Dos dels becaris del Col·legi de Girona foren després membres de la Reial Acadèmia Mèdico-Pràctica de Barcelona. Són els doctors Narcís Rosés i Massanet, a finals del segle XVIII, i Ramon Pons i Mornau, a començaments del segle XIX.²

Narcís Rosés i Massanet, de Girona, designat col·legial per Girona el 3 de novembre de 1781, s'hi havia inscrit el mateix mes. Batxiller el 6 de març de 1784, llicenciat el 5 de juliol de 1784 i doctor el 7 de maig de 1785. El títol del treball doctoral fou *Circa usum cantharidum, tam externum quam internum*, de divuit pàgines impreses. En algun lloc hem vist com a data la de 1784. Després passà a Barcelona, i va ser metge de l'Hospital de la Santa Creu, on fou degà i tingué cura dels malalts mentals. Ingressà a l'Acadèmia de Medicina, com a membre numera-

2. L. DULIEU, «Le Collège de Girone à Montpellier», *Actes del I Congrés Internacional d'Història de la Medicina Catalana, Barcelona-Montpeller, 1970*, vol. IV, p. 101, nota 1. Vegeu, també, J. CORBELLÀ i J. SÈCULI, *Nomina Academicorum, 1770-1995*, Barcelona, PPU, 1995, p. 17 i 20.

ri, el 26 de maig de 1788. Hi va renunciar el 19 de gener de 1801. El 1802 va demanar l'ensenyament de la càtedra de clínica pràctica, que no va obtenir.

Ramon Pons i Mornau, nascut a Figueres, la seva primera inscripció a Montpeller consta el mes de veremari de l'any ix. Doctor, el 1801, amb la tesi *Dissertation sur la petite vérole, son inoculation et quelques considérations sur la vaccine*. Membre de l'Acadèmia el 15 de març de 1804. El mateix any va ser bibliotecari; el 1814 fou secretari segon, per mort de Bonaventura Vila. El seu pare, Francesc Pons, ja fou membre de l'Acadèmia. Ramon Pons va morir el 1817.

L'ACADÈMIA MÈDICO-PRÀCTICA DE BARCELONA

Va tenir una relació molt intensa amb la facultat i els metges de Montpeller, principalment en el primer període de l'Acadèmia. S'analitza en l'apartat següent d'aquest mateix capítol.

L'INSTITUT DE FISIOLOGIA I LA RELACIÓ OCCITANA

Potser la iniciativa més intencionada d'establir una relació que fos continuada i acabés en un lligam estret entre les dues comunitats científiques, en el camp de la biologia i la medicina, fou la que va dirigir August Pi-Sunyer. Ja n'hem parlat i escrit força vegades.³

Quan Pi va guanyar la càtedra de fisiologia de la Universitat de Sevilla, l'any 1904, la ciència mèdica en llengua catalana era pràcticament inexistent. Va estar poc temps a Sevilla, i va poder venir en comissió de servei per a fer recerca, i més tard quedà en situació d'excedent, fins que el 1915 guanyà la càtedra de Barcelona. Poc abans, el 1911, fou membre de la Secció de Ciències de l'Institut d'Estudis Catalans, i el 1912 va aconseguir una fita fonamental, la creació d'una Societat de Biologia, que fou un organisme bàsic per al desenvolupament científic de Catalunya. A partir d'aquí va poder crear un grup de treball i establir un conjunt de relacions internacionals. El 1920 reblà el clau amb la creació de l'Institut de Fisiologia, assegurant les subvencions per al seu funcionament, principalment a càrrec de la Diputació de Barcelona. En acabar la vida de l'Institut de Fisiologia, per destrucció violenta el 1939, la ciència mèdica en català, si més no en el camp de la fisiologia, estava en un nivell acceptable.

3. J. CORBELLA, *L'Institut de Fisiologia de Barcelona (1920-1939)*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2009, col·l. «Arxius de la Secció de Ciències», núm. 140. Vegeu, principalment, p. 164-169. Vegeu, també, J. CORBELLA, «La diàspora de l'Institut de Fisiologia de Barcelona», *Gimbernat*, núm. 50 (2008) (**), p. 293-298.

Bona part d'aquest èxit es degué a l'obertura europea, dirigida cap a la cultura francesa, mitjançant els contactes amb Eugène Gley a París i Camil Soula a Tolosa. També envià deixebles seus, a més de a França, a Alemanya i als Estats Units. Però el contacte occità, amb el veí immediat, va ser fonamental. Els contactes entre Barcelona i Tolosa, i també amb Montpeller, sovintejaren. Pi fou nomenat doctor *honoris causa* per la Universitat de Tolosa el 1922 i, més tard, dos professors de Montpeller (Hédon, fisiòleg, i Forgue, cirurgia) ho foren per la Universitat de Barcelona.

També queda documentada la intenció de fer una revista de fisiologia i biologia catalanooccitana, assegurant-ne la publicació la subvenció de la Diputació. Això no s'aconseguí, però al cap d'uns anys, ja amb la República, es va publicar *La Medicina Catalana* que, amb un enfocament diferent, més ampli, menys especialitzat, va aconseguir fer forat. El final de 1939 ho va espatllar tot.

DOCTORATS HONORIS CAUSA

Ja s'han esmentat. Es comenten amb detall en un altre apartat d'aquest mateix capítol.

LA MEDICINA CATALANA. PORTANTVEU D'OCCITÀNIA MÈDICA

És una revista que es va publicar de 1933 a 1938, amb un total de seixanta números, que sortien amb caràcter bimensual. El seu èxit fou esclatant, bona qualitat editorial de la publicació, bon nivell científic amb seriositat i rigor, obertura a totes les especialitats i amb una considerable participació d'autors de gairebé totes les facultats de medicina de les terres occitanes: Bordeus, Tolosa, Montpeller, Marsella, Llemotges i Clarumont d'Alvèrnia (Clermont-Ferrand). El camí estava obert, però la guerra va anihilar aquest intent. Després, les coses ja van ser molt diferents.

El primer número és del 15 d'octubre de 1933. Té 148 pàgines i la presentació editorial és gairebé luxosa, amb paper cuixé i fotografies de bona qualitat, sense escatimar. Consta com a redactor en cap Leandre Cervera i Astor. En el Consell de Redacció figuren trenta-sis noms, sis de ciutats occitanes: A. Aimes, de Montpeller; P. Dodel, de Clarumont d'Alvèrnia; Ismael Girard i L. C. Soula, de Tolosa; M. Romieu, de Marsella, i G. Verger, de Llemotges. Veiem que alguns noms segueixen la grafia francesa i altres no. A més, hi ha G. Baillat, de Perpinyà, i altres de Girona, Castelló, Palma de Mallorca, Girona i Lleida, a més de Barcelona, en els quals no consta la ciutat. Més endavant hi ha un llistat de setze redactors, entre ells l'ara centenari Moisès Broggi.

Consta com a redacció i administració la Llibreria Catalònia, de la Ronda de Sant Pere núm. 3 de Barcelona. És una revista amb suport comercial en forma d'anuncis. Té articles originals i, sobretot, referències de treballs publicats per

autors catalans i occitans en altres revistes. En aquest cas, la citació d'autors occitans és bastant àmplia. Sortia amb caràcter mensual el dia 15 de cada mes. Aquest ritme es va mantenir fins al número 29, de 15 de juliol de 1936. Després, surt cada dos mesos (la numeració de cada número és doble), fins al 59-60, corresponent a agost-setembre de 1938. L'impacte de la guerra en la vitalitat de la revista es va notar des del començament, en aspectes externs com la freqüència, i en l'extensió, més al final; no pas en la qualitat.

En aquest últim número els aspectes formals es mantenen bastant, però hi ha algun canvi. En el Consell de Redacció es mantenen els noms d'algunes persones que han marxat amb l'exili de 1936 (Manuel Corachan o Jaume Peyrí), i entre els occitans s'han afegit J. Castaigne, de Clarmont d'Alvèrnia; Paul Delmas-Barsalet, de Bordeus; L. Rimbaud, de Montpeller. Hi ha, també, un membre de València. La redacció i administració ha passat al carrer de Madrazo núm. 26, que era el domicili de Leandre Cervera.⁴

El primer número comença amb una petita enquesta sobre «Què opineu del català, llengua científica?», sota el retrat de Pompeu Fabra, amb la seva pipa. A la segona pàgina hi ha un «mapa de les terres de llengua d'oc», en què s'uneixen sis territoris de l'Estat francès, tres de l'espanyol i l'Alguer, a més d'Andorra i l'Aran, ben delimitades també en el mapa. Les terres de l'Estat francès són, i mantenim la grafia del mapa: Gasconha, Lengadoc, Provensa, Lemozin, Auvergne i Delfinès. Les de l'Estat espanyol són Catalonha, Valencia i Balears. La revista porta el subtítol *Portantveu de l'Occitània Mèdica*. És l'intent més clar de col·laboració, amb la idea d'integració, de totes les terres que vénen del mateix tronc lingüístic.

A les pàgines 141 i 142 del primer número es fa la presentació sota l'epígraf d'*Occitània Mèdica*, signat pel doctor Ismael Girard (Tolosa i Acs-dels-Tèrmes).

Un valor important de la revista és l'«Hemeroteca mèdica occitana». Ferran Sabaté ha fet fa poc un estudi bastant ampli d'aquest aspecte concret. Una tasca gran va ser la de recensió de les revistes mèdiques. Sabaté indica que es feia la recensió de setanta-quatre revistes, trenta-quatre del nord dels Pirineus (dinou del Llenguadoc i quinze de París) i quaranta del sud, vint-i-vuit de les quals de Barcelona. La llengua dels articles ressenyats era, en primer lloc, el francès, el 46 %, i després el castellà, 32,5 % i el català, el 21,5 %. Hi ha publicacions mèdiques de dotze ciutats occitanes. És un esforç notable per a l'acostament i la coneixença del que s'està fent.⁵

4. Sobre Leandre Cervera, vegeu O. CASASSAS, *Leandre Cervera i Astor: Semblança biogràfica*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2007, 36 p.

5. F. SABATÉ I CASELLAS, «La participació occitana en la revista *La Medicina Catalana*», *Gimbernat*, núm. 51 (2009) (*), p. 325-330.

També té una importància creixent el que es denomina «Noticiari d'activitats», on es dona informació sobre el que s'està fent en els centres hospitalaris i universitaris. Així sabem el que es feia a les facultats de medicina.

Sabaté aporta, també, una referència bibliogràfica dels vint-i-set treballs originals d'autors occitans publicats a la revista. El nombre total d'autors citats és quaranta-dos, deu dels quals de Clarumont d'Alvèrnia, sis de Tolosa i de Montpeller, i un d'Acs-dels-Tèrmes (Ax-les-Thermes), a més d'un de París i un altre de Brussel·les.

Un capítol potser més simbòlic que informatiu és la «Galeria d'occitans il·lustres», on s'informa sobre diferents personalitats, antigues o contemporànies, de la medicina o la ciència catalanooccitana. Tenia dues pàgines. En el segon número de la revista, on hi ha la galeria es presenta la personalitat d'Albert Calmette, ran de la seva mort. A l'últim número hi ha una referència a Joan d'Alòs, signada per Jaume Pi-Sunyer Bayo.

Cal remarcar, també, que hi ha algun número, en part monogràfic, dedicat a una facultat de medicina occitana. Així, el núm. 32, de maig de 1936, està dedicat a la Facultat de Medicina de Montpeller i el núm. 25, de 15 d'octubre de 1936, està dedicat a la Facultat de Clarumont d'Alvèrnia.

En resum, aquesta revista, *La Medicina Catalana*, representa l'esforç més intens per a enfortir i consolidar la relació, gairebé la unitat, entre la medicina dels països de llengua catalana i occitana.

DESPRÉS DE 1939: L'EXILI I LA POSTGUERRA

L'any 1939 es produeix un canvi brutal en aquesta línia evolutiva de bona relació entre les institucions mèdiques catalanes i occitanes. Els que ho representaven, principalment l'obra de l'Institut de Fisiologia i la revista *La Medicina Catalana*, s'esvaeixen. La continuació té dos escenaris ben diferents.

La banda francesa

El panorama és totalment diferent. Ara hi ha una presència massiva de catalans, en aquest cas de sanitaris catalans a França, sobretot al sud, que, si més no per raons de proximitat geogràfica, era la porta d'entrada. Va ser una emigració massiva i forçada. Eren republicans espanyols que entraven a França, que els havia d'acollir sense gaires ganes. Vam ser una sobrecàrrega evident per a un país que no estava preparat per a rebre aquesta allau de persones, i que, a més, al cap de pocs mesos, el mateix any 1939, entrava en la Segona Guerra Mundial, en la qual en principi perdia; a més, va ser objecte de l'ocupació per part de l'exèrcit alemany. Tot això estava molt lluny del concepte de relació catalanooccitana, ni que fos en el camp de la medicina. Alguns metges es van poder acomodar relativament, per mitjà dels seus contactes o amistats anteriors; altres van ser acollits benèvolament, i molts van patir les condicions més dures.

Rafael Battestini⁶ i Ramon Trias⁷ han aportat algun record personal d'aquests anys a Montpeller o Carcassona, principalment; també d'alguns a Tolosa. Després, molts van tornar, al cap d'alguns anys, i sovint en males condicions d'acollida, quan no de repressió. Altres es van quedar i van enfocar definitivament l'activitat a França, a banda dels que entremig van anar a Amèrica, principalment a Mèxic. El focus principal de nou arrelament va ser a Tolosa, on van morir bastants dels metges exiliats, i, així, en altres llocs d'aquest llibre s'esmenten els casos de Jesús Bellido, fisiòleg, o de metges de l'Hospital Varsòvia, o Amparo Poch Gascón, aragonesa, que es va estar a Barcelona quan la guerra, anarquista, morta a Tolosa el 1968. També hi ha l'episodi de l'Hospital Varsòvia, de Tolosa, ben estudiat per Ferran Sánchez Agustí i per Àlvar Martínez Vidal, que s'esmenta a part. També hi ha el cas de la maternitat d'Elna en un àmbit una mica diferent, social, però també assistencial.

En resum, podem dir que hi ha un contacte personal molt intens, com no hi havia sigut mai, per l'allau de persones, però, en canvi, desproveït, inclús en el medi sanitari, d'un enfocament de relació o d'apropament catalanooccità.

La banda catalana

El país estava esclafat. La represa de les relacions amb la medicina francesa va ser difícil. El tancament per la dictadura, el fet de la guerra mundial, les grans dificultats vitals (gana, racionament, repressió, tancament de frontera, controls) van portar a uns anys d'aïllament. Sortir del país era difícil i rebre les publicacions científiques, gairebé impossible. La recuperació fou molt lenta, de molts anys. Tots els de la guerra mundial foren com inexistent a efectes pràctics d'intercanvi. Després, i gairebé durant deu anys més, el mateix en to menor.

Així, tenen un significat positiu l'intent de l'Institut Francès de Barcelona, per part del seu cap Pierre Deffontaines, d'establir uns cercles culturals per incrementar la relació hispanofrancesa, i després la formació d'algunes societats al voltant del concepte d'Unió Mèdica del Mediterrani Llatí, a més d'alguns contactes personals més aviat de baixa intensitat, i que solen estar més orientats cap a París, que no a les facultats del sud com la de Montpeller.

L'HOSPITAL VARSÒVIA DE TOLOSA

Una de les institucions sanitàries, assistencials, que va deixar l'exili a França després de la guerra, fou l'Hospital Varsòvia, de Tolosa. Va ser un lloc on es va

6. R. BATTESTINI, comunicacions personals.

7. R. TRIAS I RUBIÈS, comunicacions personals.

organitzar una assistència per als exiliats republicans i també per als guerrillers dels maquis. Va ser un lloc de trobada, d'organització de la lluita política, sospitós en temps de la guerra freda i objecte de repressió per les autoritats franceses. També fou la seu d'una revista mèdica, els *Anales*, que va acollir bastants treballs de metges exiliats. Ha estat estudiat per Ferran Sánchez Agustí, en una comunicació al XV Congrés d'Història de la Medicina Catalana, a Berga, el 1908.⁸ I, més recentment, Àlvar Martínez Vidal n'ha coordinat la publicació d'un llibre, editat per Loubatières i del qual també hi ha text espanyol.⁹

Aquest hospital està situat en el número 15 del carrer de Varsòvia de la ciutat de Tolosa. Sembla que el nom del carrer no té pas a veure amb la ciutat polonesa (capital d'un país comunista en l'època dels fets), sinó que deriva del fet que estava en un lloc on s'anava a vessar el vi. Sánchez Agustí explica que era «un vell casalot del barri de Saint Cyprien a Tolosa, decomissat pels alemanys a la família Maigne i requisat pels guerrillers espanyols, va ser transformat en hospital». Estava ajudat econòmicament per organitzacions antifeixistes.

Així, amb l'evolució de la guerra freda i la persecució contra els comunistes en alguns països de l'Europa occidental, França va decidir acabar amb organitzacions que podien ser perilloses en cas de conflicte. Hi hagué una ràtzia, la nit del 7 de setembre de 1950, que va dur, entre altres coses, a «anihilar el quadre mèdic de l'Hospital Varsòvia», amb la detenció i deportació de bastants dels seus col·laboradors. L'operació policial rebé el nom de «Boléro-Paprika».

Després, l'hospital es reconvertí, i el 1971 rebé el nom d'Hôpital Joseph Ducuing, metge de Tolosa, director del centre anticancerós i antic col·laborador de *La Medicina Catalana* i de la col·lecció de Monografies Mèdiques que portava Jaume Aiguader. Ara és una clínica amb maternitat.

Entre els metges que van treballar en aquest hospital cal esmentar, principalment, Josep Bonifaci i Mora (Llimiana, 1895 - Barcelona, 1989), personalitat important dins del Partit Comunista d'Espanya, amb anys de residència a Moscou i treball a l'hospital del Kremlin; també Francesc Bosch i Fajarnés (Calaf, 1902 - Barbastre, 1973). Bosch va dirigir l'hospital des de novembre de 1948 fins a setembre de 1950. Aleshores va ser deportat a Algèria, des d'on el juliol de 1951 pogué anar a Txecoslovàquia. El 1960 va tornar a Espanya i exercí la medicina rural.

A més d'aquests aspectes polítics, prou importants, cal recordar l'intent de formar una base científica, en forma de revista, amb les possibilitats escasses de què es disposava. Així van sortir els *Anales del Hospital Varsovia*, dels quals

8. F. SÁNCHEZ I AGUSTÍ, «Medicina a l'exili de Toulouse. Annals de l'Hospital Varsòvia», *Gimbernat*, núm. 50 (2008) (**), p. 331-347.

9. À. MARTÍNEZ VIDAL (coord.), *Exili, medicina i filantropia: L'Hospital Varsòvia de Tolosa de Llenguadoc (1944-1950)*, Catarroja, Barcelona, Afers, 2010. En els diversos articles col·laboren Alfons Zarzoso, Sebastiaan Faber, Jordi Guixé, Empar Pons i Antoni Adam.

Sánchez Agustí va publicar la relació dels treballs apareguts. N'hi ha nou números entre juliol de 1948 i juliol de 1950. Hi ha menció de tretze autors, els més prolífics dels quals són: Josep Bonifaci Mora, Josep Bosch Fajarnés, Pau Cirera, Pere Grau Sunyol, Enrique Rovira Luque i Joaquim Viñas Espín. Sovint es tracta de notes curtes. Oficialment, la revista era gestionada per l'odontòleg francès Pierre Germain.

Alguns dels col·laboradors, sigui en la redacció o l'organització de la revista, van tornar, al cap dels anys, a Espanya. Altres ja es van quedar a França i van morir a Tolosa, com Pere Grau i Sunyol (el Masnou, 1913 - Tolosa, 1989), dedicat a l'otorrinolaringologia (ORL), o Isidor Querol i Borrell (els Alamús, Lleida, 1905 - Tolosa, 1954), molt actiu en les tasques de la resistència al departament de l'Avairon (Aveyron). També hi va tenir relació Amparo Poch y Gascón (Saragossa, 1902 - Tolosa, 1968).

ELS CERCLES DE L'INSTITUT FRANCÈS DE BARCELONA

L'Institut Francès de Barcelona era una institució cultural, creada l'any 1923 i depenent de la Universitat de Tolosa. Ha fet una tasca molt important per a la promoció i difusió de la cultura francesa aquí. Pel que tractem ara, la funció més activa va ser en el període en què estaven dificultades les relacions culturals entre la dictadura espanyola i la República francesa. Aleshores fou una petita, o no tan petita, porta d'entrada de l'aire que podia venir d'Europa. Mirar França era mirar Europa.¹⁰

El *motor personal* més important de l'Institut va ser el qui en fou director durant vint-i-cinc anys, el doctor Pierre Deffontaines (Llemotges, 1894 - París, 1978). Era geògraf de formació i vocació, de tarannà obert, molt actiu. Va procurar establir una bona relació entre els dos països, tenint en compte la realitat de la cultura catalana. Cal dir que les relacions eren oficialment entre institucions franceses i espanyoles, sense distincions catalanes ni occitanes, tot i que Deffontaines era nadiu de Llemotges. Per tant, occità d'origen.

Va procurar establir el que es deien *cercles* temàtics en molts camps de la cultura: literatura, art, música, geografia, cinema, però també ciència aplicada... Hi havia els cercles sanitaris, mèdic el principal, però també en el camp de la farmàcia i la psicologia. Es van constituir aprofitant alguna escletxa, tot just acabant la guerra mundial. Es feien reunions, en forma de cursos de conferències, i es promovia l'intercanvi de persones, bé personalitats franceses que venien a Barcelona, invidades per alguna institució i recolzades per l'Institut, bé en forma d'ajuts de viatge

10. M. XIFRÓ I COLLAMATA, «L'Institut Français i les disciplines sanitàries: el Cercle Mèdic de l'Institut Français de Barcelone durant el franquisme i sota la direcció de Pierre Deffontaines. 1939-1964», *Gimbernat*, núm. 52 (2009) (**), p. 171-196.

per a completar formació a França. El camp era molt més ampli que el de la medicina, però ara s'esmentarà només aquesta. A vegades va tenir un nom diferent: Cercle Turró, Cercle Médical, Cercle des Médecins.

Entre els membres del Cercle Médical hi havia algunes de les «patums» d'aleshores de la medicina barcelonina, com els doctors Agustí Pedro i Pons, Ramon Sarró, Pere Piulachs, Francesc Gallart Monés i bastants més. Molt actiu va ser el doctor Josep Antoni Salvà, farmacòleg, amb molt bona relació personal amb l'Institut i les escoles franceses de Barcelona, que n'ha deixat una explicació llarga. Marguerite Cordier, que era «attaché scientifique» de l'Institut Français, va ser nomenada membre corresponent de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona el 3 d'abril de 1951. Entre 1949 i 1953, Cordier va publicar quatre articles a la revista de l'Acadèmia, sobre cromatografia, isòtops radioactius, ultrasons i microscòpia electrònica.

Entre els *conferenciants* que van venir, des del curs 1944-1945, podem esmentar els professors Polonowski, de la Facultat de Medicina de París (1944-1945); Heitz-Boyer, a proposta del doctor Antoni Puigvert, que va fer conferències en diverses institucions i una sessió operatòria a Sant Pau; G. Marion, que parlà de la tuberculosi de ronyó; L. Tavernier, de Lió, sobre traumatologia; R. Merle d'Aubigné, també de París, el novembre de 1947, sobre traumatologia, a la Facultat de Medicina; P. A. Mallet-Guy, de Lió; J. Gosset, sobre cirurgia digestiva; Guy Laroche, de París, sobre endocrinologia, i bastants més. Marc Xifró n'ha fet un bon resum. Alguns d'ells foren nomenats membres corresponents estrangers de l'Acadèmia, i fins i tot algun fou acadèmic d'honor (Heitz-Boyer, 1944).

Un altre tema foren les *beques d'ampliació d'estudis*. Les atorgava l'Estat francès i aleshores tenien un gran valor perquè permetien la sortida del cau tancat per la dictadura. Significaven respirar aire fresc i, a més a més, aprendre, completar la formació. N'hi havia per les diverses àrees de la cultura. La unitat de comparació era per mesos concedits d'estada. Les més nombroses foren per a l'apartat de ciències i tècniques, i després ja seguien les de medicina. La destinació majoritària era París; després, Estrasburg, Lió, Montpeller. No hi havia preferència occitana. Les especialitats mèdiques eren molt variades. Entre 1948 i 1963, Xifró aporta dades sobre un total de vuitanta mesos/beques, tot i que poden ser més perquè hi ha algun lapse buit. També n'hi hagué per a farmàcia.

SOCIETATS MEDITERRÀNIES DE MEDICINA

Alguna vegada es va veure la possibilitat, o potser necessitat, de reunir els practicants d'algunes especialitats en reunions, congressos o societats, amb afinitat temàtica i amb una certa obertura geogràfica, més enllà de l'àmbit reclus de cada ciutat o zona d'influència d'una escola de medicina. En aquest sentit, els

congressos de metges de llengua catalana en foren un senyal de començament des de 1913.

Però no va ser pràcticament fins quasi al vuitè congrés, de Palma de Mallorca, el 1934, que hi hagué una discreta però important participació occitana, amb dotze metges francesos, de Tolosa, Clarmont d'Alvèrnia, Marsella, Niça, Luchon i també Perpinyà. Es convocaren premis per a treballs sobre història de la cirurgia al Llenguadoc, que foren guanyats per dos estudiants: Joan-Enric Verdier, de Montpeller, i Marcel Grimond, de Tolosa.

En el IX Congrés, a Perpinyà, el 1936, hi van participar una vintena d'occitans, de Bordeus, Tolosa, Montpeller i Llemotges. La xifra ja comença a ser significativa, tot i que és encara reduïda.

Pel que fa a les especialitats, la primera catalana que es reuní amb associacions franceses fou la de radiologia. Ja participà en una reunió conjunta amb les societats franceses del sud-oest i del litoral mediterrani, en la reunió de Carcassona, el 1934. La següent reunió anual es va fer a Barcelona, el juliol de 1935, portada pel doctor Vicenç Carulla. El doctor Astier, de Marsella, portà una reunió sobre la radioteràpia de l'hipertiroïdisme. Com a representants de les dues societats franceses hi assistiren els doctors Remy Roux i Bernard Jacotot. A la següent, de 1936, a Montpeller, els catalans ja no hi van poder assistir.

La línia quedà trencada, però el maig de 1952 es va constituir a Tolosa una Unió Mèdica del Mediterrani Llatí que arribà a aplegar una vintena d'especialitats. Durant un temps va tenir una vida relativament important, tot i que el desplaçament cap al pol de la cultura mèdica en llengua anglesa acabà afeblint-la al cap d'alguns anys. Xavier Oliveras n'ha estudiat recentment la seva evolució.¹¹

També, i només en part al redós d'aquestes associacions, hi hagué una certa relació personal entre metges, més de Girona o de Barcelona, i algunes càtedres i serveis de Montpeller. Una de les més actives va ser la de pediatria, amb l'esforç personal de Josep M. Sala Ginabreda, Pere Calafell o Agustí Pérez Soler, entre d'altres; també la medicina del treball, en relació amb el professor Jean Fourcade, de Montpeller, i els doctors Portell, Josep Antoni Martí Mercadal i Manel Baselga, de Barcelona. Aquestes van dur a la creació d'unes Jornades Internacionals Mediterrànies de Medicina del Treball, que han tingut continuïtat, amb un marc geogràfic molt ampliat.

En el camp de la història de la medicina, l'any 1964 es va celebrar una jornada a Barcelona, impulsada pel doctor Manuel Usandizaga, on es va crear el Seminari d'Història de la Medicina de l'Acadèmia de Medicina, amb la presència, entre d'altres, del professor Caderas de Kerleau, de Montpeller.

11. X. OLIVERAS GONZÀLEZ, «Les col·laboracions mèdiques a l'espai occitano-català i al Mediterrani llatí (1920-1980)», *Gimbernat*, núm. 53 (2010) (*), p. 275-290.

EL PRIMER CONGRÉS D'HISTÒRIA DE LA MEDICINA CATALANA (BARCELONA-MONTPPELLER, 1970)

Els anys 1963 i 1965 es van fer els dos primers congressos espanyols d'història de la medicina. S'acordà que el tercer es fes a Barcelona l'any 1967, i l'havia de portar el doctor Manuel Usandizaga, catedràtic d'obstetrícia i ginecologia i que era, a més, el professor encarregat de l'assignatura d'història de la medicina a l'única facultat encara aleshores existent a Catalunya. Una decisió unilateral de la Societat Espanyola va anul·lar el congrés, sense explicacions. Aleshores es decidí fer-ne un de català.

Es va trobar la figura adient per a aixoplugar-lo, perquè era un temps en què calia demanar permís a Madrid per a organitzar-lo, en la persona del doctor Ramon Sarró, catedràtic de psiquiatria. Les tasques es van iniciar a començaments de 1969 i es va convocar per al juny de 1970. El congrés es va fer entre els dies 1 i 7 de juny, amb inauguració i la majoria de sessions a la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona (ara de Catalunya), i la clausura el diumenge dia 7 a Montpeller.

La visió de Sarró, home d'actituds obertes i enfocaments amplis, volgué donar una bona projecció al congrés, fent-lo internacional, d'una banda invitant professors estrangers, de França i d'Itàlia i, a més, amb la participació de metges catalans que vivien encara a l'exili, com Jaume Pi-Sunyer i Bayo, que estava a Nova York, o Anton Trias, a Bogotà; també d'exiliats tornats feia poc, com Josep Trueta o Pere Gabarró.

La participació occitana la podem centrar en dos focus, el de Tolosa i el de Montpeller. Per la part tolosana es comptà amb el doctor Alain Guy, professor de filosofia de la universitat Le Mirail, que ja havia estudiat el pensament d'alguns científics catalans, entre ells Josep Letamendi. Per la part de Montpeller, va venir el doctor Louis Dulieu, màxim historiador de la medicina d'aquella ciutat i secretari, aleshores, de la Société Internationale d'Histoire de la Médecine. Aquesta presència ha estat recordada per Edelmira Domènech i s'inclou, a part, en aquest capítol.

En el programa del Congrès es recorda clarament la relació entre Catalunya i Occitània, i s'incorporen versos de *La Coupo Santo* i el record de Frederic Mistral.¹²

La clausura fou presidida per Gaston Giraud, antic degà de la Facultat de Medicina de Montpeller. A la crònica del Congrès, explicant aquest acte, es diu textualment: «ja en coneixiem la gloriosa història i la solidaritat que en segles passats hi havia hagut entre Montpeller i Barcelona. Un dels objectius importants d'aquest Congrès era el de revitalitzar aquella antiga amistat, jamai no extingida».

12. Vegeu el programa del Congrès, de 44 p. En el seu pròleg Ramon Sarró referma aquesta recordança catalanooccitana, al·ludint als versos de Mistral: «Prouvençau, veici la coupo / Que nous vèn di Catalan».

Però també es recorda: «Quan un destí inexorable i irreversible separà aquests dos pobles germans, la medicina de Montpeller tornà a ésser una de les escoles mèdiques més important d'Europa [...]».

En l'acte final es van fer algunes intervencions científiques. El doctor Antoni Garcia-Die dissertà sobre «Rabelais et la Catalogne»; el doctor Antoni Cardoner i Planas ho féu sobre «Les “aragonesos” à Montpellier». Finalment, el doctor Ramon Sarró féu una aportació extensa sobre «Affinités entre l'hippocratism de Montpellier et celui de Letamendi».

Després van passar bastants anys sense col·laboració catalanooccitana, fins que en el XVI Congrés de Sant Feliu de Guíxols, de 2010, hi hagué altra vegada una participació montpellerina, i voldríem que fos el punt en què s'entronqués una col·laboració renovada i més seguida.

SECCIÓ DE MEDICINA D'OCCITÀNIA A LA REVISTA *GIMBERNAT* I A LA REVISTA DE LA RAMC

La necessitat, o conveniència, de conèixer més bé el passat de la medicina occitana per part dels metges catalans va orientar a fer una secció, amb aquest tipus de continguts, en les nostres activitats d'història de la medicina. Ho vam centrar en la revista *Gimbernati*, on de manera relativament continuada es va establir la secció «Medicina d'Occitània». Va començar amb el primer número de l'any 2000, el volum 33, amb un article sobre «Tres generacions de psiquiatres del Llenguadoc», precedit d'una nota sobre «Medicina d'Occitània». Ja es recordava l'antecedent, que era fonamental, de la revista *La Medicina Catalana*.

Des d'aleshores han anat sortint articles, per a fer conèixer l'obra i la personalitat d'alguns dels metges occitans més destacats. Des del començament ja s'ha vist que hi havia dues orientacions principals: els qui van desenvolupar la seva tasca al seu país d'origen i els que van anar a treballar al gran pol d'atracció de París. També (la revista ho permet) s'han fet alguns articles més llargs donant una visió més general del desenvolupament de la medicina en algun territori concret, bàsicament en l'àmbit de departament. Per ara, han sortit els dedicats monogràficament a l'Arieja i l'Avairon.

Més tard, el 2008, s'ha iniciat una secció amb el mateix títol i intenció a la *Revista de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya*. Són articles més curts, per les condicions de l'edició, d'unes tres o quatre pàgines, amb alguna il·lustració, bé sigui retrat de l'autor o portada d'alguna obra. El primer es va dedicar a Gui de Chauliac, figura màxima de la cirurgia europea del seu temps.

En conjunt, a les dues revistes hi ha publicats, o ja escrits i pendants de publicació, esperant torn, més de vint-i-cinc treballs sobre metges i medicina d'Occitània. També s'ha aconseguit la incorporació d'altres autors, afins als continguts de la revista o de l'Acadèmia: Ferran Sabaté, Edelmira Domènech, Xavier Oliveras.

Esperem que la llista es faci més llarga. Molts dels articles publicats s'han incorporat, directament, o amb algunes modificacions, al contingut d'aquest llibre.

Entremig, amb l'Estatut de 2006, s'ha produït una decisió important, la de considerar la llengua occitana, en la forma de l'aranès, com una de les llengües oficials de Catalunya. Calia, doncs, respondre a aquesta situació, si més no incrementant i consolidant una activitat que ja s'estava fent.

EL SETÈ CENTENARI DE LA MORT D'ARNAU DE VILANOVA (1311)

Arnau de Vilanova, de qui ja es fa esment en diversos apartats d'aquest llibre, ha estat potser el nexa d'unió més important en la medicina entre les terres del nord i el sud dels Pirineus, i més en un temps en què la diferenciació era escassa. Per això l'hem considerat com a «occità del nord, occità del sud».

El 6 de setembre de 2011, s'escau el centenari de la seva mort, sembla que en un vaixell prop de Gènova. La commemoració és important. És la figura màxima de tota la història de la medicina catalana. La seva obra encara no ha estat oblidada, més en la part ideològica, religiosa o espiritual, que no pas mèdica. Tot i el desconeixement relatiu de quines coses va fer i escriure, en algunes poblacions de Catalunya hi ha alguna via pública que duu el seu nom. També algun hospital, com a València, Lleida o Montpeller.

Per tant, sembla adient recordar el centenari i, en aquest context, dedicar un estudi a les relacions entre la medicina que s'ha anat desenvolupant a Catalunya i en els països occitans. La Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya ha organitzat més d'una sessió i ha promocióat l'edició d'un segell de correus.

Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya: acadèmics de Montpeller

Les relacions entre la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona, i després de Catalunya, i les institucions acadèmiques, universitàries, de Montpeller o, de manera més general, de l'actual regió del Llenguadoc, no han estat pas gaire sovintejades al llarg del temps. En una anàlisi de les persones que han estat nomenades membres corresponents de l'Acadèmia, des de fa més de dos segles, hi hem trobat pocs noms, pràcticament una trentena, amb distribució heterogènia en el temps, i amb una llarga parada des de fa molts anys. Això indica l'eficàcia que l'aïllament polític ha tingut per a arribar a gairebé anul·lar, o deixar com a record històric simbòlic, les relacions culturals entre els països d'Occitània i Catalunya.

UNA PRIMERA FASE, 1790-1800

El començament no semblava excloent. En la primera llista d'acadèmics que es publicà en el volum de *Memòries* de 1798, en el grup de «socis íntims estrangers», en el qual hi ha vuit persones, trobem els noms de:

- Mr. Joseph Francisco Carrère, català del Rosselló, metge aleshores a París, però doctor a Montpeller, ingressat el 20 d'abril de 1790;
- Dr. Antoni Gouan, catedràtic de botànica de Montpeller, el 12 de juny de 1797;
- Mr. Ramel, metge de Ciotat (*sic*), a Provença, el 7 de juny de 1791. Dels altres, dos són de París, dos de Portugal i un de Leyden.

Poc després són nomenats, també «socis íntims», entre d'altres:

- El ciutadà Dumas, professor de Montpeller, nomenat el 10 d'octubre de 1798.
- El ciutadà Pierre Lafabrie, catedràtic de medicina de Montpeller, el 15 de desembre de 1800.

- El doctor Víctor Broussonnet, catedràtic de Montpeller, el mateix dia.
- El ciutadà Jean Nicolas Berthe, catedràtic de Montpeller, el mateix dia.
- Henri Fouquet, nomenat el 1800, per haver estudiat la febre groga d'Andalusia.

També hi hagué tres membres més, en el concepte de «socis corresponsals», a la mateixa data. Els anteriors eren catedràtics de la facultat, i els altres no, encara que algun ho va ser més tard:

- Fulcrand-César Caizergues,
- Josep Garriga i Buach, que era català, però estava a Montpeller, i
- Guillaume Louis Plantade.

Això fa que en aquesta etapa de 1790-1800 trobem deu membres montpellerins, o relacionats amb Montpeller, com a «socis» de l'Acadèmia, set com a «socis íntims» i tres com a «socis corresponsals».

SEGONA FASE: 1821

Dels membres estrangers de l'Acadèmia nomenats en el primer període del segle XVIII, corresponent a la Il·lustració, i abans de la Guerra del Francès, de 1808-1814, els francesos formen el grup majoritari, i entre ells els de dos focus: París i Montpeller. Aquesta situació s'allarga també a l'etapa, molt propera en el record polític, del Trienni Liberal, portada en bona part per la relació que hi hagué de metges francesos, per a l'estudi de l'epidèmia de febre groga, primer, a Andalusia i el 1821, a Barcelona. En aquest temps de 1820-1823 trobem altres membres més procedents o relacionats amb Montpeller. Són:

- Mathieu Audouard, doctor de Montpeller, nomenat el 12 de novembre de 1821, formant part dels nomenaments per la comissió i l'estudi de l'epidèmia de febre groga, que venia, de fet, de París.
- Josep Viader, sotsbibliotecari l'any 1820; el 1830 el trobem esmentat com a resident a Ylla.
- Jean André Chamassou, 22 de maig de 1821.
- Augustin René, 10 de juliol de 1821.
- Auguste Hugonis (o Trugonis), 10 de juliol de 1821.
- Charles Revolard (o Revelat), 10 de juliol de 1821.

Hi ha, encara, no n'hem trobat la data, però possiblement siguin anteriors, dos noms més:

- J. Lordat, potser anterior.
- M. H. Kühnholtz, potser anterior.

NOMENAMENTS POSTERIORIS

Després de la restauració de les acadèmies, el 1831, hem vist altres nomenaments fins a l'any 1850.

- B. Risueño de Amador, ingressat el 1838 (acta inaugural, 15 de gener de 1839). Envià una memòria sobre el càlcul de probabilitats aplicat a la medicina.
- François Ribes, catedràtic de Montpeller.
- Hippolite Combes, agregat de Montpeller, el 1839. Després, catedràtic de medicina legal i higiene de Tolosa, 1841. Nomenat corresponent el 1842, quan ja estava a Tolosa.
- Michel Serre, catedràtic de Montpeller, nomenat en la sessió de 15 de gener de 1839. Va morir el 1849 (acta sessió, 2 de gener de 1850, p. 50).
- Dupierris. Consta que estava a Nova Orleans. El 1839 envià una memòria a l'Acadèmia sobre les estenosis de la uretra (acta, 15 de gener de 1839).
- D. Lascellière-Lafosse, catedràtic agregat de l'Escola de Medicina de Montpeller, nomenat en la sessió de 15 de febrer de 1839.
- Hubert Rodrígues. El 1849 envià dues memòries a l'Acadèmia, impreses a Montpeller.

Aleshores ja la situació anava canviant; hi hagué una mentalitat diferent i tançada, els contactes amb l'estranger són més per l'exili que per la cultura, i les relacions amb Montpeller són escasses i, en tot cas, puntuals, sense cap idea de continuïtat. Hem trobat a l'arxiu i llistes de l'Acadèmia els noms de:

- Justin Benoit, nomenat l'any 1857, va enviar bastants treballs a l'Acadèmia, al llarg d'uns quants anys. Va ser catedràtic d'anatomia i degà de la facultat.
- Théodose Blondin, nomenat el 1860, va enviar obres de Stahl, traduïdes i comentades, publicades a Montpeller.
- Théodore Guirauden, metge de Cette (*sic*) o Sète (Seta), cap a final de segle XIX.

EL SEGLE XX. UNA RELACIÓ MÉS REDUÏDA

I ja en el segle XX hem vist el nomenament de tres professors de la Facultat de Medicina, i més tard dos de la de Farmàcia. Són els doctors:

- Paul Delmas, professor de medicina.
- Jules Euzière, professor de medicina.
- Louis Rimbaud, professor de medicina.
- Étienne Canals, 1958, professor de farmàcia.
- Jean Giroux, 1958, professor de farmàcia.

En total són trenta-tres membres de la RAMC que són d'origen montpellerí o estan vinculats a les facultats universitàries de Montpeller, medicina i farmàcia. És

possible que n'hi hagi algun altre, escadusser, perquè a vegades hi ha poques dades a l'arxiu i es posa només el país d'origen sense precisar-ne la ciutat. Feta la llista, vegem, ara, algunes dades sobre aquests acadèmics. Les fonts més importants de dades sobre els acadèmics d'origen montpellerí s'han obtingut a partir de l'obra extraordinària de Louis Dulieu *La médecine à Montpellier*, en deu volums, publicats entre 1975 i 1997, a més de l'anunci d'un volum posterior sobre la medicina a Montpellier a partir de 1960. També, naturalment, a partir de la consulta de l'arxiu de l'Acadèmia i altres escrits més esparsos.

* * *

1. **Josep Bartomeu Francesc Carrère** (o Carrera) era català de Perpinyà, on va néixer el 1740, de família de metges, i morí a Barcelona el 1803. Doctor en medicina a Montpeller als dinou anys (1759), ensenyà anatomia i cirurgia a Perpinyà, i fou director d'un Museu d'Història Natural. Amb poc més de trenta anys va anar a París, on se situà ràpidament a la cort i fou conseller mèdic de Lluís XVI i metge personal del que seria Lluís XVIII en el primer temps d'exili. La seva obra escrita és prou extensa. Dulieu n'ha fet una referència llarga i en destaca, principalment, com a «merveilleux ouvrage», l'extens *Catalogue raisonné des ouvrages qui ont été publiés sur les eaux minérales en général et sur celles de la France en particulier* (París, 1785).

Cal dir que fou l'intermediari directe de l'acord entre l'Acadèmia de París i la catalana. A la sessió de l'Acadèmia de Barcelona de 12 de juliol de 1790, es diu:

En atención a que el Dr. Josef Francisco Bartolomé Carrère había sido comisionado por la Real Sociedad de Medicina de París para hacer saber a esta Academia que quedaba concluida la Asociación y haber sido el órgano por el cual habían corrido las diligencias, se creó socio íntimo de esta Academia de Barcelona y se me mandó se lo hiciera saber para su inteligencia. También se creó socio íntimo a Monsieur Félix Vicq d'Azyr, primer médicoconsultor del Rey de Francia y primer médico de la Reyna.¹

2. **Antoine Gouan** (Montpeller, 1733-1821) fou metge i un dels naturalistes de més prestigi del seu temps. Doctorat en medicina a Montpeller el 1752, treballà uns anys a l'Hôpital Saint-Eloi, però aviat es dedicà a la botànica. Publicà un catàleg de les plantes del Jardí Botànic i una *Flora monspeliaca*. Fou catedràtic de bo-

1. Sobre Carrère i els seus treballs, Dulieu hi fa una referència molt extensa: L. DULIEU, *La médecine à Montpellier*, t. III (1), Montpeller, Les Presses Universelles, 1975, p. 253, 316, 319 i altres. Vegeu, també, J. M. CALBET i J. CORBELLÀ, *Diccionari biogràfic de metges catalans*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, Seminari Pere Mata, Universitat de Barcelona, 1981-1983, 3 v. Vegeu, també, vol. III, p. 224-225.

tànica i un dels impulsors de la introducció del sistema de Linné. També té obra ictiològica important.²

3. El ciutadà Dumas era el doctor **Charles-Louis Dumas** (Lió, 1765 - Montpeller, 1813). Estudià medicina a Montpeller, on fou professor amb alguna intermitència. Fou breument batlle de la ciutat i després, degà i rector de la Universitat. Fou professor d'anatomia i fisiologia, seguia el vitalisme de Barthez i va ser autor, també, d'una *Doctrine des maladies chroniques*. Fou una de les personalitats més destacades del Montpeller del seu temps.³

4. El ciutadà **Victor Broussonnet** (Jean-Louis-Victor), nat a Montpeller el 17 d'agost de 1771, fou adjunt de les càtedres en medicina operatòria i de clínica interna, i després titular d'aquesta, el 1803. Va ser degà de la Facultat el 1813, a la mort de Dumas. Va morir a Montpeller el 17 de novembre de 1846. Membre d'una nissaga de professors de la Facultat, la seva obra escrita és bastant extensa. Fou nomenat el 15 de desembre de 1800.⁴

5. El ciutadà **Jean Nicolas Berthe** (Arles, 5 de setembre de 1761 - 1819), doctorat el 1782, va ser el primer catedràtic de terapèutica i matèria mèdica. El 1800 formà part de la comissió que va estudiar l'epidèmia de febre groga d'Andalusia. Nomenat el 15 de desembre de 1800. La seva obra no va ser gaire extensa. Dulieu n'esmenta vuit treballs, entre ells *Précis historique de la maladie qui a regné dans l'Andalousie en 1800* (París, Montpeller, Chez Renaud, an xi, 1802, 404 p.).⁵

6. El ciutadà **Pierre Lafabrie**, catedràtic de medicina de Montpeller, nomenat també el 15 de desembre de 1800, ens va portar un problema d'identificació, per error en l'escriptura del nom, que semblava, de manera prou clara, Lubrabrie. Finalment, en un altre document es pogué identificar. Havia nascut a Montpeller el 6 de març de 1751. Fou col·laborador estret de Barthez, i després de Charles Dumas. Fou catedràtic de clínica interna de Montpeller des de 1803, succeint Henri Fouquet, fins a la seva mort el 18 de març de 1827; de fet, gairebé un quart de segle. Fou durant vint-i-vuit anys administrador de l'Hôpital Saint-Eloi. Va ser nomenat soci íntim de l'Acadèmia catalana pel fet d'haver format part de la comissió que estudià l'epidèmia d'Andalusia. Dulieu esmenta un sol treball fet per ell.⁶

7. **Henri Fouquet**. Nascut a Montpeller l'any 1727, doctor el 1760. Catedràtic el 1789, estudià l'epidèmia de febre de l'exèrcit del Rosselló el 1793-1794, i després fou enviat per estudiar la de febre groga d'Andalusia, juntament amb Berthe. Jubilat el 1803, morí a Montpeller el 10 d'octubre de 1806, als setanta-nou

2. Sobre Gouan, vegeu L. DULIEU, *La médecine à Montpellier*, t. III (2), Montpeller, Les Presses Universelles, 1975, p. 766-771.

3. Sobre Dumas, ibíd., t. IV (1), p. 42.

4. Sobre Broussonnet, ibíd., t. IV (2), p. 694-697.

5. Sobre Berthe, ibíd., t. IV (2), p. 669-670.

6. Sobre Lafabrie, ibíd., t. IV (2), p. 825.

anys. Dulieu n'esmenta més de vint treballs, a més d'alguns articles a l'*Encyclopédie*, en la qual col·laborà.⁷

8. **Fulcrand-César Caizergues**, nat a Montpeller el 4 de juny de 1777. Volia ser cirurgià, però en tancar el col·legi de cirurgia es va fer metge. El 1800 participà en la missió montpellerina per estudiar l'epidèmia de febre groga d'Andalusia, juntament amb H. Fouquet. El febrer de 1820 és nomenat professor de medicina legal, que el 1824 permuta amb Joseph Anglada, que ho era de matèria mèdica i terapèutica. Finalment, el 1827 és catedràtic de clínica interna. Dulieu explica que va escriure relativament poc, i n'esmenta tretze treballs. Va descriure algunes epidèmies, com la de grip de 1837 de Montpeller. Va ser degà durant deu anys, de 1836 a 1846. Fou metge de l'Hospital General (la Charité) i metge d'epidèmies de la demarcació de l'Erau (Hérault). Corresponent de l'Académie de Médecine de París, morí a Montpeller el 4 de novembre de 1850, als setanta-tres anys. Fou nomenat soci corresponent de l'Acadèmia de Barcelona el 15 de desembre de 1800.⁸

9. **Guillaume Louis Plantade**. Nomenat soci corresponent de l'Acadèmia de Barcelona el 15 de desembre de 1800. Va ser bibliotecari adjunt de la Facultat de Montpeller entre 1808 i 1814, essent bibliotecari titular Louis Michel Ménard. Després, deixà la medicina i es dedicà al dret, i va fer la carrera jurídica al tribunal de Montpeller. Va morir en aquesta ciutat el 5 d'octubre de 1840.⁹

10. **Josep Garriga i Buach** era català, però vivia a Montpeller. Fou nomenat el 15 de desembre de 1800, perquè formava part de la comissió que estudià l'epidèmia d'Andalusia. Nascut a Sant Pere Pescador (Alt Empordà) el 30 d'octubre de 1777, es graduà en farmàcia i després va fer medicina a Montpeller. En la guerra de 1808, col·laborà amb els francesos. El 1814, acabada la guerra, s'establí a Elna, on morí.¹⁰

11. **Mathieu-François Audouard** era doctor per Montpeller. Va ser elegit el 12 de novembre de 1821, per haver pres part en l'estudi de l'epidèmia de febre groga. Autor d'un dels treballs més coneguts sobre aquesta epidèmia que va tenir molta repercussió a França: *Relation historique et médicale de la fièvre jaune qui a regné à Barcelone en 1821* (París, Moreau, 1822). Va enviar, com a mínim, quatre treballs seus a l'Acadèmia, entre 1822 i 1849.¹¹

7. Sobre Fouquet, ibíd., t. III (2), p. 763-766.

8. Sobre Caizergues, ibíd., t. IV (2), p. 702.

9. Sobre Plantade, ibíd., t. IV (2), p. 1002.

10. Sobre Garriga i Buach, vegeu J. M. CALBET i J. CORBELLÀ, *Diccionari biogràfic de metges catalans*, vol. II, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, Seminari Pere Mata, Universitat de Barcelona, 1981-1983, p. 44.

11. Sobre Audouard, vegeu L. F. HOFFMAN, *La peste a Barcelone*, Nova Jersey, Université de Princeton, París, Presses Universitaires de France, 1964, p. 17-22 i 79-80.

12. **Josep Viader.** Fou elegit l'any 1820. Dulieu l'esmenta en la llista de «Sotsbibliotecaris i bibliotecaris adjunts» de la Facultat de Montpeller. Fou substituït per M. H. Kühnholtz, que després seria molts anys bibliotecari titular.¹² Potser tenia alguna relació amb Josep Viader i Payrachs (1756-1816), que exercí a Girona i es considerà afrancesat.

13. **Jean André Chamassou.** (A vegades escrit Chamayou o Chamayon). Fou nomenat el 22 de maig de 1821. Presentà una memòria relativa a l'«Influjo de la noche sobre el hombre» i fou admès soci corresponent.¹³

14. **Augustin René.** Fou nomenat el 10 de juliol de 1821. Nascut a Montpeller el 4 de desembre de 1798. Era membre de l'Ateneu Mèdic de Montpeller. Presentà un treball sobre «Ideas sobre los baños principalmente como medios terapéuticos de las enfermedades» (RAMB, Actes, II, p. 574-575). El 1823 era conservador de les col·leccions de la Facultat de Medicina. Més tard, fou catedràtic de medicina legal, succeint Joseph Anglada, de 1835 fins a la seva mort el 8 de desembre de 1872. Metge pràctic d'una certa clientela, i amb activitat com a expert en els tribunals, va escriure poc. Dulieu n'esmenta nou treballs, entre ells un estudi sobre taques de sang (1858) o la intoxicació per arsènic i cianur.¹⁴

15. **Auguste Hugonis** (o Trugonis) fou nomenat el 10 de juliol de 1821. Llicenciat en medicina, membre de l'Ateneu Mèdic de Montpeller, presentà un treball: «Observaciones y reflexiones sobre la hidrocele».¹⁵

16. **Charles Revolard** (o Revelat). Fou nomenat el 10 de juliol de 1821. Llicenciat en medicina, presentà un treball sobre «Consideraciones filosóficas médicas sobre el dolor como enfermedad esencial». D'aquests tres darrers personatges es diu en el llibre d'actes: «[...] son acreedores del aprecio de la Academia y fueron agregados a la clase de socios corresponsales».¹⁶ A l'acta de la sessió de 22 de gener de 1822: «se acordó que se consideraran con igual título (socios corresponsales) todos los profesores extranjeros que hubiesen venido a esta capital con objeto de conocer o tratar la pasada epidemia» (RAMB, Llibre d'acords, t. II, 1795, p. 587). No hi hem vist més noms.¹⁷

17. **Jacques Lordat** és una de les figures importants del vitalisme de Montpeller (Sauvages, Barthez, Bordeu, Lordat). Fou membre de l'Acadèmia però no hem

12. Sobre Viader, vegeu L. DULIEU, *La médecine à Montpellier*, t. IV (1), Montpeller, Les Presses Universelles, 1975, p. 194. També esmenta amb el mateix nom, només l'any 1796, un metge de l'Hôpital Saint-Eloi (ibíd., t. IV (1), p. 439).

13. Sobre Chamassou, vegeu Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona (RAMB), Llibre d'acords, II, p. 544 i 549, sessions de 8 i 22 de maig de 1821.

14. Sobre René, vegeu RAMB, Llibre d'acords, II, p. 574-575. Vegeu, també, L. DULIEU, *La médecine à Montpellier*, t. IV (2), Montpeller, Les Presses Universelles, 1975, p. 888-889.

15. Sobre Hugonis, vegeu RAMB, Llibre d'acords, II, p. 574-575.

16. Sobre Revolard, ibíd., p. 575.

17. RAMB, Llibre d'acords, II, p. 587.

trobat encara la data de nomenament. Nascut a Tournay (Alts Pirineus) l'11 de febrer de 1773. Deixeble directe de Barthez, el 1811 guanya una càtedra de cirurgia, que el 1813 canvia per la d'anatomia i fisiologia; de 1824 a 1860, quan tenia vuitanta-set anys, només serà catedràtic de fisiologia. De 1819 a 1830 fou degà de la Facultat. Va morir el 25 d'abril de 1870 a Montpeller, quan tenia noranta-set anys.¹⁸

18. **Marcel-Henri Kühnholtz.** Va néixer a Seta (Erau) el 28 de gener de 1794. Era fill d'un cònsul i comerciant alemany. Es doctorà en medicina a Montpeller el 1817, però no exercí com a metge, sinó que es dedicà als llibres. El 1821 és sotsbibliotecari de la Facultat i de 1831 a 1877, bibliotecari titular, fent una tasca de primer ordre. També fou un temps professor. Va dedicar una bona part de la seva activitat a defensar l'escola vitalista de Montpeller. El 1858, Lordat, que s'havia casat en segones noces amb la seva mare vídua, l'afillà. Aleshores ajuntà els dos cognoms (Kühnholtz-Lordat). Va escriure molt. Morí a Montpeller el 9 de març de 1877. Durant anys ha estat el primer en les llistes de socis estrangers de l'Acadèmia, però no hem trobat encara la data del seu nomenament.¹⁹

19. **Benigno Risueño de Amador.** D'origen espanyol, nat a Cartagena el 13 de febrer de 1802. Doctor en filosofia a Salamanca, el 1823 va a Montpeller, on es matricula de medicina i es doctora el 1830. El 1837 és nomenat, des de París, per a una càtedra de patologia i terapèutica generals. Sembla que era una mica grandiloqüent. Naturalista francès el 1831. Va morir, encara jove, a Montpeller, el 5 d'agost de 1849, als quaranta-set anys.²⁰

20. **François Ribes.** Va néixer a Trullàs (Pirineus Orientals) el 25 de març de 1798. Doctor en medicina a Montpeller, el 1826, el mateix any que és agregat de la Secció de Medicina. Està dos anys a París i el 1828 obté la càtedra d'higiene, que mantindrà fins a 1861, en què s'ha de retirar per malaltia. Fou degà un temps curt, de 1847 a 1848. La seva obra és extensa, començant per un *Traité d'anatomia pathologique* (1828 i 1834), en dos volums. També un *Traité d'higiène thérapeutique* (1860). Morí a Perpinyà el 20 de febrer de 1864. Dulieu n'esmenta trenta-quatre treballs.²¹

21. **Hippolyte Combes.** Nascut a Castres el 13 d'agost de 1809. Doctor el 1832, amb un «Essai sur la vivisection», agregat de medicina a Montpeller el 1839. Féu un llarg viatge per Itàlia visitant totes les facultats de medicina de la península, que eren vint-i-tres. L'any 1841 fou nomenat catedràtic de medicina legal i d'higiene de l'Escola de Medicina de Tolosa de Llenguadoc. El 1855 va dimitir i el 1858 es retirà a Castres, on va fundar una associació de metges d'aquella ciutat, en la qual va morir el 13 de febrer de 1873, als seixanta-tres anys. Dulieu esmenta quinze treballs seus.

18. Sobre Lordat, vegeu L. DULIEU, *La médecine à Montpellier*, t. IV (2), Montpeller, Les Presses Universelles, 1975, p. 832-840.

19. Sobre Kühnholtz, ibíd., t. IV (2), p. 816-820.

20. Sobre Risueño, ibíd., t. IV (2), p. 891-893.

21. Sobre Ribes, ibíd., t. IV (2), p. 889-891.

Nomenat corresponent el 1842, quan estava a Tolosa. Autor de *De la médecine en France et en Italie: Administration, doctrine, pratiques* (París, 1842, 464 p.).²²

22. **Michel Serre**. Nat a Montpeller el 8 de germinal de l'any VII (20 de març de 1799). Doctor el 1825, i agregat el 1826. Va estar tres anys a París per estudiar anatomia comparada. El 1834 guanyà una càtedra de cirurgia, que havia ocupat Delpech. El 1836 fou elegit membre corresponent nacional de l'Académie de Médecine (de París). Fou un dels primers a introduir la pràctica de l'anestèsia, i va publicar dos treballs sobre l'èter el 1847. Ingressà a l'Acadèmia de Barcelona el 1838, a la qual envià tres treballs, dos sobre la utilització de sals de plata en el tractament de malalties venèries i les estenosis de la uretra, i un tercer sobre «Hygiène, deuxième enseignement». Morí a Montpeller el 21 de març de 1849, just quan acabava de fer cinquanta anys.²³

També hem trobat, per aquest temps, el nom de Dupierris, que va enviar un treball des de Nova Orleans, a la Luisiana.²⁴ No tenim prova suficient de la seva relació amb Montpeller.

23. **D. Lascellière-Lafosse**. Nomenat el 1838. Professor agregat de Montpeller. Envià els treballs «Histoire de la cicatrisation, de ses modes de formation et des considerations pathologiques et thérapeutiques qui en decoulent», «Discours sur l'unité de la pathologie» i «Tableau des maladies observées à l'Hôtel-Dieu Saint Eloi dans les salles de Clinique Chirurgicale».²⁵

24. **Hubert Rodrígues**. Nascut a Clermont-l'Hérault, fill de mare espanyola, el 5 de desembre de 1814. Estudià a Montpeller. El 1837 consta com a prosector anatòmic de la Facultat i el 1839, com a professor agregat. El 1849 envià dues monografies a l'Acadèmia de Barcelona: *Nouveau traité des rétrécissements de l'urètre et des maladies qu'ils produisent* (Montpeller, Louis Castel et Sévalle, 1843, 402 p.) i *Traité de la paralysie générale chronique: Considérée spécialement chez les aliénés* (Anvers, Imprimerie de J.-E. Buschmann, 1847, 252 p.). També té treballs sobre el clima de Montpeller i les relacions amb la salut (1855). Fou soci corresponent de l'Acadèmia de Barcelona el 1849.²⁶

25. **Justin Benoit**. (Millau, Avairon, 16 d'abril de 1813 - Montpeller, 5 de novembre de 1893). Nomenat el 1857. Durant els seus estudis va participar en la

22. Sobre Combes, *ibíd.*, t. IV (2), p. 723-724.

23. Sobre Serre, vegeu L. DULIEU, *La médecine à Montpellier*, t. IV (2), Montpeller, Les Presses Universelles, 1975, p. 926-927; RAMB, *actes sessions de 15 de gener i de febrer de 1839*. Vegeu, també, ACADEMIE DE MÉDECINE, *Index biographique des membres, des associés et des correspondants de l'Académie de Médecine: 1820-1894*, París, p. 192. Dulieu assenyala que fou membre de l'Acadèmia de Medicina, però en les dades de l'anuari de l'Acadèmia hi ha alguna petita discordança.

24. Dupierris envia la memòria des de Nova Orleans als Estats Units.

25. Sobre Lascellière-Lafosse, vegeu RAMB, *Llibre d'acords*, II, sessió de 15 de febrer de 1839.

26. Sobre Rodrígues, vegeu L. DULIEU, *La médecine à Montpellier*, t. IV (1), Montpeller, Les Presses Universelles, 1975, p. 89, 243, 270, 294, 313.

lluita contra una epidèmia de còlera al departament veí del Gard. Fou intern d'un hospital de Nîmes, i després a Montpeller. Doctor en medicina a Montpeller, el 1839. Va fer un treball sobre l'ús terapèutic del nitrat de plata. El 1844 és nomenat professor agregat de la Secció de Cirurgia. El 1850 és conservador de les col·leccions d'anatomia de la Facultat, durant tres anys, substituint el professor Jaumès. El 1853 és professor d'anatomia. Ho serà més de trenta-cinc anys, fins a la seva jubilació el 1886. De 1880 a 1885 fou degà de la Facultat. Va defensar el trasllat de l'antic Hôpital Saint-Eloi fora de la ciutat. Va escriure molt, més de cirurgia que d'anatomia. A l'Acadèmia de Barcelona, hi enviava sovint alguns dels seus treballs. Louis Dulieu en dona notícia extensa. Fou membre de l'Acadèmia de Ciències i Lletres de Montpeller de 1847 fins a la seva mort.²⁷

26. **Théodose Blondin.** Admès com a corresponent el 1860. Consta com a metge d'Argelès de Bigorra, al departament dels Alts Pirineus. Cal dir que a l'Acadèmia hi ha alguns corresponents francesos que havien enviat memòries sobre les aigües termals d'algunes poblacions pirinenques i d'altres llocs. El 1860 havia enviat un treball sobre obres de Stahl, traduïdes i comentades (Montpeller, 1860).²⁸

27. **Théodore Guirauden** fou metge a Seta. Va ser elegit membre corresponent estranger l'any 1904, per haver enviat treballs seus a l'Acadèmia. Tots ells eren sobre temes d'obstetrícia.²⁹

28. **Paul Delmas** (Rieux-Minervois, Aude, 14 d'abril de 1880 - Carcassona, 25 de juny de 1962). Estudiant a Montpeller, doctor el 1904, agregat a la Secció d'Obstetrícia el 1910, professor titular de clínica obstètrica el 1926. Va tenir un paper destacat quan la guerra de 1914, on arribà a coronel. Fou director de la Maternitat i de l'Escola de Llevadores. Va difondre l'ús de la raquianestèsia en els parts. Tenia una personalitat forta. Va escriure bastant. Després de la Segona Guerra Mundial, el 1944, fou apartat de la càtedra, i el va succeir, el 1947, el seu agregat, Caderas de Kerleau.³⁰

27. En les referències de Benoit, en els escrits de l'Acadèmia gairebé sempre consta la grafia «Mompeller». A Millau té dedicat un carrer: *Impasse Doyen Justin Benoit*, a tocar del nou Centre Hospitalier. Vegeu, també, L. DULIEU, *La médecine à Montpellier*, t. iv (2), Montpeller, Les Presses Universelles, 1975, p. 655-659.

28. *Oeuvres médico-philosophiques et pratiques de G. E. Stahl*, traduïdes i comentades per T. Blondin, Montpeller, 1860. Citat a RAMB, acta de la sessió inaugural de curs, de 1860, p. 52. En el mateix, p. 41, aclareix el seu nom: Teodosi.

29. Consta que vivia a Quai de Bosch, núm. 9, Seta (Erau). Els treballs enviats eren: T. GUIRAUDEN, *De la putrefaction foetale in utero* (Montpeller, 1902), *Un cas d'hémorragie inter-utero-placentaire* (Montpeller, 1902); T. GUIRAUDEN i VALMALE, *Étude statistique des cas de procidence du cordon ombilicale* (Montpeller, 1902), *Varices et ulcères variqueux chez les femmes enceintes* (Montpeller, 1902). Citats a RAMB, acta de la sessió inaugural de curs, de 1905, p. 35.

30. Sobre Delmas, vegeu L. DULIEU, *La médecine à Montpellier*, t. iv (2), Montpeller, Les Presses Universelles, 1975, p. 34-37.

29. **Jules Euzière** (Montpeller, 27 d'abril de 1882 - 21 d'octubre de 1971). Doctor en medicina el 1907, agregat de la Secció de Medicina el 1910, va ser catedràtic de malalties mentals i nervioses substituint Albert Mairet, el seu mestre, des de 1922 fins a la jubilació, el 1951. Va ser degà de la Facultat de Medicina durant divuit anys, poc després del seu nomenament com a professor, de l'any 1923 a 1941. Amb la seva manera de fer va retornar la tranquil·litat a una facultat que estava agitada entre els professors. El seu deganat també es caracteritzà per l'ampliació d'algunes construccions universitàries. Va publicar sense excés i va fer bastants treballs d'història de la medicina, sobretot de la local. Va morir amb vuitanta-nou anys essent una figura respectada per la societat de Montpeller.³¹

30. **Louis Rimbaud** (Montpeller, 7 de juny de 1877 - 5 de juny de 1967), doctor el 1904, es dedicà inicialment a la microbiologia, que deixà aviat. Agregat el 1913, per la Secció de Medicina General. Professor de patologia mèdica i clínica propedèutica el 1922, i després de clínica mèdica, de 1932 fins a 1947, en què es jubilà. Es va dedicar a gairebé tota la patologia mèdica del seu temps, principalment a malalties infeccioses al començament (febre de Malta, tuberculosi), però després, de manera predominant, a les malalties del sistema nerviós. Autor d'un text important, *Précis de neurologie* (1933), que va tenir cinc edicions en pocs anys.³²

31. **Étienne Canals**, nascut a Palau del Vidre, a la Catalunya Nord, va ser degà de la Facultat de Farmàcia de Montpeller de 1945 a 1958, de la qual era, des de 1929, catedràtic de física i abans, durant un any, de química analítica i toxicologia. Fou membre de l'Acadèmia de Ciències i Arts de Montpeller, de 1940 a 1973. Membre d'honor estranger de l'Acadèmia de Farmàcia de Barcelona, electe, en va prendre possessió l'any 1956. El 1958 ho fou de la de Medicina. (X. Sorní diu que va morir el 29 d'octubre de 1971.)³³

32. **Jean Giroux** també fou degà de la Facultat de Farmàcia, de 1958 a 1969, substituint Canals. Des de 1945 era catedràtic de farmàcia galènica. Igualment fou membre de l'Acadèmia de Ciències i Arts de Montpeller, de 1965 a 1977. En el seu deganat es va incrementar notablement el nombre de càtedres de la Facultat. També fou membre corresponent de l'Acadèmia de Farmàcia de Barcelona el 1956 i el 1958, de la de Medicina.³⁴

31. Sobre Euzière, ibíd., t. IV (2), p. 38-41.

32. Sobre Rimbaud, ibíd., t. IV (2), p. 89-91.

33. Sobre Canals, vegeu L. DULIEU, *La Pharmacie à Montpellier de ses origines à nos jours*, Avinyó, Les Presses Universelles, 1973, p. 133, 153 i altres. Vegeu Xavier SORNÍ, *Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya, 50 anys*, Barcelona, RAFC, 2006, p. 297.

34. Sobre Giroux, ibíd., p. 153, 324 i altres.

Dos professors de Montpeller doctors *honoris causa* per la Universitat de Barcelona (1931)

El 8 de març de 1931 el claustre de la Universitat de Barcelona acordà proposar el nomenament, com a doctors *honoris causa*, dels professors Emmanuel Hédon i Émile Forgue. La cerimònia es va fer el 19 de març. Eren dos catedràtics de la Facultat de Medicina de Montpeller, de fisiologia i de cirurgia. Aquí veiem la mà d'August Pi-Sunyer, catedràtic de fisiologia, i dels germans Trias Pujol, que ho eren de cirurgia. Atès que el doctorat va estar durant molts anys limitat a una sola universitat, la de Madrid, i a més prohibit a les altres, entre elles la de Barcelona, creiem que aquest deu ser el primer doctorat *honoris causa* que va concedir la Universitat de Barcelona, si més no en el segle xx.

A l'anuari de la Universitat de Barcelona de 1934-1935, en el llibre blau, s'esmenten només tres sèries de nomenaments, cada vegada de dos professors. El primer és aquest de 1931 i els altres dos, de 1934, en aquest cas sense relació amb la Facultat de Medicina. Amb aquest acte s'enllaçava, doncs, amb la vella tradició, de relació occitana, entre les ciutats de Barcelona i Montpeller. Cal dir que també a Montpeller es van nomenar, l'any següent, el 3 de novembre de 1932, dos doctors *honoris causa* que eren professors de la Facultat de Medicina de Barcelona: Jaume Peyrí, que era catedràtic de dermatologia, i Àngel A. Ferrer i Cajigal, que ho era d'histologia i anatomia patològica.

Qui eren aquests professors occitans?

Eren dos personatges importants del claustre de Montpeller, la facultat que en un cert moment va ser la primera del món, a la baixa edat mitjana.

EMMANUEL HÉDON

Era catedràtic de fisiologia des de finals del segle xix. Havia nascut a Burie, a Charente Marítim, el 30 d'abril de 1863. Va morir a Montpeller el 8 de març

de 1933, dos anys després de la seva visita a Barcelona. Les seves aportacions científiques són molt importants, de primer ordre en el seu temps. Es va fer metge a Bordeus. El 1889 entrava en el concurs d'agregats i el 1892 guanyà la càtedra de Montpellier, que va desenvolupar durant més de quaranta anys.

El seu camp de treball més important va ser l'estudi de la fisiologia del pàncrees. Ell va ser un dels primers que van considerar el paper del pàncrees com a òrgan de secreció. Era una autoritat en l'estudi de la diabetis, que aleshores era una malaltia que tenia sovint una evolució mortal. Precisament fou ell l'encarregat de redactar el capítol «diabetis» del gran diccionari de fisiologia, dirigit per Charles Richet i editat per Alcan, començat el 1895 i del qual només es va arribar al volum desè, fins a les lletres MO, l'any 1928. Ja va publicar un treball molt ampli sobre aquesta malaltia l'any 1898, en els *Travaux de Physiologie de l'Université de Montpellier*. Hédon fou un dels grans teòrics de la secreció interna i un dels grans fisiòlegs francesos del seu temps. Una època no pas gaire allunyada dels temps de Claude Bernard. Va ser membre corresponent de la Societat de Biologia, i la seva relació amb Pi-Sunyer era fluïda, tot i que no tant com en el cas d'Edouard Gley, del Collège de France a París, o de Camil Soula, a Tolosa de Llenguadoc.

La vàlua científica d'Hédon era ben coneguda entre els fisiòlegs. Ara que s'ha alliberat, fins a l'any 1951, la informació sobre les propostes per als Premis Nobel de medicina, se sap que Hédon va tenir quatre propostes, tres l'any 1926 i una el 1932, basades en la importància dels seus estudis sobre la secreció del pàncrees, i que van ser valorades positivament (va passar el primer filtre). Camil Soula, el professor de Tolosa, li va dedicar una semblança a la revista *La Medicina Catalana* l'any 1934, ran de la seva mort, a la secció «Galeria d'occitans il·lustres», i el considera una figura ben occitana, puix que tota la seva vida i la seva activitat de fisiòleg han transcorregut en terres de llengua d'oc.

També cal conèixer altres aportacions, entre elles un mètode de circulació artificial del cor, per perfusió de les coronàries que, com diu Soula, porta el nom de Langendorff i fou emprat per primera vegada per Hédon. I també hem de recordar, encara, que l'addició de citrat de sosa a la sang, perquè no es coaguli, mètode molt estès, fou introduïda per Hédon.

Va ser membre corresponent de l'Académie de Médecine de França des de 1914 i associat nacional el 1928. Hédon, com també Forgue, va ser autor d'un llibre de text que va tenir una gran repercussió en el seu temps: *Précis de physiologie*, editat per Doin, amb moltes edicions a França, deu en vida seva, i com a mínim fins a la quinzena després de la seva mort, continuat per Louis Hédon (1895-1982), també professor a Montpellier. N'hi hagué, també, una traducció espanyola, amb diverses edicions.

L'altre professor occità que va ser nomenat doctor *honoris causa* en aquella ocasió fou el professor Émile Forgue, que era catedràtic de cirurgia. També publi-

cà una obra extensa, amb molta difusió a França, i amb una traducció espanyola que va tenir molta influència entre nosaltres. Va ser una mostra clàssica de l'empremta de la medicina francesa sobre la nostra, amb una vàlua que es podria comparar amb la de Testut en anatomia.

ÉMILE FORGUE

Havia nascut a Briançon, al departament dels Alts Alps, el 29 de desembre de 1860. Va ser professor de Montpeller durant molts anys i va morir quan en tenia vuitanta-dos, l'1 de febrer de 1943, a Graves, a l'Arieja, tocant als Pirineus. Va ser corresponent nacional de l'Académie de Médecine de França des de 1899 i associat nacional el 1925. També fou corresponent de l'Acadèmia de Ciències.

A la llarga, el que ha quedat més de Forgue, a banda de la seva influència directa com a professor i formador de deixebles, són els llibres. És un clàssic de la literatura docent en cirurgia i encara avui es troba fàcilment esment de les seves obres en llibreries antiquàries. El més conegut és *Précis de pathologie externe*, editat de manera continuada per Doin, de París, un dels grans editors de medicina de França. N'hem vist una edició inicial, ja en dos volums, el 1904. Els dos volums de l'edició de 1939 tenen 1.140 i 1.256 pàgines, amb una qualitat extraordinària de figures, que donen gran valor a l'obra.

Junt amb Paul Réclus va publicar, també en dos volums, un *Traité de thérapeutique chirurgicale*, amb edició inicial el 1892, aquesta vegada a càrrec de Masson. En conjunt, són més de dues mil pàgines i quatre-centes figures.

A més, Forgue va escriure sobre altres aspectes, alguns del camp del que podríem anomenar *humanitats mèdiques*, com ara algunes biografies, com la de Théophile de Bordeu. I al final de la seva vida, el 1942, va publicar un llibre extens, de gairebé quatre-centes pàgines: *Vie de chirurgien. La philosophie de mon métier*.

Alain Guy i Louis Dulieu: participació occitana en el Primer Congrés d'Història de la Medicina Catalana de 1970*

Edelmira DOMÈNECH

Quan el doctor Ramon Sarró va acceptar ser l'organitzador d'un Congrés d'Història de la Medicina Catalana, el primer, aviat hi va posar la seva empremta personal i la seva capacitat d'organització, amb una visió pròpia, que anava més enllà del que en principi hauria pogut ser. Va voler que fos un congrés internacional. Això, l'any 1969, quan se'n van començar les tasques, no era fàcil veient el tema i la situació política. Sarró va acceptar demanar l'autorització per fer el congrés (que aleshores era obligatòria) i després ja va tirar pel dret.

En aquesta visió internacional va buscar, en part, la col·laboració de personalitats eminents en el camp de la història de la medicina i la cultura, que eren amics o coneguts: Adalberto Pazzini, antic president de la Societat Internacional d'Història de la Medicina (SIHM); Louis Dulieu, que n'era el secretari general, i Alain Guy, professor de la Universitat de Tolosa de Llenguadoc (Tolosa), conegut per les relacions amb el pensament de Letamendi.

A més, va voler que el Congrés tingués dues seus: la inaugural i d'actuació, que fou a Barcelona, i la final de clausura, a Montpeller. Aquest hàbit de començar en un lloc i fer la clausura en un altre s'ha mantingut altres vegades, ara ja més aviat poques. En aquest escrit es vol comentar l'aportació d'aquests dos savis occitans, Alain Guy i Louis Dulieu, en el Congrés de Barcelona de 1970. A més, Sarró, ja s'ha remarcat alguna altra vegada, introduí també versos de Frederic Mistral en el programa mateix del Congrés i en alguna sessió. El Congrés es va fer entre el dilluns 1 de juny de 1970 i el diumenge dia 7, aquesta sessió a Montpeller.

Alain Guy era professor d'història de la filosofia de la Facultat de Lletres i Ciències Humanes de la Universitat de Tolosa (Le Mirail), i director d'un equip de recerca (CNRS) sobre la filosofia en llengües espanyola i portuguesa. Ja havia pu-

* Publicat a *Gimbernat*, núm. 50 (2008) (*), p. 365-369.

blicat, l'any 1956 per l'editorial Privat, un llibre important sobre *Les philosophes espagnols d'hier et d'aujourd'hui*. La seva intervenció es va fer en forma de conferència magistral en una sessió memorable al saló daurat de la Diputació, a l'edifici actual del Govern de la Generalitat, a les dotze del migdia, sobre el tema «Le génie de Letamendi et la philosophie catalane» (*Actes del I Congrès Internacional d'Història de la Medicina Catalana*, vol. i, Barcelona, Montpellier, 1970, p. 409-434).

Louis Dulieu, que fou secretari general de la SIHM, de 1964 a 1984, va fer la seva intervenció, també en forma de conferència, el dijous dia 4 de juny a les dotze del migdia a la sala Gimbernàt de l'Acadèmia que, recordem-ho, aquell any feia el bicentenari. El tema va ser «Le Collège de Girone à Montpellier» (*Actes del I Congrès Internacional d'Història de la Medicina Catalana*, vol. iv, Barcelona, Montpellier, 1970, p. 89-105). També va fer una comunicació sobre «Arnaud de Villeneuve et les doctrines médicales au Moyen Âge» (*Actes del I Congrès Internacional d'Història de la Medicina Catalana*, vol. i, Barcelona, Montpellier, 1970, p. 204-210).

Ara aquí no és farà l'anàlisi d'aquestes aportacions, sinó que es vol recordar, ni que sigui breument, alguns aspectes de la personalitat i l'obra d'ambdós amics occitans de la cultura catalana.

Louis Dulieu ha estat una personalitat important en el panorama dels historiadors de la medicina del seu temps, en l'àmbit mundial. Per això va ser durant vint anys, de 1964 a 1984, secretari general de la SIHM. Havia nascut l'any 1917 i va actuar principalment com a metge militar, cosa que li comportà alguns desplaçaments, però tingué una llarga residència a Montpellier. Així, es va dedicar principalment, i durant gairebé cinquanta anys, a l'estudi de la rica història de la medicina montpellerina. Cal dir, o recordar, que Montpellier va tenir durant molts anys l'escola de medicina de més prestigi del món, principalment a la baixa edat mitjana.

L'any 1942, quan tenia vint-i-cinc anys, va publicar un text sobre *Charles-Louis Dumas (1765-1813)*, nascut a Lió, però membre important de l'escola de Montpellier. El 1953 apareix un dels seus llibres clàssic i més citat, *Essai historique sur l'Hôpital Saint-Eloi de Montpellier (1183-1950)*, estudi important sobre aquesta institució. Publicà, també, un llibre sobre l'internat en els hospitals de Montpellier en els segles XVIII-XX, editat el 1958 i el 1968, i alguns altres escrits, entre ells un de ben conegut sobre Ambroise Paré.

Però la gran obra «monumental» de Dulieu són els llibres sobre la farmàcia (1973), la cirurgia (1975), la Facultat de Ciències (1981) i, sobretot, la medicina a Montpellier, en aquest cas en set toms, en onze volums, entre els anys 1975 i 1999. Tenen una gran quantitat d'informació, la citació de les fonts originals, moltíssimes il·lustracions, que el fan un dels grans textos monogràfics de la història de la medicina, atesa l'alta qualificació mèdica que va tenir Montpellier. També el 1985 va fer un llibre sobre *Les hôpitaux de Montpellier et leur histoire*.

Dulieu era un home més aviar retret, un gran treballador, ordenat en els seus papers. L'any 1950 va ser elegit membre de l'Académie des Sciences et des Lettres. Va morir, amb vuitanta-sis anys, el mes de novembre de 2003. Se li ha dedicat un carrer a la vila de Montpellier.

Alain Guy fou un personatge diferent. No era metge, sinó professor de filosofia a la Universitat de Tolosa. El vaig conèixer a la primera meitat de la dècada dels anys cinquanta, en un curs per correspondència per a alumnes de final de batxillerat al Liceu Francès de Barcelona. Els alumnes feïem treballs i ell ens els corregia. Des d'aleshores hi vaig mantenir una relació personal bona, però potser poc continuada. Alguna vegada que venia a Barcelona va estar a casa. Conservo dedicat, des de gener de 1957, el seu llibre sobre els filòsofs espanyols.

Letamendi fou un dels metges filòsofs, esmentats per Carreras Artau, que van atreure l'atenció d'Alain Guy. D'aquí ve l'afinitat de tema amb Sarró, el letamendista modern més important entre nosaltres. Cal dir que Sarró no va ser pas l'únic d'enlluernar-se per Letamendi, i que el neoletamendisme, al redós del neohipocratism, va tenir una certa difusió. Guy, des del camp de la filosofia, més descriptiva que no pas analítica del fons del complex pensament letamendià, s'hi va interessar.

En una nova edició, de 1995, a la col·lecció *Que Sais-je?*, número 3008, sobre *La philosophie espagnole*, un compendi de 126 pàgines segueix esmentant Letamendi i el seu vitalisme. I també, en pàgines veïnes, Marià Cubí, Pere Mata, Giné i Partagàs, Suñer i Capdevila, Diego Ruiz.

Guy era un home laboriós; després va fer molts més treballs sobre el tema i, ran de la seva mort, quan ja estava «a la retraite», a Narbona Plaja (Narbonne-Plage), ha estat ben recordat per alguns deixebles espanyols.

Aquí, en el Congrés de 1970, va ser un nexa important entre el pensament d'un professor occità i el pensament d'un dels metges, amb una visió pròpia i personal de la medicina, basada en les arrels hipocràtiques, però amb molta riquesa personal, que fou Josep Letamendi.

En el conjunt de la seva obra, al marge dels metges filòsofs, destaca com a línia evolutiva l'estudi inicial d'alguns escriptors castellans, com ara el treball sobre *La pensée de Fray Luis de León: contribution à l'étude de la philosophie espagnole au xvie siècle*. Després seguirà la línia cap als més moderns, principalment Unamuno i Ortega, i encara ampliarà fins a Portugal i a l'Amèrica llatina, que va analitzar més cap al final dels seus anys. Però en bona part estigué centrat bastant al voltant de la Universitat de Salamanca (de Fray Luis a Unamuno). També entre els seus deixebles espanyols fou més actiu el nucli de Salamanca, i destaquen més els escrits, ran de la seva mort, d'Antonio Heredia Soriano.

Des del punt de vista vital, cal dir que Alain Guy havia nascut a la Rochelle l'any 1918, va estudiar a la Sorbona i a Grenoble, fou deixeble, entre d'altres, de

Jean Sarrailh i Jacques Chevalier, i fou professor a la Universitat de Tolosa de Lengadoc. Va morir a Narbona, amb vuitanta anys, el 7 de novembre de 1998. La seva biblioteca especialitzada la deixà a la Biblioteca Nacional de París, i està al Centre Pompidou. El 1986 havia estat nomenat doctor *honoris causa* de la Universitat de Salamanca.

Tercera part: metges i especialitats

Tres clàssics

Guilhèm Ader (c. 1567-1638), metge i poeta gascó*

Guilhèm Ader fou un metge que exercí a Tolosa de Llenguadoc en el primer terç del segle XVII. Fou metge de l'Hospital Saint-Jacques de Tolosa, professor de medicina i autor d'una obra mèdica d'un cert interès, tot i que no se'l considera en els primers rengles de la medicina del seu temps. També és autor d'una obra poètica en llengua occitana, que ha tingut una discreta difusió i ha estat objecte de més estudis posteriors. Avui té més interès el vessant literari que el mèdic. S'esmentaran els dos aspectes.

DADES PERSONALS

Les dades sobre el seu naixement no són pas totes coincidents. Es va suposar que va néixer a Lombez, a la dècada dels anys 1570, i durant temps es considerà com a data més probable el 1578. En alguns llocs se cita com a lloc de naixement Gimont, que sí que és el lloc de naixença de la seva dona i on ell va morir el 1638. Wolff en el diccionari de tolosans, cita l'any 1575, però amb dubte sobre el lloc real de naixença.¹ Després del col·loqui sobre la seva obra, fet a Lombez el 1991, s'accepta com a any de naixement el 1567. Ambdues viles, Lombez i Gimont, són relativament properes a Tolosa, a les terres d'Armanyac, a l'actual departament del Gers.

Va fer els estudis de medicina a Montpeller, després d'un aprenentatge inicial a Tolosa. El 1599 torna a Tolosa per a exercir com a metge. Va estar-hi més de vint-i-cinc anys, fins que el 1625 es va retirar a Gimont. No se sap gaire de la seva acti-

* Publicat a *Gimbernat*, núm. 48 (2007) (**), p. 233-236.

1. Ph. WOLFF (dir.), *Les toulousains dans l'histoire*, Tolosa, Privat, 1984, p. 203.

vitat com a metge, a banda de la seva vinculació a l'hospital. Eren temps de guerres de religió, entre catòlics i protestants, els hugonots.

De fet, a França va implicar una llarga guerra civil, que van guanyar els catòlics, però van fer una pau amb concessions i al final, esgotada la dinastia dels Valois, va arribar al tron el cap dels protestants, Enric de Navarra, que també era indirectament de la família reial. Prèvia la seva conversió, es va convertir en Enric IV, que era en realitat rei de Navarra i d'origen gascó. Amb ell van començar els Borbons a França. Aquesta vinculació d'Enric de Borbó amb la Gascunya té una influència clara en l'obra de Guilhèm Ader.²

Ader participà com a metge i cirurgià en l'exèrcit, denominat l'*Armée de la Ligue*, comanat pel duc de Joyeuse i que actuà en aquestes conteses. Sembla que qui va influir en la dedicació militar d'Ader fou el metge Mercier, mestre seu i metge de l'arquebisbe de Tolosa, a més de parent del duc de Joyeuse. El 1625, ja s'ha dit, es retirà a Gimont. Allà va morir el 23 de juny de 1638 i és esmentat com a «doctor en medicina i metge de la vila de Gimont».

L'OBRA MÈDICA ESCRITA

Ader és esmentat en alguns reculls biogràfics clàssics de medicina, com són els d'Eloy, del segle XVIII, i els de Bayle i Thillaye, del segle XIX.³ Però, sobretot, és més comentat en el text ja esmentat de Dupuy.

Es coneixen alguns treballs de Guilhèm Ader. Potser el més important, des del punt de vista mèdic estricte, sigui *De pestis contagione, praevisione et remediis*, imprès a Tolosa l'any 1628.

Però ha estat més comentat, i sembla que més editat, el text *Enarrationes de aegrotis et morbis in Evangelio*, amb títol més llarg *Opus in miraculorum Christi Domini amplitudinem Ecclesiae Christianae elimatum*. Sembla que n'hi ha una primera edició de 1620 i també una de 1621.⁴ L'edició més coneguda potser sigui la de 1623.⁵ Cal remarcar la repetició continuada d'edicions, per veure el ressò del treball.

2. A. DUPUY, *Histoire chronologique de la civilisation occitane*, tom II, fascicle I, Montalban, Saber, Les Presses Graphiques, 1985, p. 325-326.

3. N. F. J. ELOY, *Dictionnaire historique de la médecine ancienne et moderne*, A Mons, Chez H. Hoyois, 1778. Hi ha reedició facsímil, Brussel·les, 1973, 4 v. Vegeu, també, vol. I, p. 36. BAYLE i THILLAYE, *Biographie médicale: Par ordre chronologique*, París, Adolphe Delahays, 1855; reimpressió facsímil, Amsterdam, B. M. Israel, 1967, 2 v., t. I, p. 518-519.

4. J. B. NOULET, «Essai sur l'histoire littéraire des patois du midi de la France aux xvi et xvii siècles», París, I. Técherer Livr., 1859, p. 49-53 i p. 53, nota.

5. A Tolosa, Typis Raymundi Colomerii, 1623. És un llibret petit i gruixut, en octau, però de 458 pàgines numerades i tres taules. L'edició anterior, de 1620, és també de Tolosa, i l'impressor és Bosco. N'hi ha una altra de 1621, del mateix impressor.

S'ha escrit que era una obra una mica extravagant, en la qual comentava els miracles de Crist. El llibre està dividit en tres parts i el seu contingut és fins a cert punt divers. Tracta de la lepra, les paràlisis, del cas d'una dona invàlida, també dels cecs, sords i muts, de les hemorroides, d'afeccions mentals com l'epilèpsia i la melancolia. També dels llunàtics, i encara de casos de licanthropia i d'homes llop. Eloy, i Bayle que el reproduïeix, diuen: «Tractat curiós que no està pas mancat d'erudició. L'autor hi examina la naturalesa de les malalties que Jesucrist, durant la seva vida mortal, havia curat als homes, i de seguida explica que només podien ser curades per un miracle, perquè estaven per sobre de l'art de la medicina». També indica que Mead, autor anglès, ha recollit alguna cosa d'aquesta matèria en el seu comentari *De morbis biblicis*.

Sembla que també és autor d'una altra obra mèdica, aquesta vegada editada en francès, el 1628: *De la méthode de consulter les maladies chirurgicales*.

L'OBRA POÈTICA

Probablement tingui més interès pel fet d'estar escrita en llengua gascona, occitana, que pel seu contingut, que no sembla que sobresurti d'altres autors del seu temps. Pensem que és rigorosament contemporani de Cervantes i de Shakespeare. Aquesta obra ha estat revaloritzada a partir de l'estudi i reedició, fet per Alfred Jeanroy, l'any 1904,⁶ i del col·loqui de Lombez de 1991.⁷

L'obra que va tenir més difusió és el poema dedicat a Enric de Navarra, després Enric IV de França, publicat després de la mort d'aquest, a mans de Ravaillac, el 1610. Es va publicar el 1610, i Dupuy assenyala que «és un poema èpic en quatre cants que quedarà com un dels clàssics de la literatura occitana».⁸ Ja s'ha dit que Enric de Navarra també era gascó. El títol és una mica llarg: *Lou gentilhome Gascoun é lous heits de gouerre deu gran é pouderos Henric Gascoun, Rey de France é de Naouarre*. A propòsit del contingut i com ho explica Dupuy, «Ader és essencialment un home de la terra gascona».

L'altre llibre important és *Lou cantounet gascoun*, publicat a Tolosa «per la Vieuse de I. Colomiez. Imprimerie deu Rey», l'any 1628. És una obra relativament

6. A. JEANROY, *Poésie de Guillaume Ader: Publiées avec notice, traduction et notes*, Tolosa, Privat, 1904.

7. F. PIC, «Essai de bibliographie des oeuvres imprimés, littéraires et médicales, occitanes, françaises et latines, de Guillaume Ader (1567?-1638)», *Guilhem Ader: 1567?-1638: Actes du Colloque de Lombez, 21-22 septembre 1991*, Beziers, Centre International de Documentation Occitane (CIDO), 1992, p. 143-189. F. GARDY, «Guilhem Ader (1567-1638)», *Guilhem Ader: 1567?-1638: Actes du Colloque de Lombez, 21-22 septembre 1991*, Beziers, Centre International de Documentation Occitane (CIDO), 1992.

8. A. DUPUY, *Histoire chronologique de la civilisation occitane*, tom II, fascicle I, Montalban, Saber, Les Presses Graphiques, 1985, p. 325.

curta, de vint-i-quatre pàgines, que té cent estrofes de quatre versos, totes en llengua gascona, i acaba amb un sonet en francès. La finalitat de l'obra és la clàssica del que se'n diu un *cató*, un llibre per a ensenyar coses bàsiques per anar pel món. Diu la primera estrofa:

*Si vòs saber quauque petit passatge
Per viver au mond sens tara, sa e net,
Escota, Amic, lo petit Catonet
On podes hèr lo ton aprendisatge⁹*

Al final, en el sonet en francès, dirigit als que no entenen la llengua original, diu que «la Musa Gascona, que és docta, rica i bella, ressona en el vostre vers i es fa escoltar pel llenguatge veí». La seva obra ha estat objecte d'estudi ampli en un col·loqui fet a Lombez l'any 1991.

9. La grafia està actualitzada. Aquest text està tret de la xarxa: http://oc.wikipedia.org/wiki/Guillh%C3%A8m_Ad%C3%A8r.

Antoine Deidier (1670-1746), metge amb activitat a Montpeller i Marsella. Idees sobre el contagi*

INTRODUCCIÓ

Antoine Deidier va ser un metge important de la primera meitat del segle XVIII. Va tenir una bona actuació docent com a professor a Montpeller, una activitat pràctica a Montpeller i també a Marsella, principalment quan la gran epidèmia de 1720. La seva obra escrita és força àmplia, encara que fou considerada una mica heterodoxa per molts dels seus contemporanis que el criticaren. En tot cas, no sempre estava d'acord amb els criteris que podríem anomenar *oficials*. Els escrits són en llatí, però alguns es traduïren també al francès i, fins i tot, van tenir difusió després de la seva mort. Entre altres aspectes potser més importants és autor d'una sèrie de consells i observacions que demostren el seu sentit i experiència clínica. Alguna vegada se l'esmenta com a *Didier*.

L'obra de Deidier fou ben coneguda en el seu temps i va deixar una petjada relativament important. Així, és recollit en els principals reculls biogràfics de metges del seu temps, principalment en les obres d'Eloy del segle XVIII¹ i de Bayle i Thillaye, del segle XIX.² Fins i tot se'l troba a l'enciclopèdia Espasa.³ Però potser, en les obres generals, la referència més extensa apareix a la monumental obra *La médecine à Montpellier*, de Louis Dulieu, on fins i tot mereix estar a la portada d'un dels volums.⁴ Aquí, en aquesta visió occitana, ens importa remarcar

* Publicat a *Gimbernat* (2007) (*), 47, p. 239-244.

1. N. F. J. ELOY, *Dictionnaire historique de la médecine ancienne et moderne*, A Mons, Chez H. Hoyois, 1778, 4 v. Hi ha una reedició facsímil, a «Culture et Civilisation», Brussel·les, 1973.

2. BAYLE i THILLAYE, *Biographie médicale: Par ordre chronologique*, París, Adolphe Delahays, 1855. Hi ha reedició facsímil, Amsterdam, B. M. Israel, 1967, 2 v.

3. *Enciclopedia universal ilustrada: Europeo-americana*, t. 17, Madrid, Barcelona, Bilbao, Espasa Calpe, 1923-1930, p. 1352.

4. L. DULIEU, *La médecine à Montpellier*, tom III, *L'époque classique*, Montpeller, Avinyó, Les Presses Universelles, 1975.

la doble vinculació, professional i vital, a Montpeller i a Marsella, el Llenguadoc i la Provença.

DADES BIOGRÀFIQUES

Antonius Deidier va néixer a Montpeller el 23 de novembre de 1670.⁵ Va morir a Marsella, on s'havia retirat, el 30 d'abril de 1746, quan tenia setanta-cinc anys, edat aleshores basant provecta. Era fill d'un cirurgià montpellerí i va estudiar a la facultat de la seva ciutat nadiua, on va obtenir el grau de doctor l'any 1691.⁶ El 1696, quan tenia només vint-i-cinc anys, va participar en el concurs per a cobrir la càtedra de química de la facultat, i en va obtenir el nomenament. Va ser professor a la facultat durant més de trenta-cinc anys, de 1697 fins a 1732, en què ho deixà.⁷

També va ser metge de l'Hôpital de Saint-Eloi de Montpeller. Inicialment va ser metge adjunt, o sigui, segon metge, que suplia, si era el cas, el primer metge. Ho va ser entre 1711 i 1714, quan el primer metge (de 1694 a 1714) era Raymond Vieussens, personalitat de primer nivell dins de la medicina del seu temps, i que a més era el seu sogre. L'any 1715 Deidier va obtenir la plaça de metge cap, o metge primer, que va conservar fins a 1737.⁸ Deidier va ser el primer metge adjunt, càrrec que es justificava tant per la feina com per la necessitat de suplir ocasionalment el que fins aleshores era l'únic metge «oficial» de l'hospital.

Un episodi important de la seva vida fou l'anada a Marsella, per a lluitar contra la pesta de l'any 1720, coneguda com a *pesta de Marsella*, tot i que es va estendre més, tasca per la qual se li va concedir una condecoració, el cordó de l'Orde de Sant Miquel, amb el qual apareix en el seu retrat conegut, que és a la Facultat de Medicina de Montpeller.

El pas de Deidier per la càtedra de química va ser important.⁹ De fet, fou el segon professor de química a la Facultat, on succeí Arnauld Fonsorbe, que havia mort l'any 1695. Va ser en el seu temps de professor que es va construir el laboratori, idea inicial de Pierre Chirac, afavorida pel canceller François Chicoyneau, però amb la col·laboració, àdhuc personal, de Deidier. Dulieu lamenta que un gest,

5. Ibid., p. 592. Hi ha una fotografia.

6. Vegeu N. F. J. ELOY, *Dictionnaire historique de la médecine ancienne et moderne*, vol. II, A Mons, Chez H. Hoyois, 1778, 4 v., p. 15, i BAYLE i THILLAYE, *Biographie médicale: Par ordre chronologique*, París, Adolphe Delahays, 1855. Hi ha reedició facsimil, Amsterdam, B. M. Israel, 1967, 2 v.

7. Vegeu la fitxa biogràfica a L. DULIEU, *La médecine à Montpellier*, tom II, 2a part, Montpeller, Avinyó, Les Presses Universelles, 1975, p. 755-758.

8. L. DULIEU, *La médecine à Montpellier*, tom III, *L'époque classique*, Montpeller, Avinyó, Les Presses Universelles, 1975, p. 574.

9. Ibid., p. 207.

particularment generós, de Deidier, no tingués cap reconeixement a la placa que recorda els benefactors de la universitat.

LA INTERVENCIÓ EN LA PESTA DE MARSELLA

La seva intervenció en la pesta de Marsella va ser polèmica. Des de Montpeller es va enviar un grup mèdic per a fer-ne el tractament i estudiar l'epidèmia. Deidier tenia opinions contraposades a les del cap de l'expedició, que eren les oficials, i volien insistir en la «no contagiositat» del flagell. Les idees de Deidier, que probablement tampoc eren originals, sinó que formaven part de les creences del temps, anaven pel camí del contagi, que era la pura evidència clínica. Suposava que hi havia uns «animals» molt petits (en deia *cucs* o *insectes*), però que no eren en absolut visibles, que entraven a l'organisme i es propagaven per dins, i podien infectar les altres persones. De tota manera, pel que fa a aquesta pesta concreta, el cap de l'expedició, François Chicoyneau, defensava que la malaltia no era contagiosa i Deidier defensava la idea contrària i, per tant, el risc de contagi.

Deidier va fer autòpsies d'apestats, treballs experimentals en animals als quals inoculava bilis de morts de pesta, i s'infectaven i morien. També defensava el risc de contagi a partir del pus dels bubons. L'evidència hi era, però les seves idees no es van imposar. L'any 1725 Deidier va insistir en aquest fet en la lliçó inaugural de curs. Alguns anys més tard, el 1732, Chicoyneau va passar a ser primer metge del rei, i des d'aquest càrrec, amb molt poder, va procurar el cessament de Deidier com a professor de la facultat i el nomenà metge de galeres, amb destinació a Marsella.

LES IDEES SOBRE EL CONTAGI

Deidier, tanmateix, té un paper certament important en l'estudi històric de les malalties venèries; de fet, sobre el seu contagi. La clínica era bastant clara, però calia interpretar-la bé. Deidier va obrir, o potser reobrir, una polèmica sobre la contagiositat d'aquestes malalties. Potser l'experiència de Marsella hi va influir.

Era la vella lluita entre «contagionistes» i «no contagionistes», basada, evidentment, en fonaments científics segons els coneixements de l'època, però també molt influïts per necessitats econòmiques, del comerç, i polítiques, si més no per a tranquil·litzar la població. El tema era vell i no s'acaba pas aquí. El tomb real va venir quan, amb l'ajut del microscopi, es va demostrar l'existència de «microbis», és a dir, amb el desenvolupament de la microbiologia moderna a la segona meitat del segle XIX. Faltaven cent cinquanta anys per a demostrar la realitat de les idees de Deidier i dels qui pensaven com ell. El canvi ideològic, tot i que fou clar, no evità encara alguns problemes importants, com per exemple quan durant l'epidèmia de febre tifoide de Barcelona de 1914, amb les aigües de Montcada va ser ne-

cessària la intervenció airada de Ramon Turró, enfront dels negociants de l'Ajuntament de Barcelona, que defensaven més els seus interessos que la salut de la població.

Deidier, al qual s'acusava a vegades de defensar les coses de manera massa apassionada, i fins i tot amb una certa variació d'arguments, segons el moment, va ser molt atacat, maltractat per molts dels seus companys metges, objecte de befa i menyspreu. Potser aquí hi ha la base de l'actitud de Deidier, que al cap d'uns anys, potser cansat de la situació, va acceptar un càrrec de metge de les galeres a Marsella, i anà a residir a aquella ciutat, ja en la dècada dels anys 1730, i al final hi morí el 1746.

L'OBRA ESCRITA

L'obra de Deidier fou molt àmplia. Va escriure molt, pràcticament tot en llatí, encara que alguns treballs es van traduir al francès. Tant en els llibres d'Eloy com en els de Bayle i Thillaye, hi ha un recull ordenat dels treballs publicats. Dulieu, que els reordena, n'esmenta una vintena. En seguim la seva descripció, tot i que no en la seva totalitat.

Un primer treball important són les *Quaestiones medico-chymico-practicae duodecim* (Montpeller, 1697). És el treball que està més d'acord amb el contingut de la seva càtedra. En aquesta línia, hi ha la *Chymie raisonnée où l'on tâche de découvrir la nature et la manière d'agir des remèdes chymiques les plus en usage en médecine et en chirurgie* (Lió, 1715).

Entre les dissertacions, en llatí, destaquen: *Dissertatio de morbis internis capitis et thoracis* (Montpeller, 1710) i *Dissertatio de tumoribus* (Montpeller, 1711), publicada, aquesta darrera, després en francès a París, en tres edicions (1725, 1732 i 1738). Aquí defensa la utilització de l'arsènic en el tractament del càncer.

És important el llibre *Expériences sur la bile et les cadavres des pestiférés*, publicat a Zuric el 1722, on explica els seus estudis fets ran de l'episodi de Marsella.

També va tenir una certa repercussió la seva *Dissertatio de morbis venereis* (Roma, 1722). La seva aportació al coneixement de l'epidemiologia de les malalties venèries és important.

LES CONSULTES I OBSERVACIONS

Finalment, sense esgotar el catàleg de les seves obres, cal esmentar les *Consultations et observations medicinales*, reunides a París l'any 1754, després de la seva mort, en tres volums petits en octau.

Aquestes aportacions, que solen ser breus, estan numerades. En conjunt, l'obra té 1.370 pàgines, dividides de manera bastant regular en tres volums de més de

quatre-centes pàgines cadascun. Els dos primers tracten només de consultes, en nombre de 152, i encara hi ha setze consultes més en el tercer volum; en total, 168. Les observacions, que també estan numerades, són vint-i-nou, totes en el tercer volum i, a més, hi ha algunes cartes i comentaris.

Aquí, més que l'anàlisi detallada de continguts, que hauria de ser molt extensa, i en part repetitiva, ens importa assenyalar només alguns punts concrets, com ara la *Suite des expériences de M. Deidier, faites à Montpellier, dans l'Hôpital de Saint Eloy, sur la bile des malades morts de fièvres malignes, pendant les mois de septembre octobre et novembre, avec M. Fises, docteur en médecine et Messieurs Duly et Morel, garçons chirurgiens du dit Hôpital*.¹⁰ En els experiments que aporta, fets en gossos als quals s'inocula per via interna o local la bilis de malalts morts per febres, cap dels gossos pateix cap infecció greu. En conjunt, al llarg de l'obra, es veu la disposició de fer autòpsies clíniques en els malalts, no solament infecciosos, sinó morts per altres causes.

A tall d'exemple, importa l'observació 18 del tercer volum,¹¹ en l'autòpsia d'una dona de vuitanta-quatre anys, en la qual clínicament, a part d'altres símptomes, s'observava una opressió toràcica. Explica que l'artèria coronària esquerra estava molt dura, cartilaginosa i mig ossificada. També explica l'ossificació de l'aorta toràcica i abdominal, àdhuc de les branques. Diu: «el tronc interior de l'aorta, des de sota el diafragma fins a les artèries ilíaqes, estava tot ossificat [...] aquesta ossificació era particularment visible en l'artèria esplènica, que feia curvatures. També s'observava ossificació en les artèries de la base del cervell». O sigui, descriu un quadre anatòmic d'arteriosclerosi generalitzada.

10. A. DEIDIER, *Consultations et observations médicales*, vol. III, París, 1754, p. 314-322.

11. A. DEIDIER, *ibid.*, p. 136-148.

L'obra de Jean Baseilhac, més conegut com fra Cosme (1703-1781)

A la sala Turró de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya, sobre la porta de l'entrada antiga de secretaria, hi ha el retrat de fra Cosme, que fou un litotomista important del segle XVIII que exercí a París. Era originari de la Gascunya, en terra pirinenca, i, malgrat que va passar la major part de la vida a París, alguns dels seus contemporanis recorden el seu caràcter optimista, aspectes de la seva parla, i ho relacionen amb aquesta procedència gascona. Per la seva fama va ser esmentat per alguns escriptors del seu temps, com Diderot i Rousseau. També Louis Jouffroy, naturalista i amic seu, li dedicà una epístola. Entre els estudis posteriors, un dels més importants és la tesi de l'*abbé* Chevreau, el 1912, a París.

La vida de fra Cosme és relativament poc coneguda en els seus detalls. No ha quedat gaire documentació, i els pocs estudis que hi ha es van repetint. Aquí no s'aporten pas dades noves, sinó que intentem explicar qui era aquest frare del qual hi ha un retrat a l'Acadèmia. Va arribar l'any 1851, quan l'Acadèmia estava a l'edifici del carrer dels Banys, regalat pel doctor Pere Vieta, acadèmic numerari, cirurgià i catedràtic de física de la Universitat de Barcelona.

ORIGEN GASCO

Venia d'una nissaga de cirurgians, que sembla que va començar a Lió i una branca de la qual es va instal·lar a Pouyastruc, a tocar de Tarba (Tarbes), a finals del segle XVI. Va néixer en aquest poble, que sempre ha estat petit, el 4 d'abril de 1703. Aleshores es deia Jean Baseilhac. Estava previst que seguís l'ofici del pare, i el succeís en el mateix poble, però la vida va fer que complís amb la primera part, ésser cirurgià, però no amb la segona: quedar-se al poble i seguir la nissaga. La seva vida de cirurgià la va fer, durant més de mig segle, a París, i a més com a frare, ja que reunia les dues condicions: la religiosa i la sanitària.

VIATGE DE FORMACIÓ: MONTPELLIER, LIÓ

Ja era jove cirurgià, als dinou anys, quan va decidir fer un viatge per tot França, «son tour de france», com diu en el testament, fet davant d'un notari de Tarba, en favor del seu germà petit, que va fer per si li passava algun accident. El viatge va ser llarg, del març a l'agost de 1722, parant primer a Tolosa de Llenguadoc; després a Montpeller, on va estar alguns mesos, i va seguir el camí de Lió, on es va instal·lar. Sembla que l'acollí un cosí seu, Louis Baseilhac, que el va presentar a l'hospital inscrivint-lo com a aspirant a jove cirurgià. Va estar un parell d'anys a Lió, i després va fer cap a París, on la situació dels cirurgians era més lliure perquè havien aconseguit sortir del control de la facultat de medicina, possiblement per l'empenta de Georges Maréchal, que havia estat primer cirurgià del rei, en temps de Lluís XIV.

PRIMERS TREBALLS A PARÍS

Va obtenir una plaça de cirurgià extern de l'Hospital (Hôtel-Dieu) de París, on va aprendre amb Pierre Boudou, un dels cirurgians de més prestigi del seu temps. També va tenir com a professor d'anatomia Winslow, que ha deixat petjada en la nomenclatura anatòmica. Feia les classes a l'amfiteatre anatòmic de la *rue* de la Bûcherie, que fou enderrocat i reconstruït. Baseilhac formava part d'un grup nombrós de gascons, fins a vint-i-vuit, que estudiaven per a cirurgià. Després havien de fer un examen, per tenir el «mestratge» (és a dir, ser mestre cirurgià). Això costava bastants diners i sembla que Baseilhac ho deixà per a més endavant.

Tenia tot just vint-i-cinc anys quan va entrar al servei del príncep Francesc de Lorena, com a cirurgià ordinari. Aquest era bisbe de Bayeux, al nord de París, a la Normandia, des de 1719. Quan Baseilhac el va conèixer ja passava dels seixanta anys i estava malalt. Va morir bastant aviat, al cap de dos anys, el 1728, però sembla que va tenir una considerable influència pel que fa a la vida posterior del seu cirurgià. El bisbe era bastant estricte, dins de les idees jansenistes que impregnaven part de l'Església de França. Va crear un petit hospital, un hospici, destinat als malalts més pobres, del qual s'ocupava el seu cirurgià. En morir va deixar a Baseilhac un equip complet d'instruments de cirurgia i una quantitat de diners suficient per a poder pagar el títol de mestre cirurgià.

PAS A LA VIDA RELIGIOSA

La vida al costat del bisbe li degué influir, i la seva mort afectar, i poc temps després, mig any, a començaments de 1729, ingressà al convent de frares «feuillants», derivats de l'ordre del Císter, que hi havia a la *rue* Saint-Honoré de París. Estava molt al centre de la ciutat, prop de les Tulleries i del palau reial, amb el qual comunicava.

Anys més tard es va enderrocar i en el seu lloc hi ha ara la *rue Rivoli*. El convent fou creat el 1588, per ordre d'Enric III, que havia fet venir aquests monjos a París.

En el convent li van permetre que exercís la seva feina de cirurgià. Tractava gratuïtament els pobres, a més d'altres visites. De bon caràcter, amb coneixements suficients, i sembla que amb una habilitat manual extraordinària, aviat va tenir bona fama entre la gent. En entrar en religió, havia rebut el nom de *Frère Jean de saint Côme* (sant Cosme era patró dels cirurgians), i així va ser conegut, al cap del temps, com fra Cosme (Frère Côme). Igual que havia fet amb el títol de cirurgià, la seva professió religiosa es va anar retardant, fins que la va fer el 1740. Aleshores no va plantejar problemes, en la lluita entre cirurgians i metges, potser perquè en l'ambient en què havia crescut els cirurgians-barbers ja acceptaven la «superioritat» dels metges. Durant uns quants anys va tenir cura de la farmàcia del convent (monjo apotecari).

LA CONGREGACIÓ RELIGIOSA

Baseilhac va ingressar en un monestir de monjos cistercencs reformats que tenia una clara arrel occitana, procedent de la regió de Tolosa. Aquesta reforma fou aprovada pel papa Gregori XIII l'any 1581, confirmada per Sixte V el 1586, i la va impulsar un monjo de l'orde que també era occità: Jean de la Barrière (1544-1600), nascut a Saint-Céré, bisbat de Càors (Cahors) (actual departament d'Òlt) i que fou declarat venerable.

Barrière fou nomenat abat del monestir de Les Feuillants, prop de Tolosa, l'any 1562, quan tenia dinou anys, per influència familiar. Va seguir la seva formació sacerdotal. D'idees bastant rígides, va aconseguir restablir l'austeritat en la vida monàstica, fet que li costà molts disgustos i la separació de bastants monjos. El 1587 el rei, Enric III, va crear un convent a París, on es traslladà, i va tenir seixanta monjos. Aquests monjos, al davant dels quals anava Jean de la Barrière, van fer el viatge des de Les Feuillants a París a peu, en una expedició que mogué un cert rebombori. Eren els frares del sud que anaven a París. Aquest origen explica, potser, l'elecció de Baseilhac quan decidí fer-se monjo.

A França aquests monjos reberen el nom de *feuillants* (en llatí, *fulienses*; en castellà, *fulienses* o *fullenses*), precisament pel lloc on es va iniciar aquesta reforma. Quan la congregació va passar a Itàlia, se'ls va dir *monjos de sant Bernat*, i amb aquest nom també foren coneguts a Espanya (*bernardos*).

OBRA COM A LITOTOMISTA

Baseilhac, fra Cosme, és conegut principalment per haver introduït, o divulgat, l'ús d'un instrument per al tractament de la litiasi vesical, el mal de pedra, que

complicava la vida de moltes persones. El nombre de malalts, homes i dones, que patien aquest mal era bastant gran i el tractament no era fàcil. Es feia la «talla perineal», que sovint s'infectava o es complicava.

Aquest instrument s'introduïa tancat i després s'obria la fulla que tallava. Li va dir *lithotome caché*. L'havia experimentat en animals i primer el va fer servir en dones que, per la conformació anatòmica, tenien la uretra més accessible. La malaltia podia ser molt dolorosa i el tractament a vegades, també. Per tant, importaven la rapidesa i l'habilitat manual, i en això fra Cosme era mestre. La primera notícia pública surt en un treball sense signatura en el *Journal de Verdun* i també en el *Journal des Sçavants*, el desembre de 1748. Explica el nou instrument i el resultat de la primera operació en persones, feta dos mesos abans.

LLUITES ENTRE CIRURGIANES

L'èxit d'un frare operant els litíasis vesicals es va difondre i aviat algun altre cirurgià es va posar en contra seva, el més conegut dels quals fou Le Cat, de Rouen. Tot i l'empenta dels contraris, la cosa no va anar gaire enllà perquè fra Cosme tenia la protecció de l'arquebisbe de París. Els seus èxits amb malalts ben situats a la societat de París i a la cort li asseguraven també una defensa. D'altra banda, sembla que era poc agressiu, i dedicava els diners que guanyava en les visites a l'assistència mateixa als seus malalts. Va crear una infermeria, una clínica popular i gratuïta ben a prop del convent.

ALTRES ASPECTES DE LA SEVA OBRA

Fra Cosme és més conegut per la seva acció en el tractament de les pedres de la bufeta, com a litotomista. Però com a cirurgià feia moltes més coses. Ha deixat petjada en diversos camps, potser el més important el de l'oftalmologia. L. Secheyron ho va recordar en un treball de 1901, recollit, en part, per Eric Baseilhac, descendent de la seva família a Pouyastruc, en la seva tesi de Tolosa de 1989. Va introduir una manera d'operar la cataracta, amb extracció del cristal·lí.

També havia introduït una pasta, d'acció càustica, per al tractament local de lesions tumorals de la pell, que era a base d'arsènic. També se la coneixia com a *pols escaròtica* o *pasta arsenical de fra Cosme*. Potser té més interès el suport que va donar per a establir els cursos «itinerants» que feia, per tot França, Madame Coudray, de Clarmont d'Alvèrnia, ensenyant amb maniquins la manera de fer parts, normals i també els complicats, a dones voluntàries en medi rural. Una manera d'ensenyar llevadores que sembla que va tenir una bona repercussió, tot i les dificultats en contra per part d'alguns cirurgians.

OBRA ESCRITA

Baseilhac va ser més home d'acció. Va excel·lir més operant que no escrivint. El 1779, quan ja tenia prop de vuitanta anys, va publicar un text *Nouvelle méthode d'extraire la pierre de la vessie urinaire par dessus le pubis*, que és el més citat i s'ha reeditat en facsimil. Abans, el 1751, té un altre escrit, *Recueil de pieces importantes sur l'operation de la taille faite par le lithotome caché, avec une mémoire concernant la retention de l'urine causée par l'embarras du canal de l'uretre*, i encara una *Addition a la suite du recueil de toutes les pièces qui ont été publiés au sujet du lithotome caché* (1753).

Jean Baseilhac, Frère Jean de Saint-Côme, va treballar gairebé fins al final de la seva vida, i en els últims temps encara operava molt i estava relativament fort. L'última intervenció, l'extirpació d'un pòlip del nas, la va fer el 30 de juny de 1781. Tenia 78 anys. En arribar a la seva cel·la no es trobava bé, i va morir al cap de vuit dies, el 8 de juliol de 1781. Recorda l'abbé Chevreau, que en va fer una biografia extensa com a tesi de doctorat, que fou enterrat en el convent sense signes d'identificació. Quan es va fer la reforma urbana de la zona, els ossos de tots els frares van ser duts a les catacumbes de París.

EL SEU RETRAT A L'ACADÈMIA

S'ha dit al començament que el retrat va arribar a l'Acadèmia l'any 1851, regalat pel doctor Pere Vieta, acadèmic numerari. En el lligall número 33 de l'arxiu de l'Acadèmia, corresponent a l'any 1851, hi ha referenciats dos documents, un d'ells, però, desaparegut de fa anys. És el document núm. 53 del llistat que va fer el doctor Suñé i Molist, essent secretari general, i consta amb lletra feta a llapis «Falta». Un altre document, el 66 del mateix lligall, consta com a «Borrador y apuntes dando gracias al doctor Vieta por el cuadro retrato de Fray Cosme». El document diu:

Esta corporación ha recibido con singular aprecio el raro presente que le ha hecho Vd. con su oficio de 5 del corriente poniendo sobre la mesa un cuadro con la efigie de Fray Cosme honor de la cirugía europea.

La Academia que comprende cuan satisfactoria le sería a Vd. la adquisición de este precioso retablo ha de tener un placer más sincero por el noble desprendimiento con que se desposesiona V. I. de tan célebre monumento histórico. Y deseosa la Corporación de honrar la memoria del retrato y de su donador ha acordado que sea aquél colocado en lugar preferente de la Biblioteca de la Academia.

De Acuerdo de la misma lo digo a V. I. para su conocimiento y satisfacción.
Dios guarde a V. I. ms. as [muchos años]
Barcelona 18 de junio de 1851.

A més, hi trobem una referència en el llibre *Actas de las sesiones académicas*, vol. 7 (1845-1855), p. 324-325, on es diu:

El socio numerario Dr. D. Pedro Vieta ofrece a esta Academia un cuadro con la efigie de Fray Cosme, nombre que honra la cirugía europea por su carácter adelantado y espera que sea colocado en el lugar a que le hace merecedor la notabilidad histórica de la persona que representa. La Academia acuerda colocarlo en la Biblioteca después de dar las más expresivas gracias al digno consocio.

El retrat mesura 79 cm de llarg i 62,5 d'ample, a més d'un gruix de marc de 4,9 cm. Està emmarcat, i ara està sobre la porta d'entrada de la secretaria des de la sala Turró. Per ara, no hem trobat altres dades d'aquesta pintura.

BIBLIOGRAFIA SUMÀRIA

BASEILHAC, E. *Jean Baseilhac, dit Frère Côme, chirurgien lithotomiste et oculiste du XVIIIème siècle*. Tesi de medicina, Tolosa, 1989.

— «L'oeuvre ophtalmologique de Frère Côme». A: *L'ophtalmologie: Des origines à nos jours*. Tom 7. 1992, p. 81-86. [Comunicació a la reunió de l'Agrupació Francesa d'Història de l'Oftalmologia, a Pau, setembre de 1989]

CHEVREAU, A. *Un grand chirurgien au XVIIIème siècle Frère Côme*. París: Firmin-Didot, 1912.

HICKEY, B. B. «Jean Baseilhac (Frère Côme)». *British Journal of Urology*, núm. 25 (3) (1953), p. 252-257.

Dos capdavanter

Jean Louis Alibert (1768-1837), iniciador de l'escola de dermatologia francesa

Jean Louis Alibert va ser un dels metges pràctics més importants, amb més influència, però també amb més obra científica de la França del primer terç del segle XIX. D'una banda, fou l'iniciador de la gran escola de dermatologia francesa des del seu servei de l'Hôpital Saint-Louis. De l'altra, tingué una gran influència social des del seu lloc de metge personal dels reis de la restauració borbònica, Lluís XVIII i Carles X, pràcticament durant quinze anys, fins a 1830. Fou també catedràtic de la Facultat de Medicina de París. Pel conjunt de la seva obra fou un dels grans metges del seu temps.

ORIGEN OCCITÀ

Alibert era de procedència occitana, de la Rouergue (Roerga), territori històric que, amb l'organització departamental de 1790, s'integrà a la part més occidental de l'Avairon, actualment a la regió de Migdia-Pirineus (Midi-Pyrénées), amb el seu centre polític a Tolosa de Llenguadoc (Tolosa).

Va néixer a Vilafranca de Roergue (Villefranche-de-Rouergue) el 2 de maig de 1768. Era fill d'un magistrat i, en principi, estava destinat a la carrera eclesiàstica, que va començar com a novici a Tolosa. Quan durant la Revolució es van suprimir tots els ordes religiosos, va anar a París, on va començar estudis de mestre. Però també es va suprimir l'escola de magisteri i aleshores, ja l'any 1796, es va matricular a la Facultat de Medicina, que en poc temps havia estat també suprimida i reformada. Fou metge, doncs, com a tercera opció després d'haver hagut de parar els estudis eclesiàstics i de mestre. L'obra mèdica la va fer tota a París, però havia passat tot el primer terç de la seva vida en el país occità, i allà va voler que el portessin després de la seva mort.

Féu estudis brillants i ràpids, i el 1800 llegeix la seva tesi sobre el tema *Dissertation sur les fièvres pernicieuses ou ataxiques intermittentes*. En aquests anys estava en el departament de medicina, que dirigia Philippe Pinel, que destacaria principalment per la seva obra psiquiàtrica, com a reformador eficaç i cap d'escola. La influència de Pinel es veurà més tard amb el seu tractat sobre les passions.

LES MALALTIES DE LA PELL. EL SERVEI DE L'HÔPITAL SAINT-LOUIS

Els efectes de la Revolució en l'ensenyament de la medicina a França van ser molt grans, principalment en dos aspectes fonamentals: la integració de la cirurgia i el pas de l'ensenyament als hospitals, que van ser la font real de l'aprenentatge dels alumnes. Alibert va guanyar una plaça com a metge de l'Hôpital Saint-Louis, que estava una mica lluny del centre de París, on hi havia l'Hôtel-Dieu. El Saint-Louis, també conegut com a *hospici del nord*, ja tenia pràcticament dos-cents anys d'antiguitat (fou creat per Enric IV, el 1607) i estava destinat a malalts crònics i contagiosos, entre ells els malalts de la pell, que eren la immensa majoria. Fins a aquest moment, la dermatologia estava poc desenvolupada. Alibert, disposant de molt material clínic, va fer una obra de síntesi molt important i va impulsar el desenvolupament de l'especialitat, com a motor més actiu en el seu temps.

Va crear una escola, assistencial i docent, de primer ordre. Les seves classes per a estudiants, però també per a metges, van ser de les més concorregudes, i era famós que les feia al jardí de l'hospital, sota els arbres (til·lers), amb una certa teatralitat, però amb una bona eficàcia docent. El 1811 René Berton en va fer una bona pintura. Fruit d'aquesta tasca fou també l'obra escrita; un primer llibre és *Description des maladies de la peau observées à l'Hôpital Saint-Louis*, publicat entre 1806 i 1814, que tenia una bona quantitat de làmines, gravats, en colors. Tenia clar que la dermatologia s'havia d'ensenyar amb imatges. Esgotada l'edició, en va publicar dues més sense els gravats, perquè sortien massa cares. Més tard, publicà una *Monographie des dermatoses* (1832) i *Clinique de l'Hôpital Saint-Louis ou Traitement complet des maladies de la peau* (1833), també amb moltes il·lustracions. Es va traduir a l'alemany i a l'italià. Entremig havia deixat, durant els seus anys de metge dels reis, la tasca hospitalària, que va reprendre després de 1830.

La clínica de les malalties de la pell era molt complexa, per la gran varietat i coincidència de lesions, cosa que feia embolicat d'entendre-s'hi. Era el temps en què calia buscar un sistema de classificar la patologia, i aquesta fou una de les preocupacions d'Alibert, que tenia una gran experiència pràctica. Va fer una classificació, que al final era prou complicada, distribuïnt les malalties en forma d'arbre. Va definir dotze branques principals d'aquest «arbre des dermatoses». Hi hagué altres intents de classificació, i el de Willan, anglès, que es basava en les le-

sions elementals, va tenir més èxit. La complexitat de l'arbre té algunes modificacions, al llarg dels escrits del seu autor.

ALTRES ASPECTES DE L'OBRA D'ALIBERT

Al cap dels anys, Alibert ha quedat sobretot com a dermatòleg, un dels creadors de l'especialitat moderna. En segon lloc, és recordat com a metge de reis. Però la seva obra estrictament mèdica té altres aspectes que són prou interessants. Ja s'ha esmentat la seva formació inicial en el servei de medicina que dirigia Pinel, i la seva tesi sobre les febres. També una *Nosologie naturelle ou maladies du corps humain distribuées par familles* (1817), on seguia un intent de classificació influït per la metòdica botànica de Linné. S'ha esmentat, també, el seu text sobre fisiologia de les passions.

Cal dir, a més, que Alibert va ser catedràtic de la Facultat de Medicina de París. No podia optar a una càtedra de malalties de la pell, perquè no hi havia encara aquesta figura. El tema no estava madur. Fou catedràtic de terapèutica i matèria mèdica, de 1823 fins a la seva mort, el 1837. S'hi col·locava el metge del rei, però s'ha de recordar que Alibert ja havia publicat uns *Éléments de thérapeutique* l'any 1804. El text docent, igual que el de la fisiologia de les passions, va ser traduït al castellà i publicat a Madrid l'any 1826.

Un aspecte que ha estat menys divulgat en l'obra d'Alibert és que va fer recerca clínica experimental, en ell mateix i en alguns deixebles. El 1808 es va inocular, juntament amb tres ajudants, líquid provinent d'un càncer de mama, i també d'altres malalties diagnosticades com a herpes i dartres.

L'any 1820 va ser escollit membre de l'Acadèmia de Medicina, un dels fundadors de la institució. Amb la restauració de la monarquia, després de la derrota de Napoleó, fou nomenat metge personal de Lluís XVIII. Quan aquest morí, el 1824, el seu successor, Carles X, el conservà al seu costat, i el 1827 el va fer entrar a la noblesa, atorgant-li el títol de baró. Després de 1830, amb la caiguda dels Borbons, substituïts per Lluís Felip, duc d'Orleans, Alibert tornà al seu hospital, però l'hora d'estar en el lloc motor de l'especialitat ja li havia passat, tot i que va mantenir el seu prestigi. Va morir a París el 4 de novembre de 1837, quan tenia seixanta-nou anys. Però cal dir que, com en altres ocasions, les dades no sempre coincideixen en totes les fonts. Així, en algun lloc diu que havia nascut el 1766 i, per tant, tindria dos anys més. Donem per bona la data més acceptada.

Quan morí, al cap de pocs mesos, el seu cadàver va ser traslladat a Vilafranca de Roergue i, més tard, al seu domini de Marin, on té la sepultura definitiva. Al museu de Vilafranca hi ha una sala dedicada a Alibert. A París, a tocar de l'Hôpital Saint-Louis, hi ha una *rue* Alibert.

BIBLIOGRAFIA SUMÀRIA

AFFRE, H. *Biographie aveyronnaise*. Rodés: Impr. H. de Broca, 1881, p. 11-13. [Reimpressió facsímil. Nîmes: Lacour, 2003]

BRODIER, L. J. L. *Alibert médecin de l'Hôpital Saint Louis*. París: Maloine, 1923.

SIERRA, X. *Historia de la dermatología*. Barcelona: MRA, 1994, p. 157-170.

SOCIÉTÉ DES AMIS DE VILLEFRANCHE ET DU BAS-ROUERGUE. *Jean-Louis Alibert, fondateur de la dermatologie française*. Vilafranca de Roergue, 1987. 125 p.

L'obra mèdica d'Arthur Fallot (1850-1911)*

L'Acadèmia vol recuperar el record de la medicina occitana, que ja va ser palès en la revista *La Medicina Catalana*, portada per Leandre Cervera, que fou membre numerari de l'Acadèmia de Medicina de Catalunya, en la dècada dels anys trenta del segle passat. Actualment, només *Gimbernat*, revista també ara vinculada a l'Acadèmia, manté aquest record. Així, dues institucions, la mateixa Acadèmia de Medicina i la Universitat de Barcelona, estudien la vàlua històrica de les aportacions de metges dels països de llengua d'oc, tot i que les seves aportacions s'han fet pràcticament sempre en llengua francesa, com ha passat durant molts segles en els autors catalans que han fet els seus treballs en llengua castellana. Aquí volem recordar el paper d'algunes personalitats d'origen occità en la història de la medicina.

Un cas interessant és el d'Arthur Fallot, metge de qui la seva vida i el detall de l'obra són poc coneguts, però que ha donat el nom a una malformació congènita del cor: tetralogia de Fallot, de difusió universal. Fent una petita enquesta, no significativa, hem vist que molts dels preguntats pensaven, en primer lloc, que era un autor americà. Val la pena de donar-ne notícia. Va néixer a Seta l'any 1850, va estudiar a Marsella, es va doctorar a Montpeller el 1876 i fou professor de l'escola de medicina de Marsella, que aleshores no era encara facultat. Va morir a Marsella el 30 d'abril de 1911. Tota la seva vida professional va transcórrer, doncs, en terres occitanes, del Llenguadoc i la Provença.

Va néixer a Seta, al departament de l'Erau, el de Montpeller, el 29 de setembre de 1850. De petit ja va anar a Marsella, on va fer el batxillerat i va estudiar medicina a l'École de Médecine, que no tenia la categoria administrativa de facultat (no la va tenir fins cap a 1930, principalment per problemes de competència amb

* Publicat a *Revista de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya*, núm. 24 (1) (2009), p. 30-31.

Montpeller. La tesi la va haver de presentar a Montpeller, el 19 de febrer de 1876, quan tenia només vint-i-cinc anys.

Aleshores consta com a ex-extern, per concurs de 1869 i ex-intern, per concurs de 1871, dels hospitals de Marsella. També com a «lauréat» els anys 1869, 1870 i 1871, i antic ajudant d'anatomia de l'escola secundària de medicina i farmàcia de Marsella. Té, doncs, una bona formació de base: anatòmica com a ajudant, clínica com a extern i intern dels hospitals, i després professor de medicina legal i fent cursos d'anatomia patològica. Això li permetrà adonar-se del que troba, en aquest cas la malformació cardíaca que va descriure en el cor d'una persona que patia la que s'anomenava *malaltia blava*.

La tesi es va publicar el mateix any, en un fulletó de cent setze pàgines: *Essai sur le pneumothorax*, i és una revisió ben feta sobre el tema, amb una visió més bibliogràfica que clínica, com era el costum del temps. De fet, i ho diu des de la primera pàgina, tot i que el concepte es refereix només a la presència d'aire a la cavitat pleural, el que s'hi troba normalment és líquid (un vessament pleural), pus o sang.

Fallot, però, seguia treballant a Marsella, on es va quedar tota la vida. Ben aviat va ser director de la clínica de medicina de l'hospital de Marsella, i l'any 1883 es va incorporar com a professor a l'escola de medicina. Fou professor d'higiene i de medicina legal, i ho va ser durant gairebé vint-i-cinc anys, fins a la seva mort, el 1911, quan tenia seixanta anys justos. Va publicar relativament poc, principalment a la revista *Marseille Médical*. Hem vist esmentats una dotzena de treballs, que han estat recollits per Fresquet. Alguns són llargs, com fou el cas del de la malaltia que duu el seu nom, i es publicaren en diversos números de la revista i després es reuniren en un fulletó. Això fa que el nombre real d'articles sigui una mica més alt.

D'aquests treballs, n'hi ha set que són bàsicament de medicina clínica, o potser més d'anatomia patològica. Al començament es va dedicar més a la patologia de l'aparell respiratori. D'aquí en ve la tesi, i també va recollir el contingut d'un curs, *Leçons sur la phtisie*, que havia impartit a l'escola de Marsella el doctor Fernand Girard l'any 1881. És un fulletó breu, de vint-i-quatre pàgines.

L'any 1879 havia publicat, a *Marseille Médical*, juntament amb Étienne Jourdan, i com a segon signant, un treball extens sobre «Notes sur deux cas de cancer généralisé». La seva producció en aquest temps és relativament curta i no li hem vist altres treballs fins a la sèrie «Contribution à l'anatomie pathologique de la maladie bleue (cyanose cardiaque)», que es publicà a la mateixa revista, *Marseille Médical*, en sis números, en el volum 25 que correspon a l'any 1888. Seguint el costum, es recull en un fulletó o llibret de cent cinc pàgines. Aquest, que passà gairebé desapercebut en el seu temps, en una revista local, de poca difusió, lluny dels grans centres de la medicina d'aleshores, serà un treball clàssic i extremadament important, amb una gran repercussió, que ha portat el nom del seu autor molt més lluny

del que es podia preveure aleshores. Per al detall, cal dir que la referència bibliogràfica precisa és: *Marseille Médical*, vol. 25 (1888), p. 77-93, 138-158, 207-223, 270-286, 341-354 i 403-420.

Fallot va continuar fent una vida de metge, relativament grisa, a Marsella. Hem vist recollits altres tres treballs de tipus clínic. Una comunicació feta l'any 1891 a la Société Médicale des Hôpitaux, amb el títol «Un cas d'hémiplégie mâle, avec contracture et atrophie musculaire». La publicació té vint-i-tres pàgines. I també, a *Marseille Médical*, un article sobre «L'épidémie cholérique de la fontaine St-Martin», el 1894, i un altre, el 1898, sobre «Notes sur un cas d'absence congénitale des muscles pectoraux».

Altres escrits són més de la línia d'història. Així, a *Marseille Médical*, surt «Le Journal des frères Platter, étudiants de médecine à Montpellier au xve siècle». També un article, junt amb Michel Clerc, sobre «Grotte sépulcrale néolithique à Reillanne», el 1902. I encara, en el camp de l'antropologia —que formava part de la seva matèria, la medicina legal—, les «Recherches sur l'indice céphalique de la population corse», publicat a *Revue d'Anthropologie* el 1889.

Fresquet ha recollit, també, dos escrits més de caràcter docent. Un és la lliçó inaugural del curs d'anatomia patològica de l'escola de medicina i de farmàcia de Marsella, i l'altre la monografia *De la réorganisation de la médecine légale, rapport lu au Conseil de l'Association Générale des médecins de France (section des Bouches-du-Rhône)*, de l'any 1891, un fulletó de trenta-sis pàgines.

Arthur Fallot va ser una persona que va passar pràcticament tota la seva vida a Marsella i, en el seu moment, ni el seu nom ni la seva obra van tenir gaire difusió ni ressò en la medicina, ni tan sols francesa. No és gaire recollit. Després, amb els anys, l'epònim amb el seu nom, la malaltia de Fallot, o més encara la tetralogia de Fallot, ha fet que se'n tingui un coneixement universal en el món mèdic. Per això creiem que té un cert interès realçar el record de la seva aportació i de la seva vida, i veure com un professor d'una escola «de províncies», en aquest cas a França, també pot fer, des del seu lloc, una obra important.

Una nota final sobre el seu nom. Sovint l'hem vist com a *Étienne-Louis Arthur Fallot*. Aquí hem preferit utilitzar el tercer nom, Arthur, perquè és el que fa servir en les seves publicacions, ja des de la tesi. També cal remarcar que la seva ciutat de naixement, Seta, en el seu temps, i així consta en la portada de la tesi, es posava també «Cette».

BIBLIOGRAFIA SUMÀRIA

ALLWORK, S. P. «Tetralogy of Fallot: the centenary of the name. A new translation of the first of Fallot's papers». *Eur. J. Cardiothoracic Surgery*, núm. 2 (1988), p. 386-392.

- FRESQUET, J. L. «Epónimos médicos. Tetralogia de Fallot. Etienne-Louis Arthur Fallot (1850-1911)». Disponible en línia a <<http://www.historiadelamedicina.org/fallot.html>>. [Consulta: 15 agost 2008]
- GERARD, R. *Centenaire Arthur Fallot. Journées du Centenaire Arthur Fallot, 16/17 juin 1988*. Facultat de Medicina de Marsella, 1988, p. 9-10.
- GUIBAL, P.; REYNAUD, F. *Les marseillais dans l'histoire*. Tolosa: Privat, 1988.
- JOUE, A.; BAILLE, Y. «Arthur Fallot (1850-1911) et sa tetralogie». A: VAUTRAVERS, C.; SERRATRICE, G. (dir.). *Vingt-six siècles de médecine à Marseille*. Marsella: Jean Laffitte, 1996, p. 215-218.
- NEILL, C. A.; CLARK, E. B. «Tetralogy of Fallot. The first 300 years». *Tex Heart Inst J.*, núm. 21 (4) (1994), p. 272-279.
- PRAAGH, R. van. «Etienne-Louis Arthur Fallot and his tetralogy: a new translation of Fallot's summary and a modern reassessment of this anomaly». *Eur. J. Cardiothoracic Surgery*, núm. 3 (1989), p. 381-386.

L'anatomia

Léo Testut (1849-1925), membre corresponent de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona*

El gran llibre per a l'ensenyament de l'anatomia a la Facultat de Medicina de Barcelona, també a Espanya i molts països de Sud-amèrica, ha estat el Testut. Ha sigut potser el llibre de text més clàssic per a moltes generacions d'estudiants de medicina. Testut ha estat, i ha quedat, com un dels autors més coneguts entre nosaltres.

L'obra de Testut, editada magníficament en quatre volums per l'editorial Salvat, amb moltíssimes il·lustracions en molts colors, ha estat un text que ha deixat un gran record. Era gairebé el primer gran llibre que es trobava el novell estudiant de medicina. Després vindrien més coses, però l'impacte del Testut va ser molt fort. Per això, les seves edicions van ser bastant continuades. Primer va ser l'editorial Salvat, que en va imprimir i vendre milers de volums. Molt més tard, els anys de cap a 1980, va passar a Masson, que ha seguit amb un bon mercat americà. Passen de vint les edicions en castellà. Tant aquí com en la seva obra *Compendi* no podem oblidar la tasca com a traductor del doctor Josep Corominas i Sabater, que fou membre corresponent de l'Acadèmia, i també la d'Antoni Riera Villaret, catedràtic de tècnica anatòmica, el veritable introductor docent del llibre.

L'obra, amb les modificacions necessàries, però no excessives, ha persistit fins aquest mateix segle XXI. Una certa sorpresa ve quan, comentant qui n'era l'autor, veiem que havia nascut pràcticament a la meitat del segle XIX i que va morir l'any 1925. Després va ser continuat per André Latarjet (Dijon, 1877 - Lió, 1947), successor seu a la càtedra de Lió.

* Publicat a *Revista de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya*, núm. 26 (1) (2011), p. 27-29 (versió ampliada).

L'AUTOR

Jean-Léo Testut va néixer en un poble petit de la Gironda, al departament de la Dordonya, a Saint-Avit-Sénieur, el 22 de març de 1849. El pare treballava en una forneria, i en part com a pagès, i la família tenia recursos econòmics escassos. Al cap de poc temps el pare va a Beaumont, poble de gairebé al costat, una mica més gran, on posa una botiga petita de quincalla. Aquest serà el veritable poble de Léo Testut quan era petit. Es va quedar sense mare quan tenia sis anys. El capellà de Beaumont va captar la intel·ligència del noi i va convèncer el pare que el deixés anar al seminari de Brageirac (Bergerac). Allà va fer el batxillerat i va decidir estudiar medicina a la Facultat de Bordeus. La guerra francoprussiana de 1870 li va interrompre els estudis. Fou sergent, participà en la batalla de Loigny i és anecdòtic que va refusar la Legió d'Honor concedida per mèrits militars. Molt més tard se li va concedir pels seus mèrits acadèmics.

A partir d'aleshores, va anar fent una carrera brillant. El 1876 va presentar la seva tesi a París amb el tema *De la symétrie dans les affections de la peau. Étude physiologique et clinique sur la solidarité des régions homologues des organes pairs*. Volia seguir carrera acadèmica i fou ajudant i cap de treballs anatòmics a la Facultat de Bordeus. El 1881 va guanyar un concurs de professor agregat, per anatomia i fisiologia. Va escollir anatomia i seguí a Bordeus. El 1884 ascendeix a catedràtic i és el primer titular de la càtedra d'anatomia de la Facultat de Lilla (Lille). Al cap de dos anys, el 1886, permuta la plaça amb el professor Debierre, i va a Lió, on estarà més de trenta anys, i farà la seva gran obra d'anatòmic. Es va quedar vidu molt aviat, sense fills, i aleshores va dedicar tot el seu esforç a la professió.

L'OBRA

1. *El Tratado de anatomía humana*

Testut és conegut principalment pel text gros d'anatomia. El 1889 ja va publicar la primera edició del *Traité d'anatomie humaine*, que serà la base del seu prestigi com a anatomista. El llibre tindrà moltes edicions i reedicions, la vuitena de les quals l'any 1948, gairebé just en el centenari del naixement de Testut. Però en realitat, els texts anatòmics importants són tres: el ja esmentat, el *Tratado de anatomía topográfica* i, a més, un *Compendi* més breu. No cal fer-ne un comentari extens perquè, cal insistir-hi, ha estat durant dècades potser el llibre de text més conegut entre els nostres estudiants de medicina.

2. *El Compendi*

Un llibre important de Testut, que després va quedar obscurit pel gran èxit del *Tractat*, és el *Compendio de anatomía descriptiva*. Però així com del gran tractat a

les prestatgeries de l'Acadèmia n'hi ha bastants exemplars de diverses edicions, el *Compendi*, que és un llibre petit, gairebé és inexistent.

Hem revisat una novena edició, editada a Barcelona per Salvat, l'any 1917. En el mateix llibre trobem notícia que el gran tractat va només per la sisena edició i el *Tratado de anatomía topográfica*, per la tercera. Les diferències principals del *Compendi* amb el *Tractat* és que es tracta d'un sol volum, en comptes de quatre; que és reduït, tot i que té unes 750 pàgines, denses però ben llegibles. No té il·lustracions. En canvi, el *Tractat* té aleshores quatre volums, 4.845 pàgines i 3.669 gravats, la gran majoria impresos en colors. El *Compendi* és en realitat un resum, o «aide-mémoire», en el qual l'ajudaren dos deixebles, Patet i Pellanda. De tota manera, val la pena recordar aquest llibre, avui una mica oblidat. El traductor és el mateix doctor Josep Corominas i Sabater.

3. *El Tratado de anatomía topográfica*

Va fer també un altre text, igualment important, el *Traité d'anatomie topographique* (1a ed., París, Doin, 1905). Aquesta vegada el fa amb la col·laboració d'Octave Jacob, metge major de l'armada, que era professor agregat a Val-de-Grâce. També es traduï al castellà i va tenir bon èxit editorial. Aquest llibre té més utilitat per al cirurgià.

És una obra considerable, en dos volums, o sigui, la meitat del *Tractat d'anatomia*, amb 2.371 pàgines i 1.477 gravats, molts en colors. Per la forma d'edició, és semblant al text d'anatomia i, veient-los a la biblioteca, es poden confondre. Per dins també s'assemblen bastant. Les altres publicacions de Testut, monografies i articles, gairebé un centenar, van tenir molta menys difusió.

4. *El Précis-Atlas de dissection des régions*

És un text ampli, ben il·lustrat, amb setanta-dues planxes en cromotipografia, a més de seixanta-vuit figures. Sembla un llibre molt útil, en part complement de l'anterior. Es publicà a París, editat per G. Doin, el 1921. A més dels dos autors anteriors, L. Testut i O. Jacob, n'hi ha un tercer, H. Billet, que consta com a «médecin-major de 1re classe» i professor d'anatomia de l'escola de Val-de-Grâce, de la qual aleshores, el 1921, Jacob era el director.

ELS COL·LABORADORS

Els dos principals col·laboradors de Testut van ser Octave Jacob, per al llibre amb més orientació quirúrgica, i André Latarjet, per a l'anatomia clàssica.

L'èxit editorial de l'obra de Testut es deu, en gran part, al fet que, després de la mort de l'autor, l'obra no es queda parada, sinó que tingué un continuador, André

Latarjet, que fou el seu successor a la càtedra de Lió des de 1919. Latarjet havia nascut a Dijon el 1877, fou estudiant a Lió, va treballar en el laboratori de Testut, amb línies de recerca pròpies sobre la innervació simpàtica i la vascularització de les vísceres. Va morir a Lió el 4 de maig de 1947. La unió dels dos noms, Testut-Latarjet, la trobem tant en les edicions posteriors del *Tractat d'anatomia*, com en el nom del museu d'anatomia de Lió. Latarjet també es va dedicar a l'educació física i a la medicina de l'esport.

ELS TRADUCTORS

Són Josep Corominas Sabater i Antoni Riera Villaret. Corominas havia nascut a Banyoles el 8 de gener de 1850 i morí a Barcelona el 8 de març de 1908. Llicenciat el 1872, doctor el 1873 amb la tesi *De la inflamación*. Va col·laborar en les revistes mèdiques més importants del seu temps aquí i fou durant un curt període director d'*El Criterio Católico de las Ciencias Médicas*. Un fill seu, Frederic Corominas Pedemonte, fou president de l'Acadèmia de Medicina, de 1948 a 1957, en què morí.

Antoni Riera Villaret (Sabadell, 1865 - Barcelona, 1931), també membre de l'Acadèmia, fou catedràtic de tècnica anatòmica l'any 1907. El catedràtic de patologia i clínica mèdiques de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona des de 1927, Agustí Pedro i Pons, recordava l'encert de Riera a recomanar el llibre de Testut com a text per aprendre anatomia.

ALTRES ASPECTES

Des d'un punt de vista institucional va tenir una considerable activitat creadora i impulsora. Fundà i fou redactor de la *Revue Internationale d'Anatomie et d'Histologie*. També va fundar la Société d'Anthropologie de Bordeaux et du Sud-Ouest i el *Journal d'Histoire Naturelle de Bordeaux et du Sud-Ouest*. Té treballs d'antropologia prehistòrica, potser el més conegut dels quals és l'estudi sobre l'*Homme de Chancelade*, trobat al Perigord, a la regió bordelesa.

Igualment, fou director d'una col·lecció molt àmplia de monografies, sobre tots els temes de la medicina, la *Nouvelle bibliothèque de l'étudiant en médecine*, coneguda com a *Collection Testut*. Són llibres petits, de mida, però no de gruix ni de densitat d'informació, amb contingut monogràfic sobre algun punt concret important d'una especialitat o subespecialitat, que van tenir una extraordinària difusió. Eren fàcils de consultar, i van ser un bon èxit editorial. En el llistat de traduccions a l'espanyol, n'hi ha seixanta-tres volums, publicats per Espasa. L'editor francès era Gaston Doin, amb un establiment important a la plaça de l'Odéon. Algun títol tenia més d'un volum. La llista d'autors és també molt àmplia, profes-

sors i agregats de la majoria de facultats de França. En el que consta en el text de 1921 del *Précis-Atlas de dissection des régions*, hi ha seixanta-tres autors, dels quals trenta-un són de Lió, quinze de Bordeus, sis de París, quatre de Montpeller, dos de Tolosa i de Val-de-Grâce, i un de Nancy, Marsella i Lilla. Com es pot veure, és una col·lecció d'origen perifèric: en xifres rodones, la meitat d'autors són de Lió; una quarta part, de Bordeus, i la quarta part de la resta, de França, i París representa menys del 10 %. També és clar que a París ja s'editaven altres col·leccions.

TORNADES AL PERIGORD

Malgrat la distància de la feina, Testut no es va deslligar mai del seu país d'origen, el Perigord. Hi passava gairebé sempre els tres mesos d'estiu, fent recerca sobre diverses fonts històriques i d'arxiu. Va estudiar la documentació local i és interessant la seva monografia sobre Beaumont, el seu poble d'infantesa: *La bastide de Beaumont en Périgord (1272-1789): Étude historique et archéologique* (Bordeus, Féret, 1920), en dos volums de més de cinc-centes pàgines cadascun i més de dues-centes figures. Quan es va retirar, l'any 1919, tornà a Beaumont, on fou conseller municipal durant quatre anys. Va morir el 16 de gener de 1925, quan tenia setanta-quatre anys. Fou enterrat a Beaumont. Pocs anys més tard, el 1931, Brageirac, la vila on va fer estudis al seminari, va donar el seu nom a un carrer. El Museu de Medicina i d'Anatomia de la Facultat de Lió, on hi ha moltes peces preparades per ell, va rebre el nom de Musée Testut-Latarjet, honorant igualment el nom del seu successor en la càtedra i continuador de l'obra.

Un fet relativament poc conegut és que Léo Testut va ser membre corresponent estranger de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona, proposat en la sessió de 15 de febrer de 1924 i elegit en la del dia 1 de març de 1924.

Testut és el primer dels tres grans anatòmics francesos moderns d'origen occità. Els altres dos són Henri Rouvière, nat a la Losera, al Llenguadoc, i André Delmas, nat a Montpeller, ambdós catedràtics d'anatomia a París i també autors d'una obra docent i escrita important.

Dos catedràtics d'anatomia de París d'origen occità, formats a Montpellier: Henri Rouvière (1876-1952) i André Delmas (1910-1999)

Els estudis d'anatomia han estat molt ben representats dins de la medicina francesa, i entre els professors destacats i amb obra vigent en els temps moderns, cal destacar la importància del text de Léo Testut i també l'obra de dos professors de París, ambdós d'origen occità i amb formació inicial a Montpellier. Són els professors Rouvière i Delmas, el text dels quals, ara actualitzat per Vincent Delmas, encara és vigent.

Henri Rouvière va néixer en un poble petit del Gavalldà, ara departament de la Losera, Le Bleyard, el 23 de desembre de 1876. Venia de família de notaris arrelada a la regió. Va estudiar medicina a Montpellier i es va doctorar el 1903. El tema de tesi va ser *Étude sur les ligaments du péricarde chez l'homme*. Tota la carrera havia estat «intern» d'anatomia, ajudant i prosector; després, cap de treballs anatòmics, el 1905. El 1908 es va casar amb Blanche Reverdy, també metgessa. Rouvière té, doncs, la seva arrel anatòmica a Montpellier, des d'on es projectà a París. Encara jove, el 1910 va guanyar el concurs d'agregat, i fou professor agregat d'anatomia de la Facultat de Medicina de París. Aquest fet va ser determinant per a la seva vida ulterior. Va anar fent el «cursus» acadèmic: cap de treballs anatòmics, el 1912; encarregat de curs, el 1913; professor sense càtedra, el 1925, i el 1927 fou nomenat catedràtic d'anatomia de París i ocupà la vacant del professor Adolphe Nicolas. Ja retirat, el 1946 fou nomenat professor honorari. L'any 1931 fou elegit membre de l'Acadèmia de Medicina, per la Secció de Ciències Biològiques. Va morir a París el 26 d'octubre de 1952. El seu elogi a l'Acadèmia va ser fet per C. Champy el gener de 1953.

En la seva obra cal destriar dos aspectes principals: la recerca bàsica i la docència, sobretot l'escrita en forma de llibre de text. Va sobresortir en ambdós camps. Entre les seves dedicacions bàsiques i aportacions personals a l'estudi de l'anatomia, destaquen els treballs sobre el sistema limfàtic. Un text s'ha fet clàssic: *Anatomie*

du système lymphatique humain, de 1938. És un dels treballs més importants des de les grans aportacions de Sappey en el segle XIX. És una contribució de primer ordre al coneixement del sistema ganglionar. N'ha quedat com a record en l'eponímia la denominació de *nòdul de Rouvière*, pel gangli més alt, el primer, de la cadena limfàtica, lateral del coll, retrofaringi, just sota la base del crani.

L'obra docent queda plasmada sobretot en els llibres de text. Va publicar el 1927 una *Anatomie humaine: Descriptive et topographique*, en dos volums, que va tenir moltes edicions i traduccions, i acabà, ja després de la mort de l'autor, en quatre volums. Més endavant es va afegir un nou aspecte al llibre, l'anatomia funcional, i l'adjectiu *fonctionnelle* s'ha afegit al títol.

També, igual que va fer Testut amb el seu *Compendi*, Rouvière va publicar un *Atlas aide-mémoire d'anatomie* i *L'anatomie humaine*. És un text que, en el nostre medi, ha substituït en part el Testut, tot i que ambdós han estat actualitzats.

André Delmas venia d'una família de llarga tradició mèdica, amb un gran pes i prestigi a Montpeller. El besavi i l'avi, Louis, van exercir la medicina rural (*médecin de campagne*). El pare, Paul, era catedràtic de ginecologia de la facultat. L'oncle, Jean (1882-1966), era professor d'anatomia. Després, un fill, Vincent, ha seguit la seva obra a París. Un germà, François, fou alcalde de Montpeller.

André va néixer a Montpeller l'1 de setembre de 1910. Encara estudiant, treballava al laboratori del seu oncle Jean. L'any 1946 guanyà el concurs d'agregat i va a París, on trobà Eugène Olivier, que havia succeït Rouvière, jubilat. Es dedica a l'ensenyament, i el 1960 serà catedràtic, succeïnt Gaston Cordier. Un dels seus mèrits més importants fou el de lligar l'estudi de l'anatomia, la morfologia, amb la funció, i així s'estén el concepte d'*anatomia funcional*, que s'afegeix al títol del llibre de Rouvière. Delmas continua i perfecciona el text de Rouvière.

La seva recerca personal es fa principalment en el camp del sistema nerviós. És important el seu llibre *Voies et centres nerveux*. Amb el trasllat de la facultat a un nou edifici, Delmas lluita per tenir espai, lloc suficient no tan sols per a guardar el material, i fer museu, sinó perquè puguin estudiar els alumnes i fer recerca. S'ha dit que va publicar més de tres-cents treballs, cosa que en el camp anatòmic significa una producció excepcional. El seu laboratori és una fàbrica de futurs professors per a altres universitats; en aquest sentit, fou un creador, recreador o continuador d'escola.

Un segon camp de recerca va ser l'anatomia, descriptiva i funcional, de la columna vertebral. Juntament amb Pineau, va analitzar més de tres-cents columnes. A l'edifici de la facultat podrà dedicar les últimes plantes a museu. D'una banda, recull i «salva», o manté, l'antic Museu Orfila. De l'altra, es crea el veritable museu anatòmic, el «museu Rouvière», amb tot el material que hi aporta Delmas. Aquest és un altre dels seus mèrits. Els canvis de 1968, amb creixement del nombre de les universitats, la creació de noves facultats, amb hospitals per als serveis clínics, però

amb dotació petita o gairebé nul·la per a algunes de bàsiques, com l'anatomia, agafa Delmas a contracorrent. Fa el que pot, acollint estudiants que ja no són de la seva universitat, però que han d'aprendre anatomia. Quan es retira, es dedica més a l'Académie de Médecine, que té ben a prop en la geografia de la ciutat. Era membre de la Secció de Ciències Biològiques des de febrer de 1972 i fou president de l'Académie l'any 1990. Delmas va morir a París el 2 d'octubre de 1999, proper als noranta anys.

Justin Benoit (1813-1893), catedràtic d'anatomia, degà de Montpellier i membre de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona

Justin Benoit fou un dels pocs membres de la Facultat de Medicina de Montpellier que, cap a la meitat del segle XIX, foren elegits acadèmics de la RAM de Barcelona. Hi envià bastants dels seus treballs; després s'insistirà en aquest punt. La relació de Barcelona amb Montpellier havia estat intensa en els començaments de la vida de l'Acadèmia, però després s'anà esvaint. És, doncs, escaient recordar la persona i el fet. Probablement Benoit està entre els tres metges antics amb obra més important dels de l'Avairon, juntament amb Alibert i Pierre Chirac.

Benoit va néixer a Millau, l'Avairon, el 16 d'abril de 1813, encara en temps del primer imperi, en una família benestant que li podia pagar els estudis a Montpellier. La família era protestant, tendència aleshores minoritària, que havia estat important al territori de la Roerga (després, departament de l'Avairon) en el temps de la contrareforma i les guerres de religió a França. Millau fou un dels seus centres. Morí a Montpellier el 5 de novembre de 1893, quan tenia vuitanta anys.

Durant els seus anys d'estudiant hi hagué una epidèmia, probablement de còlera, cap a Nîmes i la seva zona, al departament del Gard, i Benoit anà a ajudar. Així fou intern de l'hospital de Nîmes. Després, acabà els estudis a Montpellier, on va ser intern de l'Hôpital Saint-Eloi, i es doctorà el 1839.

Volia seguir a la facultat i va fer el concurs d'agregat, que no va guanyar el 1842, però sí el 1844. Fou destinat a la Secció de Cirurgia. Feia alguns cursos d'anatomia i era metge de l'obra de la Misericòrdia. El 1850 és nomenat conservador de les col·leccions d'anatomia de la facultat que, recordem-ho, són importants. El juny de 1853 és catedràtic d'anatomia, succeint Joseph M. Dubrueil, que havia mort. Ho va ser durant trenta-tres anys, fins a la seva jubilació el 1886. Va ser degà de la Facultat de Medicina des de 1879 a 1885, i va contribuir a la pacificació d'una situació anteriorment tensa i difícil. Un carrer petit de Millau porta el seu nom: «Impasse doyen Benoit».

OBRA ESCRITA

Va ser molt extensa. Dulieu, el millor historiador de la medicina montpellerina, esmenta fins a cinquanta-sis treballs que, tenint en compte el temps en què es van fer, indiquen la vocació d'estudi de l'autor. Aquests treballs es dediquen molt més a aspectes de la cirurgia que de l'anatomia, i l'orientació més important és la clínica. Hi ha treballs llargs, monografies, però també molts escrits curts en forma d'article.

Entre les obres grans cal esmentar unes *Mémoires de médecine et de chirurgie cliniques* (Montpeller, 1850), de 242 pàgines, de les quals només va sortir un primer volum. Dins d'aquesta orientació clínica, més quirúrgica que estrictament mèdica, hi ha una bona quantitat d'observacions petites, articles, que publicà en diverses revistes, principalment el *Journal de Médecine et de Chirurgie de Toulouse*, *Journal de la Société de Médecine Pratique de Montpellier*, *Gazette Médicale de Montpellier* i també la *Revue Thérapeutique du Midi* i a *Montpellier Médical* des del primer any en què va aparèixer, el 1858, i, des d'aleshores, aquesta va ser la seva via de publicació d'articles, més d'una vintena, entre 1858 i 1885, en els últims anys recollint els «rapports» anuals de la Facultat de Medicina i algun elogi necrològic.

La temàtica de casuística clínica quirúrgica és bastant variada, com pot correspondre a la varietat clínica observada a l'hospital. Així, hi trobem patologia traumàtica i les seves seqüeles; observacions sobre perforacions digestives; patologia urològica (litotrícia, abscessos urinaris o renals; alguns treballs sobre tumors cancerosos des del diagnòstic diferencial anatòmic al tractament. I encara alguns aspectes de patologia oftàlmica.

També es va dedicar, potser una mica per sobre, a estudis de nutrició. És autor d'un extens volum, *De la nutrition considérée au point de vue anatomique et physiologique...* El títol és més ampli, com era costum estès a l'època, i diu: *Résumé d'un cours complet de nutrition...* Es va publicar a Montpeller, el 1852, i té cinc-cents pàgines. En aquesta línia es pot considerar, també, la monografia *Du lait, de la lactation et des maladies qui s'y rapportent* (Montpeller, 1848), de cent vint pàgines.

Posades en un cert ordre cronològic, les seves monografies més extenses són: *De l'emploi thérapeutique du nitrate d'argent et spécialement de l'emploi de cette substance dans les maladies des membranes muqueuses* (Montpeller, 1839), de cent pàgines, que fou la seva tesi. En va dedicar alguna a aspectes de l'ensenyament, *Considérations sur le but et les principes de l'enseignement clinique* (Montpeller, 1850), d'unes seixanta pàgines. Així mateix, Dulieu explica, sense citar-los expressament, que va fer nombroses recensions, a vegades llargues, de llibres.

Benoit va ser un treballador en l'ensenyament, en l'assistència, de la qual va recollir material per a les seves publicacions que, potser sense cap genialitat especial, van contribuir al pòsit de continuïtat, de qualitat, de l'escola de Montpeller. I va procurar, si més no una mica, la difusió dels seus treballs més enllà dels límits

de la seva zona geogràfica de treball i docència. També fou membre i president de l'Académie des Sciences et des Lettres de Montpellier.

BENOIT, MEMBRE DE L'ACADÈMIA DE BARCELONA

En la memòria del curs 1857 de l'Acadèmia, llegida pel secretari doctor Pi i Molist, es diu:

Ha dado además la Academia el título de socio corresponsal, por vía de premio al mérito científico y laboriosidad, a... y Mr. Justino Benoit, catedrático de la Facultad de Medicina y Presidente de la Academia de ciencias y letras de Mompeller [*sic*].

Fou elegit en la sessió de 15 de gener de 1857. En un altre lloc, en la llista de treballs enviats a l'Acadèmia, es recullen tretze obres, publicades entre 1839 i 1852, que van des de la seva tesi de 1839 sobre el nitrat de plata, fins a unes consideracions anatòmiques i fisiològiques sobre una paràlisi consecutiva a lesions de la columna. Remarquem que a la llista de treballs que es troba a la BIUM (Biblioteques Interuniversitàries de Medicina de França), no hi has pas gaire cosa més.

BENOIT I MILLAU

Benoit era de família i religió protestant, i aquest fet a Millau no era irrellevant. L'adscripció religiosa ha estat un factor important a l'Avairon, país catòlic, que ha tingut bisbes de Rodés (Rodez) amb gran personalitat, més d'un cardenal i dos arquebisbes de París en el segle xx: Jacques Verdier, de 1929 a 1940, i François Marty, de 1968 a 1981, que també foren cardenals. Però en els temps de les guerres de religió del segle xvi, que van durar gairebé tota la segona meitat de la centúria, fins a la conversió d'Enric IV, Millau va ser una de les grans ciutats protestants, hugonots, de França, però després van anar essent exclosos. També hi hagué lluites locals. L'església de Saint Martin, a la *rue Saint-Martin*, fou un temps protestant i, després, altra vegada catòlica. Aleshores, al final del carrer es bastí un nou edifici de culte protestant, el «Temple», que encara hi és. Millau era, doncs, una ciutat amb divergències religioses que persistien i, sobretot, marcaven. Benoit va anar aviat a estudiar a Montpellier i allà es quedà. Morí el 1893 i no fou fins al 1980 que l'Ajuntament li dedicà un carrer de segona categoria, un «impasse», a la part nova de la ciutat, això sí, al costat del nou centre hospitalari, com el dedicat a François Barsalou (1885-1975), metge i alcalde. Girard, en un estudi dels homes i carrers de Millau, assenyala la discordança en la data del seu naixement, que es publica gairebé sempre el 16 d'abril de 1833, mentre que en el Registre de l'estat civil de Millau diu que és el 24 de març de 1834. L'autor ho explica així: «Mystère!».

La fisiologia

L'obra de François Magendie (Bordeus, 1783 - Sannois, 1855)

François Magendie fou un dels grans savis de la primera meitat del segle XIX i qui va impulsar més el creixement de la fisiologia experimental. Fou el capdavanter indiscutible de la fisiologia francesa i mestre directe de Claude Bernard. Havia nascut a Bordeus, però va passar gairebé tota la vida, des dels set anys, a París, on va fer tota la seva carrera científica, acadèmica, docent i assistencial. Per tant, el seu occitanisme va ser de durada curta. Havia nascut a Bordeus el 6 d'octubre de 1783 i morí a Sannois (actual departament de Val-d'Oise) el 7 d'octubre de 1855, acabats de fer els setanta-dos anys.

UNA ARREL GASCONA

El pare, Antoine Magendie, era un cirurgià ben valorat a Bordeus, originari de Pontacq, a l'actual departament dels Pirineus Atlàntics, en el límit just amb el dels Alts Pirineus.¹ La mare era de París. Poc després d'esclatar la Revolució, el 1791, el pare, que era ferm republicà, decidí traslladar la família a París, amb dos fills, François i Jean-Jacques. La mare va morir al cap d'un any. El pare, influït per les idees roussonianes sobre la societat, la família i l'educació, no portà el noi a escola fins que tenia gairebé deu anys, amb intel·ligència natural, però amb ensenyament escàs. Va tenir una educació bastant lliure, amb pocs límits, cosa que degué influir en el seu caràcter difícil. Després, a l'escola va progressar ràpidament.

1. En la magnífica biografia feta per Lucien Deloyers *François Magendie, 1783-1855, précurseur de la médecine expérimentale*, Brussel·les, Presses Universitaires de Bruxelles, 1970, 279 p., se situa Pontacq en el departament dels Pirineus Orientals (vegeu p. 63), cosa que li donaria una ascendència catalana. No ho hem pogut confirmar.

EL PAS A PARÍS

A París, el pare, en ambient polític favorable, se situà en tasques del que avui en diríem *gestió hospitalària*. Fou administrador d'hospitals públics, i més tard membre del consell d'administració dels hospitals. A setze anys, el 1799, comença a estudiar medicina, i Alexis Boyer, conegut del seu pare, professor i cirurgia de gran prestigi, l'admet com a prosector. El 1803 és intern dels hospitals. El 1804 està a l'hospital Saint-Louis i poc més tard, a l'establiment de malalties venèries. El 1808 és doctor en medicina amb la tesi *Sur les usages du voile du palais et la fracture des côtes*. El mateix any ingressa a la Societat d'Emulació i el 1813, a la Societat Filomàtica, que també, amb anys de retard, van tenir traducció, o projecció, a Catalunya.

Tot i que no deixa l'assistència, decidirà dedicar-se, principalment, al que ara en diem *recerca*, a l'experimentació en animals. Gairebé ho farà tota la vida. Creu que els fets de la fisiologia, normal o patològica, s'han de poder demostrar, i no es poden acceptar com a vàlides les opinions que no estan basades en l'experimentació. El 1809 va publicar un treball, *Quelques idées générales sur les phénomènes particuliers aux corps vivants*.

El seu camí professional es va concretant. El 1811 és prosector d'anatomia. El 1813 comença a donar cursos de fisiologia experimental, amb caràcter privat. El 1816 presenta a l'Acadèmia un llibret docent, *Précis élémentaire de physiologie*, que serà editat novament el 1825, el 1834 i el 1836. El 1845 n'hi ha una edició americana. Va ser un dels textos clàssics de fisiologia.

CAP A LA CONSOLIDACIÓ

En aquest període és candidat a algunes places d'interès en centres acadèmics o docents. No sempre li surt bé, i més d'una vegada és deixat al marge. Els competidors solen ser importants i el suport polític que tenen, també. Així, no és escollit per a una plaça de l'Acadèmia de Ciències el 1816. No ho serà fins al 1821. A la Facultat de París hi ha vacant la càtedra d'anatomia i fisiologia, el 1818: tampoc és per a ell. En aquest cas, Magendie no serà professor de la Facultat, sinó del Collège de France. Té més èxit per a una plaça de metge dels hospitals. A l'Acadèmia de Medicina, creada de nou el 1820, hi entra a la segona fornada, el 1821. El 1826 hi ha vacant una càtedra de medicina al Collège de France, per la mort de Laennec. L'Acadèmia proposa tres candidats, un d'ells Magendie. El govern tria el qui tenia menys propostes. Magendie també s'ha d'esperar fins al gener de 1831. Poc abans havia estat nomenat metge de l'Hôtel-Dieu, tenint al seu càrrec una sala de dones amb setanta-quatre llits.

Pertanyer al Collège de France fou la situació administrativa i l'aspiració màxima en aquell moment de Magendie, que ja va tenir consolidada la seva funció.

Allà seguirà amb els seus estudis i cursos de fisiologia experimental. El col·legi, fundat en temps de Francesc I el 1513, tenia una funció diferent de la de la facultat. Els professors tenien molta més autonomia i ensenyaven el que escollien i a un nivell més alt.

L'OBRA DE MAGENDIE

És important, sobretot, en el camp de la fisiologia. No va fer, no va voler fer, un estudi sistemàtic, i va tendir a obtenir una doctrina general sobre el funcionament del cos humà. Intentà observar fets, descrivint-los, utilitzant l'experimentació animal i aportant coneixements que eren parcials. Creia que se sabia encara poca cosa i que faltava molt per a poder fer una integració general. En aquest sentit, és molt coneguda la seva idea que recull els fets aïllats com si fos un drapaire, un xifonier, que agafa el que troba. Però, malgrat tot, les seves aportacions van ser fonamentals. Principalment per la mentalitat: va imposar un nova manera d'enfocar els problemes i va crear escola. Fou el mestre més important de Claude Bernard, probablement el fisiòleg més gran del segle, juntament amb Johannes Muller, impulsor de l'escola alemanya. Louis Deloyers, en un estudi biogràfic, recull una aportació, feta per Maurice Genty, de setanta-nou treballs publicats per Magendie.

Probablement, el treball d'experimentació que tingué més ressò fou l'estudi de les funcions de la medul·la espinal, amb la diferenciació de les funcions de les arrels anteriors (motores) i les posteriors (sensitives). Charles Bell també havia estudiat el tema i hi hagué una certa polèmica. S'ha acabat donant el nom de *Llei de Bell-Magendie* a la que descriu aquests fets.

Altres treballs sobre el sistema nerviós omplen un ventall ampli: la innervació, els fenòmens sensorials, *Note sur la sensibilité récurrente*; també sobre estimulació elèctrica en alteracions de l'oïda i el gust, i el treball *Note sur le traitement de certaines affections nerveuses par l'électropuncture des nerfs*; també sobre la innervació vegetativa, *De l'influence des nerfs rachidiens sur les mouvements du coeur*; sobre altres aspectes de la patologia perifèrica, *Note sur la paralysie et la névralgie du visage*.

Els seus estudis sobre fisiologia i patologia del sistema nerviós són més amplis encara i no podem oblidar dos aspectes importants: la referència al líquid cefaloraquídi (LCR) a la *Mémoire sur le liquide qui se trouve dans le crâne et l'épine de l'homme et des animaux vertébrés*, presentada a l'Acadèmia de Ciències el 1825, i *Recherches physiologiques et cliniques sur le liquide céphalo-rachidien ou cérébro-spinal*, un treball més global publicat el 1842.

En una etapa inicial dels seus treballs va fer bastants estudis sobre el mecanisme de la digestió, principalment el comportament de les parts altes, i la funció de deglució i de vòmit. El 1813 va presentar a l'Institut una *Mémoire sur le vomissement*,

i el mateix any una *Mémoire sur l'usage de l'épiglotte dans la déglutition*. També sobre l'esòfag, el 1813; la deglució d'aire, el 1816, i encara la utilització d'alguns emètics, el 1813, cosa que el porta, poc després, a estudis sobre medicaments. En aquest vessant d'estudis sobre la digestió hi ha *Note sur les gaz intestinaux de l'homme*, de l'any 1816.

Havia estudiat, també, la visió en dues memòries de l'any 1813, presentades a l'Institut, sobre la formació d'imatges al fons d'ull: *Mémoire sur les images qui se forment au fond de l'oeil*.

Un corrent d'estudi propi de l'època fou l'extracció dels principis actius dels medicaments vegetals i la seva individualització. Així, es van obtenir extractes, i se'n van aïllar els principis actius. Magendie va treballar també en aquesta línia, i són coneguts estudis sobre l'emetina, veratrina, nou vòmica, morfina, estricnina i d'altres. Fruit de tot això va ser un llibre que tingué gran difusió: *Formulaire sur l'emploi et la préparation de plusieurs médicaments, tels que la noix vomique, la morphine, l'acide prussique, la strychnine, la vératrine, les alcalis des quinquinas, l'iode, etc.* En va fer una primera edició el 1821, a París. Es va editar de manera continuada, i la setena edició és de 1836. Els articles o memòries en aquesta línia són relativament nombrosos. En aquest sentit, se l'ha considerat un dels iniciadors de la farmacologia moderna, no tan sols per la contribució a l'estudi fisiològic dels alcaloides, sinó també per la seva implicació clínica. Cal recordar que era metge d'hospitals, i al final portava una sala a l'Hôtel-Dieu.

En aquest període va iniciar la publicació d'una revista, *Journal de Physiologie Expérimentale*, l'any 1821, que es va publicar durant deu anys, fins al 1831, en total onze volums, que va tenir una gran influència. Allà van sortir molts dels seus treballs. Després, en publicà també bastants en els *Comptes Rendus de l'Académie des Sciences*.

Una altra font d'estudi dels seus escrits són els que porten per títol genèric *Lessons faites au Collège de France sur...* Les temàtiques són variades i monogràfiques: sobre les funcions i malalties del sistema nerviós, 2 v., el 1839; sobre els fenòmens físics de la vida, 4 v., de 1835 a 1838; sobre el còlera *morbus*, el 1822.

Una última nota: en estudiar l'obra de Magendie, sovint se l'ha considerat només com a fisiòleg, un gran fisiòleg, un dels creadors de la fisiologia experimental, i mestre de Claude Bernard. Magendie és evidentment això. Però hi ha molt més. El seu vessant com a capdavanter en una manera de veure els medicaments, d'extreure'ls, analitzar-los i emprar-los. Aquí hi ha el seu formulari, tan repetidament editat. I, a més, hi ha el metge clínic. Bastants dels seus treballs estan fets des de la base i experiència clíniques, de la malaltia i la necessitat de tractament, principalment en el camp del sistema nerviós. També és, doncs, un capdavanter, tant de la clínica neurològica, tot i que amb les limitacions pròpies del seu temps, com de la farmacologia.

Camil Soula, professor de Tolosa i l'Institut de Fisiologia*

Camil Soula va ser un metge occità que excel·lí en el camp de la fisiologia. Fou catedràtic d'aquesta matèria a la Universitat de Tolosa de Llenguadoc i va mantenir una relació molt estreta amb l'Institut de Fisiologia de Barcelona, principalment amb el doctor Jesús Bellido, al qual va acollir en el seu exili de 1939. Fou també un defensor actiu de la cultura occitana. La ciutat de Tolosa li té dedicada una àmplia avinguda, una de les «*allées*» de la perifèria de la ciutat.

Havia nascut a Foix, departament de l'Arieja, fronterer amb Catalunya, el 6 de maig de 1888. Morí a París el 3 d'abril de 1963. Tenia una gran sensibilitat social i política, tot i que no buscava els càrrecs. Fou membre del partit socialista francès, amic personal i antic de Vincent Auriol, també originari de la conca de la Garona. Quan aquest fou president de la República, de 1946 a 1953 fou metge de l'Elysée, és a dir, de la presidència. Abans, la seva activitat amb la Resistència (la participació en la premsa clandestina) li havia costat un temps d'empresonament.

Es va interessar extensament per molts aspectes de la medicina del treball, principalment des del punt de vista de la fisiologia. A París hi havia un laboratori antic de recerca sobre el treball muscular, portat inicialment per Jules Aimar, des de 1913, i després per Henri Laugier, el 1930. Camil Soula fou director d'aquest laboratori, i de l'ensenyament que comportava, des de 1947 a 1958. La relació dels estudis sobre el treball muscular i la fisiologia de l'esforç van fer que una unitat de medicina de l'esport, a l'Hôpital Pitié Salpêtrière de París, porti el nom de Camil Soula.

També va tenir una participació ben activa en el moviment occità. L'any 1930 s'havia creat la Societat d'Estudis Occitans i el 1945, l'Institut d'Estudis Occitans. Soula hi participà de manera destacada, juntament amb Max Rouquette, Jean

* Publicat a *Gimbernat*, núm. 34 (2000), p. 275-276.

Cassou, que en fou president, Ismael Girard, secretari general, i d'altres. Girard havia tingut una relació molt directa amb *La Medicina Catalana*, essent, de fet, el màxim responsable de la relació catalanooccitana des del vessant nord-pirinenc.

Ara volem recordar la col·laboració singular i intensa de Soula amb la tasca de l'Institut de Fisiologia des del punt de vista científic. Havia estat moltes vegades a Barcelona, en una relació activa des de 1922. Evocava Bellido l'any 1937, quan la guerra ja no anava bé, però l'exili encara estava lluny, referint-se als «amics de Tolosa» com «a les hores de goig i a les hores adverses sempre els hem tingut al nostre costat», i també «en donar hospitalari acolliment als nostres homes l'any 1923 i sempre que ha calgut».

Igualment, recordant un curs particularment notable entre els que organitzà l'Institut, precisament sobre la fisiologia muscular:

Qui no recorda les visites d'ells a la nostra ciutat, la conferència de l'Abelous a la sala de la secció històrica de l'Institut, la lliçó de Soula als estudiants; i els fisiòlegs, la coincidència una nit a la vorera de l'hotel Colom, de Soula amb Bugnard, que havien acompanyat Hill a la nostra ciutat, amb Meyerhoff, Ochoa i nosaltres que donava l'aire de Congrès internacional a les lliçons que es preparaven?¹

Amic, doncs, de l'Institut, Soula va participar en les Jornades del XXV aniversari de la Societat de Biologia, que havia estat fundada el 1912. L'aniversari s'esqueia en plena guerra, el 1937, i comptà amb la presència de Juan Negrín, aleshores cap del govern de la República i catedràtic de fisiologia de la Universitat de Madrid, que tenia el seu campus, la Ciudad Universitaria, convertit en línia del front de guerra pel setge de Madrid. Aquesta sessió es va fer el 14 de desembre de 1937 a la sala de conferències de l'Acadèmia de Medicina, de la qual August Pi-Sunyer era l'antic president.

Ara volem reproduir, parcialment, el text de l'article fet per Camil Soula en dues pàgines del número 51-52 de *La Medicina Catalana*, publicat el 1937, dins de l'apartat «La Societat de Biologia celebra el xxvè aniversari de la seva fundació». La revista explica que, com a fet excepcional, publica el text en francès. «La particularitat d'anar adreçada preferentment als col·legues de llengua francesa ens mena a publicar aquesta crònica en francès. Fem aquesta excepció en obsequi a la gentilesa del seu autor i a major profit del projecte exposat per ell» (nota de la redacció).

C'est une assez forte impression que d'assister dans une ville en état de guerre, plusieurs fois déjà bombardée, à une séance régulière d'une société sci-

1. Jesús M. BELLIDO, «Vint-i-cinc anys de vida anecdòtica de la Societat de Biologia», *La Medicina Catalana*, núm. 51-52 (1937-1938), p. 171-182; vegeu p. 180.

entifique, particulièrement une société de biologie. La Société de Biologie en France suspendit ses séances pendant toute la durée de la guerre. Mais les catalans sont doués d'une vitalité qui dépasse la moyenne. Comme le disait le recteur de l'Université, Bosch Gimpera, à la célébration du centenaire de la restitution de l'Université de Barcelone, ils travaillent à construire la ville dans le même temps où les avions ennemis s'efforcent de la démolir. [...]

[...] La séance du xxvème anniversaire de la Société de Biologie me remet en tête une tentative ancienne, évanouie avant d'être passée à la réalisation; mais donc le projet avait eu l'approbation enthousiaste de quelques physiologistes français, de Pachon notamment. Il fut assez sérieusement question aux environs de 1922-1923, de publier les mémoires scientifiques des divers centres universitaires des pays de langue d'oc, sous le titre d'Archives Occitanes de Biologie, qui auraient été édités par les soins de la Mancomunitat [...]

[...] Pourquoi ce projet ne serait-il pas repris dans une forme adaptée aux circonstances actuelles?... L'attachement des biologistes catalans pour leur discipline qu'ils servent jusque dans l'état de guerre, et l'intérêt manifeste que les pouvoirs publics témoignent à leurs efforts sont de nature à encourager une nouvelle tentative. chacun de nos centres universitaire méridionaux réunit une dizaine de biologistes un peu isolés, trop peu nombreux pour constituer un groupement important, mais susceptibles de se réunir en un petit nombre de séances annuelles où ils se communiqueraient mutuellement leurs travaux. Une séance annuelle pourrait réunir tous les membres de ces divers groupes. Puisque la Société de Biologie Catalane, indépendamment des résumés qu'elle adresse à la Société de Biologie de Paris dont elle est une filiale, publie ses mémoires in extenso en un gros volume annuel, ne pourrai-elle les publier, en 3 ou 4 fascicules auxquels viendraient se joindre, tout à tour le groupe des mémoires bordelais, marseillais, toulousains, montpelliérains et clermontois?

[...] Je remets donc, sous une forme nouvelle, et je crois plus pratique, l'idée des defunctes archives occitanes de biologie en circulation, et je suis persuadé qu'elle aura, peut-être, en 1938 un meilleur avenir.

Tres generacions de psiquiatres

Tres generacions de psiquiatres del Llenguadoc*

La psiquiatria expressada en llengua francesa té dos grans mestres, seguits en el temps, que van impulsar el coneixement de l'especialitat fins a situar-se en el primer lloc en el món del seu temps, pel que fa a l'estudi de la patologia mental. Són els grans clàssics de la psiquiatria: Pinel i Esquirol. Aquí farem memòria de les seves arrels occitanes.

1. **Philippe Pinel** va néixer el 20 d'abril de 1745 a Jonquières (prop de Castres), en el que ara és departament del Tarn. Estudià medicina a Tolosa de Llenguadoc i va atènyer al grau de doctor el desembre de 1773, quan tenia vint-i-vuit anys. De seguida va anar a Montpeller, un dels grans centres de la medicina, per a millorar i perfeccionar els seus coneixements i, al cap d'algun temps, el 1778, ja va anar cap a París.

Al començament la vida és difícil, escriu articles i es fa càrrec de *La Gazette de la Santé*, el 1784. Tradueix algun llibre i el 1786 ja li coneixem alguna activitat assistencial en malalts mentals.

La Revolució, començada el 1789, el compta entre els seus partidaris, tot i que amb to moderat. El 1793 és metge de l'hospital de Bicêtre, un dels grans centres d'assistència de la patologia mental. Allí es forja la llegenda de la intervenció de Pinel en l'alliberament dels malalts mentals de les seves cadenes.

Després, entra en l'ensenyament, i el maig de 1795, quan té quaranta anys justos, és metge xef a la Salpêtrière. Allà farà tota la seva obra durant gairebé trenta anys. El 1803 és membre de l'Institut i el 1805, metge consultor de l'emperador. Està en la llista de la primera sèrie de condecorats amb la Legió d'Honor que creà Napoleó. A partir de 1823, els episodis de patologia vascular cerebral el porten a

* Publicat a *Gimbernat*, núm. 33 (2000) (*), p. 274-276.

un deteriorament progressiu, i acaben amb la seva vida el 25 d'octubre de 1826, quan tenia vuitanta-un anys.

L'obra de Philippe Pinel és molt important en el camp de la psiquiatria, principalment en dos aspectes: un és l'aclariment de les classificacions de la malaltia mental, aportant una simplificació respecte de les idees anteriors; el segon aspecte és molt més de tipus social, la valoració del malalt com una persona que té drets, que no ha de ser sotmès a una restricció innecessària, i demostra que no és perillós. Amb Pinel, i no és pas ell sol, des d'un punt de vista teòric, millora la consideració humana del malalt mental. De fet, va ser un dels qui va ajudar més a canviar les actituds de la societat envers els que se'n deia ben sovint *bojos*.

L'obra escrita de Pinel és important i s'ha de considerar clàssica dins de la història de la psiquiatria. El llibre que va tenir més influència és, potser, el *Traité médico-philosophique sur l'aliénation mentale*, publicat el 1801 i amb una segona edició, també important, el 1809. És una obra clàssica i centra molt la seva atenció en la mania, que és el model més típic. De fet, Pinel fa la gran divisió de les malalties mentals, de les psicosis, basada en un esquema senzill, en quatre grups principals. Són les melancolies, manies sense deliri, manies amb deliri i demències (sigui deteriorament mental o idiòcia).

2. El segon d'aquests grans psiquiatres és **Étienne Dominique Esquirol**. És el gran seguidor de Pinel i els dos formen la base del desenvolupament de la psiquiatria moderna en llengua francesa, en un moment determinat potser la de més influència en el món.

Va néixer a Tolosa de Llenguadoc el 3 de febrer de 1772; havia iniciat estudis eclesiàstics que la Revolució va tallar. Començà els estudis de medicina a Tolosa el 1792, els interromp per fets de guerra i els acaba a Montpeller. El 1799 ja és a París i treballa, entre altres llocs, a la Salpêtrière, on hi ha Pinel. El 1805 presenta la seva tesi, *Des passions considérés comme causes, symptômes et moyens curatifs de l'aliénation mentale*. El 1812 obté una plaça de metge ordinari de la Salpêtrière.

Després, acull malalts mentals a casa seva i el 1827 compra els terrenys d'Ivry per a fer un gran sanatori. És important el seu informe al ministre de l'Interior sobre «Des établissements consacrés aux aliénés en France et des moyens de les améliorer», fet l'any 1819. El 1820 és també membre de l'Académie de Médecine.

La mort de Royer-Collard, el 1825, fa que Esquirol passi a ser metge en cap de la Maison Royale de Charenton. Té una intervenció molt important en la Llei de 1838 sobre els malalts mentals, que tindrà una gran influència en la visió dels alienats. Va morir a París el 12 de desembre de 1840, als seixanta-vuit anys.

Esquirol va influir en les idees de la societat del seu temps. Les seves lliçons, ja a la Salpêtrière des de 1817, els informes, els mateixos dinars dels diumenges, amb els seus deixebles, al sanatori d'Ivry, tot va contribuir a consolidar el seu prestigi

d'alienista i de mestre. L'obra escrita més transcendent no arriba fins al 1838, tot i que, de fet, hi ha un recull de molts treballs anteriors; és, a més a més, un text amb il·lustracions, que incrementen el seu valor didàctic. És un altre dels textos clàssics de la psiquiatria, en dos volums: *Des maladies mentales considérées sous les rapports médical, hygiénique et médico-légal*.

Entre les principals aportacions al contingut de la psiquiatria, cal fer notar una modificació de la classificació, la diferenciació del concepte d'*al·lucinació* que ell va introduir, separant-lo del d'*il·lusió*, i els estudis sobre les monomanies. També fou important la seva descripció de la idiòcia.

3. Encara queda un tercer membre d'aquesta llista, **Jean Pierre Falret**, nascut el 26 de maig de 1794 (aleshores 7 de prairial de l'any 11) a Marcilhac-sur-Célé, a l'actual departament d'Òlt (Lot). Va estudiar a Càors, després a Montpeller i, com els anteriors, aviat marxà a París. Allà fou un dels deixebles més importants d'Esquirol. També va fundar el seu sanatori particular a Vanves, junt amb Félix Voisin. El 1831 és cap de la secció d'idiotes de la Salpêtrière, cosa que fa que tingui un paper de primer ordre en l'evolució de la psiquiatria infantil.

Anys més tard passà a la secció d'adults. Féu un bon ensenyament clínic, i des de 1835 va ser membre de l'Acadèmia de Medicina. La seva obra fou extensa, més en l'aspecte assistencial, la preocupació social pels alienats. Així, va intentar fer un asil per a convallescents i crear les «societats de patronatge». Va morir als setanta-sis anys, el 28 d'octubre de 1870, retirat al seu poble de naixement.

Com a punt final, caldria remarcar que els grans impulsors de la Llei de 1838 són Esquirol i els seus deixebles Jean-Pierre Falret i Guillaume Ferrus. Aquest era també llenguadocià, de l'extrem alpi. Havia nascut a Château-Queyras, prop de Briançon, el 2 de setembre de 1784. Però aquesta ja és una altra línia.

Dos grans cirurgians

Dos grans cirurgians d'Occitània de la primera meitat del segle XIX*

A començaments del segle XIX, el centre més actiu i important del món mèdic estava a França. En el temps de predomini de la medicina francesa, els metges d'Occitània tenen un paper de primer ordre en diverses especialitats. És el cas de la psiquiatria, amb Pinel i Esquirol. Amb la cirurgia passa el mateix, i les màximes personalitats de la cirurgia francesa d'aquest període són d'origen occità. Ho centrem en l'obra de dos grans metges, Larrey i Dupuytren, que marquen molt bé els dos grans aspectes de la cirurgia, l'activitat pràctica i l'acadèmica. Ambdós són personalitats importants i contraposades.

Larrey, d'arrel pirinenca, és el primer cirurgià pràctic, que treballa d'urgència allà on fa falta: l'exèrcit, la guerra (les guerres de Napoleó). És el cirurgià d'urgència que ha de resoldre els problemes de manera immediata, solucionant el que hi ha i evitant el que és previsible que passi. Aquesta visió fou important en el pensament de Larrey. Això volia dir, sovint, l'amputació de les extremitats, amb un criteri que avui diríem potser *agressiu*, però que aleshores era de gran eficàcia preventiva: així s'evitava la infecció, la sèpsia posterior i la mort. També calia una gran habilitat, perquè s'havia d'actuar amb rapidesa. Aquesta venia tant per la manca d'anestèsia, cosa que exigia estar-hi poca estona, com per la plètora de ferits, que també exigia anar de pressa.

A l'altra banda, sense que la contraposició fos sempre tan marcada, tenim el màxim professor de la Facultat de París, Guillaume Dupuytren, originari del nord del Llemosí, al límit septentrional de les terres d'oc. Fou també un treballador incansable, operador de milers de malalts, mestre d'alumnes, molt ben situat a la cort de l'última etapa borbònica i al qual es concedí un títol de noblesa.

* Publicat a *Gimbernat*, núm. 35 (2001) (*), p. 237-240.

Així doncs, són occitans tant el gran mestre de la Facultat de París, el primer cirurgià de França a l'època de la restauració, com el primer cap dels serveis quirúrgics quan el primer imperi i les seves guerres. Les personalitats d'ambdós són molt diferents i el dibuix esquemàtic que n'ha deixat la història els contraposa clarament.

Larrey és d'origen humil. El pare mor aviat i comença la formació inicial a Tolosa de Llenguadoc amb un oncle cirurgià, Alexis Larrey. Aviat va a l'exèrcit, on farà una vida itinerant, es diu que participant en més de seixanta batalles a gairebé totes les campanyes, les d'Itàlia i d'Egipte, les d'Espanya i de Rússia; també d'altres. Segueix directament tota l'epopeia de Bonaparte. Sensible i bona persona, Napoleó es recorda d'ell en el seu testament: li atorga més de cent mil francs de deïxa i l'esmenta com l'home més virtuós que ha conegut. Els soldats sembla que l'estimaven i se sentien més segurs si ell era present a la batalla.

Dupuytren era diferent: de gran vàlua personal, sembla que era d'aquelles persones que coneixia el seu propi mèrit i demostrava que ho sabia. Massa exigent amb els altres, molt pagat de si mateix, com tants, es diu que tenia admiradors, però no amics, i sí molts contraris, en part potser per enveja personal i en bona part, principalment, per la seva actitud. Però al marge d'això, fou una gran figura de la cirurgia i, en un moment determinat, el cirurgià de més prestigi de França i d'Europa.

Cal pensar que tots dos treballaren en un temps en què encara no s'havien introduït ni l'èter ni el cloroform com a anestèsics, ni es parlava encara, com a rutina habitual, de l'asèpsia i de l'antisèpsia. Malgrat això, el progrés de la cirurgia havia estat ja prou gran per a considerar-la una activitat tècnicament de primer nivell que havia arribat a un cim.

Dominique Jean Larrey va néixer a Beaudéan, en el departament dels Alts Pirineus, l'any 1766. Orfe jove, ja s'ha apuntat que va començar a fer d'aprenent de cirurgià amb el seu oncle, Alexis Larrey, a l'Hospital General de Tolosa, quan tenia tretze anys. Va estar, doncs, en l'activitat quirúrgica des de la seva adolescència. Fou cirurgià naval i s'embarcà als vint-i-un anys. Però aviat anà a París, on arribà poc abans d'esclatar la Revolució, i fou deixeble de Désault i de Sabatier. El 1792, amb la guerra de la República contra Àustria, quan tenia vint-i-sis anys, estigué al comanament de la cirurgia de l'exèrcit del Rin a Estrasburg. Recordem, de passada, que del cant de l'exèrcit del Rin en vingué la Marsellesa.

Ben aviat va introduir idees de gran interès per a la sanitat de guerra: l'evacuació immediata dels ferits i el tractament amb estricta urgència. L'evacuació es feia amb carros, el que aleshores hi havia; ara serien ambulàncies. I allà mateix es practicava la primera cura i s'evitava o es tallava l'hemorràgia. Aquesta organització permeté salvar moltes vides. Ja va començar al front de Mainz l'any 1793. Aquesta és una de les grans innovacions introduïdes per Larrey.

Després ve la llista llarga d'expedicions, de combats i de batalles, de centenars d'operats i amputats. Es diu que va estar en més de seixanta batalles i que va ser ferit tres vegades. A Rússia, a la batalla de Moscou, un dels grans desastres de la guerra, va fer més de dues-centes amputacions en un dia. Fou important la seva habilitat quirúrgica, la previsió de les complicacions i, sobretot, la visió tàctica de com s'havia d'organitzar l'assistència en una batalla.

Entre tota l'obra escrita cal recordar les seves *Memòries de cirurgia militar*, publicades en quatre volums entre 1812 i 1817. Després va ser professor de l'Escola Militar de Val-de-Grâce, i va morir el 1842, quan tenia setanta-sis anys.

Guillaume Dupuytren va néixer a Pierre-Buffière, al departament de l'Alta Viena (Haute-Vienne), al Llemosí, l'any 1777. El seu pare era advocat i als dotze anys l'envià a estudiar a París. Allí fou deixeble, principalment, de Désault. Gran estudiós de l'anatomia, la dissecció, l'anatomia patològica, va intentar relacionar sempre els símptomes observats amb les lesions anatòmiques de base. Això era un progrés important. Home brillant, va obtenir ràpidament molts èxits professionals, i el 1811 va guanyar la càtedra de medicina operatòria i poc després fou cap del servei de cirurgia de l'Hôtel-Dieu. Es va convertir en el primer cirurgià de París i d'Europa.

La seva clientela fou molt àmplia i els deixebles, molt nombrosos. Fou metge dels reis Lluís XVIII i Carles X; va fer molts diners, fet que li permeté fer una deïxa fabulosa a la Facultat de Medicina per a crear un museu, que avui porta el seu nom. Les seves aportacions clíniques i tècniques són nombroses i importants. Entre les que se citen més sovint hi ha les dedicades a la patologia vascular: compressió dels aneurismes (1818); lligadura de les grans artèries: ilíaca externa (1815), subclàvia (1819). També hi ha les aportacions al coneixement de la patologia òssia i el tractament: resecció del maxil·lar inferior (1812); descripció de la fractura de la part distal del peroné, que duu el seu nom (1819). Té unes memòries sobre traumatismes i malalties dels ossos que es traduïren a l'anglès.

Igualment, és prou coneguda la descripció de la retracció de l'aponeurosi palmar, coneguda com a *malaltia de Dupuytren*, introduint una tècnica de tractament (1832). També havia introduït la resecció cutània del múscul esternocleidomastoïdal per al tractament de la torticoli (1812), i encara moltes altres tècniques en camps ben diversos de la cirurgia. Fou, doncs, un innovador. La seva fama fou molt gran; un viatge a Itàlia, el 1833, fou gairebé triomfal. Va morir no gaire gran, als cinquanta-vuit anys, el 1835. Sembla que la hipertensió que patia i les seves conseqüències li van complicar els últims anys de la seva vida.

Tant Larrey com Dupuytren, originaris d'Occitània, van ser absorbits per l'atracció de París, tot i que el primer va actuar gairebé per tot Europa, però per raons militars. Dins dels límits occitans, cal recordar sempre l'obra dels qui es quedaren

al país, i principalment els professors de l'Escola de Montpeller. No fóra just oblidar, com a mínim, l'obra de **Jacques Mathieu Delpech**, també contemporani rigorós dels anteriors. Va néixer a Tolosa l'any 1777. Estudià a Montpeller, es graduà el 1801 i el 1812 era professor de la Facultat.

Va treballar, principalment, en el que ara en diríem *cirurgia ortopèdica*. Potser l'obra més coneguda és *De l'orthomorphie* (1828). Una aportació notable fou la resecció subcutània del tendó d'Aquil·les, per al tractament del peu bot, feta el 1816. Va crear a Montpeller un institut ortopèdic. Són importants els estudis sobre el mal de Pott que va considerar, en un temps que no s'hi creia gaire, com de naturalesa tuberculosa. Va morir assassinat l'any 1835 per un malalt a qui havia operat de varicocele.

La infància. Aspectes socials

Madeleine Brès (1842-1921), primera doctora en medicina francesa, era occitana*

En aquest número de la revista en què es publica la sessió sobre la «Feminització de la medicina», amb les dades i experiència en el nostre medi, sembla adient fer un recordatori d'alguns aspectes referents a aquest tema en la medicina de les terres occitanes. Si bé els problemes són els mateixos, la situació presentava algunes diferències. A Catalunya, capdavantera a tot l'Estat espanyol, la primera dona va començar a estudiar medicina, en els temps moderns, l'any 1872 i va acabar els estudis, és a dir, totes les assignatures de la carrera, l'any 1878. Era Elena Maseras. La seguiran ben aviat dues més, i les dues primeres que van poder fer el doctorat, que només era permès a Madrid, foren Dolors Aleu i Martina Castells, amb pocs dies de diferència, l'octubre de 1882.

A França la situació era diferent. Les dones només podien estudiar a la Facultat de Medicina de París. Al començament quasi totes eren noies procedents de l'Europa de l'Est, bàsicament de Rússia i Polònia (que pertanyia a l'imperi rus) i alguna anglosaxona. La primera doctora en medicina a París fou Elisabeth Garrett, que era anglesa i es doctorà el 1870. La seguiren una americana, però nascuda a Londres, Mary Putnam, i una russa, Catherine Goncharova. La quarta, que es doctorà el 1875, ja era francesa, Madeleine Brès. Aquesta consta, doncs, com la primera doctora en medicina francesa. La diferència amb les dues primeres catalanes que van obtenir el mateix títol fou, doncs, de set anys.

Cal dir que la Facultat de París pot ser considerada com un dels llocs on es va obrir, amb més eficàcia, l'ensenyament de la medicina a les dones, tot i que al començament n'hi havia més de foranes que no pas d'estrictament franceses. Fins al 1873, les estudiants matriculades no arribaven a deu. Arriben al centenar el 1884.

* Text d'un treball sobre Madeleine Brès, publicat a la *Revista de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya*, núm. 24 (2) (2009), p. 73-74.

A l'inici del curs de 1887 eren cent catorze, però la majoria venien de l'est d'Europa: setanta de Rússia i vint de Polònia, que estava inclosa dins l'imperi rus. Les franceses només eren dotze. Hi havia, a més, vuit angleses i una de cadascun dels països següents: els Estats Units, Àustria, Grècia i Turquia.

Aquest fet va ser important: l'obertura als estudis universitaris, en aquest cas de ciències, a noies de l'est d'Europa, principalment russes. Algunes van deixar-ho, altres van tornar als seus països, exercint. Moltes es van casar amb francesos i van ajudar a millorar el nivell científic del seu país d'adopció. El cas més visible va ser el de les germanes Maria i Bronia Sklodowska. La primera, Maria, va estudiar ciències, es va casar amb Pierre Curie i fou probablement la dona que ha assolit un nivell de reconeixement científic més alt en el segle xx. La seva germana més gran, Bronislawa Dluska-Sklodowska, casada amb Casimir Dluska, també metge, va ser doctora en medicina a París, l'any 1894, amb una tesi sobre *Contribution à l'étude de l'allaitement maternel*.

Cal assenyalar, també, que una de les primeres portes que es van obrir per a l'estudi de medicina per a les dones a Europa va ser la facultat de Zuric. Hi havia poc criteri restrictiu, tot i que hi hagué algunes prevencions. L'any 1864 hi hagué un permís, podríem dir *transitori*, o *experimental*. El tema es va discutir el 1865 sense prendre cap resolució definitiva i esperant a veure què passava. El 1867 s'hi va doctorar la primera dona, que era d'origen rus. Després hi hagué un camí obert. L'any 1871 la Universitat de Zuric tenia seixanta-tres noies estudiants, de les quals cinquanta-una feien medicina i dotze, filosofia. De les cinquanta-una, la majoria absoluta eren russes, quaranta-quatre, i només tres eren suïsses.

Madeleine Brès era una dona occitana, nascuda el 25 de novembre de 1842 a Bouillargues, pràcticament tocant a Nîmes, en el departament del Gard, a l'actual regió del Llenguadoc-Rosselló. Durant quinze anys, fins que es va casar, es deia Madeleine Gebelin. Després prengué, com es fa a molts països, el nom del marit. Era de família humil i el seu pare feia algunes feines a l'hospital de Nîmes. A vegades, aquest hi portava la filla, i quan Madeleine només tenia vuit anys va començar a ajudar les monges a preparar material de cures. Així va dir que quan fos gran volia ser metge.

Al cap d'uns anys, la família anà a Lió, i allà la van casar, quan tenia només quinze anys, amb Adrien Brès. Més tard van anar a viure a París i va tenir tres fills. Decidida a ser metgessa, va anar a veure el degà de la Facultat de París, el doctor A. Wurtz, professor de química, perquè l'admetés com a alumna. La resposta va ser que li calia tenir el batxillerat. Al cap de tres anys la noia, ja amb el seu títol de batxillerat, tornà a la Facultat, amb el mateix degà, per a què l'admetés. No va ser fàcil, però sembla que amb l'ajut del ministre d'Instrucció va poder entrar a la Facultat. Li calgué també el permís del marit. Cal dir, de pas, que a Barcelona, en el cas d'Elena Maseras i les següents, ningú va demanar cap permís especial per a

entrar a la facultat. El problema va ser quan, tenint la carrera acabada, se'n van as-sabentar a Madrid, quan va demanar el permís per a fer l'examen de llicenciatura.

Madeleine va entrar a la Facultat el 1868. Aviat hi hagué la guerra francoprus-siana de 1870, i els fets de Commune, de 1871. Molts estudiants van haver d'anar a hospitals militars, i Madeleine va ser admesa com a interna «provisional», però no podia concursar a places d'aquest tipus. La possibilitat per a les noies de concursar al que se'n deia *externat* només va ser acceptada el 1885. És a dir, una mica tard per a ella, que fou qui va obrir el camí.

El 1875 va poder presentar la tesi per al doctorat en medicina. La va defensar el 3 de juny de 1875, essent encara degà el doctor A. D. Wurtz, que presidí el tribunal i havia estat una de les persones que la van ajudar més per a poder estudiar medicina. El tema de la tesi fou *De la mamelle et de l'allaitement*. Aleshores ja era vídua, amb tres fills. Després va treballar activament com a metgessa, i es va dedicar a les malalties de les dones i, sobretot, dels nens, com era costum del temps, quan encara no estaven diferenciades, si més no aquí, les càtedres en obstetrícia de les de pediatria.

Va fer una tasca social important, en els aspectes de la higiene infantil i de l'alimentació dels nens, és a dir, de la puericultura. Va fer moltes conferències i fou enviada, pel Ministeri de l'Interior, a Suïssa, per a estudiar el funcionament de les *crèches*, o llars d'infants, que va implantar a París. Va fer també una tasca de divulgació escolar.

Igualment, va publicar alguns escrits de puericultura i dirigí una revista, *Hygiène de la Femme et de l'Enfant*. Va fundar a Batignolles, prop de París, una *crèche* que serví de model per a altres de posteriors. Va treballar durant més de quaranta anys. En els últims temps de la seva vida patí una pèrdua gairebé total de la visió i va morir a Montrouge, el 30 novembre de 1921, quan tenia setanta-nou anys.

Després ha estat recordada, però sense excés. Una escola maternal de Montpe-ller porta el seu nom, i algun carrer d'algunes ciutats franceses, com Besançon, també. Igualment, al seu poble nadiu hi ha la Crèche Madeleine Brès.

Théophile Roussel (1816-1903), metge i polític, propulsor de lleis de salut pública

A Mende, capital del departament de la Losera, un dels cinc departaments del Llenguadoc-Rosselló, hi ha una estàtua de Théophile Roussel. A París, al centre, a l'avinguda de Denfert-Rochereau, cantonada amb la de l'Observatoire, hi ha un monument molt gran, dedicat a Théophile Roussel. De nissaga de metges, va exercir durant bastants anys com a metge rural, en un medi agrest, a l'antiga regió del Gavallda (Gevaudan), integrada majoritàriament en el departament de la Losera des de 1790. I també va exercir com a diputat i senador a París, durant una etapa llarga de la seva vida.

PRIMERS ANYS

Va néixer a Saint-Chély-d'Apcher, poble situat a una alçària de mil metres, entre boscos, i que ara té uns 5.000 habitants, el 27 de juliol de 1816. El seu pare (Paulin) i el seu avi ja eren metges a la zona. Per banda de la mare, estava relacionat amb una família, els Gaillardon, amb dedicació a la política local. Com que el lloc no era pas gaire apte per a estudiar una carrera com la de metge, el van enviar als tretze anys a París, primer al Collège Stanislas i després a la Facultat de Medicina.

Va estar a la Salpêtrière, i més tard a l'Hôpital Saint-Louis on, sota la direcció del professor Gilbert, va fer el treball *Histoire d'un cas de pellagre observé à l'hôpital Saint-Louis*, que presentà com a tesi (1842). Aquest era l'hospital on Alibert havia impulsat el desenvolupament de la dermatologia francesa. Poc abans, havia fet un estudi biogràfic sobre el papa Urbà V (1362), del temps del papat a Avinyó, que també havia nascut al Gavallda. Aleshores encara va fer algun altre treball de medicina, *De la valeur des signes physiques dans les maladies du coeur* (1847), i un altre sobre patologia professional, *Recherches sur les maladies des ouvriers employés à la*

fabrication des allumettes chimiques (1847). Ja hi ha, doncs, una preocupació per temes de salut pública.

Igualment, va començar a dedicar-se a la política i, a més d'intervenir en les institucions locals, va ser diputat, en temps de la Segona República, la que va venir després de la revolució de 1848. El cop d'estat de Lluís Napoleó, restaurador de l'imperi, va fer que deixés la política global i, durant gairebé vint anys, de 1851 a 1870, es dedicqués molt més a la medicina rural i a la política local. Sempre va estar en els rengles dels republicans, i així, l'octubre de 1873, es va manifestar clarament contra la proposta de restauració monàrquica.

DIPUTAT I SENADOR DE LA TERCERA REPÚBLICA

Amb la Tercera República va tornar a ser representant del districte de Floreac, departament de la Losera, primer com a diputat en el Parlament de París, de 1871 a 1879, i després com a senador, de 1879 fins a la seva mort, el 1903. Va tenir una activitat molt important en la promoció d'algunes lleis relacionades amb temes de protecció social, alguns molt directament relacionats amb la medicina. Això és el que va fer que la seva activitat tingués una gran transcendència social i fos molt reconeguda. Aleshores arribà la gran projecció de Roussel, que justifica la seva estàtua de París, l'existència de centres que porten el seu nom i el recordatori del centenari de la seva mort, amb actes al seu departament i a París, fins i tot al mateix Senat. Els treballs més importants, aquesta vegada com a impulsor polític, destaquen com a mínim en quatre línies.

LA SEVA OBRA MEDICOSOCIAL

Una de les primeres fou la de *lluita contra l'alcoholisme*. Fou autor d'un projecte de llei per a la repressió de l'alcoholisme en llocs públics. Roussel, recolzat per la seva posició com a diputat, va fer votar la llei de 23 de gener de 1873, que volia reprimir l'etilisme en els llocs públics i reduir la progressió de l'alcoholisme entre la població, que era un mal social important. Fins i tot, cirurgians com Aristide Auguste Verneuil, des de l'Acadèmia de Medicina, avisaven que les intervencions en alcohòlics eren més complicades i s'agreujava el pronòstic. Ara bé, els resultats de la llei van ser minsos, probablement perquè es va aplicar poc. La societat en conjunt estava poc preparada, era poc conscient del mal que feia el consum de begudes alcohòliques.

La segona, la que va tenir més repercussió, fou la seva actitud convençuda per a defensar els nens, els *drets de la infància*. Fou un precursor a França en aquesta visió. La seva dedicació al tema va ser continuada. Va tenir diverses intervencions que foren decisives des de les dues cambres del Parlament. El 1874 va fer el *Rapport*

fait au nom de la comission chargée d'examiner la proposition de loi relative à la protection des enfants du premier âge et en particulier des nourrissons. Aquesta llei va ser aprovada el 23 de desembre de 1874 i fou coneguda com a *Loi Roussel*. També, el 1882, des del Senat, féu l'informe sobre els orfenats i altres establiments de caritat dedicats als infants; també un informe sobre la protecció i educació dels nens abandonats i maltractats en diversos països d'Europa i Amèrica, i encara un altre sobre l'educació en medi correccional i la limitació del treball dels nens.

El 1895 es va inaugurar, prop de París, un centre per a recollir els menors delinqüents, que poc més tard es va convertir en escola de prevenció de nens amb problemes de disciplina. El centre va rebre el nom de Théophile Roussel. Va anar modificant l'orientació, i durant uns anys tingué principalment una funció d'escola professional, amb l'acolliment de tres-cents vint nens. Després, fou un institut medicopedagògic. El 1967 es va destinar, principalment, a centre de psiquiatria infantil; després, centre especialitzat en psiquiatria infantojuvenil. S'amplià a tota la psiquiatria i ara és el Centre Hospitalier Théophile Roussel, amb una visió assistencial més àmplia, d'hospital regional.

La tercera línia, que segueix l'anterior, va ser sobre les *presons*. Calia fer una tasca preventiva des de la infància. Roussel fou un dels creadors i president de la Société Générale des Prisons.

La quarta va tenir com a punt més important l'organització de l'*assistència mèdica gratuïta per a les persones indigents*. Tots aquests aspectes van fer que l'any 1891 fos elegit membre de l'Acadèmia de Ciències Morals i Polítiques. Abans, des de 1872, ja era membre de l'Acadèmia de Medicina. En els últims anys era una personalitat de gran prestigi i, quan va fer vuitanta anys, el 1896, fou objecte d'un homenatge excepcional a la Sorbona.

EL MONUMENT DE PARÍS

Roussel va morir al seu castell d'Orfeuillette, a Albaret-Sainte-Marie, a la seva Losera nadiua, el 27 de setembre de 1903, quan ja tenia vuitanta-set anys. Va deixar a la seva ciutat, Saint-Chély, l'edifici familiar, que fou després alcaldia; una biblioteca de cinc mil volums, i diners que van permetre edificar l'hospital-hospici Théophile Roussel. Ja s'ha apuntat que té una estàtua molt gran a París, al districte 14, prop de l'Observatoire. Es va inaugurar l'any 1906 i està feta per l'escultor Jean B. Champoul. A més del bust que hi ha al capdamunt, té un pilar ben gran i al seu davant, la figura d'una mare amb dos nens.

L'obra d'Antoine Marfan (1858-1942), com a pediatre i historiador del seu país*

L'ARRELAMENT OCCITÀ

Castelnaudari (Castèlnòu d'Arri) era un poble occità molt actiu ideològicament, sobretot cap al segle XIII. Va tenir importància en temps de les guerres contra els càtars i va estar a la banda dels que van perdre. Va formar part de les conquestes del Regne de França, en el seu impuls cap al sud, contra el comtat de Tolosa, donant com a raó teòrica la lluita contra els càtars, és a dir, la guerra dels albigesos. La vila va ser massacrada i destruïda més d'una vegada.

Estava a l'antiga regió històrica del Lauraguès, que es va repartir, quan la divisió departamental feta l'any 1792, entre quatre departaments. La ciutat, amb el nom francès de Castelnaudary, va quedar dins del departament de l'Aude, actualment a la regió del Llenguadoc-Rosselló. Està a mig camí entre Carcassona i Tolosa de Llenguadoc, i és important avui pel gran embassament del *canal du Midi*.

Calia fer aquesta introducció per a situar la figura d'un dels fills més il·lustres del poble, el metge pediatre Antoine Marfan, que és un exemple de l'absorció parisenca, però també de la persistència d'un arrelament. Va començar a estudiar medicina a Tolosa, però ben aviat anà a París, on féu tota la seva carrera professional, que el va portar a la càtedra i a ser un dels grans pediatres del seu temps descrivint una síndrome que ha quedat, més tard, amb el seu nom. Marfan quedà totalment absorbit, com a metge, pel gran focus cultural i de ciència mèdica de París, però mantingué relacions de sentiment i de cultura, de pertinença, amb la seva terra d'origen.

I així, en la seva obra trobem racons, no gaires però espaiats en el temps, per a indicar la persistència del seu arrelament occità, el seu país d'origen. Així té obra

* Publicat a la *Revista de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya*, núm. 25 (1) (2010), p. 27-28.

escrita i publicada: un fulletó de l'any 1895, en el col·legi de Castelnaudari, l'agost de 1895, sobre la guerra dels albigesos. Tenia aleshores trenta-set anys, i ja era un metge important a París. Més tard, el 1937, va publicar a París, una nova edició, de més de tres-centes pàgines, d'un llibre anterior, *Figures lauragaises*, on recull, també, dades de persones del seu país, des del temps dels càtars fins més tard. I encara cal dir que volgué ser enterrat a Castelnaudari, després de la seva mort a París als vuitanta-tres anys. Una placa, a la casa on va néixer, porta la data de naixement de 23 de juny de 1858, que no coincideix exactament, per pocs dies, amb altres fonts d'informació.

El nom

El seu nom consta en la inscripció de naixement com Bernard Jean Antonin. Habitualment ell signava els treballs com Antoine Marfan, o A. B. Marfan. Però no és excepcional trobar-lo citat també com a Bernard, que, de fet, era el seu primer nom. El seu pare era Antoine Prosper Marfan, nascut i mort a Castelnaudari (1827-1898). Va fer tota la vida de metge de poble, és a dir, d'una vila petita. Sembla que no volia que el seu fill estudiés medicina, per la duresa de l'exercici professional.

L'OBRA MÈDICA. LA SÍNDROME DE MARFAN

Antoine B. Marfan ja va acabar els estudis de medicina a París, i l'any 1887 va presentar la seva tesi sobre *Troubles et lésions gastriques dans la phthisie pulmonaire*. Estava en la línia de la medicina interna i li interessaven, principalment, la patologia digestiva i la respiratòria; també la cardíaca treballant a l'Hospital Necker, on arribà a tenir un càrrec de cap clínic al servei del professor Michel Peter, a qui considerà un dels seus mestres. El 1892 va fer alguna feina, com a suplent, a l'Hôpital des Enfants Malades, i així desenvolupà el seu interès per la medicina dels nens.

El treball que a la llarga fou més conegut, i li ha donat més fama, fou un article on explica en detall el quadre clínic curiós d'una nena de cinc anys: «Un cas de déformation congénitale des quatre membres, plus prononcée aux extrémités, caractérisée par l'allongement des os avec un certain degré d'amencissement». Es va publicar al *Bulletin de la Société Médicale des Hôpitaux de Paris*, núm. 13 (1896), p. 220-226. És l'observació detallada, precisa, d'un sol cas, feta amb molta cura. Marfan va definir la malaltia com a «dolicostenomèlia».

Més de trenta anys més tard, amb moltes més observacions clíniques, se li va començar a donar el nom de *síndrome de Marfan*, amb què és coneguda avui. Els ossos eren llargs i prims, i els dits van ser comparats amb les potes d'aranya (aracnodactília). La nena va morir, al cap d'un temps, probablement per tuberculosi. Charles Achard va descriure un altre cas el 1902. Avui se'n coneixen moltes més

alteracions, les més importants les cardiovasculars, amb aneurisma i risc de ruptura de l'aorta, que portava a una mort sobtada. Ara, la malaltia és prou coneguda i es considera una patologia hereditària, genètica, que afecta principalment el teixit connectiu, i expressa les lesions més en el sistema cardiovascular i l'aparell locomotor, i també amb alteracions oculars.

PROFESSOR I ACADEMIC. ELS SEUS LLIBRES

Aleshores ja es va dedicar bàsicament a la pediatria, i un dels temes importants eren els relacionats amb la nutrició. Així va publicar el *Traité de l'allaitement des enfants du premier âge*, que va tenir moltes edicions, la quarta el 1930, amb gairebé mil pàgines.

Entre els seus llibres cal esmentar, a més: *Leçons cliniques sur la diphtérie et quelques maladies des premières voies* (París, 1905), amb gairebé cinc-centes pàgines; *Les affections des voies digestives dans la première enfance* (París, 1923). Aquest text fou traduït al castellà pel doctor Pere Martínez García, després catedràtic i acadèmic, i publicat amb el títol *Afecciones de las vías digestivas en la primera infancia*, l'any 1927 i després per l'editorial Marín, a Barcelona, el 1930. També es van publicar en castellà altres obres seves, amb considerable èxit.

I seguiren: *Clinique des maladies de la première enfance* (1931, i altres edicions), de més de set-centes pàgines; *Affections des voies digestives et les états de dénutrition dans la première enfance* (París, 1930), també molt gruixut.

Una menció a part cal fer-la d'un llibre fet en col·laboració, i que el va llançar una mica a ser figura estel·lar en la pediatria francesa. És el *Traité des maladies de l'enfance*, en cinc volums, sota la direcció de J. Grancher, J. Comby i A. B. Marfan, que va tenir eficàcia per a l'ensenyament des de l'edició de 1897. Com es pot veure, i des del començament, l'obra de Marfan respon al model de la clínica francesa, amb descripcions extenses, llargues, no pas de compendi, però amb una considerable claredat.

Després ja va anar fent una carrera hospitalària, docent i com a autor de llibres de text i monografies molt sòlida. Va ser professor de la Facultat de Medicina de París. L'any 1910 va ser nomenat professor de terapèutica. Després, el 1914, fou professor d'higiene i clínica de la primera infància. Ho va ser fins a la jubilació el 1928. També, l'any 1914, havia estat elegit membre de l'Académie de Médecine.

Va tenir molt interès pels aspectes socials de la medicina; de fet, de la pediatria. La seva preocupació per donar consells per a una bona alimentació dels nens fou important i efectiva. Ho explicava a les mares i a altres metges. Va utilitzar les seves relacions per a aconseguir que el govern s'impliqués en la tasca de la prevenció de la tuberculosi dels nens. Va crear una associació, una fundació, a la qual va deixar la seva fortuna, ja que no tenia hereus directes. El professor Marfan va néixer el 23 de juny de 1858 a Castelnau-d'Aud i morí a París l'11 de febrer de 1942.

L'obra de Jean B. Fonssagrives (1823-1884), higienista i protector de la salut de la infància

Jean Baptiste Fonssagrives (1823-1884) va ser una de les personalitats més característiques d'una manera d'entendre la medicina en el segle XIX on, juntament amb la pràctica assistencial, destacava un enfocament preventiu i social. La higiene i el que ara en diríem *bonnes pratiques de salut* eren elements bàsics per evitar o reduir les patologies. La seva tasca per a la millora sanitària fou important.

Dins de l'obra de Fonssagrives trobem l'estudiant brillant, l'home al qual les dificultats obliguen a fer-se a si mateix, i aconsegueix ingressar com a metge de la marina; que paga amb la salut mateixa el seu treball i la seva feina en regions inhòspites; que arriba a un nivell molt alt en la docència; que escriu en abundància, des de petites observacions clíniques a tractats extensos, amb edicions diverses que encara avui tenen vida en els catàlegs de llibres vells. No és un autor desconegut en el mercat del llibre antic. També està àmpliament representat a la biblioteca de l'Acadèmia, amb set obres en el fons del segle XIX.

Va néixer, estar i treballar en diverses parts del territori occità. D'origen llemosí, metge algun temps a Toló (Toulon), a la Provença, on hi havia una escola de medicina naval, amb viatges continuats per altres continents, fou professor, primer, a Brest i, després, a Montpeller, al Llenguadoc.

LA VIDA

Va néixer a Llemotges el 14 de març de 1823, en una família que venia de Càors, al departament d'Òlt. El pare va morir quan ell era molt petit. Va estudiar a l'escola de sanitat naval de Rochefort, i així aconseguí ser cirurgia de tercera classe de la marina l'any 1841, quan només tenia divuit anys. Fou destinat a Toló, una de les grans bases de la sanitat naval francesa. El 1845 és cirurgia de segona classe i embarca en el vaixell *L'Abeille*, que ha d'evitar el comerç d'esclaus. Passa, després, al

Mazagran, el 1847, però aviat ha de tornar a França, afectat per les febres tropicals, el 1848. Està un temps a Brest i el 1849 torna a l'Àfrica amb *Eldorado*. Hi està un parell d'anys, fins al 1851, i arriba a ser cap del servei de sanitat de la divisió de la Guinea. D'allí treu el material per a la tesi doctoral, que presentarà a París el 1852. Cal dir que el pas de cirurgia a metge no era automàtic, sinó que calia una estada de sis mesos a la Facultat. Amb aquest títol pot concursar a plaça de professor de l'Escola de Medicina Naval de Brest, que guanya el 1857. Allà és professor alguns anys.

Després, passa a professor de Facultat. El 16 de juny de 1864 aconsegueix la càtedra d'higiene de la Facultat de Medicina de Montpeller, on fa algun canvi d'assignatura i dura fins al 1880, en què s'ha de jubilar per raó de malaltia. La seva tasca a Montpeller fou àmplia i important. Va ensenyar, escriure i publicar molt. El 1876 passa a la càtedra de matèria mèdica i terapèutica. Se'l considera un metge adepte de la línia del vitalisme, pròpia de l'Escola de Montpeller. Es va retirar el 1880, i anà a viure a la Bretanya, a casa d'una filla, on morí el 21 de novembre de 1884, quan tenia seixanta-un anys.

L'OBRA ESCRITA

La marina

Ja s'ha dit que va escriure molt. Els primers treballs els trobem en l'etapa en què és metge de la marina, que li facilita el material per a la tesi *Histoire médicale de la campagne de la frégate à vapeur l'Eldorado (station des côtes occidentales de l'Afrique), années 1850-1851* (París, 1852, 52 p.).

Hi ha encara altres treballs en aquesta línia, però no gaires, que tradueixen els seus viatges i algun estudi històric, com la *Note sur le Tetradon Toxiphore du Cap de Bonne-Espérance* (1857); la influència dels climes tòrrids i l'atmosfera marina en l'evolució de la tuberculosi; un estudi històric sobre una epidèmia en el segle XVIII a Brest; també sobre l'exercici de la medicina indígena a l'Índia (1859). Però el treball més important va ser el seu *Traité d'Hygiène Navale...* de títol més llarg, volum molt gruixut, de gairebé vuit-centes pàgines (París, 1856).

Un capítol d'un cert interès són els treballs que dedica a la tuberculosi, particularment a la clínica, molts d'ells publicats a *L'Union Médicale*, a partir de 1857. Igualment cal esmentar els dedicats a diverses formes d'anestèsia, com un breu «Bons effets de l'anesthésie faradique dans les opérations», publicat al *Bulletin de l'Académie de Médecine*, el 1857; també un altre sobre «Anesthésie faradique», el 1858, a *Gazette des Hôpitaux*; una «Note sur les propriétés hypnotiques du chloroforme», de 1859, i algun altre.

La higiene

Més fama li han donat els seus llibres, que són bastants. Ja s'ha citat el *Tractat d'higiene naval* de 1856. En aquesta línia higienista té una orientació d'apropar els coneixements mèdics als aspectes preventius des del punt de vista de la família: alimentació, paper de les mares, cura dels nens. Així, publica la *Hygiène alimentaire des malades, des convalescents et des valetudinaires, ou du régime envisagé comme moyen thérapeutique* (París, 1861), amb més de sis-centes pàgines.

Hi ha, també, alguns llibres sobre la cura i higiene de la família i de la infància, on valora principalment el paper de les mares. Un dels primers llibres fou *Entretiens familiers sur l'hygiène* (París, 1867; 2a ed., 1869); també *Le rôle des mères dans les maladies des enfants, ou ce qu'elles doivent savoir pour seconder le médecin* (París, 1868), amb més de tres-centes pàgines. El segueixen *L'éducation physique des jeunes filles ou avis aux mères sur l'art de diriger leur santé et leur développement* (París, 1869), també amb més de tres-centes pàgines. Amb un cert paral·lelisme hi ha *L'éducation physique des garçons...* (París, 1870), de la mateixa mida. I, encara, reunint els dos sexes, *Livret maternel pour prendre des notes sur la santé des enfants (sexes masculin et féminin)* (París, 1869). Cap al final, quan ja estava retirat, encara es van publicar unes *Leçons d'hygiène infantile* (París, 1882), de més de sis-centes pàgines, que recollien les lliçons fetes a la Facultat de Montpeller.

Un dels més importants és l'esmentat *Le rôle des mères...*, que el 1870 ja anava per la quarta edició. Forma part de la col·lecció *Encyclopédie d'Hygiène de la Famille*, a càrrec del mateix Fonssagrives.

Aquests són probablement els treballs més importants, i amb més visió de futur, dels que va fer Fonssagrives. La seva dedicació a la protecció dels nens, principalment mitjançant l'educació de les mares i el reforçament del seu paper com a protectores d'higiene dins de la família, fou important. Així se l'ha recordat i valorat al cap dels anys. Aquest enfocament, que està en una línia semblant a la que es troba en l'obra de Théophile Roussel o de Madeleine Brès, va tenir una influència indirecta en les idees mèdiques a Catalunya, com per exemple en els treballs de Trinitat Sais i Plaja, metgessa a Barcelona el primer terç del segle xx. Un estudi extens de Catherine Rollet considera Fonssagrives un dels introductors, potser el principal, del «Carnet de salut del nen».

Amb un interès paral·lel es va ocupar de la higiene de les ciutats. Fou important el seu llibre *Hygiène et assainissement des villes* (París, 1874), de més de cinc-centes pàgines. Es va traduir al castellà, per Pablo García Fernández, metge de Còrdova, i es publicà a Madrid, el 1885, amb el títol *Higiene y saneamiento de las poblaciones*.

La terapèutica

Més tard es va ocupar del nou tema de la seva càtedra, la terapèutica, i fou autor de textos de bona difusió: *Principes de thérapeutique générale...* (París, 1875); *Traité de thérapeutique appliquée...* (Montpeller, París, 1878), en dos volums i més de mil cinc-centes pàgines, i *Traité de matière médicale ou Pharmacographie, physiologie et technique des agents médicamenteux* (París, 1885), amb més de dues-centes figures.

Els diccionaris

Un altre aspecte de l'obra de Fonssagrives fou la seva implicació en el *Dictionnaire encyclopédique des sciences médicales* (un dels que hi havia en el seu temps), en el qual va col·laborar amb cent sis articles, molts d'ells de caràcter bromatològic, en relació amb els aliments vegetals, també terapèutics, i alguns tòxics.

EN RESUM

Fonssagrives fou un metge fet a si mateix, treballador molt actiu, que va començar a la marina, i després va ser professor a Brest i Montpeller, catedràtic d'higiene i, més tard, de terapèutica. Ha de ser considerat un element important en el progrés de la higiene des d'un punt de vista social a França a la segona meitat del segle XIX. Es va interessar, sobretot, per la protecció dels nens, volent crear un carnet de salut infantil, destacant i reclamant el paper de les mares per la vetlla de la salut dels fills, recomanant l'exercici físic a nois i noies.

Una nissaga

Els Chauffard, metges d'Avinyó, professors a París

El nom de Chauffard és ben conegut en la medicina, principalment perquè ha originat diferents epònims, lligats a la figura d'Anatole-Marie-Émile Chauffard, professor de la Facultat de Medicina de París, catedràtic de clínica mèdica. El seu pare, Paul-Émile Chauffard, ja era catedràtic de París, i ambdós foren membres de l'Académie de Médecine. Van néixer a Avinyó, ciutat cap del departament de la Valclusa (Vaucluse), l'antiga ciutat dels papes. L'avi, també metge destacat, fou l'iniciador de la nissaga.

ANATOLE CHAUFFARD

El tercer dels Chauffard, el més conegut, *Anatole-Marie-Émile*, citat més breument com *Anatole*, tot i que sovint en molts escrits que l'esmenten consten els tres noms. Va néixer a Avinyó el 22 d'agost de 1855. Visqué prop de vuitanta anys, i morí a París l'1 de novembre de 1932. La seva carrera fou brillant. Va fer els estudis de batxillerat al Lycée Louis-le-Grand de París, i allà seguí medicina, extern el 1877, intern el 1878 i doctor en medicina el 1882, amb la tesi *Étude sur les déterminations gastriques de la fièvre typhoïde*. El 1886 va guanyar una plaça d'agregat de medicina. La seva tesi d'agregació va ser sobre *Des crises dans les maladies*. Fou metge dels hospitals (1888) i cap de servei en diferents centres: Broussais, 1889-1894; Laennec, 1894; Cochin, 1894-1895, on va succeir Charles Dujardin-Beaumetz.

Com a professor, el 1894 és encarregat d'un curs de clínica al Cochin, fins al 1900, i després al Necker (1906-1909). El 1909 és nomenat professor d'història de la medicina i de la cirurgia. Finalment, el 1911 és professor de clínica mèdica a l'hospital Saint-Antoine (tercera càtedra) substituint Georges Hayem. El 1925 es jubila i passa a professor honorari.

Fou un bon mestre de clínica, va publicar relativament poc, pel que fa a llibres o monografies, però els seus articles i descripcions foren importants. Un llibre bastant conegut és *Leçons sur la lithiase biliaire* (París, Masson, 1914), amb una segona edició el 1922. Té 242 pàgines i ha estat reimprès, en facsímil, fa pocs anys; es troba en el mercat digital. També té interès el text *De la guérison apparente et de la guérison réelle dans les affectios hépatiques* (París, 1890), de cent vint pàgines.

Però la fama de Chauffard ve, sobretot, perquè el seu nom està lligat a algunes descripcions clíniques. La més important és potser la síndrome o *malaltia de Minkowski-Chauffard*, que és una forma d'anèmia hemolítica familiar, congènita, amb icterícia, esplenomegàlia i hematies arrodonits (esferocitosi). Minkowski la va descriure el 1900, però Chauffard ja havia publicat, el 1899, a *Semaine Médicale* un article sobre «Des hépatites d'origine splénique». També és coneguda com a *esferocitosi hereditària*. Oskar Minkowski (1858-1931), d'origen lituà, fou professor de la Universitat de Breslau i va fer estudis fonamentals sobre el paper del pàncrees en la diabetis.

La síndrome de Still-Chauffard és una forma d'artrosi reumatoide juvenil amb lesions de tipus tuberculós, causades per un micobacteri diferent del bacil de Koch.

Una forma de combinació de l'artritis reumatoide de l'adult, juntament amb anèmia, i fetge i melsa grossa, úlceres a les cames i leucopènia i trombopènia, s'anomena *síndrome de Felty*, però també *de Chauffard-Ramon*. I encara s'ha donat el nom de *síndrome de Troisier-Hanot-Chauffard* a una forma de cirrosi, amb fetge gran, pigmentació de la pell i associada a diabetis *mellitus*. També ha rebut el nom de *diabetis broncejada* i d'*hemocromatosi*. Els altres dos titulars de l'epònim són Charles Émile Troisier (1844-1919) i Victor Charles Hanot (1844-1896).

Cal remarcar que en el camp dels epònims hi hagué en un temps molta competència per lligar el nom d'un metge a una forma clínica, i a vegades no hi ha ni unitat ni unanimitat. Però en el cas de la malaltia de Minkowski-Chauffard la denominació s'ha consolidat; en d'altres, no tant.

PAUL-ÉMILE CHAUFFARD

El segon dels Chauffard coneguts, *Paul-Émile*, va néixer a Avinyó el 18 de maig de 1823 i morí a París el 6 de febrer de 1879, quan tenia cinquanta-cinc anys. Ja s'ha dit que era fill d'un metge destacat d'Avinyó, que a més fou un temps alcalde de la ciutat. Va fer els estudis de medicina a París, on el 1842 era intern. Es doctorà el 1846 amb la tesi *Essai sur les doctrines médicales suivi de quelques considérations sur les fièvres*.

Aleshores torna a Avinyó el mateix 1846, substituint el seu pare com a metge en cap de l'hospital. Hi està deu anys. Després va novament a París, on guanya el concurs d'agregat l'any 1857, amb una tesi d'agregació sobre *Parallèle de la goutte*

et du rhumatisme. Supleix Gabriel Andral en el curs de patologia general. El 1860 és metge dels hospitals i treballa al Cochin i a l'Hôpital Necker Enfants Malades. El 1870 serà professor de patologia i terapèutica generals reemplaçant Lasègue. Sembla que va tenir un paper important en la transformació de l'Escola de Medicina de Lió en facultat.

La seva obra escrita és extensa. Tenim *Étude comparée du génie antique et de l'idée moderne en médecine* (París, 1855), breu, d'unes cent pàgines. Potser el llibre més important és els *Principes de pathologie générale* (París, 1862), amb més de set-centes pàgines. La seva visió de la medicina té una orientació bastant definida en sentit conservador. Hi reflecteix, sovint, la seva ideologia, com a catòlic clàssic. Una monografia d'un cert interès és *De la philosophie dite positive dans ses rapports avec la médecine* (París, 1863), fulletó de poc menys de cinquanta pàgines. Més extenses, amb més de dues-centes pàgines, són dues monografies: *De la spontanéité et de la spécificité dans les maladies* (París, 1867) i *De la fièvre traumatique et de l'infection purulente* (París, 1873). Molt més ampli és un text amb una visió molt general, gairebé més enllà de la medicina *La Vie, étude et problèmes de biologie générale* (París, 1873).

DENIS ÉTIENNE CHAUFFARD

El primer de la nissaga, *Denis Étienne Hyacinthe Chauffard*, també nascut a Avinyó, el 26 de desembre de 1796 i mort, sobrepassant la vuitantena, a Avinyó el 14 de desembre de 1880. Va ser metge cap dels hospitals i presons de la ciutat, i alcalde els anys 1847-1848. Era fill d'un comerciant, home molt ben relacionat i amb prestigi a la ciutat. No hem trobat si va deixar obra escrita, però sabem que l'any 1825 va ser elegit membre corresponent de l'Académie de Médecine. És el primer de les tres generacions de metges coneguts amb el mateix nom. Després, la nissaga continuarà amb enllaços de matrimoni. Una filla d'Anatole es va casar amb Georges Guillain, professor a la facultat, acadèmic i neuròleg de primera línia.

ELS CHAUFFARD A L'ACADÈMIA DE MEDICINA. LA NISSAGA I LA CONTINUÏTAT

Els tres Chauffard esmentats van ser membres de l'Académie de Médecine i, per via de casament de la filla i néta, encara van seguir dues generacions més.

El primer Chauffard fou elegit membre corresponent, per la Secció de Medicina, a la fornada del 5 d'abril de 1825. Gairebé mig segle més tard, el 14 de febrer de 1871, fou elegit associat nacional. Aleshores, el seu fill Paul ja era acadèmic de número.

El segon, Paul Émile, va ser elegit membre de la Secció de Patologia Mèdica el 21 de maig de 1867. El seu elogi va ser fet per Henri Roger el 1879 i per Jules

Bergeron el 1890. El tercer, Anatole Émile, fou membre de la mateixa Secció de Patologia Mèdica, elegit el 16 de desembre de 1902. Va ser president de l'Académie l'any 1923. El seu elogi va ser fet per Paul Ravaut el 1932 i per Guy Laroche el 1954.

Georges Charles Guillaín, gendre d'Anatole, fou membre de la Secció de Patologia Mèdica, elegit el 2 de març de 1920. President l'any 1942, morí a París el 29 de juny de 1961; va llegir el seu elogi el gener de l'any següent Théophile Alajouanine. El gendre de Guillaín, casat amb la seva filla Yvonne, era Mathieu Jean Raymond Garcin (1897-1971), que també fou un neuròleg destacat, membre de l'Académie, per la Secció de Medicina, elegit el 31 de maig de 1960.

Montpeller

El Vitalisme a l'Escola de Montpeller*

L'Escola de Medicina de Montpeller va ser, en una època bastant llarga a l'edat mitjana, l'escola mèdica més important del món del seu temps. Això era cap al 1300, quan Montpeller era una ciutat regida pels reis d'Aragó, tot i que, de fet, amb un règim bastant independent. Després, la seva importància va disminuir, però ha tingut altres etapes d'esplendor.

Un període interessant fou l'etapa en què diversos professors, al llarg d'unes quantes generacions, van mantenir les bases d'un sistema vitalista, que s'arrelava en l'hipocratism, i va tenir un moment culminant en l'obra de Barthez. Tenia importància sobretot en la consideració dels mecanismes de la malaltia, tenint en compte una visió més propera a la clínica, a la diversitat de cada malalt. Dins del neohipocratism, el paper que van tenir alguns professors de Montpeller va ser important, i ara se'n presenta un resum.

Tanmateix, aquest va ser un dels temes, diríem *clau*, en l'organització del primer Congrés d'Història de la Medicina Catalana de 1970, que va començar a Barcelona i es clougué a Montpeller. El presidí Ramon Sarró, el qual va tenir interès personal a lligar l'hipocratism, per la via del vitalisme de Montpeller, amb les idees de Josep Letamendi. O sigui, a remarcar la influència d'alguns aspectes molt destacats del pensament mèdic de l'Escola de Montpeller, concretament el vitalisme, sobre alguns metges catalans del segle XIX.

No és ara el moment d'analitzar amb detall la línia que porta des de l'obra i la influència d'Hipòcrates al desenvolupament del pensament vitalista dels segles XVII-XVIII, a través de metges de pensament organitzat germànic, principalment amb l'obra de Hoffmann i el que se'n va dir *animisme* de Stahl. El fil, fins arribar al vitalisme de Montpeller, no serà directe. Aquí ens importa no tant explicar les

* Publicat a *Gimbernat*, núm. 40 (2003) (**), p. 257-260.

arrels com remarcar el fet del creixement d'una línia de pensament mèdic vitalista a Montpeller, que va tenir ressò en tota la medicina del seu temps.

La ciutat llenguadociana viu una etapa llarga on la visió vitalista de la medicina té una gran influència. Cronològicament, i de manera esquemàtica, podem centrar-la en l'obra assistencial, els escrits i el pensament de quatre autors successius: Sauvages, Bordeu, Barthez i Lordat. En això seguim, intencionadament, l'esquema que va marcar Sarró. Tots ells eren originaris del país occità i alguns acabaren la seva tasca a París, que era un centre poderós d'absorció. Analitzarem, no gaire extensament, l'obra de cadascun d'ells i el que van aportar.

François Boissier de LaCroix de Sauvages estableix el pont entre la visió de Stahl (l'animisme de Stahl) i el vitalisme. Nascut a Alais, al Baix Llenguadoc, el 12 de maig de 1706, visqué fins al 19 de febrer de 1767. Fou alumne, i després professor, de Montpeller. El 1726 va fer una tesi, *De amore*, recollint la utilitat d'algunes plantes per a curar el mal d'amor. Va estudiar detalladament les plantes, fonts primàries de medicaments, treballant al jardí botànic, i aplicant part de les idees d'aquesta branca de la ciència a la clínica mateixa. De 1730 a 1734 va fer una estada a París, i tornà després a Montpeller on fou aviat professor.

El 1732 ja publicà, a Avinyó, un estudi sobre la classificació de les malalties. El 1741 va publicar a Montpeller un llibre important, *De motum vitalium causa*. Tingué relació amb Linné que, a més de gran botànic, era metge, i va introduir aquest pensament analític en l'estudi de les malalties, classificant-les a l'estil botànic. D'aquí en va sortir la seva obra més coneguda, *Nosologia methodica...*, publicada el 1760. En el seu temps gaudí d'una fama molt gran.

La segona personalitat, cronològicament, del vitalisme de Montpeller és **Théophile de Bordeu**, nat el 1722 a Izeste, al Bearn. Fou també primer alumne i després professor de Montpeller. Molt jove, el 1745, fou inspector d'aigües minerals d'Auch i Pau, i van ser importants els seus estudis de les aigües dels Pirineus, però la seva obra més notable, que data de 1752, quan tenia trenta anys, és *Recherches anatomiques sur la position des glandes et sur leur action*, que té una bona importància conceptual. Després anà a París i morí el 24 de desembre de 1776, encara no gaire gran. Estudià la funció de les glàndules, principalment les limfàtiques, fent un pas endavant que representava un progrés. Tenien una propietat vital, com assenyala Pedro Laín Entralgo, específica de la seva matèria establint relació amb la sang, de la qual extreien i elaboraven matèries. També analitzà alguns aspectes de la patologia vegetativa i fixà l'atenció en el plexe solar.

Però el gran vitalista de Montpeller, el que ha tingut més fama en aquest aspecte, és **Paul Joseph Barthez** (el seu pare escrivia Barthes). Nascut a Montpeller el desembre de 1734, va viure de jove a Narbona. Fou també alumne, graduat el 1754 i professor de Montpeller, des de 1761, i acabà anant a París. Va escriure bastant, ja tenia una visió del que ara en diríem *publicar en revistes*, col·laborant al

Journal des Sçavants de París i també a l'*Encyclopédie*. A més, quan ja era gran va estudiar lleis i són importants els seus *Nouveaux éléments de la science de l'homme*, començats a publicar el 1778 a Montpeller.

Com resumeix Francisco Guerra, defensa l'existència d'un principi vital, origen de les funcions orgàniques, les diferències del qual provoquen la diversitat dels temperaments entre les persones. El seu pensament sobre l'organisme humà es pot resumir en l'existència de tres aspectes: l'ànima espiritual, el cos material i un tercer que és el principi vital, menys definit. En el camp més directament clínic, és conegut el seu text sobre la gota, de 1802. Morí a París el 15 d'octubre de 1806.

Barthez, metge, és considerat un dels grans mestres de Montpeller i va ser canceller de la Universitat de 1785 a 1792. La seva estàtua, de cos sencer i assegut, i junt amb la de Lapeyronie, cirurgià, està flanquejant la porta d'entrada de la Facultat de Montpeller.

La influència de Barthez va ser gran en el seu medi i va tenir bastants seguidors. En certa manera, es poden considerar influïts per ell metges tant de primera línia com Bichat i Pinel. Però aquí, seguint en part l'esquema apuntat per Sarró, recordarem com a quarta figura del vitalisme de Montpeller l'obra de Jacques Lordat (1773-1870), que va viure en una època en què molts dels aspectes del vitalisme ja anaven més clarament de baixa.

Jacques Lordat va néixer a Tournay, prop de Tarba, ara departament dels Alts Pirineus, l'any 1773, i morí a Montpeller el 1870. Va ser professor de diverses matèries. Entre els seus escrits destaquen els dedicats al pensament mèdic: *Consultations de médecine de Barthez* (1810), *De la perpétuité de la médecine* (1837) i *Preuve de l'insénescence du sens intime de l'homme...* (1844). Molt considerat en el seu temps, l'any 1847 va ser degà de la Facultat de Medicina.

La intenció d'aquest recull, breu i esquemàtic, és remarcar alguns fets. El primer en interès dins del panorama general de la medicina és la importància que va tenir per a Montpeller el revifament ideològic al voltant d'una posició vitalista de la medicina. Tot i que no era pas compartida per la majoria, dins de la visió de progrés i nous coneixements de la medicina i la ciència, tenia el seu interès en la visió assistencial, més allunyada de l'aplicació pràctica del progrés.

El segon és recordar, una vegada més, la importància que han tingut molts metges, nascuts en terres del país occità, que han estat després absorbits per la cultura del nord i pel gran centre d'atracció que era París.

L'obra de Joseph Grasset (1849-1918), mestre de l'Escola de Montpeller*

Joseph Grasset ha estat un dels representants més típics de l'Escola de Medicina de Montpeller i un dels professors més coneguts d'aquella facultat a la ratlla del 1900. Va viure tota la vida a Montpeller, on va néixer i morir, i on va fer tota la seva carrera com a metge i docent. Fou, successivament, professor de terapèutica, de clínica mèdica i de patologia general. També fou l'iniciador d'una escola important de neurologia. A partir d'aquí es va ocupar de molts aspectes psicopatològics i ha estat, potser, l'últim gran representant del neovitalisme de Montpeller.

DADES BIOGRÀFIQUES

Va néixer a Montpeller el 18 de març de 1849 i hi morí el 7 de juliol de 1918. Va fer els estudis de medicina a Montpeller, on es doctorà el 1873, als vint-i-quatre anys. Dos anys més tard, el 1875, fou agregat. Va tenir al seu càrrec diverses matèries a la Facultat: terapèutica, el 1882; clínica mèdica, el 1886, i patologia general, el 1909, fins al 1914, en què es retirà, tot i que per la Primera Guerra Mundial tornà a l'activitat.

En l'anàlisi de la seva obra cal notar diversos aspectes: la tasca docent i assistencial, i els seus escrits, molt nombrosos, amb llibres de text que van tenir una àmplia difusió en el seu temps, tant en el camp de la clínica mèdica general com en el més especialitzat de les malalties del sistema nerviós, i en aquest s'ocupà tant de la clínica neurològica pura, com de la psiquiatria, la responsabilitat dels malalts mentals, aspectes psicològics, fins arribar als límits amb l'espiritisme.

* Publicat a la *Revista de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya*, núm. 24 (3) (2009), p. 114-115.

ELS ASPECTES DE LA MEDICINA GENERAL

Cal recordar que la seva tesi de 1873 la va fer sobre un tema plenament clínic: *Étude clinique sur les affections chroniques des voies respiratoires d'origine paludéenne*. Després va fer textos sobre pràcticament totes les matèries en què havia tingut responsabilitat docent. És clàssic el seu llibre *Thérapeutique appliquée* (París, 1893); després seran els dos volums de la *Thérapeutique générale* (Montpeller, 1913); també els tres volums de les *Leçons de clinique médicale* (1891-1898) i el *Traité élémentaire de physiopathologie clinique* (Montpeller, 1910-1912), en tres volums, i una segona edició el 1915. És, doncs, un clàssic de la clínica mèdica francesa.

LA NEUROLOGIA

També hi ha un text que fou un dels clàssics del seu temps, *Maladies du système nerveux* (Montpeller, 1878), amb molt èxit, que va arribar a una quarta edició el 1894, en dos volums, i *Traité pratique des maladies du système nerveux*, fet amb la col·laboració de Georges Rauzier (1862-1920).

A més de la docència neurològica general hi ha la focalització per determinats temes, que el porten, també, a escriure amb aquella extensió pròpia de molts clínics francesos; un llibre molt conegut, *Diagnostic des maladies de la moelle*, publicat el 1899, amb una segona edició gairebé immediata el 1901, i una traducció a l'anglès. Igualment és important *Anatomie clinique des centres nerveux* (París, 1900), amb segona edició dos anys més tard, i encara la monografia *Le tabes. Maladie de la sensibilité profonde*, publicada a París el 1909.

UN PAS MÉS ENLLÀ

Grasset va més enllà en l'estudi de les funcions mentals. Un escrit que va tenir molta repercussió fou l'article publicat a *Revue des Deux-Mondes*, el 1906, «Démifous et demiresponsables», on tracta un tema de gran repercussió en el món de la justícia. Fou traduït a l'anglès. També en féu una monografia extensa. Igualment, en aquesta línia hi ha *La responsabilité des criminels* (París, 1908).

Però també s'orienta cap a altres aspectes, com un que aleshores tingué molta repercussió social: *L'hypnotisme et la suggestion* (París, 1903), que va tenir una quarta edició el 1916. En aquesta línia, hi ha *Le spiritisme devant la science* (Montpeller, 1904) i *L'occultisme hier et aujourd'hui* (París, 1907). I, més enllà, una *Introduction physiologique à l'étude de la philosophie* (París, 1908).

TRADUCCIONS A BARCELONA

Una gran part de l'obra de Grasset va tenir difusió entre nosaltres, potser, en part, per la proximitat montpellerina, però també per les traduccions: *Enfermedades del sistema nervioso* (Barcelona, 1880), en dos volums, de 492 i 582 pàgines; en total, més de mil pàgines de neurologia. Els va publicar la Impremta Peninsular, del carrer que aleshores es deia *Conde del Asalto*. Consta com a responsable de la traducció castellana el doctor M. E. Moré i Bargit, i el pròleg d'aquesta edició el féu el doctor Pere Esquerdo, professor clínic a la Santa Creu. Després, ja en el segle xx, publicats per Salvat, amb el costum, aleshores freqüent, de no posar l'any, tenim els tres volums de la fisiopatologia i els dos de la terapèutica.

Enric Moré i Bargit (Barcelona, 1852 - Olost, 1932), llicenciat el 1877, col·laborà en els primers anys en la *Gaceta Médica Catalana* i en la *Revista de Ciencias Médicas*, i potser més intensament en *El Sentido Católico de las Ciencias Médicas*. Després exercí a Olost, al Lluçanès.

La *Terapéutica general basada en la fisiopatología clínica*, editada per Salvat, ja en el segle xx, i sense data, té dos volums, de 639 i 883 pàgines. En tot cas, és posterior a 1910. Consta com a «Versión española bajo la dirección del Dr. Augusto Pi Suñer».

El *Tratado de fisiopatología clínica*, també editat per Salvat, té tres volums, amb un total de 2.679 pàgines, reflecteix les idees de Grasset i va tenir una certa influència durant anys. És, en realitat, el curs de patologia general que va impartir en els seus últims anys a la Facultat de Montpeller.

APORTACIONS PUNTUALS QUE HAN QUEDAT

Eponímia. Són principalment aspectes puntuals lligats a les descripcions clíniques i que s'han recollit amb el seu nom. L'eponímia de Grasset és interessant. El *Diccionari enciclopèdic de medicina*, dirigit per Oriol Casassas, recull diversos aspectes. Destaquem, el *fenomen de Grasset*, que indica que malalts amb hemiparèsia en posició de decúbit supí poden aixecar cada cama per separat, però no conjuntament. També rep el nom de *fenomen de Grasset-Gaussel*. La *lleï de Landouzy-Grasset* indica que en les crisis epilèptiques focals el moviment del cap i els ulls va en direcció oposada a la seu de la lesió cerebral. El *signe de Grasset* és, segons aquest diccionari, la «contracció normal del múscul esternocleidomastoïdal del costat de la paràlisi, en cas d'hemiplègia».

COMENTARI

L'obra de Grasset marca la trajectòria d'una personalitat molt particular, amb activitat al nivell més alt tant en l'aspecte docent com clínic i científic. Al mateix

temps, els punts centrals del seu interès van evolucionant. Primer, la visió general de la clínica mèdica, inclosa la terapèutica. Després, al final, una visió més global en un enfocament propi de la fisiopatologia o la patologia general. I, juntament amb això, l'aprofundiment en l'estudi del sistema nerviós, tant pel que fa a la patologia neurològica més pura, com la psiquiàtrica, els aspectes psicològics i el pas a l'anàlisi de fenòmens que podríem dir en el límit del «paranormal», des de la hipnosi, la suggestió, fins a l'ocultisme. En conjunt, tot això ha fet que fos valorat de manera diversa. Potser també hi influí el fet que fos un «perifèric» dins del centralisme de la vida francesa, un savi de Montpeller, amb les seves peculiaritats, però lluny de l'ampli ressò de la vida a París. L'obra de Grasset té una gran quantitat de pensament propi, en bona part molt vàlid, pel nivell de coneixements del seu temps, i que després s'ha anat esvaint.

Medicina naval

Les escoles de medicina naval: Toló. La medicina colonial

La necessitat de tenir bons metges i cirurgians militars destinats, sobretot en temps de pau, al servei de les colònies, va fer que a França hi hagués algunes escoles de sanitat naval que feren un servei molt important. Així fou a Brest, Rochefort i Toló (Toulon), a la Provença. A més, eren un factor de drenatge de joves estudiosos o que volien millorar el seu nivell i, en llocs on no era tan fàcil fer la carrera civil de metge, van ser un element d'ascens social. Després n'hi hagué a Bordeus.

La de Toló va ser una escola de formació de molts cirurgians que feren després carrera a la marina. Alguns ho van deixar al cap dels anys, van poder aprofitar una legislació que els permetia accedir al títol de doctor en medicina amb una certa facilitat, ja que els estudis i la pràctica, a vegades llarga, ja hi eren. Així, veiem com l'escola de Toló va fer un bon drenatge d'alumnes provençals cap a la cirurgia o la medicina militar i, al cap dels anys, doctorats molts d'ells a Montpeller, van exercir la professió normalment.

Aquests metges feren viatges llargs, van estar destinats a diverses parts de la geografia colonial, i no és difícil trobar-ne amb experiència a l'Extrem Orient, principalment per la Indoxina; a l'Àfrica del nord i la central, colònies del golf de Guinea, i també a Amèrica, on la situació era una mica diferent: territoris més petits, amb més integració: Martinica, Guadalupe, Saint-Pierre-et-Miquelon. Bastants van aprofitar els viatges per a fer estudis, a vegades de nivell alt, sigui descrivint la patologia exòtica, que fou tema de moltes tesis, o aspectes més concrets, més en el camp de les malalties infeccioses i epidèmies, de les parasitosis o, fins i tot, de la topografia mèdica. L'estudi de la patologia infecciosa, amb el risc de contagi, i després amb la possibilitat de vacunes, va fer que, a partir de l'últim quart del segle XIX, la relació del servei de sanitat naval amb l'Institut Pasteur fos considerable. Entre els metges d'origen en la sanitat naval, cal recordar, principalment, el nom d'alguns microbiòlegs i epidemiòlegs, com Albert Calmette, Eugène Jamot o Paul Simond.

L'OBRA DE PAUL-LOUIS SIMOND. ESTUDI DE LA PESTA

Va ser un veritable benefactor de la humanitat, pel seu descobriment del paper de les puces en la transmissió de la pesta. Es coneixia des de feia segles el paper de les rates, però Simond va demostrar el mecanisme de transmissió mitjançant les picades de puça.

Paul-Louis Simond va néixer el 30 de juliol de 1858 a Beaufort-sur-Gervanne, departament de la Droma (Drôme), ja en el límit del territori occità, i avui en la regió de Rhône-Alpes. Va estudiar medicina a Bordeus. Inicialment fou destinat a la Guaiana, on va estudiar la lepra, tema de la seva tesi de doctorat presentada a Bordeus el 1887. Després va anar a l'Àsia Oriental, on el 1893 va estudiar la pesta de Ling-Tcheou. Va estar un temps a França, a l'Institut Pasteur, fins que el doctor Émile Roux, el 1897, li va demanar que anés a Bombai, per a substituir Alexandre Yersin que anava a Indoxina.

L'observació dels malalts va fer que vegés que abans del bubó a la pell hi havia una petita butllofa, una flictena precoç, i va suposar que era deguda a la picada d'un insecte que transmetia la malaltia. Més tard, el 1898, en un brot de pesta a Karachi, va fer un experiment demostratiu de la seva teoria. La troballa es va publicar en els *Annales de l'Institut Pasteur* el mateix 1898, però no va ser acceptada del tot fins al cap de deu anys.

Va seguir amb una variació de destinacions: de 1898 a 1901 és director de l'Institut Pasteur de Saigon. Després està en missió per l'estudi de la febre groga al Brasil i, més tard, a la Martinica. Encara estarà un temps a Constantinoble, de 1911 a 1913, i novament a Indoxina, entre 1914 i 1917. El 10 de març de 1914 fou elegit membre corresponent nacional de l'Académie de Médecine de París, per la Secció d'Anatomia i Fisiologia. Va morir, en el seu retir, a Valença (Valence), Droma, el 3 de març de 1947, quan tenia vuitanta-vuit anys.

EUGÈNE JAMOT I LA MALALTIA DE LA SON

És una vida relativament paral·lela, però amb episodis de signe divers. Jamot, nascut a La Borie, a Saint-Sulpice-les-Champs, la Cruesa (Creuse), al Llemosí, el 1879, estudià medicina a Montpellier i el 1908 passà a exercir com a metge rural a Sardent, prop del seu poble. Al cap de poc temps va fer el concurs per a metge militar de les colònies, va entrar a l'escola de Pharo, a Marsella, el 1911 tenia el diploma, i després passà un temps a l'Institut Pasteur de París.

La seva destinació colonial va ser com a sotsdirector de l'Institut Pasteur de Brazzaville, al Congo Francès, on va estudiar principalment la lluita contra la tripanosomiasi humana, la malaltia de la son, causada per un protozoari transmès per les picades de la mosca tse-tse. El seu treball fou important i reconegut, però

va acabar malament. Entre la medicació s'utilitzava un derivat arsenical, tòxic, la triparsamida. L'administració a un grup molt ampli de malalts a dosi triple de la que estava indicada va causar com a complicació casos de neuritis òptica greus, amb producció de gairebé un miler de cegueses. L'escàndol fou molt gran; Jamot va ser arrestat i inculpat dels fets. Sembla que havia estat un experiment terapèutic fet sense autorització per un metge jove.

Jamot fou rellevat del seu càrrec i enviat a una destinació forçosa. No va poder suportar la pressió i al cap d'un temps, el 1936, quan tenia cinquanta-sis anys, va demanar el retir. Va tornar al poble d'on havia sortit, Sardent, al Llemosí, per treballar altra vegada com a metge rural, però estava enfonsat i morí al cap de poc temps, el 24 d'abril de 1937.

Amb el temps es va demostrar la seva innocència en el cas, i fou moralment rehabilitat. França i el Camerun li van dedicar sengles segells de correus, i un hospital i un institut porten el seu nom al Llemosí.

L'ESCOLA DE SANITAT NAVAL DE TOLÓ

Toló fou un dels tres grans centres de formació de metges de la marina i molt d'ells procedien de la mateixa Provença i també d'altres zones occitanes. Formen un grup molt ampli i en destriarem només alguns.

Auguste Barralier, nascut a Toló, departament del Var, el 1814, i que morí a Rochefort, Charente, el 1898, fou metge en cap de la marina; doctorat a Montpeller el 1847 amb la tesi *Des accidents tertiaires de la syphilis*. És autor d'una obra relativament extensa, de la qual Berger i Rey esmenten onze treballs, entre ells diversos sobre l'ús de medicaments: l'àloe per a la blennorràgia, la magnèsia com a purgant, la valeriana i altres. També publicà estudis sobre expedicions a l'Àsia oriental, epidèmies a la presó i a l'hospital de la marina de Toló, i més de vint articles per al *Nouveau dictionnaire de médecine*. Fou membre corresponent nacional de l'Académie de Médecine, per la Secció d'Anatomia i Fisiologia, elegit l'any 1887.

Evariste Bertulus, també nascut a Toló, el 1809, i mort el 1881, fou cirurgià de la marina de segona classe, del qual es recullen una vintena de treballs en el repertori de Berger i Rey, entre ells *De l'importation de la fièvre jaune en Europe...* (Toló, 1840), i alguns referents a epidèmies de Catalunya: *Importation du choléra-morbus asiatique dans les villes de Tarragone, Roses et Figuières (Espagne) par le vaisseau français Le Triton en 1835*, *Mémoire sur la nature et les causes de la fièvre jaune*, i *La fièvre jaune à Barcelone au mois d'août 1870*. Va ser professor de patologia interna de l'escola de medicina de Marsella i va destacar igualment per escrits històrics, socials i filosòfics. La seva obra, en aquest sentit, fou també molt àmplia.

Jules-Charles Roux (Ais de Provença, les Boques del Roine, 12 de desembre de 1807 - Toló, 16 de novembre de 1877). Inspector general del servei de sanitat

de la marina, autor d'una «Observation sur une maladie de l'encéphale», recollida en un volum sobre història natural de la Guaiana. Doctor amb la tesi *Propositions de physiologie philosophique*, presentada a París el 1835. També va escriure *Des amputations secondaires à la suite des coups de feu* (1860). Membre corresponent nacional de l'Académie de Médecine, elegit l'any 1848. El 1876 passà a ser membre associat nacional. Va publicar un gran nombre de treballs; en el catàleg de Berger i Rey s'esmenten més de setanta publicacions, entre elles algunes sobre utilització de l'èter en anestèsia el 1847. La temàtica dels seus treballs és molt àmplia.

Joseph-Simon Roux (Saint-Maximin, Var - Roux de Brignoles), fill de l'anterior. Cirurgià de la marina. Doctor a Montpeller l'any 1854, amb la tesi *Des opérations qui se pratiquent sur la mâchoire supérieure, résection et ablation du maxillaire supérieur en particulier*. Autor, també, de: *Lettres sur Madagascar* (1857), *Des affections lepreuses dans les régions intertropicales* i *Le Bailli de Suffren dans l'Inde* (1867).

Originaris de la Provença, i més o menys de la mateixa època, hi hagué bastants metges i cirurgians navals i destinats a les colònies o territoris d'ultramar, que tingueren una producció relativament abundant. Les aportacions són bàsicament quirúrgiques, sobre epidèmies i també de patologia tropical. Igualment destaquen descripcions d'observacions de flora i fauna exòtiques.

Una font molt valuosa d'informació, sobre els treballs fets pels metges i farmacèutics de la marina, és el *Répertoire bibliographique des travaux des médecins et des pharmaciens de la marine française, 1698-1873, suivi d'une table méthodique des matières*, publicat per Charles Berger i Henri Rey, a París, per J. B. Baillière, l'any 1874, de 290 pàgines. Demostra la capacitat de treball d'aquest sector especialitzat de la professió.

Dins d'aquest capítol caldria incloure, també, l'ensenyament per a metges i farmacèutics militars de l'Escola de Pharo, a Marsella, des de 1907, primera promoció. Aquell any 1907 n'era director Albert Clarac i Paul-Louis Simond n'era el sotsdirector. Per si sol requereix un estudi extens.

Albert Calmette, membre d'honor de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona (1932)

Albert Calmette (1863-1933) ha estat un dels grans personatges de la medicina del seu temps, pels seus treballs en els camps de la bacteriologia, la immunologia i, principalment, de la prevenció de la tuberculosi. El seu nom, lligat al bacil de Calmette-Guérin (BCG), fou conegut arreu en el seu temps. Fou un dels metges que, sense haver-lo rebut, va tenir més propostes per al premi Nobel. La seva relació amb els tisiòlegs catalans, principalment Lluís Sayé, va fer que fos escollit acadèmic d'honor de la Reial Acadèmia de Medicina, aleshores de Barcelona, el 17 de juny de 1932.

VIDA. METGE DE LA MARINA

La primera part de la vida de Calmette va ser molt moguda, tant en els anys d'infància i adolescència, com en els primers temps de metge quan, com a metge de la marina, va haver de viatjar molt per tots els continents. Després, als trenta-dos anys, ja té una feina més fixa a la metròpoli com a director de l'Institut Pasteur de Lilla.

Va néixer a Niça el 12 de juliol de 1863. El seu pare era prefecte del departament, i en aquesta carrera d'alt funcionari el va seguir a diferents llocs. La mare havia mort quan Albert tenia dos anys. Va fer els estudis primaris a Clarmont d'Alvèrnia, a París i a Brest, on va tenir el títol de metge de la marina, de l'armada, el 1883. Als vint anys fou destinat a l'Extrem Orient, a la guerra de Xina, on per un accident va perdre gairebé l'oïda. Hi va estar dos anys, de 1883 a 1885. Després, anà a la campanya d'Àfrica, al Gabon i al Congo. El 1886 es doctora en medicina, i de 1888 a 1890 està dos anys a Terranova, Saint-Pierre-et-Miquelon. Allà fa estudis de bacteriologia i un treball sobre una formació vermella del bacallà, deguda al procés de conservació. Té un permís curt per estar a París, amb Pasteur, que serà decisiu en la seva vida.

Després ja es decanta més per l'estudi de la microbiologia i la immunitat. Nomenat pel mateix Pasteur, és encarregat de crear i dirigir un Institut Pasteur a Saigon, a Indoxina, on està entre 1891 i 1894. Finalment, el 1895 s'estableix a Lilla.

Aleshores ja té una bona fama com a treballador molt actiu i investigador. Potser el treball més important que ha fet fins ara és el descobriment d'un sèrum antiofídic per al tractament de les mossegades de serps verinoses, principalment la cobra. Aquesta aportació va ser molt útil i va permetre salvar moltes vides, en un tema que feia molta por a la població exposada. El mateix Calmette, mossegat per una cobra, en va poder comprovar la utilitat. A més d'aquest fet puntual, el servei a la marina en terres de climes molt diferents va afectar alguna vegada la salut de Calmette.

L'INSTITUT PASTEUR DE LILLA

Després féu la seva obra a l'Institut Pasteur, principalment el de Lilla, on va estar més de vint anys, entre ells els de la guerra de 1914, amb la ciutat ocupada pels alemanys i la seva dona, com altres dones de la ciutat, retinguda com a ostatge a Alemanya. Va escriure un llibre important, *L'infection bacillaire et la tuberculose*, el manuscrit del qual va guardar durant dos anys en una caixa sota terra, per risc de destrucció física de l'edifici on hi havia l'Institut. Es publicà el 1920.

El seu treball va ser molt ampli. Destaca el pla de depuració de les aigües residuals de la ciutat de Lilla i l'estudi de l'anquilostomiasi. Però el que ha restat més és el seu intent, juntament amb Camil Guérin, veterinari, per aconseguir una forma de bacil atenuada, que permeti una vacunació. Després de dues-centes trenta passades, en un cultiu biliat amb patata glicerínada, obté el que fou conegut com a BCG. La seva aplicació és la gran fita de l'última etapa de Calmette. L'eficàcia del BCG va ser discutida en alguns aspectes com a medi de vacunació. A Catalunya, Lluís Sayé, que tingué molta relació amb Calmette, en fou el gran defensor, i gairebé apòstol. Calmette va estar a Lilla fins al 1919 i després anà a París, com a sotsdirector de l'Institut Pasteur.

De tota manera, el tema estava sota una gran discussió, no tan sols pel BCG, sinó per un entorn científic més antic, amb dubtes sobre el mateix bacil de Koch com a causa real de la tuberculosi. Això ningú ho discutia gaire, però sí la uniformitat del bacil. Una era la forma descrita per Robert Koch, coneguda des de 1885. Una altra era considerar si el bacil era fix o era una fase evolutiva d'un microorganisme que canviava la seva morfologia, des d'un cocobacil inicial, a diverses fases, on el mateix bacil de Koch típic seria la forma delta. Abans hi havia una forma alfa, innocua, que podia permetre la vacunació. Aquesta va ser, per exemple, la visió de Jaume Ferran, que va estar en el centre d'una aspra polèmica. En aquesta mateixa línia, acceptant fins i tot l'existència d'una forma de virus filtrable, va treballar a Barcelona Conrad Xalabarder.

Bé, el terreny era relliscós, tot i la utilitat que es donava al BCG. Els resultats de la seva aplicació foren importants, ja que disminuïen la morbiditat. El mecanisme d'actuació era difícil d'interpretar. Això pot explicar la reticència de l'Acadèmia sueca a concedir el premi Nobel, per l'aportació a un tema que no estava tancat. Hi hagué, a més, el drama de Lübeck, amb complicacions en nens que s'havien vacunat amb BCG. Després d'un procés, va quedar clar que la causa no era atribuïble al BCG, però el tema seguí candent. Calmette hi va patir molt. Va morir a París el 29 d'octubre de 1933, just als setanta anys. A banda d'això, va tenir reconeixements nombrosos i amplis en molts països. Alguns hospitals, col·legis i instituts a França porten el seu nom. Àdhuc hi hagué un vaixell de transport de mercaderies, al sud-est asiàtic, que es digué *Albert Calmette*. També la seva imatge està en segells de correus d'alguns països (França, Bèlgica, antiga URSS).

LA RELACIÓ AMB BARCELONA

Ja s'ha dit que Calmette fou acadèmic d'honor de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona (RAMB), l'any 1932, i va entrar en una «fornada» en la qual també foren nomenats Emil Abderhalden, Walter Cannon i Karl Neuberg. La relació va venir, principalment, per la part de Lluís Sayé, que era un ferm partidari de la vacuna. Sayé sovintejava, des de feia alguns anys, els viatges a París, a l'Institut Pasteur, del qual Calmette era sotsdirector. I Calmette havia vingut a fer cursets a Barcelona. L'any 1932, en sessió de 31 de maig, havia estat a l'Acadèmia i presentat una comunicació el doctor Abelardo Sáenz, uruguaià, però col·laborador directe de Calmette a París. El tema fou «Estado actual de los estudios sobre la vacunación antituberculosa con el BCG para la profilaxis de la tuberculosis humana». Presidí la sessió el doctor Pi-Sunyer.

En els annals de l'any 1933, es recull la sessió de 24 de novembre de 1933, en què Sayé fa l'elogi de l'obra d'Émile Roux i Albert Calmette, que havien mort amb pocs dies de diferència, i feia menys d'un mes. És un treball personal i sentit. Molt més tard, al cap de trenta anys, l'octubre de 1963, Sayé fa una dissertació, també a l'Acadèmia, sobre «La conmemoración del centenario del nacimiento de Albert Calmette», en què explica els actes fets a París.

El doctor Pere Miret, en el seu treball doctoral «La tuberculosi a Catalunya, des del segon terç del segle XIX a la meitat del segle XX» (Barcelona, Universitat de Barcelona, 2011), assenyala la relació de Sayé amb Calmette, «amb qui l'uní una forta amistat. Aquest visità el dispensari de Radas, i donà cursets als metges de Barcelona en diferents ocasions». R. Cornudella, en la *Història de la pneumologia a Catalunya*, recorda, també, aquesta docència de Calmette i aporta una fotografia de Calmette i Guérin, amb altres vint-i-una persones del curset fet l'any 1927. El proselitisme per la vacuna es va irradiar per tot Catalunya.

Els Dausset

Nota sobre l'obra d'Henri Dausset (Tarba, 1874 - París, 1936) en el camp de la nutrició i la fisioteràpia*

Henri Dausset fou un metge originari de Tarba (Tarbes), al vessant nord dels Pirineus, que després va fer una llarga carrera a París, però no es va desvincular del tot de les seves arrels occitanes, mantenint un treball a Biarritz, i també a Vichy, a l'Alvèrnia, igualment terra d'oc. Josep Tomàs Monserrat el descriu com a persona morena, baixeta, bondadosa i serena, procedent de família adinerada. Va estar uns anys treballant a Biarritz, on passà la seva infantesa el seu fill Jean (*Medicina Balear*, vol. 20, 2005, p. 14-16).

Henri Dausset havia nascut a Tarba l'any 1874. Va fer la seva carrera principalment al servei de fisioteràpia de l'Hôtel-Dieu de París, on ja el trobem l'any 1913, en el primer llibre que hem vist d'ell, com «assistant de physiothérapie» a la clínica mèdica de l'Hôtel-Dieu. Més tard, en un altre llibre de 1925, consta com a cap del laboratori de fisioteràpia de la mateixa clínica mèdica. Finalment, fou cap del servei central de fisioteràpia de l'Hôtel-Dieu de París, i així figura en un llibre seu de 1932. Al mateix temps trobem, sota el seu nom, que té relació amb dues institucions occitanes, a Biarritz i a Vichy: «*Hélianthe*, maison de régime et d'agents physiques de Biarritz» i «*Hotel Radio*, maison de régime de Vichy» (*Formulaire pratique des régimes*).

Va seguir una bona carrera com a metge fisioterapeuta, i encara diríem avui com a *nutricionista*, i va publicar llibres sobre aquests temes. Era pare de Jean Dausset (Tolosa, 1916 - Palma de Mallorca, 2009), premi Nobel de Medicina de 1980, molt relacionat amb els Països Catalans, principalment amb Mallorca, on visqué alguns anys i morí, i amb València, on va llegar bona part de la seva documentació científica.

* Publicat a la *Revista de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya*, núm. 24 (4) (2009), p. 156-157.

En aquesta nota es fa una anàlisi esquemàtica dels seus llibres i idees sobre la nutrició correcta, i algunes formes de tractament físic, sigui pel sol i la llum i per les radiacions més enllà de l'espectre lumínic, l'ultravioleta i l'infraroig. Va tenir un considerable èxit editorial. Es fa l'anàlisi breu de quatre obres, una del camp de la nutrició i les altres del de la terapèutica física.

1. La primera obra data de l'any 1913. És *La chaleur et le froid en thérapeutique*, amb un subtítol llarg: *L'air chaud. Bains d'air atmosphérique – Diathermie et autres véhicules thermiques*. Editada a París, per J. B. Baillière, té noranta-sis pàgines i apareix dins de la col·lecció Les Actualités Médicales, que aleshores ja havia publicat vuitanta-set volums, tots ells del mateix format petit. Està dividida en quatre parts: generalitats sobre la calor; termoteràpia per l'aire sec; altres vehicles tèrmics, i l'última, les principals aplicacions clíniques. És un llibre clar i permet veure la importància que es donava als agents físics en la terapèutica del seu temps.

2. La segona obra és de l'any 1925, publicada a París per A. Maloine, que és un dels editors clàssics d'obres de medicina a França en el seu temps, des de la seva base a la *rue* de l'École de Médecine. És un text de 299 pàgines, molt clar i subdividit. El títol és indicatiu, *Formulaire pratique des régimes*, amb un subtítol més detallat: *Études des divers aliments, tableau des aliments permis et défendus, liste de menus et recettes spéciales*.

Ja en el pròleg es diu que la dietètica és la base de la medicina, perquè moltes malalties es deuen a defectes alimentaris, per insuficiència, per carència i, sobretot, per excés, i ho subratlla. Està una mica, en aquesta part, en la línia dels antics règims de sanitat. Vol que sigui una obra útil, tant per als metges com per als mateixos malalts. Diu que els règims alimentaris han de ser individualitzats, però també cal conèixer unes normes generals. Fa referència als coneixements aportats per molts autors anteriors, els seus mestres, i arriba sovint al detall de gairebé les receptes de cuina. Explica, també, la seva experiència: «la meua pràctica personal a la casa de règim Hélianthe, a Biarritz, i a l'hotel Radio, a Vichy [...]».

El llibre té quatre parts. La primera (p. 3-32) és una part general, i amb taules per a consultar. Insisteix a menjar a poc a poc i mastegant bé. La segona (p. 33-106) és una referència detallada als diversos tipus d'aliments, explicant les seves qualitats i limitacions. En principi es decanta més pels vegetals que per les carns, tot i que remarca la necessitat d'aquestes. La tercera part (p. 107-270) és el cos principal del treball. Adapta el règim segons les diverses malalties, amb molt detall i explicacions segons el saber del moment. Demostra un bon coneixement de la dietètica, però també de la clínica. Aquí es veu la seva experiència pràctica. Finalment, la quarta part, que és breu (p. 271-293), explica algunes receptes especials.

3. La seva tercera obra individual és *L'héliothérapie* (1932), llibre de cent quinze pàgines, publicat per un altre dels editors actius de l'època, Gauthier-Villars et Cie., dins de la sèrie Les Actualités Physiothérapeutiques. La col·lecció tenia vuit parts (electroteràpia, radioteràpia, radiumteràpia, actinoteràpia...). Aquesta tenia tres volums, el primer (helioteràpia, fet per Dausset), i els dedicats a les radiacions ultraviolades, i a la llum i l'infraroig. En conjunt, són divuit volums, dels quals Dausset, cap del servei de fisioteràpia de l'Hôtel-Dieu, en fa un. Ho detallem per situar el tema dins d'un extens grup del que en diem *teràpèutica física*. Aleshores se li feia més cas, si més no en l'ambient mèdic estricte.

La cura pel sol encara tenia en aquell temps una bona fama. Cal recordar que l'any 1903 es va concedir un dels primers premis Nobel de fisiologia o medicina a Finsen per les seves aportacions en aquest camp. En el començament del pròleg, Dausset diu: «L'helioteràpia ha esdevingut un mètode clàssic de tractament en els països on la higiene ha incrementat la seva importància». I recorda la importància del moviment naturista. «Les platges, que França en té tantes, són el lloc preferit per als banys de sol». Esmenta els autors que han difós més la cura solar, principalment Rollier, en els seus sanatoris de Leysin. El llibre està fet, com l'anterior, de manera clara, i aquesta és una de les seves finalitats: «Estarem contents si hem pogut presentar aquest tema amb claredat, sense grans teories, amb ensenyaments útils i pràctics [...]». Dedica gairebé una tercera part del text a l'aplicació en malalties, la més important de les quals la tuberculosi, però també el raquitisme, el reumatisme, malalties de la pell i altres aspectes.

4. Una altra obra de Dausset, aquesta en col·laboració, va tenir més èxit editorial, més edicions, fins i tot després de la mort de Dausset, i portada per deixebles, aprofitant l'empenta del títol. Feta per J. Aimard i H. Dausset, es tracta de *L'ultra-violet, la lumière solaire et artificielle, l'infra-rouge*. Hi ha un subtítol molt llarg. Va ser editada per L'Expansion Scientifique Française, també de París. Dausset va veure fins a la cinquena edició, la de 1933, amb tres-cents pàgines. La sisena és de 1941 i porta els quatre noms, els dos autors inicials i els dos que seguiran. La vuitena, de 1952, està portada per A. Aimes, professor a la Facultat de Medicina de Montpeller, i per P. Bétoulières, electroradiòleg dels hospitals. Aquesta edició té 233 pàgines. La primera meitat del llibre, dividida en tres parts, tracta dels aspectes més tècnics (radiacions, aparellatge, tècniques) i la segona explica les indicacions terapèutiques, amb un cert detall i donant particular interès a la tuberculosi.

5. Tenim, a més, notícia d'altres llibres seus que potser no van tenir tanta difusió, però estaven en el mercat de l'especialitat del temps. Només els esmentem:

- DAUSSET, H.; HANRIOT, A. *La gymnastique vasculaire par le bain progressif alternant*, 1914.
- DAUSSET, H.; DEJUST, L. H.; CHENILLEAU, A.; BRACE-GILLOT, L. *Comment sont traités les rhumatismes chroniques dans le service central de physiothérapie de l'Hôtel-Dieu de Paris*, 1931.
- DELHERM, L.; DAUSSET, H. *La physiothérapie sédative des affections vésiculaires*, 1932.
- DAUSSET, H. *La physiothérapie des maladies rhumatismales chroniques*, 1934.

D'altra banda, va aplicar els seus coneixements de fisioteràpia al tractament de les seqüel·les dels accidents de treball, camp aleshores incipient, i en va sortir un llibre: *Traitements physiothérapiques des séquelles des blessures et des accidentés du travail* (París, Baillière, 1923).

En aquest aspecte veiem com Dausset va passar a tenir un paper d'una certa importància en el tractament de malalties reumàtiques, tasca en la qual, en el camp del diagnòstic, també hi va intervenir el seu fill. Henri Dausset fou una personalitat dins de la reumatologia francesa del seu temps.

També va tenir un cert protagonisme en el camp de l'aparellatge de l'especialitat. Va introduir un aparell de bany actínic (*Douche actinique du docteur Dausset*), i encara diferents tipus de làmpades d'infraroigs, ofertes en els catàlegs de Fernand Guillot, un dels proveïdors més coneguts aleshores a París.

El professor Jean Dausset (1916-2009). Fi d'una vida útil per a la humanitat*

Del professor Jean Dausset, acadèmic d'honor de la nostra institució, n'hem parlat amb una certa freqüència. Ara ha de ser amb motiu del seu traspàs. Va morir el dia 6 de juny de 2009 a Palma de Mallorca, a l'hospital de Son Llàtzer, on estava ingressat des de feia una setmana per una insuficiència respiratòria. Va ser enterrat dos dies després al cementiri de Sóller. El seu estat de salut era precari des de feia algun temps, sobretot amb greus dificultats de desplaçament, seqüela d'una fractura de fèmur i les operacions que seguiren. El mes de desembre passat va rebre, a la seu de la Reial Acadèmia de Medicina de les Illes Balears, que ens va permetre compartir per gentilesa del seu president, el doctor Alfons Ballesteros, la medalla i diploma com a acadèmic d'honor de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya, lliurada personalment pel president.

Per a nosaltres ha estat una pèrdua important. Tenia noranta-dos anys i ja havia fet la seva feina científica, una tasca de primer ordre que li valgué el premi Nobel de medicina de l'any 1980, que va rebre quan tenia seixanta-tres anys. El tema més important dels seus treballs ha estat el descobriment dels antígens leucocitaris, el sistema HLA. Això és un avenç fonamental per a conèixer els fenòmens d'immunitat dels teixits i, de fet, per al progrés en l'èxit dels trasplantaments d'òrgans sòlids. Ha tingut una rellevància semblant a la del descobriment dels grups de les hematies, tot i que la transcendència de les transfusions ha estat més àmplia que la dels trasplantaments, si més no numèricament, perquè ha permès salvar una quantitat de vides molt més gran. Però el treball de Dausset ha estat també fonamental per al progrés de la medicina, i així li va reconèixer l'Acadèmia sueca, en

* Llegit després en la sessió necrològica a la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya el novembre de 2009. Vegeu, també, *Revista de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya*, núm. 24 (2) (2009), p. 45.

atorgar-li, l'any 1980, el premi Nobel de medicina. Després ha estat més d'un quart de segle, encara, treballant en la ciència, amb el pes del premi i rebent homenatges continuats arreu on ha anat.

El vam conèixer precisament a la ciutat de Tolosa, la del seu naixement, el mes de maig de 1985, amb motiu d'un congrés sobre l'antigen HLA, l'anàlisi del qual començàvem a aplicar a la càtedra de medicina legal per als diagnòstics de paternitat. Aleshores era un avenç sensacional, que va permetre ampliar de manera molt eficaç el resultat del diagnòstic. Va ser un viatge molt fructífer, que vam fer juntament amb els professors Emili Huguet i Manel Gené. D'allà ens ve, també, el coneixement del seu llibre blau, tan important, sobre el tema. Després, l'aplicació de les tècniques de DNA va deixar, gairebé obsolet, l'estudi dels antígens leucocitaris d'histocompatibilitat per a la nostra tasca. Però no per a les altres, que eren per a les quals s'havien descobert. A Barcelona havia vingut algunes vegades, no precisament per aquesta aplicació, que a l'Hospital Clínic feia la doctora Guadalupe Ercilla. En el servei d'immunologia, portat pel doctor Jordi Vives, també acadèmic numerari, en sabien molt més.

Però potser el recordem més en els actes celebrats no gaire temps després a Menorca, el 1987, amb motiu del bicentenari del naixement de Mateu Orfila, catedràtic de medicina legal de la Universitat de París, impulsor del desenvolupament científic de la toxicologia. Encara no vivia a Mallorca, però va ser cridat per aquests actes juntament amb el professor Toubiana, que seria president de l'Académie de Médecine de França. Recordem l'esplendor de les cerimònies, amb el vestit, més un uniforme, d'acadèmic, verd amb brodats (no arribaven a portar l'espasí), que ens xocava una mica, però donava molta solemnitat a l'acte.

Després, ja a Mallorca, on anava sovint i acabà residint, el vam veure diverses vegades, de la mà de Pep Tomàs, president de l'Acadèmia de Medicina de les Illes Balears, i després d'Alfonso Ballesteros, posterior president, i també de Macià Tomàs, membre, ara, de la Junta de l'Acadèmia de Mallorca, cap dels serveis de Medicina Laboral del Govern de les Illes.

La relació personal de Dausset amb Espanya i amb els Països Catalans ha estat molt intensa. La seva esposa, Rosa, va néixer a Madrid i visqué algun temps a València. En els últims anys van residir a Mallorca, on va ser acollit com a acadèmic d'honor de l'Acadèmia de Medicina, col·legiat d'honor del Col·legi de Metges i doctor *honoris causa* de la Universitat de les Illes Balears. I allí va estar amb l'amistat i respecte de tots els metges mallorquins, repeteixo, amb els presidents Josep Tomàs i Alfonso Ballesteros, tots els acadèmics i, en particular, Macià Tomàs i Salvà, que va publicar amb ell un llibre en forma de *Diàlegs sobre evolució genètica i cultural: Cap a l'home responsable*. Fou editat per la Universitat de Barcelona, en versions catalana (2005) i castellana (2006). Malgrat les dificultats esmentades, continuava amb una certa activitat i encara va publicar un treball a la revista *Me-*

dicina Balear sobre «Darwin, un debate en el tiempo». Ha lliurat una bona part de la seva documentació científica a la ciutat de València.

Era una persona interessada per molts aspectes de la cultura, i potser tant per l'art com per la ciència. Durant molts anys va ser un addicte de les galeries d'art, i fins i tot en va portar alguna. En aquest món va conèixer la Rosa, la seva dona, autora ella mateixa de llibres en la línia de l'art. I el mateix Jean va fer un llibre, *Un clin d'oeil à la vie*, en el qual exposa molts punts de la seva vida i idees.

En la cerimònia en què se li lliurà el diploma d'acadèmic d'honor vam recordar de manera expressa la seva relació geogràfica amb els Països Catalans; també que era el premi Nobel de medicina que havia nascut en un lloc més proper a Barcelona (Santiago Ramón y Cajal, que era de Petilla de Aragón, cau una mica més llunyà, tant en línia recta, com en hores de carretera). També, ara, és el que ha mort més a prop de Catalunya.

No hi vam insistir, aleshores, però ho hem preparat per a un proper article, en la seva arrel personal occitana. Havia nascut a Tolosa l'any 1916. El seu pare era pirinenc i la seva mare, de la Lorena. Els anys de la seva infantesa els va passar a Biarritz, on el pare treballà com a metge algun temps. Aquest era Henri Dausset, nascut a Tarba, estudiant de medicina a Tolosa i després a París. S'especialitzà en la utilització dels mitjans físics en terapèutica, la que aleshores es deia *terapèutica física*, i principalment en les cures per mitjà del sol (helioteràpia), tema sobre el qual va fer un llibre; també en les radiacions infraroges i ultraviolades, amb altres llibres. A més, destacà per un llibre de bon èxit sobre els règims alimentaris: era, doncs, un bon estudiós de la nutrició. També va dissenyar alguns aparells de fisioteràpia i tingué cura d'alguns establiments balnearis, a Biarritz i a Vichy. Fou cap d'un servei de l'Hôtel-Dieu de París, on va morir el 1934, quan el fill tenia disset anys. Pels seus treballs i la dedicació als malalts, és considerat un dels precursors de l'especialització de la reumatologia a França: president de la societat científica i creador de la revista més important.

Altres aspectes

Metges naturalistes

Fins a temps no gaire antics, la terapèutica en medicina se solia fer amb medicaments d'origen vegetal. Aquesta és una de les raons per les quals molts metges havien de conèixer les plantes, estudiar la botànica. Alguns hi van aprofundir, van recercar plantes, recollir herbaris, escriure textos. També els podien interessar altres aspectes de les ciències naturals, i així es troben metges que són veritables especialistes en el que, fent un canvi en el temps, podríem dir *aspects de les ciències bàsiques*. A Occitània en van destacar uns quants. Aquí se n'esmenten alguns, sense que això vulgui dir que no n'oblidem bastants. Ara volem remarcar una tendència, no pas fer un catàleg complet, tasca que requereix una recerca molt més detallada.

PLANTES

Fa poc temps, a la primera meitat de 2010, es va desfermar una certa campanya de premsa, per a evitar que una col·lecció de plantes recollides el segle XIX pogués sortir de França, per raons de posar-se a subhasta. Era la col·lecció recollida per Antoine Bras (1801-1883), metge que exercí a Vilafranca de Roergue, a l'Avairon, on havia nascut. Fou també alcalde del poble, i havia recollit en les seves excursions per les zones veïnes milers de mostres. El seu herbari, que s'ha conservat, es va posar en venda i s'alçà una certa polseguera, perquè el comprador se'l podia endur fora. Bras havia publicat, el 1877, un *Catalogue des plantes vasculaires de l'Aveyron*.

Retrocedint tres segles, anant més cap al començament, hem de recordar que la primera de les càtedres específiques que es van crear a Montpeller, a banda de les quatre clàssiques, es va dedicar a anatomia i botànica, encara que ja des del primer titular, Pierre Richer de Belleval, van ser dues activitats relativament separades. Richer va ser el fundador del primer Jardin des Plantes, el 1593. Una altra personalitat important en l'estudi de la botànica fou Antoine Gouan (1733-1821), catedràtic de

Montpeller, membre de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona. També va estudiar els peixos, però sobretot és important la seva *Flora monspeliaca*. Va ser un dels impulsors del coneixement i difusió del sistema de Linné. En la mateixa línia hi ha Pierre Magnol (1638-1715), professor a Montpeller, metge un temps a la cort de París, director del Jardí Botànic de Montpeller, estudiós de les plantes (en va descriure més de 2.000 espècies noves); autor de diverses obres sobre la flora, entre elles *Botanicum monspeliense...* (1676). L'arbre de la magnòlia va rebre el nom en honor seu.

INSECTES

Els insectes van ser a vegades objecte de l'atenció dels metges, amb més visió naturalista o epidemiològica. Una aportació de primer ordre va ser la descripció del paper de les puces de les rates en la transmissió de la pesta bubònica, per Paul-Louis Simond, originari de la Droma, amb un experiment molt demostratiu fet a Karachi. Léon Dufour (1780-1865) va arribar a publicar més de dos-cents articles sobre aranyes, coleòpters i himenòpters, i va exercir molts anys a Saint-Sever, a les Landes, d'on era fill.

Un metge ben conegut, amb obra clínica i docent, Joseph Alexandre Laboulbène, d'Agen (1825-1898), membre i president de l'Acadèmia de Medicina el 1893, va ser autor, juntament amb Léon Fairmaire, d'una *Faune entomologique française: Coleoptera* (1854).

ANIMALS MARINS. PEIXOS

Igualment van ser importants els estudis sobre animals, i també els d'anatomia comparada. Gilbert Breschet (1784-1845), natural de l'Alvèrnia i bon anatòmic a París, va fer estudis comparats descrivint la «rete mirabile» en balenes i dofins. Amb una dedicació que a la llarga va superar la seva vocació mèdica, és el cas d'Henri de Lacaze-Duthiers (1821-1901), originari de la vall de la Garona, metge a París, però després professor de zoologia a Lilla, i que en tornar a París ja fou professor del Museu Nacional d'Història Natural. Va fundar la revista *Archives de Zoologie Expérimentale et Générale*, també més d'un laboratori de biologia marina, i va publicar, el 1863, una *Histoire naturelle du corail*.

El cas de Jean Marie de Lanessan (1843-1919), de la Gironda, és més complex. Inicialment, fou cirurgià naval; després, agregat d'història natural de la Facultat de Medicina de París. Allà féu carrera política i acabà com a governador general d'Indoxina i ministre de Marina el 1902.

També cal recordar els treballs que va dedicar Guillem Rondelet (1507-1556), a més de la seva tasca com a canceller de la Universitat de Montpeller, a l'estudi dels peixos de mar: *De piscibus marinus...* (1554) i altres estudis sobre insectes.

VIATGERS

Altres es van dedicar més a la descripció de les regions a les quals viatjaren, pel seu treball, descrivint el que els va interessar. Això ha estat més important en el segle XIX. Així, Jean Pierre Bonnafont (1805-1891), del Gers, conegut per alguns treballs d'ORL, va estar anys a Alger i va deixar estudis meteorològics: *Trombes de mer* (1874) i *Description de six tornades observées sur la côte de l'Algérie* (1859). També va fer observacions meteorològiques, l'any 1839, el metge i naturalista d'Avinyó Joseph Xavier Guérin (1775-1850).

LES COVES

Un interès més complex el trobem en l'obra d'Henri Filhol (1843-1902), tolosà, doctor en medicina i ciències. Va fer estudis lluny (fins i tot a Nova Zelanda), com a naturalista. Però també va explorar les coves dels Pirineus, a l'Arieja, i va publicar una monografia el 1866. Recordem, també, el paper d'alguns metges i farmacèutics en la descripció del riu soterrani de Labouiche, com els treballs dels metges Dunac i Cremadells i el farmacèutic Salette, de Foix.

LES AIGÜES

Una altra activitat d'interès va ser la dels estudiosos de les aigües minerals i termals, generalment dels voltants del seu districte. La zona pirinenca n'és molt abundant. Àdhuc hi ha ciutats o pobles que reben el nom de les termes, com les d'Acs (Ax), a l'Arieja, amb el treball de Jean-François Pilhes. L'estudi seria molt llarg i en molts departaments. Molts metges, o farmacèutics, van fer descripcions i anàlisis; alguns van participar en les seves explotacions, algunes persistents encara avui. A la zona del Massís Central fou important el treball d'Annet Vincent Nivet, que va censar més de dues-centes fonts d'aigües al departament de Puèi Domat (Puy-de-Dôme). Cap a mitjan segle XIX alguns metges del Pirineu central van enviar memòries a l'Acadèmia de Medicina de Barcelona, que els va acollir com a corresponents.

ELS METGES COLONIALS I DE LA MARINA

Se'ls dedica un capítol propi. Bastants d'ells van aprofitar el temps per a fer estudis com a naturalistes, alguns prou importants.

Metges a la política

INTRODUCCIÓ

La participació de metges en la vida política, o administrativa, d'un país és un fet relativament freqüent. França no n'és pas una excepció, i han estat molts els metges occitans que han participat de manera activa en la vida política. Aquesta participació es pot considerar, esquemàticament, en tres àmbits.

El primer seria *l'activitat local*, on una persona amb un cert prestigi en el seu poble o ciutat participa en la vida municipal, sigui com a regidor o alcalde. Això significava en èpoques més antigues una adscripció al règim, al grup dominant i, ja més tard, una adscripció a una línia política concreta o un partit.

El pas següent seria *l'àmbit nacional*, de ser elegit diputat o senador per a formar part de la vida pública des d'un nivell de més dedicació, amb participació en l'activitat d'alguna de les cambres (parlament o senat) i, per tant, amb residència més o menys fixa a París. Però ben sovint la persona escollida no deixava la seva funció municipal, sobretot si era l'alcalde, el *maire*.

L'adscripció a un partit, i el fet que molts governs duressin poc temps, va fer que bastants d'aquests formessin part d'un ministeri, en qualitat de secretaris d'estat o ministres. Més enllà, ja foren pocs els qui arribaren a un *nivell de primera línia*, sigui la presidència del consell o d'una cambra.

Una mica al marge, i sovint menys coneguts, són els qui van estar gairebé sempre en *posicions marginals*, a causa de la seva ideologia més extrema, o clarament revolucionària.

LA POLÍTICA NACIONAL

Els metges francesos de més nivell, que van arribar a un primer pla de la política, amb més projecció històrica, són Jean P. Marat i Georges Clemenceau, cap

d'ells occità. Marat fou un dels personatges de la Revolució francesa, i morí el 1793. Clemenceau era el cap de govern en l'últim període de la guerra de 1914-1918. Entre els d'arrel occitana, el més conegut ha estat Henri Queuille, llemosí, que fou diverses vegades ministre, i president del consell en tres ocasions entre els anys 1948 i 1951, en temps de la Quarta República. També ha estat important, amb un grau d'actuació molt inferior, Georges Portmann, catedràtic d'ORL de Bordeus, vice-president del senat, cap als anys de 1960, i havent exercit, molt puntualment i breument, la funció de president. Un tercer de prou nivell, en temps més antic, fou Jean-Antoine Chaptal, ministre de l'Interior de Napoleó. Igualment, entre els segles XVIII i XIX, fou Georges Cabanis, comte d'Empire. Analitzarem l'activitat dels tres esmentats i després, més breument, la posició d'altres metges polítics, principalment des del punt de vista de l'exercici local de les funcions, és a dir, com a alcaldes. I encara caldria recordar el nom de Jean Lanessan, ministre de Marina a començament del segle XX, i, des del punt de vista de l'esquerra revolucionària, el de François-Vincent Raspail.

Henri Queuille. Va ser molt més polític que metge. Va néixer a Neuvic-d'Ussel, un poble petit del departament de la Corresa (Corrèze), al Llemosí, el 31 de març de 1884. El seu pare era farmacèutic i va morir jove. Aleshores la mare es traslladà a Tula (Tulle), cap del departament, on va fer el batxillerat. Va estudiar medicina a París i l'any 1908 va tornar a Neuvic, exercint com a metge. De fet, exercia la medicina general, tot i que anys més tard, ja essent ministre, a la porta de casa tenia una placa en què constava que era especialista en malalties dels ulls, orelles, gola i nas. Aviat va ser escollit alcalde, càrrec que exercí des de l'any 1912 fins al 1965, amb un únic parèntesi de 1941 a 1944, per causa de la guerra mundial i l'ocupació alemanya. Queuille havia passat a la Resistència. Durant anys va fer de metge de poble, compatibilitzant-ho amb la *mairie*, tot i que aviat fou diputat del departament, ja des de 1914, fet que l'obligava a estar molt sovint a París. Quan la guerra de 1914-1918 va actuar com a metge a l'hospital de Baccart i després, a la batalla de Verdun i l'ofensiva del Somme. Se li va concedir la Creu de Guerra, que sembla que va ser l'única medalla que portava, guanyada pel seu treball com a metge.

Era membre del partit radical, i bastant aviat ja va tenir una visió nacional de la política. Venia d'un departament típicament rural, agrícola, i l'any 1920 fou nomenat sotssecretari d'Estat per a l'Agricultura, i el 1924 ministre d'Agricultura, en el govern presidit per Edouard Herriot. Va ocupar aquesta cartera onze vegades, l'última fins a 1940. També va ser alguna vegada ministre de Salut Pública (1930 i 1934), sempre breument, i de Correus, d'Obres Públiques i, en el moment de la derrota de França, el juny de 1940, ho era d'Avituallaments en el govern de Paul Raynaud. Fou, doncs, un dels personatges destacats de la Tercera República, havent estat disset vegades ministre. En la votació del 10 de juliol de 1940, en què es decidí atorgar plens poders al mariscal Pétain, Queuille es va abstenir, i es va retirar a

Neuvic. Aviat fou destituït com a alcalde, i el 1943 aconseguí arribar a Londres per unir-se al general De Gaulle.

Acabada la guerra, en la Quarta República és un dels grans personatges, ministre diverses vegades i és votat tres vegades com a president del govern. Hi ha tres gabinets Queuille en la llista de governs de la Quarta República. El primer fou llarg —segons els paràmetres del temps—; el segon, brevíssim, i el tercer, mitjà. El primer govern fou de l'11 de setembre de 1948 al 5 d'octubre de 1949, poc més d'un any, període considerable veient la rapidesa en els canvis de ministeris. Cal dir que va ser una durada contra pronòstic, perquè en principi semblava que era un gabinet que estava predestinat a una vida curta. La segona vegada van ser pocs dies de juliol de 1950. L'última fou entre març i juliol de 1951. I encara, des de gener de 1952 a juny de 1954, va ser vicepresident del consell, en quatre ministeris seguits.

En aquest temps, amb setanta anys, tenia problemes de salut importants. Això va fer que no acceptés ser candidat a les eleccions per a president de la República de desembre de 1953, on va costar moltes votacions trobar un candidat de consens. Queuille es deia que hauria estat elegit, si més no per a sortir de l'*impasse*, però no va acceptar. Seguí com a alcalde fins al 1965, en què es retirà definitivament, i morí el 15 de juny de 1970.

La valoració política de Queuille pot ser una de les més típiques dels polítics radicals de la Tercera República, amb idees una mica a l'esquerra i activitat una mica a la dreta, acomodant-se a l'equilibri que l'estructura política facilitava, amb un desplaçament de la força política real més cap a l'assemblea, la cambra de diputats, que cap al govern, cosa que obligava a un pactisme continuat. En aquesta perspectiva era un home de consens, que es creava pocs enemics i era acceptat. Això mateix li fou igualment criticat. Però el seu pes es va fer imprescindible en moltes formacions ministerials. Va ser un dels mentors de François Mitterrand, el 1946 i, anys més tard, suggerí Jacques Chirac com a diputat que el seguiria a la Corresa. Van tenir una certa fama en el seu temps algunes de les seves frases, que van ser recollides més d'una vegada.

Georges Portmann. És un cas molt diferent del de Queuille. Es va dedicar molt més a la medicina que a la política. Catedràtic d'ORL de Bordeus, va ser una figura amb prestigi mundial en el seu camp. Va ser senador del grup de republicans independents, i vicepresident del Senat, i va substituir alguna vegada Alain Poher, que era el president d'aquesta cambra. En el Senat va ser president de la Comissió de Finances i de Control del Pressupost. Fou elegit senador de la Gironda el 1933, fins al 1941. Ho tornà a ser a partir de 1955, fins al 1971. Fou també alcalde de Sainte-Eulalie, a la Gironda, que considerava el seu poble, tot i que havia nascut a Saint-Jean-de-Maurienne (Savoia) l'1 de juliol de 1890.

Doctor en medicina el 1913, guanya de seguida l'oposició per ingrés al cos de sanitat de l'armada, i al començament de la guerra de 1914 embarca en el creuer

Edgar-Quinet, com a segon metge de la marina. Va participar en la campanya dels Balcans i la retirada d'Albània, i lluità contra una epidèmia de tifus exantemàtic, malaltia de la qual es contagià i guarí. Destinat a Grècia, hi va fer una bona col·laboració mèdica. Torna a França el 1919 i prepara el concurs d'agregat que guanya el 1923. Es dedica a l'ORL com a deixeble preferit d'Émile Moure, el primer catedràtic d'ORL de França, amb la filla del qual es va casar. Catedràtic el 1926, ho serà fins al 1960. Home molt brillant, aconsegueix mantenir i pujar el nivell, que ja era prou alt, de l'ORL a Bordeus. Molt actiu en la participació en congressos i reunions internacionals, imparteix molts cursos de l'especialitat i acaba fent-los també en anglès per als seus alumnes dels Estats Units. Així es va constituir la Georges Portmann's Alumni Association, que feia un congrés anual. També fou degà de la Facultat Mixta de Medicina i Farmàcia de Bordeus. Durant la guerra havia votat els plens poders al mariscal Pétain, cosa que li va costar un cert ostracisme després de 1945, per poc temps. Sembla que en el seu servei hospitalari a Bordeus havia ajudat molts jueus perseguits. Amb el temps serà president de la delegació francesa a l'OTAN.

La seva obra mèdica escrita va ser notable; autor de molts treballs, en una època en què les publicacions no eren tan valorades com ara. Són importants els seus llibres, sol o en col·laboració: *Le cancer du nez, des fosses nasales, des cavités accessoires et du naso-pharynx* (París, Doin, 1927); *Considérations cliniques et anatomo-pathologiques sur le cancer du larynx chez le vieillard* (en col·laboració amb Mougneau i Barraud, 1935); també *Considérations sur la pathologie de la surdité progressive* (1943), i, més que altres, el tractat *Oto-rhino-laryngologie* (1960). Va morir el 24 de febrer de 1985, quan tenia noranta-quatre anys.

Jean Antoine Chaptal (1756-1832) va ser moltes coses, entre elles metge i catedràtic de la Facultat de Medicina de Montpeller. Però, per sobre de tot, va ser el químic que va impulsar més el creixement de la química industrial a França cap a la ratlla del 1800. A més, va ser polític important, que destacà més per la seva bona gestió i administració que per la dinàmica del maneig polític en sentit estricte. Lluís XVI l'havia fet comte de Chanteloup, principalment per la seva activitat com a químic; en els anys de la Revolució, va tenir una activitat d'acord amb una ideologia políticament oberta; Napoleó el va fer ministre de l'Interior, de 1801 a 1804, en què dimití quan Napoleó proclamà l'Imperi.

Nasqué a Nogaret, comuna de Badaroux, al Gavallda (Gevaudan), ara departament de la Losera, el 4 de juny de 1756. Tenia un oncle, Claude Chaptal, metge a Montpeller, que el protegí i li pagà els estudis de medicina i de ciències. Es doctorà a Montpeller l'1 de maig de 1777. Li agradava més la química que els malalts, i anà a París, on perfeccionà els estudis. La Societat de Ciències de Montpeller, l'any 1781, va crear una càtedra de química, que va ser atorgada a Chaptal, i tingué èxit d'alumnes. A París, mentrestant, feia activitat política, i era un revolucionari moderat. L'any 1800 succeeix Lucien Bonaparte com a ministre de l'Interior, i ho serà fins al 1804.

Des d'un punt de vista acadèmic, cal dir que el 1794 va ser nomenat catedràtic de «química mèdica i animal, aplicada a les arts i a la farmàcia», en la qual va estar fins al 1803, quan ja el treball a París li impedia atendre les tasques docents. El seu mèrit més important com a químic va ser l'aplicació dels coneixements a la indústria. Se li deuen moltes aportacions. Potser una de les més conegudes va ser la que es digué *chaptalització*, que millorava el grau del vi pel procediment d'afegir-hi sucre en la seva fermentació. En aquest sentit, va publicar un *Traité théorique et pratique sur la culture de la vigne, avec l'art de faire le vin, les eaux-de-vie, esprit de vin, vinaigres simples et composés* (París, any x, 1801), en dos volums. Es va reeditar el 1811. Es traduí a l'italià (Florència, 1812). Aquest llibre va significar un canvi important amb repercussió immediata en la societat vitivinícola del sud de França; també el seu procediment per a fabricar pólvora a partir del salnitre, que permeté en temps de la Revolució mantenir un aprovisionament que era imprescindible, en bona part a partir de les roques de la Salpêtrière, a París.

Va intevenir molt activament en la reforma del pla d'estudis de medicina a França i en la creació d'una escola per a llevadores, d'un considerable nivell pel seu temps. El seu text *Éléments de chimie*, en 3 volums, el 1790 va ser important i es va reeditar; també la seva *Chimie appliquée à l'agriculture*, de 1823 (2a ed., 1829).

Pierre Jean Georges Cabanis. És d'una època anterior. També és un tipus de polític diferent, que no s'hi dedica de manera preferent ni principal, però que té un reconeixement. Va viure entre 1757 i 1808, i la seva activitat política es fa principalment en el temps de Napoleó. Participa de manera suau en la Revolució, amic dels girondins i contrari a la pena de mort. Membre de les assemblees del Directori, representant del poble en l'Assemblea dels Cinc-cents, l'any 1798, és partidari de Bonaparte en el cop d'estat de 18 de brumari. Per la seva activitat com a metge, i pels escrits de caràcter ideològic, filosòfic, està en una posició de prestigi i respecte. Napoleó el nomena senador de l'Imperi, en la primera tanda de designacions i, quan mor, el 5 de maig de 1808, el nomena, a títol pòstum, al cap de pocs dies, comte de l'Imperi.

Cabanis va néixer el 5 de juny de 1757 a Cosnac, prop de Briva (Brive), al Llemosí, quan encara no s'havia fet la divisió en departaments; ara és el departament de la Corresa. El pare era advocat, però la família vivia de les propietats rurals. Va estudiar, primer, a Briva i el pare el va enviar a París, protegit per Turgot. Als vint anys va començar a estudiar medicina, i es va graduar el 1784. A París, portat per Turgot, que havia estat ministre de Lluís XVI, freqüentà el saló de Madame Helvétius, a Auteuil, que va tenir fama durant més de trenta anys com a lloc de desenvolupament ideològic d'una societat de savis i filòsofs.

En l'obra mèdica de Cabanis destaca, com a més important o amb més difusió, l'ampli estudi en dos volums *Rapports du physique et du moral de l'homme*, publicat el 1802. Anterior, pel que fa a la medicina, té interès el llibre *Du degré de certi-*

tude en médecine, de 1788, amb una nova edició el 1797. Es va traduir a l'espanyol. Cabanis explicà que el pensament i les idees són producte de l'activitat fisiològica del cervell. En aquest sentit, se'l va considerar un filòsof de visió materialista. Alguns escrits publicats després de la seva mort modifiquen, en part, aquesta visió.

També va fer una tasca important en la reforma de l'ensenyament de la medicina. La Revolució va tancar les facultats clàssiques i va crear les «Écoles de Santé», per un decret de 4 de desembre de 1794. Cabanis va ser nomenat adjunt, primer, de Pelletan, a la càtedra de *clinique de perfectionnement* i, després de Corvisart, en la de clínica mèdica. Cabanis va defensar sempre que l'ensenyament de la medicina s'havia de fer a l'hospital, al costat del llit del malalt. Va ser membre de l'Acadèmia Francesa (1803-1808), en l'escó número 40. Va ser inhumat en el Panteó a París.

François-Vincent Raspail (Carpentràs, Valclusa, 1794 - Arcueil, 1878) va ser un dels metges amb més activitat política en el segon terç del segle XIX a França. Havia començat molt jove a París, participà en la revolució de 1830, que portà a la monarquia de Lluís Felip, i en el seu enderrocament el 1848. Entremig fou empresonat diverses vegades. Durant la Segona República, efímera, va ser candidat a la presidència en les eleccions de desembre de 1848. Perseguit per Lluís Napoleó, el 1849, fou condemnat a sis anys, i va ser exiliat a Bèlgica el 1853; va estar deu anys fora del país. Tornà el 1863 i s'establí a Lió. El 1869 fou elegit diputat a l'Assemblea. Participà en la instauració de la Tercera República, tot i oposant-se a Mac Mahon. Fou diputat, quan ja tenia vuitanta anys, el 1876 i el 1878. El seu nom fou un símbol de la lluita esquerrana i ha estat honorat en el nomenclàtor dels carrers de diverses ciutats de França. La seva obra mèdica, en sentit de divulgació popular, va tenir en el seu temps una considerable difusió.

Lanessan. Fou cirurgià, metge en exercici, diputat, governador d'Indoxina i ministre de marina a començament del segle XX. S'esmenta en un altre lloc.

LA POLÍTICA MUNICIPAL

Els alcaldes. Molts pobles i ciutats han tingut, al llarg dels anys, alguns metges entre els seus alcaldes. Amb una certa freqüència el període de mandat ha estat llarg, més si tenien algun altre càrrec de representació a París (diputat o ministre, principalment). Entre les moltes persones que han tingut aquesta doble activitat, metge tota la vida i alcalde un temps més o menys llarg, separarem els qui ho han estat en ciutats més grans, caps de departament per exemple, i els que ho han estat en ciutats petites o en poblacions rurals. N'espigolarem alguns en les administracions municipals que es van constituir després de la Revolució.

A **Montpeller**, potser la ciutat amb més representativitat de la medicina en la vida local, per la fama de la seva facultat, algun professor de l'escola de medicina

ha estat alcalde. Així, Charles-Louis Dumas va ser alcalde en dos períodes curts l'any 1798, quan encara s'utilitzava el calendari republicà. També trobem en el llistat Raymond Broussonnet (1846-1848) i encara Jean-B. Thibal, durant dos mesos el 1798; Léon Coste, en dos períodes, entre 1871 i 1878; Paul Pezet, també metge i farmacèutic, en dos períodes, 1901-1904 i de 1908 a 1919; Paul Boulet, professor a la facultat, entre 1935 i 1937. Podem recordar que l'alcalde actual, Hélène Mandroux, electa el 2004 i reelegida el 2008, també és metgessa generalista.

Un dels alcaldes destacats de **Bordeus**, a començament del segle xx, fou Paul-Louis Lande (1834-1911). Va ser alcalde entre 1900 i 1904. Era metge de l'Hôpital Saint-André, es va preocupar bastant dels aspectes d'higiene i salut pública. L'any 1907, quan ja havia acabat com a alcalde, fou professor de medicina legal de la Facultat Mixta de Bordeus. Durant anys s'havia dedicat als peritatges judicials. En morir, era president de l'Associació de Metges de França.

Entre els alcaldes de **Tolosa** que han estat metges, potser el més destacat per la seva vida política ulterior ha estat Philippe Douste-Blazy. Va néixer a Lorda (Lourdes) l'1 de gener de 1953. Estudia medicina a Tolosa, doctor el 1982, s'especialitza en cardiologia; exerceix poc temps a Lorda i a Tolosa, metge de l'hospital Purpan. El 1988 és professor de la Facultat de Ciències de Tolosa, dins de l'àrea de salut pública i economia de la salut. El 1989 entra en política amb força: alcalde de Lorda, diputat europeu i del parlament francès, ministre el 1993 en el govern de Balladur. El 2001 és alcalde de Tolosa, fins al 2004, en què entra novament en el govern, com a ministre de Sanitat, i el 2005 com a ministre d'Afers Estrangers, en el govern de Dominique de Villepin, fins al 2007. El 2008 és secretari general adjunt de les Nacions Unides.

A **Marsella**, en un període llarg, destaca la figura de Siméon Flaissières, tres vegades alcalde, entre 1892 i 1895, 1895-1902 i 1919-1931; en total, gairebé vint-i-dos anys. Fou un dels primers regidors socialistes de l'ajuntament, ja el 1886, i també dels primers senadors socialistes de França. Exercia la medicina general en un barri obrer i la seva orientació era col·lectivista. Durant la seva primera etapa municipal hi havia una considerable agitació social per la defensa dels salaris. L'obra pública va ser important. Surt de l'ajuntament el 1902, però entra al senat el 1906, i va seguir en aquesta cambra fins al 1931. Allà defensà alguns progressos per als obrers: reducció de la jornada laboral, descans el diumenge, dret a la jubilació. També defensà l'abolició de la pena de mort.

Molt més tard, i amb una orientació de dreta, fou alcalde Robert Vigouroux, de 1986 a 1995. Quan morí, als cent dos anys, era una personalitat de gran prestigi local.

A **Llemotges** va ser alcalde durant un període curt, de 1944 a 1945, Henri Chadourne (1903-1980), metge, participant actiu en la Resistència i membre del partit comunista.

A **Clarmont d'Alvèrnia** hi hagué diversos alcaldes que foren metges. Un dels més coneguts ha estat Philippe Marcombes (1877-1935). Nascut a Murat (Cantal), fou metge a l'escola de sanitat militar de Lió, exercí alguns anys com a metge de l'exèrcit i després s'instal·là a Clarmont d'Alvèrnia. Va entrar a l'administració municipal el 1904, com a únic representant del seu partit, el radical-socialista. El 1919, en una elecció molt discutida, és elegit alcalde, aliat amb la dreta. La reelecció de 1925 l'obté aliat amb l'esquerra. Serà alcalde deu anys, fins al 1929. Ho torna a ser molt breument el 1935: ho deixa perquè és nomenat ministre d'Educació. Morí al cap de sis dies del nomenament per un accident vascular cerebral fulminant, el 13 de juny de 1935, quan tenia cinquanta-set anys. També havia estat diputat de 1928 fins a 1935.

També metge militar i alcalde de Clarmont d'Alvèrnia fou Ernest Charles Vigenaud (1846-1927). Alcalde de 1912 a 1919, en què va ser substituït per Philippe Marcombes, va ser també professor de l'escola de medicina. Doctor a Estrasburg l'any 1867 amb la tesi *Des affusions froides comme agent antipébrile*. Autor, juntament amb Paul Girod, d'una *Topographie médicale de la ville de Clermont-Ferrant: Climatologie, démographie, hygiène, nosographie*, impresa el 1891, amb 176 pàgines. En els últims anys va estudiar la tuberculosi, i en va valorar els perills en dues obres: *La tuberculose: Sa prophylaxie, son traitement* (París, 1898) i *Le péril tuberculeux* (Clarmont, 1923), un fulletó de vint-i-tres pàgines.

En el segle XIX fou alcalde de Clarmont d'Alvèrnia, l'any 1884, Jean-Baptiste Antoine Blatin (1841-1911), metge a l'hospital general de la ciutat i professor de medicina. També fou diputat durant un temps curt (1885-1889) i va ser un dels impulsors de la llei que autoritzava les incineracions a França.

A **Carcassona** va tenir una llarga durada com a alcalde, de 1919 a 1941, Albert Tomey (Carcassona, 1882-1959). Va fer els estudis a Tolosa i s'instal·là a Carcassona el 1913. Fou un metge de gran prestigi local, considerat, sovint, com a consultor. Fou separat de l'alcaldia pel govern de Vichy. Va impulsar moltes obres, la transformació de la ciutat, i avui un carrer porta el seu nom. Acabada la guerra mundial dos metges més foren alcaldes per períodes no gaire llargs: Henri Gout (1944-1947) i Philippe Soum (1947-1950).

Altres. I encara podem recordar, entre d'altres, els noms d'Henri Grenet, metge i alcalde de Baiona de 1959 a 1995, succeït pel seu fill Jean, també metge, reelegit encara el 2008. Ambdós foren també diputats. A Ais de Provença (Aix-en-Provence) ha estat alcalde, de 1989 a 2001, Jean-François Picheral. A Niça va ser breument alcalde, el 1870, el metge Pacifique Clérissy. A Mende, la Losera, fou alcalde, entre 1977 i 1983, Pierre Couderc, metge, i el succeí, fins al 2008, Jean-Jacques Delmas, també metge. A Toló fou alcalde, entre 1948 i 1953, Louis Puy (1911-1965); una plaça de la ciutat recorda el seu nom.

A Besiers (Béziers), l'Erau, destaca la persona d'Ernest Perréal, alcalde quatre vegades entre 1870 i 1881, que ha deixat el seu nom a diversos espais de la ciutat,

un boulevard i un espai amb un establiment sociosanitari. Més tard, fou alcalde breu Sylva Sicard (1900-1901), també metge.

A Pàmies (Pamiers), l'Arieja, cal recordar el nom de Joseph-Paul Rambaud (Pàmies, 1879 - Buchenwald, 1944), que estudià medicina a Tolosa i s'instal·là al seu poble el 1904. Batlle des de 1919, senador des de 1929, exercí els càrrecs fins a 1940, en què, després de la votació contra l'atorgament de plens poders al mariscal Pétain, va ser destituït pel govern de Vichy. Entrà a la Resistència, i el 1944 fou enviat al camp de Buchenwald, on va morir. Després, fou alcalde de Pàmies, durant molts anys (1959-1982), el metge Gaston Bareilles.

A l'Avairon podem recordar els noms d'Adrien Rozier, metge i alcalde de Rodés, de 1852 a 1869. També de Raymond Bonnefous (1893-1978), cirurgià, alcalde ja el 1935, diputat, senador de 1946 a 1971. A Millau cal recordar l'activitat d'ajut als refugiats, com a metge, de François Barsalou, que hi havia estat alcalde fins a l'any 1935.

Quarta part: alguns estudis territorials

Notes sobre la medicina de l'Aran

Manuel Saforcada i Ademà (1877-1968), professor de medicina legal a Barcelona*

Pot semblar curiós que en aquesta secció, dedicada als metges i la medicina del país occità, hi hagi un membre numerari de la nostra acadèmia que fou catedràtic de la Universitat de Barcelona. És el cas del doctor Manuel Saforcada i Ademà, nascut a Viella, a la Vall d'Aran. Aquesta sèrie d'articles va començar a la revista *Gimbernat*, i ara també a la *Revista de l'Acadèmia*, comentant l'obra de metges que van fer l'activitat principalment en el seu país occità, i en alguns casos desplaçats al pol d'atracció de París. En el cas del doctor Saforcada, el desplaçament va ser a Barcelona. D'altra banda, cal recordar, ho hem dit altres vegades, que la Vall d'Aran és un territori occità, lligat administrativament a Catalunya, i que la llengua occitana, amb el nom d'*aranès*, és oficial no només a la mateixa Vall, sinó ara, des de l'Estatut de 2006, a tot Catalunya.

ASPECTES BIOGRÀFICS

Manuel Saforcada i Ademà va néixer a Viella, capital administrativa de l'Aran, el 21 de novembre de 1877. El seu pare era Baldomer Saforcada i Turmo, farmacèutic, que al cap de pocs anys, quan el seu fill en tenia tres, va venir a establir-se a Sant Martí de Provençals, municipi situat en el pla de Barcelona, i que seria anexionat el 1897. El terme de Sant Martí era molt extens, i Baldomer va obrir una farmàcia en una barriada perifèrica amb un creixement industrial important, coneguda com el Poblenou. Aquesta farmàcia havia de passar a un germà que va morir molt jove, i aleshores Manuel, que ja era metge, va fer, a més, els estudis de farmàcia per a mantenir la botiga. Tota la vida va tenir aquesta farmàcia a l'actual Rambla del Poblenou.

* Publicat a *Revista de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya*, vol. 25 (4) (2010), p. 155-156.

Va fer el batxillerat a Barcelona, i es va graduar el 1894, i el 1900 es llicenciava en medicina, amb un bon expedient. El 1901 va presentar la tesi de doctorat en medicina, *Diagnóstico micrográfico de las neoplasias*, i el 1903 es va llicenciar en farmàcia. L'any 1906, quan encara no tenia trenta anys, va guanyar les oposicions per entrar al cos de metges forenses, i va ser destinat al jutjat del districte Nord de Barcelona. Li interessava la universitat i fou auxiliar, primer interí i després per oposició, des de 1909, destinat al grup de terapèutica i medicina legal. Els catedràtics eren Valentí Carulla Margenat i Ignasi Valentí Vivó.

L'any 1923 va ser nomenat, per oposició, catedràtic de medicina legal i toxicologia de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona. Ho va ser pràcticament durant un quart de segle, fins a la seva jubilació el 1947. Va deixar una empremta ben marcada com a professor, potser més en l'aspecte docent, i en part anecdòtic, que no pas per la producció científica que, de tota manera, tampoc era escassa, si es compara amb la d'altres professors de la seva matèria.

Li van interessar més els aspectes relacionats amb la psiquiatria forense, la valoració jurídica del malalt mental, sobretot en els aspectes penals. Però cal dir que la seva àmplia experiència de molts anys d'exercici com a metge forense, en una ciutat com Barcelona, on hi havia una casuística molt nombrosa i variada, el van fer també un bon especialista i professor en el camp de la medicina legal aplicada. En canvi, tot i la seva formació com a farmacèutic, i la relació docent que va tenir com a auxiliar de terapèutica, que el podien haver dut més cap al camp de la toxicologia, aquest no fou pas el seu tema principal.

Saforcada va ser durant bastants anys secretari de la Facultat de Medicina i tenia com a ajudant el seu auxiliar a la càtedra, el doctor Ramon Trinchet i Cortacans, un precursor, entre altres aspectes, de la relació mèdica amb l'esport, que escrivia en *El Mundo Deportivo*. Més tard, va tenir com a auxiliar el doctor Miquel Sales Vázquez, que el succeí en la càtedra i en el seu esco de l'Acadèmia. Saforcada, en els últims anys, vivia molt retirat, i assistia gairebé només als actes de l'Acadèmia de Medicina. Morí, pocs dies després de fer els noranta-un anys, a Barcelona, el 29 de novembre de 1968.

OBRA CIENTÍFICA

El seu estudi es pot dividir en dues parts: les publicacions científiques i la dedicació a les organitzacions i societats de la seva especialitat.

L'empremta com a metge forense

La veiem marcada, sobretot, pel seu discurs d'ingrés a l'Acadèmia. Sobre Saforcada, Maria Montero ha trobat prop d'una trentena de treballs publicats o

com a ponències en congressos. A l'Acadèmia destaquem el seu discurs d'ingrés i la lliçó inaugural de curs l'any 1953. El discurs d'ingrés, el 24 de maig de 1925, va ser sobre el tema «Valor de la necropsia en el diagnóstico obituario», i va ser contestat per Wifred Coroleu, company seu d'estudis i també metge forense. Són trenta pàgines densament impreses, on Saforcada basa l'explicació en la seva experiència de més d'un miler d'autòpsies fetes com a metge forense. Hi destaca, al començament, l'explicació de les dificultats per al diagnòstic en casos de mort natural sense trobar lesions suficients que l'expliquin. Queden clares les limitacions de l'estat de la ciència en el seu moment. És molt interessant, també, el relat d'alguns casos de mort violenta amb lesions d'entrada, per estilet o bala, molt petites o dissimulades. Detalla, també, els dubtes que pot haver-hi en el cas de traumatismes i hemorràgies cranials, i dedica una bona part de la seva atenció a l'autòpsia en casos d'intoxicació. En resum: és un discurs fet des de l'experiència com a metge forense i la seva activitat en el que aleshores es deia *dipòsit judicial*.

El segon treball presentat a l'Acadèmia és el discurs de principi de curs de gener de 1953, amb el tema *La medicina y el derecho*. És una exposició extensa, també fruit de l'experiència, però en aquest cas no tant en la tanatologia, sinó sobretot en la relació entre els actes delictius i la malaltia mental.

Important també, no tant per l'originalitat, sinó per l'eficàcia docent, és la traducció que va fer del text de Charles Vibert *Manual de medicina legal y toxicología*, en dos volums, editat a Barcelona per Espasa l'any 1918. Dins del camp del laboratori de medicina legal, va fer una ponència sobre les taques de sang en el Congrés de Metges de Llengua Catalana.

Cap al camp de la psiquiatria

En el temps de Saforcada no hi havia càtedres independents de psiquiatria. L'empenta de Giné i Partagàs, creador d'escola, no fou suficient per a aconseguir una dotació a la universitat. Galceran, el seu deixeble, només va fer cursos no obligatoris. Així, l'ensenyament de la psiquiatria es va desenvolupar principalment dins del camp de la medicina legal, pels problemes que sovint es plantejaven en els jutjats, sobretot de responsabilitat penal, però també en altres aspectes: capacitat civil, perillositat, reincidència, possibilitat de rehabilitació.

Saforcada ensenyava potser més bé la psiquiatria que la medicina forense estricta. Va publicar relativament bastant en aquest camp, i sobretot va col·laborar en organismes i societats d'aquesta orientació. També era bon professor i, així, Agustí Pedro Pons, en els seus records d'estudiant explica que no va oblidar mai les classes de psiquiatria i les visites als manicomis que organitzava el doctor Saforcada. També va portar l'ensenyament d'alguns aspectes de la medicina legal i de

la psiquiatria forense a la Facultat de Dret, dins de la càtedra de dret penal que ocupava E. Cuello Calón.

Fou un dels socis fundadors, juntament amb Emili Mira i Bel-larmí Rodríguez Arias, entre d'altres, de la Societat de Psiquiatria i Neurologia d'Espanya, de la qual fou després president. És prou interessant la seva ponència sobre «La custodia de los locos delincuentes», presentada en el Congrés Penitenciari de Barcelona de 1926. Igualment, es va preocupar de la protecció dels menors, en una aportació sobre «Selección y tratamiento de los niños anormales», en el Congrés de Pediatria de Palma de Mallorca (1914).

Nota sobre una topografia mèdica de Viella i la Vall d'Aran de l'any 1913

INTRODUCCIÓ

Les topografies mèdiques han estat un element d'estudi dels aspectes sanitaris d'alguns pobles, ciutats, comarques o països. Van tenir el seu moment de màxim interès en el segle XIX i van florir en diversos països. A Catalunya es van convocar concursos, impulsats per la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona, que van originar la presentació, al llarg dels anys, de més d'un centenar de treballs. Hi ha diferències notables de qualitat, però en el seu conjunt representen una aportació considerable per al coneixement de certs aspectes geogràfics, naturalistes i també sanitaris de les zones estudiades. Pere Vallribera en va confegir un catàleg, publicat per l'Acadèmia l'any 2000.

Entre elles, n'hi ha una de Viella, presentada el mes de setembre de 1913, que va guanyar el premi convocat per aquell any. El seu autor és Joaquim Vilar Ferran, que fou nomenat acadèmic corresponent. És un text escrit a màquina, amb cinta de color lila, que es pot llegir bastant bé. Té cent nou pàgines i es va presentar amb el lema «La diosa Hígea reside en las montañas», el que sembla indicar una visió sanitària favorable del clima d'alçada.

El text no s'ha editat, que sapiguem. Hi ha un estudi interessant, en forma d'article, fet per Francisco Feo Parrondo, publicat el 2001. Aquest autor, professor del Departament de Geografia de la Universitat Autònoma de Madrid, s'ha dedicat amb una certa extensió a l'estudi de topografies mèdiques, principalment d'Astúries. Fa una anàlisi bastant detallada de la topografia de Vilar i és una aportació important al tema.

L'AUTOR

És Joaquim Vilar Ferran, del qual hi ha poques dades a l'arxiu de l'Acadèmia. Sabem que va néixer a Peralada, a l'Alt Empordà, el 29 d'octubre de 1870. Estudià el

batxillerat a Figueres, es graduà el 1887; féu medicina a Barcelona, i es llicencià el 1894, havent aprovat alguna assignatura a la Universitat de Saragossa. Col·laborà al *Boletín Médico*, de Lleida, i a l'*Eco Médico Quirúrgico*. Va ser autor d'un *Manual práctico de la enfermera hospitalaria y doméstica* (Barcelona, 1907).

També va fer altres treballs en el camp de les topografies que, al revés del cas de Viella, que no fou publicada, va aconseguir que fossin editades: *Topografía médica del distrito municipal de Villanueva de la Cañada* (Madrid, 1917), *Topografía médica del concejo de Cabrales* (Madrid, 1921) i *Topografía médica del distrito municipal de Villa del Prado* (Madrid, 1920), signada conjuntament amb Salvador Caracuel.

Hi ha, a més, i menys esmentada, una *Topografía médica del distrito municipal de Móstoles*, signada per Salvador Caracuel i Joaquim Vilar, publicada a Madrid el 1922. És una mica curiosa aquesta tendència a concursar de manera repetida, sol o en col·laboració amb Salvador Caracuel, que era metge titular de Villamanta, poble de la província de Madrid. Cal dir que, per aquells anys, l'Acadèmia de Madrid restringia l'abast dels premis de topografies només a pobles de la mateixa província.

A més a més, Feo Parrondo també esmenta que a l'arxiu de l'Acadèmia Nacional de Medicina de Madrid hi ha un treball, tanmateix inèdit, «Estudio fisiológico de la ración alimenticia del obrero agrícola del Pirineo Central (Valle de Arán)», datat també el 1913 i que presenta moltes similituds amb la topografia presentada a l'Acadèmia barcelonina.

CONTINGUT DE LA TOPOGRAFIA

Ha estat ben resumit en el treball de Feo. Ja s'ha dit que són cent nou pàgines a màquina, amb algun plànol i fotografies, en conjunt bastant bones. Està estructurada de la manera relativament clàssica, en aquest cas en dues parts. Una primera tracta del medi (mesografia) i una segona de la població (demografia). La segona arriba a un terç del text (vint-i-vuit pàgines). Cal destacar l'extensió que dedica a la flora, recolzada en bona part pel treball de Manuel Llenas Fernández *Contribución al estudio de la flora del Pirineo Central (Valle de Arán)*, publicat a Barcelona l'any 1912. Vilar reconeix el valor del treball de Llenas quan escriu:

afortunadamente hoy se conoce muy completa la flora aranesa, gracias a los estudios llevados a cabo por el insigne botánico español doctor don Manuel Llenas, quien ha logrado reunir, a costa de grandes riesgos y de largas estancias en el valle, en varios años, unas 1.000 especies.

Esmenta que, entre elles, algunes plantes eren desconegudes, i explica: «en la lista de plantas que sigue, extractada de la obra del Dr. Llenas [...]». Aquesta obra va ser la seva tesi doctoral en ciències naturals.

Aquest treball va ampliar notablement la descripció de plantes de l'Aran. Encara que sigui desviar-se una mica del tema, la topografia de Vilar, pot ser útil fer alguna referència a Llenas, botànic insigne i potser només conegut dins de la seva branca d'estudi. Havia nascut cap al 1875 i morí l'any 1932. Era soci de la Institució Catalana d'Història Natural, des de l'any 1901, quan encara consta com a estudiant de farmàcia. Després seria doctor en farmàcia i en ciències naturals. Fou membre de la junta directiva de la institució, el 1907 i el 1909 com a vicepresident i els anys 1918 i 1919, com a bibliotecari. Va ser professor de botànica de l'Escola Superior d'Agricultura de la Mancomunitat. També fou autor d'un *Assaig d'una flora líquènica de Catalunya*, publicat el 1910, i que era la seva tesi doctoral en farmàcia. Poc després, tot i essent professor de la Mancomunitat, es va dedicar, principalment, a la farmàcia.

Quan explica les *condicions higièniques*, remarca que en cap poble de la vall hi ha clavegueres, «el alcantarillado público no se conoce», i que les aigües residuals de les cases van a parar directament al riu, mitjançant reguerons i aprofitant la baixada. D'electricitat, n'hi ha només a Viella, i encara des de 1911. No hi ha es-corxador i els animals es maten directament a la carnisseria o a les cases.

Des del punt de vista de la *població*, n'assenyala la disminució constant, deguda gairebé tota a l'emigració, d'unes cent persones a l'any, molta cap a França. Les característiques racials, atès que és una població molt aïllada, per la dificultat de comunicació, es mantenen des de temps antics. Assenyala, sobretot, la similitud amb la població basca, i els molts noms d'origen basc de la topografia aranesa. Diu: «en resumen: el aranés es el tipo vasco ligeramente modificado».

Pel que fa a la llengua, diu que els aranesos són políglotes, que s'entenen bé en català, castellà i francès. La seva llengua, però, és l'aranesa: «En realidad el lenguaje aranés es el gascón, con el que no solo tiene analogías sino que es idéntico, en particular con el que se habla en el antiguo condado de Cominges». Detalla algunes característiques del parlar aranès.

Explica, també, el retard en el *desenvolupament fisiològic*, probablement degut al clima fred. La creixença en els homes se sol fer passat el temps d'anar al servei militar. Les noies solen tenir la regla tard, rarament abans dels divuit anys. La menopausa, en canvi, sol arribar cap als cinquanta-dos anys, i explica el cas d'una dona d'Unya, que va tenir un fill als setanta anys: «que a los 70 años pudo concebir».

Com a *personal sanitari* esmenta un metge, un farmacèutic i un veterinari, sense més dades. Per tant, la cobertura sanitària és baixa, sobretot si es té en compte la dispersió de la població, en nuclis petits i aïllats.

Explica, de manera una mica detallada, el tipus d'*alimentació* que es fa, i destaca la quantitat de vi que es beu, una mitjana de tres litres al dia, i el problema que representa l'alcoholisme per a la població, principalment en treballadors del camp. A l'hivern se sol menjar menys.

Aporta les dades sobre *natalitat* de les ciutats de Les, Viella i Salardú. Les xifres absolutes, per un període de deu anys, de 1903 a 1912, són de 244, 169 i 99 naixements, respectivament. En relació amb la xifra d'habitants, les taxes són de 29,72, 23,98 i 27,28 per mil habitants a l'any.

Les dades sobre *mortalitat* comencen a la pàgina noranta-set, o sigui que dedica relativament poc espai als aspectes més propis de la patologia. Les obté de la consulta el registre civil dels districtes municipals de Les, Salardú i Viella. Es refereix al mateix espai de temps, és a dir, deu anys, entre 1903 i 1912. Les xifres totals de morts són de 154 a Les; 150, a Viella, i 78, a Salardú. Aquestes xifres són inferiors a la natalitat i, per tant, el balanç demogràfic natural seria positiu. Si la població minva és per causa de l'emigració.

Sumant les tres taules que aporta Vilar, i respectant les divisions entre edats que fa, tenim: (primera línia: espais d'edats; segona línia: xifres totals de mortalitat)

<1	1-5	5-10	10-15	15-20	20-30	30-40	40-50	50-60	60-70	70-80	80-90	>90
56	36	11	8	10	33	13	15	42	67	57	30	4

Per tot el conjunt, l'edat mitjana de mortalitat seria de 42,67 anys. Si s'exclouen els morts en el primer any, l'edat mitjana seria de 49,91 anys i, tenint en compte a partir dels deu anys, aquesta edat mitjana arriba a 57,70 anys. Per dècades, a banda del primer decenni de la vida en què la mortalitat infantil és més alta, veiem que el decenni de més mortalitat està entre els 60 i els 70 anys (mantenim les divisions decimals rodones, pròpies de la font d'on tenim la informació). De les quatre persones que van morir amb més de noranta anys (1,04 %), hi havia tres dones i un sol home.

Sobre les *causes de la mort*, o si més no el que consta en el registre, d'acord amb les classificacions establertes, hi ha notables discrepàncies entre els tres llistats, que hem d'atribuir a diferències d'hàbits de diagnòstic entre els metges, o els qui posen la causa de defunció. Hi ha cinc apartats específics: malalties de l'aparell circulatori, respiratori, digestiu, nerviós, urinari, a més del capítol *altres*. Que a Les en aquests deu anys, s'atribueixin només tres defuncions enfront a les cinquanta-quatre per patologia respiratòria, mentre que en els altres dos districtes les proporcions siguin 27/18 a Salardú i 43/24 a Viella, indica diferències de criteri. A més, aquesta hipòtesi lliga amb el que hem pogut observar repetidament en altres registres. Fet aquest advertiment, farem una anàlisi cautelosa.

La patologia respiratòria és potser la més important, si més no per la mortalitat. Els diagnòstics són variats: catarro pulmonar, emfisema, bronquitis capil·lar, altres. També la tuberculosi.

En la patologia de l'aparell circulatori predominen els diagnòstics d'asistòlia (gens específic), arteriosclerosi, endocarditis. Per l'aparell digestiu tenim diagnòstics que

es poden reunir: gastritis, gastroenteritis, enteritis agudes i cròniques. En conjunt són un bon gruix. Les referències a tifoide, cirrosi, peritonitis són més escasses.

En la patologia del sistema nerviós importen, principalment, els diagnòstics que porten al concepte modern d'*accident vascular* (congestió, apoplexia, hemorràgia), és a dir, el concepte més popular de *feridura*. També les meningitis.

La patologia de l'aparell urinari com a causa de mort, tot i que té apartat propi, és gairebé anecdòtica. Potser més important és la patologia deguda al part. I queda el conjunt dels altres diagnòstics: senectut, atrèpsia; tumors, en aquest temps pocs; les morts no naturals: traumatisme sense especificar, cremades, i l'apartat de congelacions que, tot i haver-n'hi poques, té una certa rellevància.

Els dos últims capítols els dedica, tot i que breument, a la descripció de la patologia que observa, la morbiditat i les malalties socials. Diu que no hi ha patologia endèmica; sí, en canvi, la deguda al clima molt rigorós i a la manca d'higiene, i insisteix en l'alcoholisme. Explica que les fonts d'informació són les observacions fetes durant més de quaranta anys «adquiridas de ilustrados profesores de la localidad», i les recollides personalment, que són només de l'últim decenni. Fa un catàleg molt detallat de malalties per aparells, i esmenta al costat si és comuna, freqüent, rara o raríssima.

Entre les freqüents o comunes, sense que expliqui la diferència de criteri, en recollim alguna de cada apartat.

Boca: angina catarral i pultàcia, amigdalitis, muguet, estomatitis ulcerosa.

Estómac: fins a sis formes de dispèpsia, gastritis. En canvi, considera rara l'úlcer a estómac, i raríssim el càncer i també la bulímia.

Budell: freqüents, entre d'altres, enteritis, catarro intestinal agut i crònic, pneumatosi, hemorroides, enteràlgia, enterorràgia i melena, dispèpsia intestinal. També són comunes diverses formes d'hepatitis, aguda i crònica, i la peritonitis.

Per a l'aparell circulatori, el catàleg és molt més curt (dotze ítems, mentre que per a l'aparell digestiu, només a la boca, n'hi havia tretze i, en total, cinquanta-quatre). D'aquestes dotze formes diagnòstiques, n'hi ha nou de considerades comunes; dues, freqüents, i una sola, rara, que curiosament és l'angina de pit. No hi ha el diagnòstic d'infart.

De l'aparell respiratori són freqüents les epistaxis, les laringitis agudes i cròniques, però no la diftèrica, que es considera rara. Són freqüents l'asma, l'emfisema i les pleuritis. Les nefritis i la litiasi renal són freqüents, són comunes les venèries (sífilis i blennorràgia). Són freqüents les hemorràgies cerebrals i les embòlies. També la que es diagnostica com a «jaqueca», dins de la categoria de «malalties del simpàtic».

Per a la patologia de la pell, considera freqüents l'acne, la caspa (pitiriasi) i la seborrea, també la canície i la calvície, la sarna, la tinya, els polls i les puces. També és freqüent el raquitisme.

Pel que fa a les malalties infeccioses (deixa les venèries en un altre apartat), són freqüents el xarampió, la rosa, la varicel·la, la grip, la tosferina, també el reuma; també la tuberculosi pulmonar. Considera rares les formes de càncer i freqüent la demència alcohòlica.

Les fractures més freqüents són les de clavícula, costelles i fèmur. Després, hi ha un parell de pàgines amb comentaris propis. Acaba amb un apèndix curt de «malalties socials». Explica que la criminalitat és molt baixa, que en deu anys només hi ha hagut dinou condemnes en judici (1,9 per any), quatre per atemptats contra la propietat i quinze contra les persones, de les quals dotze per lesions, però tres per assassinat o homicidi. També assenyala que la prostitució no es coneix.

Dades més antigues. A més de les dades d'aquesta topografia, volem esmentar també altres aspectes de la tradició mèdica o sanitària popular, coneguda des de temps molt més antics, i en aquest cas referits a la Vall d'Aran. En un treball sobre *Santuàries lleidatans amb tradició mèdica*, els doctors Camps aporten dades d'interès. Són llocs d'esperança, de peticions, per obtenir favors de la divinitat o els sants, sobre diverses necessitats, sovint, també, sobre la salut. Donen notícia del santuari de Montgarri i del Crist de Salardú.

El santuari de Montgarri pertany al poble aranès de Gessa. Està a 164 m d'alçada, sobre la Noguera Pallaresa. Se sap d'una primitiva capella fundada l'any 1117, tot i que l'actual és posterior, del Renaixement. Per la proximitat, hi anaven també bastants francesos. En els seus goigs s'invoquen, entre d'altres, «de pesta, de fam, de guerres, i del pecat deslliureu» (Camps, p. 43).

Sobre el Crist de Salardú, talla de fusta del segle XI, «de gran anomenada remeiera entre els habitants de la Vall», es diu en els goigs: «Los mals que afligits nos tenen sian d'aquí desterrats». Els doctors Camps assenyalen que ha estat invocat, principalment, «com a protector contra la pesta i altres malalties epidèmiques» (Camps, p. 88-89).

BIBLIOGRAFIA SUMÀRIA

- CAMPS SURROCA, M.; CAMPS CLEMENTE, M. *Santuàries lleidatans amb tradició mèdica*. Lleida, 1981. 158 p.
- FEO PARRONDO, F. «Geografía médica del Valle de Arán (1913)». *Lurralde*, núm. 24 (2001), p. 315-327.
- RIERA SOCASAU, J. C. «Els estudiants aranesos a la Facultat de Medicina de la Universitat d'Osca. Període 1721-1824». *Gimbernat*, núm. 48 (2007) (**), p. 23-30.
- «El Hospital Militar de San Pe de Casau (Valle de Arán)». *Gimbernat*. (En premsa)
- VALLRIBERA, Pere. *Les topografies mèdiques de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya*. Barcelona: PPV, 2000. 146 p.

Una tesi sobre la medicina aranesa en els segles xvii i xviii: els arxius parroquials

INTRODUCCIÓ

Una línia de recerca que ha donat nombrosos resultats ha estat l'estudi dels aspectes sanitaris que es poden deduir de l'anàlisi de les partides inscrites en els llibres de registres parroquials, bàsicament els de naixements, òbits i matrimonis. És una línia iniciada amb l'estudi dels registres de la Parròquia de Sant Joan de Lleida, l'any 1981, pels doctors Manuel Camps Clemente i Manuel Camps Surroca.

Se sol tractar de treballs extensos, amb anàlisi de milers de partides, que permet obtenir dades importants sobre diferents aspectes, bàsicament, la *nòmina del personal sanitari* que va treballar o viure en una localitat, o en les veïnes. Així, s'han pogut deduir dades sobre el grau de cobertura sanitària. També sobre la varietat de professions sanitàries: metges, cirurgians, apotecaris, llevadores, menys vegades manescals o veterinaris.

Hi ha dades sobre xifres de *mortalitat* amb la possibilitat de detecció tant d'epidèmies com de microagulles de mortalitat, és a dir, petites elevacions per sobre de les mitjanes. En canvi, el coneixement de les causes de mort és menys precís perquè, si es tracta d'una mort natural, no se sol esmentar cap causa. En tot cas, alguna mort sobtada, que no va permetre donar els sagraments; alguna mort fora del domicili, en les quals consta que es va trobar un cadàver.

En canvi, hi sol haver referències interessants en el cas de les *morts violentes*, les que requereixen investigació medicolegal, perquè en aquest cas sí que se sol trobar alguna referència concreta, sigui per agressions, accidents, acció de guerra o, fins i tot, execucions. També hi ha altres aspectes.

Molts d'aquests treballs han permès la realització de tesis de doctorat, que van ser bastant nombroses en l'època en què hi hagué una plèthora de graduats en medicina, per la massificació de les facultats, més en les dues dècades finals del segle xx. La baixa en el nombre de llicenciats, amb la gairebé desaparició de les

bosses d'aspirants a MIR, juntament amb l'absorció per part del sistema MIR de la major part de doctorands, i encara les més recents modificacions en la manera d'obtenir el grau de doctor, han fet baixar el nombre d'aquest tipus de treballs.

EL TREBALL DE JOAN C. RIERA SOCASAU

En aquest context ha tingut interès la realització de l'estudi realitzat per Joan Carles Riera Socasau, amb el tema *Aspectos sanitarios de los archivos parroquiales del Vall de Arán. Siglos XVII-XVIII*, presentat com a tesi a la Facultat de Medicina de Barcelona l'any 1990. És un volum extens, de 577 pàgines denses, que permet conèixer molts aspectes de la sanitat aranesa d'aquells dos segles. Després s'ha publicat en llengua aranesa.

Les dades més importants es refereixen, com ja s'ha dit, al coneixement del personal sanitari i al grau de cobertura dels diferents pobles, i a la mortalitat, tant a l'evolució de les xifres durant dos-cents anys com a les causes o circumstàncies, principalment les medicolegals, o sigui, la mort violenta.

Riera ha revisat un total de 18.860 partides; les més nombroses, les de Viella, amb 4.306 inscripcions; Les, amb 2.646; Vilac, amb 2.135; amb més de mil inscripcions hi ha les de Bossost, Canejan, Garos i Tredòs. I amb menys de mil inscripcions, les d'Arro, Arros, Arties, Auibert, Bausen, Betlan, Casarill Mont i Vilamós. Alguns llibres de registres han desaparegut com a conseqüència de guerres amb França, o per la Guerra Civil, a banda d'alguna catàstrofe natural, com inundacions. Riera assenyala que dels trenta-tres pobles de la Vall solament ha pogut revisar les dades de setze, tot i que el conjunt representa la major part de la població. També, en alguns, les dades no comprenen tot el període global de dos segles de l'estudi, sinó una part més petita, o molt pocs anys, com és el cas d'Arties. Tanmateix, en el cas de les defuncions, sovint hi ha informació molt més reduïda en el cas dels albats que o bé no s'inscrivien, o ho eren en llibres diferents, que es poden haver perdut. Malgrat tot, es troben dades prou interessants. El període analitzat és entre 1650 i 1801. El detall del tipus de partides estudiades és 10.954 batejos, 5.115 òbits i 2.741 matrimonis.

PERSONAL SANITARI

Pel que fa a les persones que han treballat en l'assistència sanitària, Riera aporta una nòmina de cent persones justes: trenta-quatre cirurgians, vint-i-vuit metges, vint-i-set apotecaris, deu llevadores i un manescal.

Metges

Dels vint-i-vuit metges, n'hi havia vint-i-sis que treballaven a la Vall i dos eren forans. El més antic dels que ha trobat fou el doctor Pena, que exercia a Les, docu-

mentat l'any 1662. Després, hi ha un doctor Benet Pena, a Viella, a partir de 1685. També, Antoni Saforcada, de Viella, des de 1667, fins a la seva mort el 1690. Alguns són citats una sola vegada, mentre d'altres tenen una presència més llarga en els registres. Sobre el grau de cobertura, el poble del qual es troben més referències és Viella, amb vuit metges durant el període.

Entre els que estan documentats durant un temps més llarg, de vint anys o més, hi ha Philip la Motta, de Salardú, entre 1696 i 1730; Antoni Saforcada, de Viella, ja esmentat, entre 1667 i 1690; Josep Bares i Solera, de Les, entre 1770 i 1798, en què va morir; Manuel Verges, de Viella, i Francesc de Miguel Estreme, de Vilac.

Cirurgians

Se n'esmenten trenta-quatre. Era un fet freqüent que en pobles més petits només hi hagués cirurgia. Quan la xifra de cirurgians és superior a la de metges, sol indicar un grau de cobertura sanitària més petit. Els esmentats més sovint són Philip Boya, de Les; Thomas Abadia, de Tredòs; Pere Fontà i Barthomeu Vidal, ambdós de Viella, i Josep Sabadia, de Vilac. El terme que en té més és Viella, amb vuit. El més antic és Pere Sala, de Viella, que exercia el 1674.

Els que s'esmenten en períodes més dilatats són Bartomeu Vidal, de Viella, entre 1682 i la seva mort, el 1732; Josep Sabadia, de Vilac, entre 1722 i 1771, en què morí; Joan Aura, de Vilamós, entre 1700 i 1736; Joan Pere Sanglada, de Bausen, entre 1750 i 1791. També Philip Boya, de Les; Thomas Abadia, de Tredós, dos amb el mateix nom, el més gran entre 1738 i 1766 i el petit, entre 1757 i 1788. I encara els ja citats Pere Fontà i Josep Sabadia.

Apotecaris

Se n'esmenten vint-i-set, també la major part de Viella, amb dotze noms. Entre ells destaquen els Arjo, de Viella, amb quatre persones, de les quals tres amb el mateix nom de Pau; també els tres Blanch, de Viella, dos amb el nom de Jaume; els dos Cirat, Pere Joan i Antoni, de Cirac; els Prades d'Arties. També els dos Forga: Joan Forga i Arjo i Anton Forga i Arjo, de Viella, cap a la fi del segle XVIII. El més antic és Botet, de Les, documentat el 1662.

Llevadores

Se n'esmenten deu, dues a Viella i les altres cadascuna en un poble diferent. D'algunes es diu només la professió, però no el nom. D'elles, les que tenen notícia més llarga són Maria Ane i Ussié, d'Aubert, entre 1783 i 1799, i Francesc Casaña, de Bossost, entre 1783 i 1788.

Manescals

L'únic manescal o «albeiter» és Joan Pere Nart, de Viella, esmentat ja el 1781 i que morí a mans dels francesos el 1793.

Riera aporta, a més, dades sobre altres sanitaris que ha trobat en aquest període en fonts diferents dels registres parroquials, i altres que hi són esmentats, però sense exercir a la Vall d'Aran. De tota manera, les xifres no són pas gaire diferents. També analitza la grafia o els diversos noms amb què són citades les professions. Potser on hi ha més disparitat ortogràfica per a un sol mot és en «cirurgia», amb vint-i-vuit denominacions, poc diferents. En total, per a les cinc professions aporta fins a setanta-una varietats diferents de denominació.

LA MORT VIOLENTA

Entre les 5.181 partides d'òbits només s'esmenta la causa de la mort en 232 casos, és a dir, menys del 5 %. I d'elles, consta com a mort violenta en setanta-nou que són només l'1,52 % del total de morts, però, en canvi, són el 34 % dels casos en què es menciona la causa. Aquest és un fet de transcendència més social que no pas estrictament sanitària. La diferència entre sexes aquí és molt clara: setanta-quatre homes i cinc dones.

La utilització d'armes és causa de tretze òbits. D'ells, set per arma de foc, tres per arma blanca, i tres més en què no es coneix el tipus d'arma. El juliol de 1794 hi ha dos afusellats pels francesos a Viella. Riera apunta que els anys 1793 i 1794 «hi ha tota una sèrie de morts, altament sospitoses, en personal militar», però que no les inclou en aquest capítol per manca de dades suficients. Només en un cas de les morts per arma de foc es tractava d'una dona.

Les desgràcies naturals concretades són causa de trenta-quatre morts, o sigui, el 42 % del total de morts violentes. D'elles, hi ha vint-i-quatre diagnòstics de mort per congelació i deu de mort per allau. De tots ells, hi ha tres homes i una sola dona i dos nens per congelació. Gairebé tots van ser casos individuals, excepte una mort de mare i fill a Aubert, al port de Benasc, i dos homes més a Tredòs, al port de Pallàs. El lloc més perillós va ser el port de Viella, amb més de la meitat dels casos (14/24). En canvi, en el cas de les allaus, les morts van ser més col·lectives: els episodis més greus van ser el mes de gener de 1772, quan van morir quatre persones al port de Pallàs, registrades a Tredòs. Totes les altres allaus van ser al port de Viella el gener de 1740, també amb quatre morts.

És relativament important la proporció de casos en què només consta que el difunt morí de desgràcia, és a dir, per algun tipus d'accident, sense especificar res més. Són quinze casos, tots en homes. Riera apunta la possibilitat que es tracti d'accidents de treball. Així, en dos casos es diu que li caigué o el matà un arbre, i en un cas consta que fou a la pedrera. Però sovint no diu res més.

Ofegats n'hi ha vuit; d'ells, dues dones. Set són al riu Garona. Hi ha també dos albats, i Riera suposa que es pot tractar de casos d'infanticidi. Es tracta sempre de casos individuals. Per precipitació n'hi ha cinc; d'ells, quatre per caiguda d'un arbre (freixe, noguera, til·ler i cirerer), probablement per accident de treball. En el cas del freixe, es diu clarament: «fent fulla».

D'accidents, sense concretar més, n'hi ha tres (d'ells, una dona), i un que es considera politraumatisme perquè en la partida es diu «valdat de tot son cos».

Un aspecte que té una certa relació amb la recerca medicolegal és la mort natural sospitosa, com és el cas de les *morts de repent*. Si no s'explica més es considera natural. D'aquestes, n'hi ha seixanta-tres casos, trenta-nou dels quals són masculins i vint-i-quatre femenins.

Parts i matrimonis. En l'anàlisi de les 10.954 partides de baptisme, s'observa que hi ha seixanta-dos casos de bessons (0,56 %) i un sol cas de trigèmins. Pel que fa als casaments, cal remarcar que en el 9,26 % de casos consta una petició de dispensa per consanguinitat.

Altres dades respecte a la mortalitat poden relacionar-se no tant amb la causa, com amb les xifres, amb increments puntuals (*agulles i microagulles de mortalitat*). Així, hi ha increments de morts en nens el 1747 a Vilac, i l'any següent a Les i Tredòs. N'hi ha també un increment global en els anys 1793-1795, anys de guerra amb França i de misèria, també amb alguna epidèmia. Més puntual i dramàtic sembla l'episodi de Les l'any 1665, en què moren vint-i-dues persones, per processos respiratoris, i s'esmenten els diagnòstics de «dolor de costat» i «pleuresia». També a Les s'esmenta que l'any 1651 hi hagué un contagi molt fort. Tot i que, com indica Riera, el llibre corresponent ha desaparegut. Riera analitza quatre períodes en què hi ha un increment més visible de la mortalitat global. Són els anys 1747-1749, 1772-1776, 1781-1784 i 1793-1795. Malgrat la manca de dades, en part perquè no s'explica la causa de la mort, i en part perquè alguns arxius han estat destruïts, pot assenyalar alguns fets.

En el període de 1747-1749, observa una mortalitat més alta (més del doble de l'habitual), a Vilac el 1747, referida principalment a nens, i l'any següent a Les i Tredòs, en tots els casos en època freda. També són importants els increments a la tardor de 1773, més a les viles de Vilac i Tredòs. L'any 1781 les xifres són elevades a Bausen, Les, Arros i Aubert. El 1783, a Bossost la mortalitat dobra la mitjana. En el període 1793-1795, coincidint amb l'ocupació francesa a partir del 30 de març de 1793, l'increment de mortalitat és bastant marcat a gairebé tots els pobles. Cal remarcar que les deduccions han de ser, per força, parcials, en el sentit que hi ha manca d'informació en moltes parròquies per la destrucció de documents.

Medicina antiga a l'Arieja

Alguns aspectes històrics de la medicina de l'Arieja*

L'actual departament francès de l'Arieja, creat el 1790, inclou el país de l'Arieja, o de l'antic comtat de Foix, en plena terra occitana i dels càtars, i l'antic vescomtat de Coserans (Couserans). Hi ha aspectes mèdics del passat que són, en bona part, poc coneguts. Aquí voldríem remarcar tres fets relacionats, principalment, amb el curs alt del riu i les terres més de muntanya.

El primer, i molt més important per a la història general de la medicina, és l'existència de moltes grutes, grans coves en terres calcàries, en algunes de les quals s'han trobat pintures o dibuixos prehistòrics de notable interès. Entre elles hi ha la imatge del bruixot o «sorcier-guérisseur», de la Cova dels Tres Germans, sembla que explorada per primera vegada, i per tant «redescoberta», el juliol de 1914.

El segon fet és l'explotació, probablement amb diverses finalitats, inclosa la terapèutica, d'aigües termals, és a dir, calentes, i, a més, amb alt contingut en sofre (aigües sulfuroses) als voltants de l'actual ciutat d'Acs-dels-Tèrmes, Acs en llengua occitana. Hi ha dades del temps romà, de la seva utilització a l'edat mitjana, i encara, actualment, la seva explotació té una gran vitalitat; també en alguna altra vila propera.

El tercer fet, i amb un pla de menys repercussió directa per a les persones, però molta pels fets en què han intervingut, és la participació d'alguns metges, juntament amb altres interessats en la cultura local, en el descobriment de les grutes, algunes de gran interès prehistòric.

LES COVES PREHISTÒRIQUES. UN POSSIBLE BRUIXOT CURADOR

Es tracta de terres situades en el vessant nord de la serralada dels Pirineus, amb moltes muntanyes de pedra calcària. Aquesta pedra s'erosiona lentament amb

* Publicat a *Gimbernat*, núm. 49 (1) (2008) (*), p. 275-284.

l'aigua, i pot crear grans cavitats, amb coves, algunes molt grans, i formar columnes que baixen o pugen (estalactites i estalagmites) o columnes senceres. I, a més, en algunes, hi ha cursos d'aigua de diversa importància. Algunes poden tenir alguna sortida a l'exterior, i han estat habitades per l'home en èpoques molt pretèrites. Podem suposar que d'altres, potser moltes, no tinguin cap sortida i, per tant, no les coneguem. En les obertes es poden trobar residus de la presència humana.

Per les circumstàncies del desenvolupament cultural humà, entre les primeres que han estat «redescobertes», i estudiades amb un cert detall, cal recordar les de la zona dels Pirineus, tant en el vessant nord com sud-occidental. Així, destaquen, avui, les d'Altamira a Cantàbria, o les de Niaux, a l'Arieja. També les de Las Caus (Lascaux), més al nord, a la Dordonya. I amb el temps, moltes altres. Formen part del conjunt de la que s'ha anomenat *cadena pirenaicocantàbrica*.

A la zona de l'Arieja n'hi ha moltes, entre elles cinc o sis més conegudes, als voltants, sobretot, de la ciutat de Tarascó. La més important d'aquestes, per la riquesa que conté, la gran quantitat d'estudis i l'estat de conservació, és la de Niaux, que pot ser visitada amb limitacions i té moltes figures animals d'interès. Més destacades pel seu volum són les grutes de Bedeilhac i de Lombrives, de dimensions molt grans. Totes estan en el mateix sector de Tarascó. Poc més enllà, una mica al nord de la ciutat de Foix, hi ha la Cova de Mas d'Azil, també de gran interès pels estudis prehistòrics i que ha donat nom, fins i tot, a un període, l'azilià. Molt a prop de la ciutat de Foix hi ha un riu subterrani, el Labouiche, navegable en més d'un quilòmetre, entre columnes calcàries, descobert modernament per l'esforç, l'any 1908, d'un metge de Foix, el doctor Dunac, i, més tard, també amb la intervenció del doctor Cremadells.

Però a més de tot això, una mica a l'oest, en una altra vall, s'hi va descobrir l'any 1914 una cova que té un interès extraordinari perquè, a més de dibuixos d'animals, hi ha una representació mixta, mig humana i mig animal, en la interpretació de la qual no s'ha descartat que pogués tenir una funció sanadora. Una de les màximes autoritats en els estudis de la prehistòria, a França i al món en el seu temps, l'*abbé* Breuil, en va fer un dibuix i el va difondre com a possible «sorcier-guérisseur», és a dir, un bruixot amb possibilitats o poders màgics, entre ells el de fer curacions. Recordem que més al sud, en terres ara valencianes, hi ha el barranc de la Gasulla, amb una representació semblant: el Bruixot de la Gasulla.

La cova està a la comuna de Montesquieu-Avantès, a una alçada de 465 m. Està propera a la gruta del Tuc d'Audoubert, també rica en material prehistòric. La Cova dels Tres Germans ha tingut celebritat perquè hi ha la representació en pintures a les parets (art parietal) de dues figures mig humanes mig animals. Una sembla més un home i l'altra meitat, un bisó, que té una mena d'instrument que podria ser de música, i se l'ha anomenat *le petit sorcier à l'arc musical*. La segona sembla més un mig home mig bisó, que té banyes i s'ha interpretat com un bruixot practicant

un ritus màgic. També se li ha donat una interpretació en relació amb les curacions fetes per sacerdots o xamans. La pintura, que és bona, no és gaire clara per a fer interpretacions. En va fer un dibuix, que s'ha fet clàssic, l'*abbé* Breuil. Les interpretacions poden ser múltiples, però la «guaridora» no en queda pas al marge.¹

Les dades sobre la seva «descoberta» no són totes coincidents. Sembla clar que tres nois, que eren germans, Max, Jacques i Louis, van fer-ne la descoberta, el mes de juliol de 1914, potser el dia 21. Per això en diuen la *Grotte des Trois Frères*. Els nois eren fills del comte Henri Bégouen, que ja era una personalitat en els estudis sobre prehistòria a França. Tenia una formació com a advocat, va treballar com a periodista, viatjant per Europa, va fer una estada a Tunis, on ja féu estudis prehistòrics, i tenia propietats a l'Arieja, tot i que vivia i treballava a Tolosa de Llenguadoc. Els fills l'havien ajudat en alguna exploració al Mas d'Azil i a la caverna de Tuc d'Audoubert, l'any 1912. El pare, el comte Henri Bégouen, va ser professor a la Facultat de Lletres de Tolosa i director del Museu d'Història Natural d'aquesta ciutat. Havia nascut a Châteauroux l'any 1863 i va morir amb més de noranta anys, el novembre de 1956. La seva obra escrita fou important en diversos camps.² Bégouen volia preservar les troballes de la seva destrucció, i per aquesta raó la cova no es va obrir al públic. La mesura no va ser ben entesa en el seu temps, però ara és doctrina de conservació.

LES TERMES D'ACS

Les fonts

El nom actual de la ciutat és Ax-les-Thermes. S'ha format al voltant d'un lloc on brollaven fonts d'aigua calenta, molt calenta, i amb un residu groc ben visible. Són aigües sulfuroses. La ciutat està en el curs alt de l'Arieja, on se li uneix un riu de nom semblant, l'Orieja, a uns 720 metres d'alçària. Ara hi ha unes vuitanta fonts, de temperatures entre 18 °C i 78 °C. Per al seu aprofitament comercial, hi ha tres establiments termals importants, que daten del segle XIX. El centre està al voltant del passeig de Couloubret i les utilitats terapèutiques que s'indiquen són per afeccions reumàtiques, respiratòries i de la pell. En la seva història podríem marcar quatre etapes.

Una és la més antiga, sense documentació, evidentment anterior a la romanització. D'allà n'ha vingut, sembla, el nom, que en occità és *Acs*, contracció d'*aigües*, *acquae* en llatí, com es troba també en altres indrets.

1. Ha estat recollit en diversos textos, entre d'altres: K. WALKER, *Histoire de la médecine*, Verviers, Gérard. Col. Marabout, 1962, p. 8-9; J. M. REVERTE COMA, *Antropología médica I*, Madrid, Rueda, 1981, p. 50. En tots tres hi ha una reproducció de la imatge; R. MARGOTTA, *Histoire illustrée de la médecine*, París, Deux Coqs d'Or, 1968, p. 17, amb una reproducció del dibuix.

2. O. de MARLIAVE, *Dictionnaire de l'Ariège*, Bordeus, Sud-Ouest, 2008, p. 46-48 i 324.

Un altre moment en què s'esmenten amb més ressò és en el segle XIII, quan era un punt de tractament, o potser de recuperació, dels soldats, anomenats *leprosos*, que tornaven de les croades. El comte de Foix Roger IV va manar fer una bassa on es podien fer les cures. És el que se'n digué *bassin des ladres*, conegut ja el 1260 i que encara hi és avui. Al costat es va fer un hospital, que a la porta duu l'esment de l'any 1846, conegut amb el nom d'*Hospital de Sant Lluís*.³

El tercer període és el de l'estudi més o menys sistemàtic de les aigües, amb diverses monografies i intervencions de metges locals, potser el primer el doctor Pilhes, l'any 1780. Des d'aleshores hi ha hagut un interès d'estudi científic.⁴ També s'han valorat altres aigües de poblacions veïnes; potser les més conegudes són les d'Aulus, modernament des de 1823, les d'Ussat i alguna més.

El quart període és l'actual, quan amb la base de les aigües s'ha desenvolupat un complex comercial i turístic d'una certa importància, que ha dut a fer una estació d'esquí ben coneguda a l'hivern i una bona utilització dels mateixos materials i instal·lacions a l'estiu. Es manté el caliu del termalisme com a nucli d'un interès turístic i comercial importants. Una bona part de l'activitat mèdica, dels professionals sanitaris d'Acs, és al voltant de la medicina termal. Podríem considerar com a data marcadora d'aquesta etapa moderna, social, l'any 1903, amb l'obertura del casino.

Però es manté, també, el vessant diríem *més popular*, l'accés de tothom a les aigües sulfuroses, en forma de fonts, de brolladors, directes al carrer. Així, hi ha el clàssic «bassin des ladres», al davant de l'hospital, i, a més, dues fonts més a la mateixa plaça, les fonts del carrer de Coustou, a 68 °C, i la que es diu font de les neus, *fontaine des neiges*, just al costat del riu Orièja.⁵

Els metges

El primer establiment podríem dir-ne *modern*, és el de *Couloubret*, nom que recorda les «colobres», és a dir, una forma de serps que viu al voltant de les aigües. Recordem que les serps ja es relacionen amb els sanatoris d'Asclepi de la Grècia antiga, i que la serp és l'animal que hi ha en la representació dels símbols de la

3. H. MARCAILHOU D'AYMERIC, *Monographie de la ville d'Aix (Ax-les-Bains-Ariège)*, Tolosa, Impr. Vialette et Cie., 1886, 346 p. Reedició: Nimes, C. Lacour, 2003, col·l. «Lacour-Rediviva», p. 18-19 i 172-173.

4. P. H. MORÈRE i E. PÉLISSIER, *L'Ariège historique*, Pàmies, Impr. Labrunie, 1914, 297 p. Reedició, Nimes, Lacour-Ollé, 2007, col·l. «Lacour-Rediviva», p. 282-285. Vegeu, també, una referència breu en el capítol sobre termalisme a: Max i Denise DÉJEAN, *L'Ariège d'autrefois*, Saint-Cyr-sur-Loire, Alan Sutton, 2004.

5. *Itinéraire de découverte à travers la ville d'Aix-Les-Thermes*, fulletó turístic de vuit pàgines amb il·lustracions.

medicina i de la farmàcia. Aquest primer establiment fou construït pel doctor Pilhes l'any 1780. En el terme veï d'Ussat també hi havia fonts termals. L'edifici va ser restaurat l'any 1865, i va permetre descobrir una font més antiga que Félix Garrigou, erudit local, va considerar anterior als romans.

Algun temps després, l'any 1801, un cirurgià d'Acs, el doctor Boulié, decidí utilitzar les aigües calentes que brollaven just al costat del riu Orièja, poc abans que aquest s'unís a l'Arieja a la mateixa vila d'Acs. El seu terreny tenia el nom de *Teich*, i d'aquí ve el nom de l'establiment que encara avui és ben actiu. Va començar amb cabanes i banyeres petites, fins que el 1834 es bastí un edifici important. S'ha anat ampliant fins ara, però conserva alguna part del segle XIX, on hi hagué en un cert moment cinquanta-una banyeres. Es va restaurar el 1889. Ara és un dels grans establiments d'Acs.

Un altre establiment termal va ser obert l'any 1815 per M. Sicre, hostaler. Van ser les termes de Breilh. Aquest nom s'assembla al de *breich*, que en occità vol dir 'bruixa', potser relacionat amb els vapors calents, amb olor de sofre, és a dir, de l'infern, que sortien d'aquell lloc. Es va construir un establiment, completat amb disset banyeres, dutxes i fonts. S'indicaven, principalment, per a les afeccions respiratòries, el mal de les articulacions i les lesions de la pell. El 1876 es va obrir un altre dels establiments que encara perdura, el de Le Modèle. A partir d'aleshores encara va créixer més l'interès per les aigües calentes.⁶

El **doctor Jean-François Pilhes**. El primer metge que va fer estudis coneguts sobre les aigües d'Acs i d'Ussat fou el doctor J. F. Pilhes. Havia nascut a Tarascó, ciutat veïna d'Acs, l'any 1746, i va morir a Pàmies, també a l'Arieja, l'any 1832, amb vuitanta-sis anys. Va fer els estudis de medicina a Montpeller, on va ser influït per les idees de Bordeu, un dels grans mestres d'aquella escola. Començà exercint a Pàmies, ciutat en el curs de l'Arieja, més propera a Tolosa, i fou membre corresponent de l'Académie des Sciences de Tolosa. L'any 1786 va fer públic el seu treball, per al qual va necessitar divuit mesos, d'anàlisi de la composició de les aigües termals d'Acs i d'Ussat. Aquest fet va contribuir a revalorar les aigües d'Acs, que estaven en un segon pla, per darrere de les de Luchon i Barèges, dins de les fonts termals pirinenques. Fou inspector d'aigües d'Acs durant molts anys, i és fama que va guarir, entre d'altres, Lluís Napoleó, germà de l'emperador i rei d'Holanda. Es va ocupar de l'estació d'Ussat fins al 1824 quan, per raons aparentment administratives (tenia setanta-vuit anys), va deixar el càrrec d'inspector d'aigües. Va morir a Pàmies, el lloc on havia començat a fer de metge.⁷

6. H. TEISSEIRE, *Ax-les-Thermes et ses environs: Mémoire en images*, Saint-Cyr-sur-Loire, Alan Sutton, 2005, p. 15-16 i 81-96.

7. H. MARCAILHOU D'AYMERIC, *Monographie de la ville d'Ax (Ax-les-Bains-Ariège)*, Tolosa, Impr. Vialelle et Cie., 1886, 346 p. Reedició: Nîmes, C. Lacour, 2003, col·l. «Lacour-Rédiviva», p. 306-308.

El **doctor Joseph-Jean-Antoine Rigal**. Un segon metge que va escriure sobre les aigües d'Acs fou el doctor Rigal. Va néixer a Gaillac, al departament del Tarn, on el seu pare exercia com a cirurgià, l'any 1797. L'any 1829 va fer una memòria sobre la litotrícia. Es dedicà a diverses branques de la medicina, principalment la cirurgia i la medicina legal. Va ser membre de diverses acadèmies i societats. Fou inspector de les aigües d'Acs de 1847 a 1849. El 1848 era alcalde de Gaillac, i fou diputat a l'Assemblea Legislativa, com a republicà. El 1852 va deixar les activitats polítiques i va morir a Gaillac l'octubre de 1865. Allà se li va erigir una estàtua.⁸

El **doctor Constant Alibert**. Un tercer metge notable per a l'estudi de les aigües és Constant-Paul-Germain Alibert. Va néixer a Castelnau-d'Aud el 1820, va fer els estudis de medicina a Montpeller i es doctorà el 1843. De 1841 a 1843 havia estat intern en un asil de malalts mentals, de La Sarthe. Fou inspector d'aigües termals d'Acs, des del 1849 interinament, i definitiu el 1850, fins al 1863. Va ser membre de diverses societats i acadèmies, i la seva obra potser més important és el *Traité des eaux d'Aix*, publicada a París el 1853. Va morir a Saint-Estephe-de-Médoc, a la Gironda, el 1882.⁹

Una altra personalitat de la medicina termalista fou el doctor **Georges Dresch** (1846-1922). Originari d'Alsàcia, va néixer a Foix, on fou metge de la prefectura. Va fer de metge a Foix i els estius, a Acs. El 1882 va fundar la Société Ariégeoise des Sciences, Lettres et Arts. Es dedicà, en part, a la política local. El 1889 va crear el diari *As Thermal*, i més tard va publicar un *Traité complet des eaux d'Aix*.¹⁰

Altres metges de la segona meitat del segle XVIII i primera del XIX van excel·lir i alguns van estudiar les aigües. Potser el primer és Abraham Sicre (1728-1765), nascut a Merens, tocant a Andorra, i establert a Tolosa, on va ser professor i morí jove. L'any 1758 ja havia donat notícia d'aquestes aigües; també Pierre Roussel (1744-1802), que va estudiar a Montpeller i s'establí a París; Gaspar Astrié (1799-1846), i encara Gathien Marcaillhou d'Aymeric (1807-1855), que va deixar ben aviat la medicina per la música.¹¹

ALTRES METGES I SANITARIS

Entre altres metges de la part alta del curs de l'Arieja, o sigui, de la zona més de muntanya del comtat de Foix, cal esmentar l'aparició, l'any 1880, d'una monografia, una veritable «topografia mèdica», feta pel doctor Fugairon, metge d'Acs.

8. Ibid., p. 308-311.

9. Ibid., p. 311-314.

10. O. de MARLIAVE, *Dictionnaire de l'Ariège*, Bordeus, Sud-Ouest, 2008, p. 105, 135 i 240.

11. H. MARCAILLOU D'AYMERIC, *Monographie de la ville d'Aix (Ax-les-Bains-Ariège)*, Tolosa, Impr. Vialelle et Cie., 1886, 346 p. Reedició: Nîmes, C. Lacour, 2003, col·l. «Lacour-Rediviva», p. 292-303.

Ha estat reeditada a Lavelanet, en facsímil, incrementada amb fotografies, l'any 2005.¹²

Una topografia polèmica. El doctor L. S. Fugairon exercia com a metge a Acs i va publicar una obra: *Les Axéens*, amb el subtítol *Les habitants du canton d'Ax aux points de vue physique, intellectuel, moral et industriel*. El llibre comprèn dues parts, cadascuna amb quatre capítols. L'últim capítol de cada part està dedicat, principalment, als aspectes termals. Com s'explica en la reedició: «el doctor Fugairon, metge exercint aleshores a Acs, fa en aquest llibre una descripció sense concessions dels seus compatriotes». Va ser una obra polèmica, perquè deia les coses com les veia, i moltes de manera no positiva per als habitants d'Acs. L'autor va ser atacat, injuriat, pels qui no volien acceptar la crítica. Fugairon es defensa dient: «Criticant els habitants del cantó d'Acs he dit tot el que creia que havia de dir, i crec que he fet bé dient-ho [...] els pagesos del sud de França, i més els habitants de la muntanya, han de fer molt, des de tots els punts de vista, per assolir el nivell dels del nord [...]». I afegeix: «pot ser un crim dir que els nostres pagesos tenen les cases mal distribuïdes i malsanes [...] que cultiven malament la terra, que cuiden malament el bestiar...?».

L'autor signa com a professor de la universitat, doctor en ciències i membre de la Societat Botànica de França. Quan tracta la instrucció, diu que la major part dels habitants no saben llegir i que quan es va fer la Llei d'instrucció obligatòria van protestar molt. Més clarament diu que els habitants del cantó d'Acs «no tenen cap instrucció i, el que és pitjor, cap desig d'instruir-se». En diversos aspectes explica moltes anècdotes per justificar les seves opinions.

Altres metges van destacar no tant per la seva tasca assistencial, o sanitària, sinó per les seves preocupacions per impulsar els estudis o les institucions locals. Entre ells cal fer conèixer els noms, sovint oblidats, dels qui van treballar en l'estudi inicial de les coves prehistòriques. Han quedat poques dades sobre el conjunt de la seva personalitat.

Metges i farmacèutics a Labouiche. Un dels més importants és el doctor Dunac, metge generalista que exercia a la ciutat de Foix. En les seves excursions pels voltants va explorar l'entrada subterrània del riu de Labouiche, pel qual avui es pot fer una navegació sota terra a seixanta metres de profunditat sota el nivell de terra i és, a més, una bona atracció turística. Hi ha més d'un quilòmetre navegable. Sembla que va fer la primera exploració l'any 1908, acompanyat per dos fills seus i dos militars joves. Dunac hi va fer diverses exploracions. L'any següent es van fer més exploracions, alguna d'accidentada. Es va deixar el tema i no es va reprendre fins

12. L. S. FUGAIRON, *Les Axéens: Les habitants du canton d'Ax aux points de vue physique, intellectuel, moral et industriel*, 1850 (reedició, Lavelanet, R. Latour, 2005, sense paginació, amb moltes fotografies).

al 1935. Amb l'ajut del doctor Crémadells i de Paul Salette, farmacèutic de Foix, s'explora una altra part important del riu, i s'arriba a la cascada que avui porta el nom de *cascada Salette*. Però el gran impulsor, per a donar coneixement ampli d'aquesta meravella de la natura, va ser Norbert Casteret, probablement la personalitat més important de l'espeleologia francesa. L'any 1938 es va obrir al públic. Els noms d'una sala Dunac, la galeria Crémadells o la cascada Salette recorden l'esforç d'aquests sanitaris, amb interès per la cultura local.¹³ Potser caldria recordar, també, el nom del doctor Noulet, que ja l'any 1826 havia començat algun estudi sobre les grutes de la zona.¹⁴

El desenvolupament de l'esquí a diverses zones del departament de l'Arieja ha estat impulsat algunes vegades per metges, a banda de la seva activitat habitual. Així, cal recordar la intuïció de François Gomma, metge termalista i alcalde d'Acs veient clar el que podia ser una font de desenvolupament de l'Arieja. Igualment, el doctor Joseph Artigues, pel creixement de l'esquí en una altra zona veïna, el Couserans, cofundador de l'Ski Club de Saint Giron l'any 1924.¹⁵

Un altre metge estudiós de les coves fou Félix Garrigou. Era de família originària de Tarascó, més dedicada al dret, i el pare, Adolphe, era, a més, un historiador actiu. Félix, que va viure entre 1835 i 1920, es va dedicar àmpliament al termalisme, a la hidrologia, però també a la prehistòria. Fou impulsor de la creació de càtedres d'hidrologia mèdica i explorador de més de dues-centes coves. Recollí molt material que deixà al museu de l'Arieja. Va explorar Niaux, però li interessava més el material mòbil, és a dir, restes d'ossos o pedres, que no pas les pintures, que no va valorar aleshores. També va explorar i «redescobrir» les coves de Bedeilhac, el 1860, i de la Vache, el 1866.

Va exercir la medicina a Tolosa i a l'estiu, a Acs i Luchon. El 1870 va crear un laboratori d'hidrologia mèdica. Sembla que va morir per la contaminació per radi, adquirida en els seus estudis sobre la composició de les aigües termals.¹⁶

Finalment, cal recordar que Camil Soula, catedràtic de fisiologia de Tolosa, vell amic de l'Institut de Fisiologia, que hem estudiat en altres escrits, havia nascut a Foix.¹⁷

13. J.-P. AZAM, *Labouiche: La Vénise ariègeoise*, Albi, Apa-Poux, 1998, 16 p.

14. R. GAILLI, *Ariège, pays des cavernes*, Tolosa, Loubatières, 1992, p. 2.

15. O. de MARLIAVE, *Dictionnaire de l'Ariège*, Bordeus, Sud-Ouest, 2008, p. 307-308.

16. *Ibid.*, p. 134-136. Fotografia a la p. 135.

17. J. CORBELLA, «Camille Soula, professor de Tolosa, i l'Institut de Fisiologia», *Gimbernat*, núm. 34 (2000), p. 275-276.

La medicina a l'Avairon

Sobre alguns aspectes històrics de la medicina a l'Avairon*

Aveyron (Avairon) és el nom actual del departament francès que correspon al que era clàssicament el territori de la Rouergue, o Roerga. Ara està dividit en tres «ar-rondissements»: Millau, Vilafranca de Roergue i Rodés, que és la capital del departament. Forma una unitat històrica bastant ben definida. És un territori amb poblament prehistòric, com ho palesen els nombrosos dòlmens trobats. Es coneixen bastant el seu poblament, les lluites i l'economia des del temps preromà. Era la terra dels rutens. En un temps molt antic, al segle XII, els comtes de Barcelona foren també vescomtes de Millau.

En aquest treball s'intenta presentar una visió de conjunt, relativament breu i esquemàtica, d'alguns aspectes històrics de la medicina en aquesta zona. En principi, s'hi diferencien tres punts:

1. Els metges que han tingut més pes des del punt de vista de la seva activitat científica, docent o professional. Hi ha dos apartats, els de personatges de primera línia, que han transcendit els límits locals concrets, en algun dels aspectes esmentats, i els que han tingut un ressò principalment local. Els límits entre els dos tipus no són sempre precisos.

2. Metges, o sanitaris, que han tingut, a més, un vessant d'activitat política prou clar i sovint llarg, molt més en l'àmbit local de la seva ciutat o del departament. A més, en els dos grups s'han fet separacions cronològiques, al llarg de les grans etapes històriques. S'ha preferit no sobrepassar, més que excepcionalment, el límit de la meitat del segle XX, cap a 1950, per evitar problemes de manca de perspectiva.

* Per a aquest estudi sobre els metges avaironesos antics han estat fonamentals els reculls generals d'H. Affre sobre biografies (1881 i 2003), el diccionari de l'Avairon de Jean Cosson (2005) i els volums de Louis Dulieu sobre la medicina a Montpeller.

3. Referència a algunes institucions hospitalàries, i també a aspectes concrets de la biologia o la patologia dels seus habitants, que hagin tingut repercussió en la premsa científica o social, i difusió més enllà dels límits del seu territori.

El mètode de la recerca ha estat, primer, analitzar els reculls informatius sobre cultura avaironesa que hem trobat, principalment el text clàssic d'Henri Affre sobre biografia avaironesa¹ i el diccionari de l'Avairon de Jean Cosson.² També les dades sobre metges de l'Avairon que es troben en l'obra àmplia de Louis Dulieu, principalment en la seva monumental història de la medicina a Montpeller.³ També les dades sobre l'edat mitjana recollides per Ernest Wickersheimer,⁴ i en un suplement per Danielle Jacquart.⁵ Igualment, el treball de Pierre Lançon sobre metges i llibres a la Roerga en els segles XVII i XVIII,⁶ i l'índex biogràfic de membres de l'Acadèmia Francesa de Medicina.⁷ Ja fa més de trenta anys hi hagué una exposició a Rodés sobre metges i medicina de l'Avairon, amb la participació de la Société des Lettres, Sciences et Arts de l'Avairon. A partir d'aquí, les referències monogràfiques més específiques que hem pogut cercar, a més de l'ajut extraordinari que suposen les dades d'Internet i, a més, també la recerca *in situ* sobre el país. S'ha volgut fer un article llarg, o monografia curta, que doni una idea succinta del tema, però amb dades suficients. Un problema que cal remarcar, sense que hagi de servir d'excusa, és que algunes vegades la informació, sobretot pel que fa a dates concretes de naixement, no coincideix en totes les fonts. En aquest cas, ens hem recolzat en les que semblaven més fiables.

Els metges de l'Avairon que han tingut projecció externa important no han estat gaires. Només un és primera figura mundial en el camp de la seva especialitat: Alibert i la dermatologia. És, probablement, el metge més destacat de la Roerga. Altres han realitzat tasca docent, assistencial o acadèmica prou notable, però amb una fama, en principi, d'àmbit nacional. Són Pierre Chirac, Justin Benoit o Urbain Hémar. En temps recents ja n'hi ha més. En alguns casos antics hi ha atribucions probablement no exactes. Recordem, de manera més aviat breu, què van fer.

1. H. AFFRE, *Biografie aveyronnaise*, Rodés, Impr. H. de Broca, 1881, 384 p. Hi ha una reedició facsímil, Nîmes, C. Lacour, 2003.

2. J.-M. COSSON, *Dictionnaire de l'Aveyron*, Portet-sur-Garonne, Loubatières, 2005, 464 p.

3. L. DULIEU, *La médecine à Montpellier*, vol. 1, *Le Moyen Âge*, Avinyó, Les Presses Universelles, 1975. Fins a vol. VI, *De 1920 à 1960*, Montpeller, Quick Print, 1997.

4. També el recull clàssic de metges francesos medievals d'E. WICKERSHEIMER: *Dictionnaire biographique des médecins en France au Moyen Âge*, París, Droz, 1936, 2 v. Hem utilitzat la reimpressió de Ginebra, Droz, 1979, 2 v., 782 p. Amb molt més detall, i per sobre de l'abast d'aquest estudi, hi ha l'obra de P. FERTÉ: *Répertoire géographique des étudiants du Midi de la France (1561-1793)*, tom III, *Rouergue (diocèses de Rodez et de Vabre)*, Albi, Presses du Centre Universitaire Champollion, 2006.

5. D. JACQUART, *Le milieu médical en France du XIIe au XVe siècle*, Ginebra, Droz, 1981.

6. P. LANÇON, «Des médecins et des livres en Rouergue aux XVIIe et XVIIIe siècles», *Études Aveyronnaises* (2001), p. 33-44.

7. *Index biographique des membres des associés et des correspondants de l'Académie de Médecine, 1820-1984*, Académie de Médecine, 1985.

Un petit aclariment: partidaris com som de la diversitat, més que de la uniformitat normativa, en alguns casos, quan esmentem les denominacions geogràfiques, hem utilitzat adés el terme francès, adés el català, sense donar-hi més importància.

METGES AMB MÉS OBRA CIENTÍFICA O DOCENT. ELS MÉS ANTICS

Jean Louis Alibert va néixer a Vilafranca de Roergue el 1768 i va morir a París el 1837, on va fer pràcticament tota la seva carrera com a metge. Malgrat això, volgué ser enterrat a la seva terra natal, on hi ha una casa museu. Va tenir una activitat molt important a l'Hôpital Saint-Louis de París, sobretot estudiant les malalties de la pell, cosa que el va convertir en l'impulsor més important del progrés de la dermatologia moderna a França, i probablement al món. Els seus textos, amb moltes il·lustracions, i el seu «arbre des dermatoses» han esdevingut clàssics. Fou també primer metge de Lluís XVIII i de Carles X, el qual li atorgà el títol de baró.⁸

Pierre Chirac, nascut a Conques el 1657 i mort a Marly el 1732, destaca sobretot per la seva activitat assistencial prop de la cort de París. Fou primer metge de Lluís XV, posició des de la qual va tenir una gran influència en la professió a França durant bastants anys. Manava i controlava molt. En canvi, l'obra científica va quedar descuidada. Va tenir molts amics i enemics. En tot cas, discutit o no, va ser un dels personatges de la medicina del seu temps. Fou, també, professor de Montpeller.⁹

Justin Benoit va néixer a Millau el 1813 i va ser professor de Montpeller, on va morir l'any 1893. Va fer una carrera clàssica de professor, catedràtic d'anatomia el 1853, degà de la facultat de 1879 a 1885, home pacificador. Té una obra escrita relativament important: Dulieu en cita una cinquantena de treballs, entre els quals destaquen diverses obres extenses, alguna relacionada amb la nutrició. Els seus

8. La literatura sobre Alibert és molt àmplia. Vegeu, entre d'altres, l'estudi extens *Jean-Louis Alibert, fondateur de la dermatologie française*, Vilafranca de Roergue, Société des Amis de Villefranche et du Bas-Rouergue, 1987, 124 p., amb seixanta-vuit fotografies. És un recull amb tres aportacions, una bibliografia extensa i el catàleg d'una exposició. En elles s'explica, clarament, que l'any de naixement d'Alibert és 1768 i no 1766, com citen alguns autors. Els estudis específics són: J. CIVATTE, «Alibert dermatologue», p. 15-18; R. LAURIÈRE, «Alibert: Aspect d'une vie, d'une oeuvre», p. 19-47; C. M. LAMBERT, «Lettres de jeunesse du docteur Alibert», p. 49-79. Vegeu, també, J. CORBELLA, «Jean Alibert (1768-1837)», *Revista de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya*, (en premsa).

9. Sobre Pierre Chirac, vegeu Ch. BOURGET, «Pierre Chirac», a SOCIÉTÉ DES LETTRES, SCIENCES ET ARTS DE L'AVEYRON, *Biographies aveyronnaises*, Avairon, N. Rater, 1866, p. 76-86. Vegeu, també, BAYLE i THILLAYE, *Biographie médicale: Par ordre chronologique*, tom 1, Israel, Amsterdam, B. M., p. 32-36. Vegeu, també, N. F. J. ELOY, *Dictionnaire historique de la médecine ancienne et moderne*, vol. 1, nova edició facsimil, Brussel·les, Culture et Civilisation, 1973, 4 v., p. 618-624.

treballs en revistes, sobretot a *Journal de Médecine et de Chirurgie de Toulouse* en el primer temps i a *Montpellier Médical* cap al final, tenen un enfocament més clínic, detallat, a vegades gairebé de casuística, i són amplis principalment en el camp de la patologia quirúrgica: lesions traumàtiques, perforacions digestives, algun aspecte urològic, i d'altres. Va ser membre corresponent de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona, des de 1858, a la qual va enviar bastants treballs.¹⁰

Entre els metges i cirurgians antics, cal recordar en un lloc relativament destacat el nom d'**Urbain Hémard**, nascut a Entraygues el segle XVI. S'establí a Rodés i va tenir una bona fama com a metge i dentista. Va ser cridat pel cardenal d'Armagnac, bisbe de Rodés, que patia molt de la boca, i Hémard fou el seu metge. Aprofundí en el tema de la patologia bucal i és autor de *Recherche de la vraye anathomie des dents, nature et propriété d'icelles...* (Lió, 1582), un clàssic poc conegut. Se'l considera un dels capdavaners de l'odontologia. Darrerament, la seva obra ha estat més valorada, publicada de nou en edició moderna i analitzada.¹¹ En l'anàlisi s'han discutit molts dels aspectes més clàssics de la seva biografia, i més aviat s'ha tendit a donar-lo com a natural de Rodés, que és on va viure.

METGES MÉS DE CAIRE ASSISTENCIAL

Metges medievals

Dels més antics, de l'edat mitjana, se'n coneixen alguns noms, principalment pel recull molt detallat i clàssic d'Ernest Wickersheimer, que té una cinquantena de noms, més de Rodés, i en segon terme de Millau; també per algunes referències

10. Sobre Benoit, vegeu J. CORBELLÀ, «Justin Benoit (1813-1893), catedràtic d'anatomia i degà de Montpeller i membre de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona», *Revista de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya*, núm. 26 (2) (2011), p. 76-77. Vegeu, també, G. GIRARD, *Des rues... des hommes*, Millau, Libr. Trémolet, Radio Beffroi, 1987, p. 37-39. Vegeu, també, L. DULIEU, *La médecine à Montpellier*, vol. IV, **, Avinyó, Les Presses Universelles, 1975, p. 655-659.

11. Sobre Urbain Hémard s'ha escrit bastant, sobretot en els últims temps. Vegeu, com a recull principal d'informació, l'edició moderna de la seva obra: *Urbain Hémard: Recherche de la vraye anathomie des dents, nature et propriété d'icelles*, Rodés, Société des Lettres, Sciences et Arts de l'Avairon, 2009, ciii + 89 p. Està dins la col·lecció «Archives Historiques du Rouergue», núm. xxviii. En l'estudi previ hi ha cinc treballs: P. LANÇON, «Le destin mouvementé d'un chirurgien ruthénois au xviiè siècle», p. vii-xxxii; M. RUEL-KELLERMANN, «La 'Recherche', un ouvrage marquant dans la littérature médicale du xviiè siècle», p. xxxiii-liv; J.-P. BÉNÉZET, «Le médicament dans la 'Recherche' d'Urbain Hémard», p. li-lxiv; B. CLUZEL, «D'Urbain Hémard à Sainte Apollonie: soulager la douleur dentaire», p. lxxv-lxxiv; N. LEMAITRE, «Le cardinal et les conseils avisés, ou du bon usage du français», p. lxxv-lxxxii. Hi ha, a més, una extensa bibliografia, amb referència específica de deu treballs sobre Hémard i el seu llibre, el més clàssic dels quals és: J. ROUQUETTE, «Urbain Hémard, médecin rouergat du xviiè siècle», *Annales du Rouergue et du Quercy*, tom II, núm. 2 (1889), p. 260-262 (reeditat el 2003). Vegeu, també, J.-M. COSSON, *Dictionnaire de l'Aveyron*, Portet-sur-Garonne, Loubatières, 2005, p. 227.

de Louis Dulieu, estudiós de la medicina de Montpeller, sobre la qual es recolzava bona part de la formació dels metges de la Roerga. Així, com a exemple, i sense fer-ne llista llarga, entre els de Millau, d'origen jueu, hi ha *Abraham ben Reuben b. Joseph b. Josua Amilabi*, documentat el 1391¹² o *Abraham Vitalis de Milhano*, documentat entre 1376 i 1417.¹³ I entre els de Rodés, *Violas o Mordecai ben Josua*, autor d'un comentari sobre les regles de dosificació d'Averrois, datat el 1355,¹⁴ o el cirurgià *Vital Jacials*, datat a Rodés el 1475.¹⁵ També *P. Vaureilles*, documentat cap al 1400 a Rodés. En algun cas hi ha dades sobre la paga en espècie, com en el de *Jean Bonefis*, cap al 1340, a Millau. Però, repetim, són una cinquantena els esmentats.

En el seu estudi *Le milieu médical en France du XIIe au XVe siècle*,¹⁶ Danielle Jacquart, que amplià amb dos suplementes les dades de Wickersheimer, dona algunes precisions sobre metges de la Roerga i mostra la influència clara que va tenir Montpeller en la seva formació. Esmenta l'existència d'un hospital a Aubrac. Els mapes que acompanyen l'obra de Jacquart permeten comparar, si més no, la densitat de la cobertura sanitària entre les diferents regions (el mapa està per departaments moderns) de França. Es nota la gravitació entre Montpeller i l'Avairon.

Els «atribuïts» a l'Avairon. A més d'això, cal dir que hi ha hagut algunes atribucions menys documentades pel que fa al lloc d'origen, i que poden ser certament polèmiques. Dos metges medievals prou coneguts, Bernat Gordoni i Joan de Tornamira, han vist atribuït el seu origen a les terres de la Roerga, si més no per part d'H. Affre.¹⁷ Probablement eren de terres properes, però no concretament del que ara és l'Avairon. Ni Dulieu ni Wickersheimer els en consideren.¹⁸ En canvi, N. F. J. Eloy, seguint Jean Astruc, el considera roerguès.

Més tard, podem considerar en aquest punt Raymond Vieussens. També se li ha atribuït un origen roerguès. Fou un anatòmic de primer nivell del segle XVII (c. 1641). Actualment, es considera que va néixer a Vigan, localitat propera, ara al

12. E. WICKERSHEIMER, *Dictionnaire biographique des médecins en France au Moyen Âge*, Ginebra, Droz, 1979, p. 3.

13. Ibid., p. 5.

14. Ibid., p. 775.

15. Ibid., p. 776.

16. D. JACQUART, *Le milieu médical en France du XIIe au XV siècle*, Ginebra, Droz, 1981, p. 90, 130, 182-183, 190 i els mapes a partir de la p. 349.

17. H. AFFRE, *Biografie aveyronnaise*, Rodés, Impr. H. de Broca, 1881, p. 204-205 i 364.

18. E. WICKERSHEIMER, *Dictionnaire biographique des médecins en France au Moyen Âge*, Ginebra, Droz, 1979, p. 75-76 i 494-495. Vegeu, també, L. DULIEU, *La médecine à Montpellier*, vol. I, Avinyó, Les Presses Universelles, 1975, p. 256-257 i p. 294. Vegeu, també, N. F. J. ELOY, *Dictionnaire historique de la médecine ancienne et moderne*, vol. II, Brussel·les, Culture et Civilisation, 1973, p. 365-367, on diu «il était natif du lieu de Gourdon, en Rouergue».

departament veí del Gard. De tota manera, va fer els primers estudis a Rodés i després seguí medicina a Montpeller.¹⁹

Hem vist, també, un estudi important de Roger Nougaret sobre *Hôpitaux, léproseries et bodomies de Rodez: De la grande peste à l'hôpital général (vers 1340-1676)*, on hi ha un estudi molt extens de l'organització hospitalària a Rodés i els seus canvis al llarg dels segles, així com de les lluites entre el poder eclesiàstic i el poder civil pel control de les institucions.²⁰

Del Renaiement a l'Ancien Régime

Nascut a Espalion, exercint com a metge a Rodés, on tingué dues vegades el càrrec de cònsul de la ciutat, hi ha **Durand de Baldit**. Era de la segona meitat del segle XVI. Era propietari d'un «domaine» a Verrières, on va morir el 1615 i hi fou enterrat. És autor de *De hydrothermopatia ac de speculo sacro medico octogono*.²¹

De la primera meitat del segle XVI és **Raymond Filhol**, nascut a Rodés, autor del text *De senectute*, l'obra del qual fou elogiada, el 1565, pel bisbe de Montpeller, que l'esmentava com un dels metges més cèlebres de la ciutat.²²

Algun metge destacà, també, en altres camps de la ciència, com la botànica, tan propera a la terapèutica en segles anteriors, com **Jean Bernier** (Saint-Geniez, c. 1570 - Espalion, 04.11.1648). Estudià a Montpeller, i sembla que també a Pàdua. Exercí a Espalion, prop del seu poble, i va ser un bon estudiós de les plantes, principalment de la part alta de la vall del riu Òlt. L'avi matern i un oncle seu foren apotecaris, cosa que el vincula a l'estudi de les plantes. Va tenir alguna activitat en el govern municipal d'Espalion. Només va deixar notes manuscrites, però ha estat citat per altres autors i se'l considera entre els primers botànics de la zona.²³

Jean Cassal era del país, però exercí molts anys a la Borgonya, a Dijon. L'any 1592 va publicar la traducció que va fer dels aforismes: *Aphorismes d'Hypocrates, prince des médecins* (Lió, 1592).²⁴

19. L. DULIEU, *La médecine à Montpellier*, vol. III, **, Avinyó, Les Presses Universelles, 1975, p. 1011-1012. Dulieu el dona com a nascut a Vigan (Òlt). Bayle i Thillaye el consideren nascut «dans un village du Rouergue». Cal considerar que en fer la divisió departamental, el 1790, algunes terres més occidentals de la Roerga van passar al departament d'Òlt.

20. Publicat a Rodés, Supervie, 1986, 272 p. El que es diu seria, en bona part, aplicable al nostre medi barceloní en el segle XX.

21. H. AFFRE, *Biographie aveyronnaise*, Rodés, Impr. H. de Broca, 1881, p. 28.

22. *Ibid.*, p. 176-177.

23. *Ibid.*, p. 43-45; J.-M. COSSON, *Dictionnaire de l'Aveyron*, Portet-sur-Garonne, Loubatières, 2005, p. 50.

24. P. LANÇON, «Des médecins et des livres en Rouergue aux XVIIe et XVIIIe siècles», *Études Aveyronnaises* (2001), p. 23 nota 6.

Antoine Fueldez era fill d'un cirurgià de Rodés. Nasqué, probablement, cap al 1580, i morí cap al 1646. Estudià medicina i exercí en aquesta ciutat. Fou cònsul de la ciutat de Rodés i personalitat d'una certa rellevància local. Va publicar dos llibrets petits: *Le chasse- peste du Rouergue* (Rodés, 1628) i *Observations curieuses touchant la petite-verole* (Lió, 1645).²⁵

També amb actuació a Vilafranca en temps de la terrible pesta de l'any 1628, cal conèixer l'activitat de **Durand de Monlauteur**, fill de metge, que va publicar un *Manifeste de ce qui s'est passé en la maladie de la peste à Villefranche-de-Rouergue, avec quelques questions curieuses de cette maladie* (Tolosa, 1629). Va morir al seu poble el 1631.²⁶

Encara que també fou metge, el nom de **Pierre Borelly** és més conegut per altres aportacions a la ciència. Va néixer a Vilafranca de Roergue i sembla que va morir el 1689 a París.²⁷ Féu estudis sobre astronomia, per exemple, sobre els satèl·lits de Júpiter; també sobre anàlisi química, i és autor d'unes *Remarques sur l'analyse de l'urine*. Affre esmenta que fou membre de l'Académie des Sciences de París.

Mathurin Dissés era un apotecari de Vilafranca que es dedicà, en part, a l'anàlisi de les aigües minerals de la regió. Publicà *Les vertus et analyses des eaux minérales de Cransac, avec la description, vertu et usage des étuves et decomposition de leur bithume* (Vilafranca, 1766). L'any següent va publicar un estudi sobre les aigües de Feneyrols.²⁸

De la primera meitat del segle XVIII és **Jean de Besse**, que va ser deixeble de Pierre Chirac. Es doctorà el 1703. Havia nascut a Peyrusse, a la Roerga, i va morir vell a París. Fou primer metge de la que fou reina d'Espanya Maria Lluïsa d'Orleans, esposa de Felip V. Affre n'esmenta set obres, entre les quals *Dissertatio analytica de febribus* (París, 1712).²⁹

Mailhes, probablement Antoine, que era el nom del seu pare. Cirurgià, havia nascut a Vilafranca de Roergue el 1685 i estudià medicina a Montpeller.³⁰ Va tenir bona fama com a metge pràctic, principalment per les seves cures, i fou catedràtic de la Universitat de Càors. Se sap que va actuar amb dedicació durant la pesta de Marsella de 1720, i fou ennoblit.

25. H. AFFRE, *Biografie aveyronnaise*, Rodés, Impr. H. de Broca, 1881, p. 191; P. LANÇON, «Des médecins et des livres en Rouergue aux XVIIe et XVIIIe siècles», *Études Aveyronnaises* (2001), p. 33; vegeu, també, R. NOUGARET, *Hôpitaux, léproseries et bodomies de Rodez: De la grande peste à l'hôpital général vers (1340-1676)*, París, Ecole des Chartes, 1982, p. 216.

26. H. AFFRE, *Biografie aveyronnaise*, Rodés, Impr. H. de Broca, 1881, p. 260-261; P. LANÇON, «Des médecins et des livres en Rouergue aux XVIIe et XVIIIe siècles», *Études Aveyronnaises* (2001), p. 33.

27. H. AFFRE, *Biografie aveyronnaise*, Rodés, Impr. H. de Broca, 1881, p. 66-67.

28. P. LANÇON, «Des médecins et des livres en Rouergue aux XVIIe et XVIIIe siècles», *Études Aveyronnaises* (2001), p. 34.

29. H. AFFRE, *Biografie aveyronnaise*, Rodés, Impr. H. de Broca, 1881, p. 45.

30. Ibid., p. 241-242.

François de la Calmette (nascut a Rodés - mort el 05.07.1718) estudià medicina a Montpeller i s'establí a Rodés, on va tenir una bona clientela. Fou, també, metge de l'abadia de Bonneval. Autor de *Riverius reformatus*, text de terapèutica, en volum petit, editat a Lió el 1704.³¹

Jean-Joseph Gally, de Rodés, va tractar, també, el tema de les aigües. És autor d'un *Traité nouveau et curieux des eaux minérales de Cransac* (Rodés, 1732?).³²

Jean B. Dubrueil fou metge i literat. Va néixer a Vilafranca de Roergue el 31 de juliol de 1738. Es va graduar en lletres el 1763 i el 1764 es doctorà en medicina a Montpeller. Va fer carrera a París, on aviat va ser metge de la Charité de Saint-Germain-en-Laye; treballà com a metge pràctic i va morir a Saint-Germain, el 17 d'agost de 1785.³³

Jacques Malrieu (nascut a Vabres, la segona meitat del segle XVIII) és autor d'un estudi sobre les aigües minerals de Camarlès, que eren fredes (1776) i les de Sylvanès, que eren calentes (1776 i 1784).³⁴ Fou intendent de les aigües, en féu anàlisis i n'explicà les seves aplicacions i indicacions.

Laçon ha estudiat, també, els metges i apotecaris que tenien llibres, el seu nombre i valor estimat, i alguns detalls. Entre els metges, cal recordar la biblioteca de **Jean-Louis Merlin**, que exercia a Rodés, important per la seva vàlua, estimada en 400 lliures. Va ser comprada, més tard, pel farmacèutic Leroux. Se sap que **Jean Dennis**, metge de Millau (1659), tenia una biblioteca amb divuit llibres de medicina. Però potser el més important, des d'aquest punt de vista, va ser **François Grand**, metge de Mur-de-Barrez que, en morir, el 1788, tenia una biblioteca amb 174 llibres, dels quals setanta-vuit eren de medicina, la gran majoria d'autors contemporanis.³⁵

Cap al segle XIX

François Brassat-Murat, potser més conegut només com a Murat, va néixer a Aubin el 1751 i morí el 27 de març de 1829. Estudià a Montpeller, on es doctorà el 1776, i s'establí a Aubin, on féu llarga carrera. Fou metge de les aigües minerals de Cransac i va escriure'n una memòria. L'Acadèmia de Marsella li premià un

31. Ibid., p. 86; J.-M. COSSON, *Dictionnaire de l'Aveyron*, Portet-sur-Garonne, Loubatières, 2005, p. 85. Vegeu, també, N. F. J. ELOY, *Dictionnaire historique de la médecine ancienne et moderne*, vol. 1, Brussel·les, Culture et Civilisation, 1973, p. 512, nota 9.

32. P. LANÇON, «Des médecins et des livres en Rouergue aux XVIIe et XVIIIe siècles», *Études Aveyronnaises* (2001), p. 34.

33. H. AFFRE, *Biographie aveyronnaise*, Rodés, Impr. H. de Broca, 1881, p. 159-160.

34. Ibid., p. 242-243; J.-M. COSSON, *Dictionnaire de l'Aveyron*, Portet-sur-Garonne, Loubatières, 2005, p. 277.

35. P. LANÇON, «Des médecins et des livres en Rouergue aux XVIIe et XVIIIe siècles», *Études Aveyronnaises* (2001), p. 36.

treball sobre el tractament de les febres malignes. Va publicar una *Topographie physique et médicale du territoire d'Aubin*.³⁶

Georges Richard (Rodés, 12.10.1755-18.07.1840) va estudiar medicina i també era farmacèutic, titulat el 1787. Durant la Revolució, de la qual fou fervent partidari, membre de la Société des Amis de la Liberté et de l'Égalité, fundada a Rodés, va salvar de la dispersió moltes obres de les biblioteques de convents, i recollí el que seria la primera aportació de la biblioteca municipal. També va fer estudis d'agronomia, principalment sobre el cultiu de la patata, i de botànica, i fou adjunt de l'alcaldia.³⁷

Joseph-Guillaume Virenque (Rodés, 20.03.1759 - Montpeller, 18.01.1829) fou metge i després farmacèutic, amb oficina de farmàcia. Durant la Revolució va defensar el nou ordre i participà en la creació de la nova École de Santé de Montpeller. Fou deixeble i adjunt de Chaptal i després, director de l'Escola de Farmàcia de Montpeller de 1803 a 1829; va ocupar la càtedra de química. Autor, entre altres escrits, de *Notice sur le sirop de raisin*. També havia fet anàlisis d'aigües minerals (1808).³⁸

També metge i farmacèutic fou **Jean-Antoine Calmettes**, originari de Vilafranca de Roergue, que va viure a Narbona i es doctorà en medicina a Montpeller l'any ix (1800), amb el treball *Du catarrhe de la poitrine et de ses principales espèces*.³⁹

Felix-Joseph Pougenc va néixer a Requesta el 16 de juny de 1772. Doctor en medicina a Montpeller l'any xi.⁴⁰ Exercí a Millau, on fou metge de l'hospici de la ciutat. Va morir el 18 de gener de 1845. Entre altres obres esmentades per Affre, va escriure *L'art de conserver la santé*.⁴¹

Simon Rogery fou un metge que va néixer i morir a Saint-Geniez-d'Olt (19.07.1773 - 14.12.1843). Com a d'altres, la Revolució el va apartar dels estudis religiosos i fou alumne de l'Escola de Sanitat de Montpeller. Després tornà al seu poble, on fou batlle l'any xii. Fou metge d'epidèmies i tingué una acció destacada en la lluita contra el tifus de 1814, a l'Avairon i a la veïna Losera. Affre n'esmenta algunes obres.⁴²

De la mateixa època és **Antoine-Joseph Sarrois** (Bozouls, 01.09.1774 - Alemanya, 1817). Estudià medicina a Montpeller, on publicà un treball sobre parts, i es doctorà l'any xii (1804). Va treballar per la propagació de la vacuna de la verola. Més tard, passà a l'exèrcit i morí a Alemanya l'any 1817.⁴³

36. H. AFFRE, *Biografie aveyronnaise*, Rodés, Impr. H. de Broca, 1881, p. 77-79.

37. *Ibid.*, p. 310-312.

38. J.-M. COSSON, *Dictionnaire de l'Aveyron*, Portet-sur-Garonne, Loubatières, 2005, p. 455, nota 9; L. DULIEU, *La médecine à Montpellier*, vol. iv, **, Avinyó, Les Presses Universelles, 1975, p. 939-940.

39. *Ibid.*, p. 958.

40. El nou calendari republicà va estar vigent a França des de 1792, i fou derogat el 9 de setembre de 1805 (22 de fructidor de l'any xiii), amb efectes a partir de l'1 de gener de 1806.

41. H. AFFRE, *Biografie aveyronnaise*, Rodés, Impr. H. de Broca, 1881, p. 298-299.

42. *Ibid.*, p. 322-323.

43. *Ibid.*, p. 340-342.

Pierre Bousquet va néixer a Estaing cap al 1775, es va fer metge a París i participà en la campanya d'Egipte. Va estar a l'hospital de Jaffa i l'any XII va presentar la seva tesi *Considérations sur l'escorbut*. Adeptes fervent de Napoleó, fou nomenat *baron de l'Empire*. Va morir cap al 1850.⁴⁴

Paul-Léopold Caucanas, nascut a Saint-Jean du Bruel, és un altre dels metges d'origen avaironès, doctorats a Montpellier, en aquest cas, l'any 1810, amb la tesi *Quelques considérations sur les causes des maladies, ou Essai sur l'aetiology*.⁴⁵

François Philibert Fontaneilles va néixer a Millau el 20 de novembre de 1775, on morí el 1831. Fou metge, autor d'estudis sobre la verola, i defensava el mètode de vacunació de Jenner. Autor de *Description de la variole* (1818) i *Fièvres de Gènes* (1822). Model d'home de la Il·lustració, va traduir de l'italià dues obres sobre els cucs de seda i el cultiu de la morera, en un intent de fer créixer, o de ressuscitar, la indústria de la sericultura al seu país. És un cas més d'una època en què alguns metges es preocupen, també, d'altres aspectes del progrés de la tècnica, siguin de l'agricultura o de la indústria.⁴⁶

Charles-Auguste Maisonabe (també hem vist Maysonnabe) (Rodés, 17.09.1779 - París, 31.08.1851). Va començar els estudis a l'Escola de Sanitat Militar d'Estrasburg. Després es féu doctor a Montpellier, l'any XII, exercí a Rodés un temps i després tornà a Montpellier. El 1822 va a París, on és inspector d'aigües minerals. S'especialitza en ortopèdia. Els anys 1837-1838 els passa a Moldàvia per iniciar una escola de medicina. Més tard, torna a París i segueix els estudis i treballs d'ortopèdia, i crea dos establiments de l'especialitat, de la qual ha de ser considerat un capdavanter. Autor, entre altres treballs, de *Mémoire établissant l'incurabilité de la déviation latérale droite de la colonne vertébrale* (1837).⁴⁷

Antoine Bras. Metge que exerceix a Vilafranca de Roergue, on havia nascut el 1801 (mort el 1883). Fou un excel·lent botànic, que va publicar el 1877 un *Catalogue des plantes vasculaires de l'Aveyron*. A més d'aquest aspecte científic, fou *maire* del poble.⁴⁸ Va recollir molts milers de mostres en les seves excursions per camins de la Roerga, la vall d'Òlt i zones veïnes. Fa poc temps, ja en aquest segle XXI, hem vist a la venda el seu herbari a Internet⁴⁹ i la polèmica que s'ha desfermat pel fet que el comprador sembla que el volia portar fora de França.

Victor Trinquier va néixer a Millau el 17 d'agost de 1802. Començà a estudiar medicina a Tolosa i es doctorà a Montpellier el 1829. Fou deixeble de Delpech, amb qui va treballar fins a la mort d'aquest. Es dedicà a la correcció dels defectes esque-

44. Ibid., p. 73-74.

45. L. DULIEU, *La médecine à Montpellier*, vol. IV, **, Avinyó, Les Presses Universelles, 1975, p. 960.

46. H. AFFRE, *Biografie aveyronnaise*, Rodés, Impr. H. de Broca, 1881, p. 183.

47. Ibid., p. 255-256.

48. J.-M. COSSON, *Dictionnaire de l'Aveyron*, Portet-sur-Garonne, Loubatières, 2005, p. 74.

49. <http://plantes-des-jardins-et-des-chemins.blogspot.com/2008/11/lhe...> (consulta: 22 juliol 2010).

lètics, i defensava la pràctica de la gimnàsia, a la qual donava el nom de *somascétique*, en un treball publicat al *Journal des Sciences Médicales de Montpellier*, el 1834. Va estar un temps curt a Estrasburg, però exercí gairebé sempre a Montpellier. Se'l considera, també, entre els precursors de l'ortopèdia. Va morir a Montpellier el 20 de febrer de 1851, relativament jove encara.⁵⁰

Dins del camp de metges que es dediquen a l'estudi de les plantes, cal recordar l'obra de **Gaspard-Joseph Martin-Saint-Ange** (Niça, 1803 - París, 1888), d'origen familiar d'Espalion, autor, entre d'altres, d'un *Traité élémentaire d'histoire naturelle* (1834-1840) i d'estudis sobre la circulació i les meninges.⁵¹ Fou membre de la Société des Lettres, Sciences et Arts de l'Avairon des de 1837.

Jean-Henri Magne (Sauveterre, 1804 - Corbeil, 1885), veterinari, fou director de l'Escola de Veterinària de Maisons-Alfort i també membre de l'Académie de Médecine.⁵²

Pierre-Auguste Girbal, fill i nét de metges, va néixer a Saint-Affrique el 4 de març de 1827. Es va fer metge a Montpellier, doctorat el 1851. Va ser agregat per la Secció de Medicina el 1854, i després passà a la d'Higiene. Va publicar bastants treballs, principalment en el camp de les febres. Fou interessant en el seu temps el *Traité de pyrétiologie* (1862). Va morir a Montpellier el 20 de gener de 1881.⁵³

Víctor Burq (Rodés, 1822 - L'Abbaye-aux-Bois, 1884). Fill de farmacèutic, metge ell mateix, considerat principalment neuròleg. Fou un dels capdavaners, en un cert moment, en la introducció en terapèutica dels metalls. Fou un defensor de la metal·loteràpia, que va tenir el seu moment de volada. Un text important seu fou: *Métallothérapie, traitement des maladies... par les applications métalliques* (1854). Va ser traduït molt aviat a l'alemany i tingué notable difusió. Es va intentar aplicar al tractament de la histèria, i en cert moment va ser relacionat amb el mesmerisme antic. Burq va publicar una vintena d'obres, entre elles *Traitement du diabète par les métaux associés aux eaux de Vichy*. També va construir un dinamòmetre emprat en les exploracions neurològiques.⁵⁴ Encara avui és d'actualitat a Internet.⁵⁵

Més conegut com a naturalista i farmacèutic, però també com a metge, doctorat el 1860 amb una tesi sobre *Étude très-complète du lait, des éléments qui le composent et des falsifications qu'il peut subir*, fou **Pierre-Bertrand Reynès**, nat a Lapeyre,

50. L. DULIEU, *La médecine à Montpellier*, vol. iv, **, Avinyó, Les Presses Universelles, 1975, p. 931-933.

51. H. AFFRE, *Biografie aveyronnaise*, Rodés, Impr. H. de Broca, 1881, p. 248-249; J.-M. COSSON, *Dictionnaire de l'Aveyron*, Portet-sur-Garonne, Loubatières, 2005, p. 283.

52. J.-M. COSSON, *Dictionnaire de l'Aveyron*, Portet-sur-Garonne, Loubatières, 2005, p. 273.

53. L. DULIEU, *La médecine à Montpellier*, vol. iv, **, Avinyó, Les Presses Universelles, 1975, p. 800-802.

54. J.-M. COSSON, *Dictionnaire de l'Aveyron*, Portet-sur-Garonne, Loubatières, 2005, p. 80.

55. http://fr.wikipedia.org/wiki/Victor_Burq (consulta: 22 juliol 2010).

cantó de Camarès, el 8 d'abril de 1829. El 1862 fou doctor en ciències i el 1869, director del Museu d'Història Natural de Marsella. Després, fou professor de botànica i zoologia a l'Escola Mixta de Medicina i Farmàcia de Marsella. Va morir a Montpeller el 8 de març de 1877. Va fer molts treballs de geologia i paleontologia, i la seva col·lecció d'ammonits fou molt valorada.⁵⁶

1837. Un moment de desplegament de la cultura avaironesa

La revolució de juliol de 1830 va tenir a França un sentit liberal clar, i va servir per a esperonar, en bona part des del poder, els estudis per a fer conèixer les cultures locals. Així es va constituir, l'any 1837, una Société des Lettres, Sciences et Arts de l'Avairon, impulsada principalment per Hyppolite Barrau, que encara és activa. Va reunir molts membres que es dividien en honoraris, titulars i corresponents. Entre ells hi hagué bastants metges, alguns dels quals s'esmenten en el text. Donem una llista dels que hi hagué al començament.

Entre els seixanta-tres membres titulars que hem vist a la memòria de l'any 1842 (els deu primers consten com a fundadors), en el llistat per ordre alfabètic hi ha set metges. Són: Adolphe Barrau («docteur en médecine, membre de la commission scientifique de l'Algérie, à Carzenac»), Bras («docteur en médecine à Villefranche»), Cabiron («docteur en médecine à Sévérac»), Coq (Rodés), Murat (Cransac), Pougenc (Millau) i Rozier (Rodés).

Entre els honoraris, que són dotze, hi ha Loiseleur-Longchamps («professeur à la Faculté de Médecine de Paris»). Entre els honoraris ja traspassats hi ha Jean-Louis Alibert, que havia mort el 1837.

I entre els quaranta corresponents hi ha també set metges. Són: Bessièrès, Pierre (que estava a Alger), Dubreuil (de Vilafranca, professor a la Facultat de Medicina de Montpeller), Geraud (de Saint-Izaire, doctor en medicina a París), Martin de Saint-Ange (doctor en medicina a París), Armand de Quatrefages (doctor en medicina a París), Rosy (doctor en medicina a La Canourgue, Losera) i Viallet (doctor en medicina a Naucelle).⁵⁷

Els del segle xx

Aquí les referències han de ser més esparses. Ja s'ha dit que s'intenta no sobrepassar el límit de la meitat del segle. Potser la personalitat més coneguda, entre els de la primera meitat del segle, sigui la d'**Achille Souques**, valorat sobretot per les

56. H. AFFRE, *Biographie aveyronnaise*, Rodés, Impr. H. de Broca, 1881, p. 309.

57. *Mémoires de la Société des Lettres, Sciences et Arts de l'Aveyron*, tom III, Rodés, Impr. N. Rattery, 1842.

seves aportacions a la clínica neurològica. Va ser l'últim intern de Charcot (1890) i, després d'una ampliació d'estudis en diversos països, va fer la seva carrera científica a París i fou cap de servei a la Salpêtrière, dedicant-se en part a la neurologia de guerra. Va fer donació de la seva biblioteca a la Salpêtrière, on va ser incorporada a la biblioteca Charcot.⁵⁸ Nasqué a Peyre, comuna de Comptignac, prop de Millau, el 6 de febrer de 1860, i va fer la seva activitat principal a París, on passà la major part de la seva vida. Morí el 26 de desembre de 1944. Va ser membre de l'Académie de Médecine, i secretari de 1921 a 1927. Fou metge de l'Hospital Broussais. Va publicar molts treballs científics, fins a més de quatre-cents.⁵⁹ Té dedicat un boulevard a la part nova de Millau, junt al Centre Hospitalier, molt a prop de dos carrers més petits i sense sortida (*impasse*), dedicats a Justin Benoit i François Barsalou, nascut el primer a Millau; el segon hi va exercir. També els hem esmentat. Des del punt de vista dels epònims, s'ha donat el seu nom a un signe típic de lesions del nucli estriat i a un altre de separació dels dits en les hemiplègies incompletes (fenomen dels interossis), i encara a altres coses.⁶⁰

Entre els professors formats a Montpeller, també cal recordar **Jean-Paul Ardin-Delteil** (Rodés, 1870 - Font-romeu, 1929),⁶¹ que va fer treballs interessants sobretot en el camp de l'epilèpsia i l'herència. L'any 1906 fou nomenat professor de l'Escola de Medicina d'Alger, de la qual fou degà el 1927. Era catedràtic de clínica mèdica.

En el camp de l'ensenyament de la farmàcia, a la Facultat de Montpeller hi ha també alguns avaironesos, com **A. Astruc** (Saint-Laurent-d'Olt, 1875), autor d'un *Traité de pharmacie galénique*, que fou professor des de 1919 i degà el 1935.⁶²

Un altre catedràtic de la Facultat de Medicina de Montpeller d'origen avaironès fou **Frédéric Bosc**, nascut a Aubin, que l'any 1912 va guanyar una càtedra de patologia i terapèutica general de Montpeller. Es va dedicar als nens, i va publicar *Thérapeutique infantile* i *L'alimentation du nourrisson*.⁶³

58. M. BONDUELLE, T. GELFAND i Ch. G. GOETZ, *Charcot, un grand médecin dans son siècle*, París, Michalon, 1996, p. 337. L'obra original és en anglès: *Charcot, constructing neurology*, Nova York, Oxford University Press, 1995.

59. Sobre Achille Souques, hi ha bastants escrits. Vegeu G. GIRARD, *Des rues... des hommes*, Millau, Libr. Trémolet, Radio Beffroi, 1987, p. 211-213, nota 77. Vegeu, també, E. BROUSSOLLE, C. LOIRAUD i S. THOBOIS, «Achille Alexandre Souques, (1860-1944)», *Journal of Neurology*, núm. 257 (6) (2010), p. 1047-1048.

60. Vegeu O. CASASAS (dir.), *Diccionari enciclopèdic de medicina*, 1a ed., Barcelona, Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears, 1990, p. 1399.

61. J.-M. COSSON, *Dictionnaire de l'Aveyron*, Portet-sur-Garonne, Loubatières, 2005, p. 23; L. DULIEU, *La médecine à Montpellier*, vol. v, Avinyó, Les Presses Universelles, 1975, p. 15-16.

62. J.-M. COSSON, *Dictionnaire de l'Aveyron*, Portet-sur-Garonne, Loubatières, 2005, p. 28.

63. L. DULIEU, *La médecine à Montpellier*, vol. v, **, Avinyó, Les Presses Universelles, 1975, p. 28-30; J.-M. COSSON, *Dictionnaire de l'Aveyron*, Portet-sur-Garonne, Loubatières, 2005, p. 65.

Henri Soulié, originari de Salles-Curran, morí el 1931. Fou professor de la Facultat de Medicina d'Alger, i autor de bastants treballs sobre patologia tropical i africana.⁶⁴

Étienne Rabaud (Saint-Affrique, 12.09.1868 - Villemade, 03.09.1956), doctor en medicina amb la tesi *Contribution à l'étude des lésions spinales postérieures dans la paralysie générale*. També es doctorà en ciències amb una tesi d'embriologia: *Essai de tératologie: Embryologie des poulets omphalocéphales* (1898). Professor a la Sorbona, autor de més de quatre-cents treballs científics, sobretot en el camp de la zoologia, en el qual va ser una figura destacada. Fou president de la Société Entomologique de France.⁶⁵

Alguns metges avaironesos són coneguts principalment perquè van exercir la medicina en el medi militar o colonial. Així, **Philippe Brengues**, nat a Saint-Affrique el 1875, es diplomà a l'Escola Naval de Bordeus. Destinat a Indoxina, va morir al riu Mekong, per un accident en un ràpid, l'any 1906.⁶⁶

LA MEDICINA, LA POLÍTICA I LA SOCIETAT

Entre els metges, de poble o de ciutat petita (les dues més grans del departament estaven per sota dels 25.000 habitants), alguns es van dedicar a la gestió política local, des d'enfocaments ideològics diversos. La majoria van ser alcaldes (*maire*) de la seva ciutat, alguns foren membres del consell departamental i pocs van ser parlamentaris, diputats o senadors a París. En farem una tria, que no vol ser completa, sinó només representativa d'una línia d'activitat dels metges. Cal dir que ja en temps de l'Ancien Régime coneixem aquesta manera de participar en els problemes i l'administració local, i s'hi ha fet referència. Així, hi hagué diversos cònsuls de les seves ciutats, sobretot a Rodés, però el fet és més visible en els segles XIX i XX.

a) *En temps de la Revolució, l'imperi, la restauració*, es poden recordar alguns noms. Així, **Jean-B. Bo** (Mur-de-Barrez, 01.07.1743 - Fontainebleau, 15.05.1814) exercí com a metge al seu poble. Quan esclatà la Revolució defensà les noves idees i fou elegit diputat de la Convenció, on estigué entre els jacobins, que l'enviaren un temps a l'Avairon, on va haver de resoldre problemes de subministraments.⁶⁷ Amb la reacció després de la caiguda de Robespierre, fou empresonat per poc temps. El 1799 es retirà de la política i exercí com a metge a Fontainebleau, on morí. Autor d'una *Topographie médicale de la ville de Fontainebleau* (París, 1811) i també

64. Ibid., p. 415.

65. Ibid., p. 351.

66. Ibid., p. 75.

67. H. AFFRE, *Biografie aveyronnaise*, Rodés, Impr. H. de Broca, 1881, p. 49-51; J.-M. COSSON, *Dictionnaire de l'Aveyron*, Portet-sur-Garonne, Loubatières, 2005, p. 56.

d'un fulletó: *Opinion de J.-B. Bo, député de l'Aveyron, à la Convention nationale sur le jugement de Louis Capet.*

Louis Lobinhos (Vilafranca de Roergue, 1741 - 27.01.1815) fou alcalde el 1790 i diputat a la Convenció. Partidari de les noves idees, la seva posició, però, fou relativament moderada. Durant el Directori, va ser membre del Consell dels Cinc-cents, fins al 1797. Continuà com a *maire* del seu poble fins que morí, el 27 de gener de 1815.⁶⁸ A més, fou autor d'una traducció de *L'Eneida* al francès.

Adrien Rozier, que ja era fill de metge, nasqué a Rodés el 1808 i morí a Manhac el 1885. Es va fer metge militar, anà a l'Alger, tornà a Marsella i el 1836, a Rodés, on exercí, i hi fou alcalde de 1853 a 1869.⁶⁹

b) *Durant la Tercera República* recordem que **Édouard Mas** (Recoules, 1830-1898) fou alcalde d'aquest poble i diputat per la demarcació de Millau en les legislatives de 1876, 1877 i 1881, pel rengle dels republicans.⁷⁰

Jean-Marie Molinié (Sévérac-le-Château, 1868-1936) fou metge i diputat en els comicis de 1924, 1928 i 1932, per les llistes d'Union Nationale.⁷¹

Victor Ouvrier (París, 1840-1923) fou metge i alcalde de Mur-de-Barrez, i senador el 1894 i el 1903. Políticament, la seva posició era bastant adaptativa.⁷²

c) *En temps més moderns*, entre els més coneguts hi ha probablement els Bonnefous, Louis i Raymond, pare i fill, metges a Rodés. **Louis Bonnefous** (1859-1942) estudià a Tolosa i s'establí a Rodés el 1885. Amb alguns amics metges va fundar una clínica, ara coneguda com a *Clinique Saint-Louis*. Fou membre de la Federació de Catòlics de l'Aviron. Fou alcalde de Rodés el 1928 i el 1932. Va morir a Rodés el 13 de juny de 1942.⁷³ El seu fill, **Raymond Bonnefous** (1893-1979), cirurgià, fou alcalde de Rodés el 1935, diputat a París el 1946, senador de 1951 a 1972. També va ser president del Consell General de l'Aviron de 1949 a 1976 succeint Paul Ramadier, que era una figura socialista.⁷⁴

A Millau, segona ciutat del departament, també els metges van intervenir en la política local. Un dels més emblemàtics fou el doctor **François Barsalou** (Montredon, Aude, 1885 - Millau, 1975). El 1925 va ser elegit alcalde representant el partit radical-socialista. Va dimitir el 1930 i fou elegit altra vegada el 1933, fins

68. H. AFFRE, *Biografie aveyronnaise*, Rodés, Impr. H. de Broca, 1881, p. 239-240; J.-M. COSSON, *Dictionnaire de l'Aveyron*, Portet-sur-Garonne, Loubatières, 2005, p. 267.

69. Ibid., p. 374-375.

70. Ibid., p. 284.

71. Ibid., p. 296.

72. Ibid., p. 319.

73. Ibid., p. 61.

74. Ibid., p. 61.

al 1935. En aquest temps hi hagué una vaga molt greu d'obers de la indústria de la pell (guants). Barsalou es va posar al costat dels obrers, però van perdre la vaga, i al cap de poc plegà d'alcalde. El 1953 va deixar la política.⁷⁵

Durant el seu mandat va fer una obra d'higienització important, i va fer erigir un monument a J. H. Fabre, un dels grans entomòlegs, que era nadiu del departament, vora Millau. Barsalou ha de ser recordat, també, per l'ajut que va donar, personalment com a metge, als refugiats republicans espanyols de la guerra que van anar a parar a Millau.

Abans havia estat *maire* el doctor **Frédéric Bompaire** (Millau, 1869-1967), que fou director de l'Hospital-Hospici de Millau, alcalde el 1904, i dimití el 1905 per conflictes en l'aplicació de la Llei de laïcitat. Després, va contribuir al desenvolupament del turisme a la ciutat.⁷⁶ Ambdós, Barsalou i Bompaire, tenen un record en el nomenclàtor de carrers i places de Millau.

Igualment l'hi té el doctor **Étienne Quézac**, que havia compartit lluites en eleccions municipals, des d'un camp diferent, amb Barsalou i els radical-socialistes. Quézac havia nascut a Aguessac, també a tocar de Millau, el 26 de juny de 1882, i era fill del metge del poble, Joseph Quézac, que va morir molt jove. Va viure gairebé sempre a Millau, on va morir el 20 de setembre de 1969, amb vuitanta-set anys.⁷⁷

Aquesta tendència dels metges a actuar en la política local no ens és estranya. Però Danielle Jacquart ens explica que és una característica del Migdia (Midi), a França, ja des de l'edat mitjana. Diu: «en tant que notables els metges (*des praticiens*) participaven a la vida política local, des del segle XIII [...]», cita els noms de cònsols de Montpeller i Narbona, i afegeix: «Il est étonnant de constater que les exemples connus concernant en grande majorité les praticiens des viles méridionales», en contrast amb viles del nord. I explica, en una nota, «entre els sanitaris coneguts per haver exercit responsabilitats a la seva ciutat, visqueren al sud del Loira, 41 metges entre 57; 2 cirurgians entre 4, i 11 barbers entre 13». I diu, en una altra nota: «Notem que a l'època moderna a l'Avairon per exemple, que el metge fos alcalde, a vegades jutge de pau, de la seva localitat».⁷⁸

A Conques també va ser alcalde molts anys el **doctor Fau**, a la primera meitat del segle, que igualment va ser conseller general del cantó.⁷⁹

75. Ibid., p. 43. G. GIRARD, *Des rues... des hommes*, Millau, Libr. Trémolet, Radio Beffroi, 1987, p. 35-36. Conté una fotografia. Vegeu, també, «Mort du docteur Barsalou», *Journal de Millau* (9 juliol 1975), nota a primera pàgina, en requadre. G. DÉRUY, *Le gant & la rose*, Esparon, E & C, 2006. Són les memòries d'un alcalde recent de Millau. Parla de «le bon docteur Barsalou» (p. 27) i de com ajudà els obrers que feien vaga «soutint très clairement les grévistes» (p. 102).

76. J.-M. COSSON, *Dictionnaire de l'Aveyron*, Portet-sur-Garonne, Loubatières, 2005, p. 59; G. GIRARD, *Des rues... des hommes*, Millau, Libr. Trémolet, Radio Beffroi, 1987, p. 45-47, nota 65. Hi ha fotografia.

77. Ibid., p. 201-203.

78. D. JACQUART, *Le milieu médical en France du XIe au XIVe siècle*, Ginebra, Droz, 1981, p. 189-190.

79. J.-M. COSSON, *Dictionnaire de l'Aveyron*, Portet-sur-Garonne, Loubatières, 2005, p. 179.

Paulin Cannac (Carcenac-Peyralès, 21.12.1858 - La Mothe, comuna de Quins, 20.12.1935), gran propietari rural, metge també, fou alcalde de Quins durant més de quaranta anys, senador de l'Avairon, de 1912 a 1921, elegit com a radical. Catòlic de mentalitat oberta, organitzà una xarxa d'organitzacions agrícoles laïques. Fou doctor en medicina a París el 1886.⁸⁰

Henri Mallevialle (Coupjac, 1836-1892) fou metge, alcalde de Belmont, de 1875 a 1890. El 1881 fou elegit diputat per la demarcació de Saint-Affrique, dins del rengle republicà.⁸¹

Alguns metges van tenir una participació destacada a la Resistència. Entre ells recordem: **Jean Amans** (1900-1989), que fou alcalde de Pont-de-Salars el 1942, amb ocupació alemanya, i el 1944 s'ofereí com a ostatge per a salvar els seus conciutadans d'una repressió. Després fou alcalde de 1945 a 1977.⁸²

Paul Pezet, nascut a Espalion el 1848 i mort a Montpellier el 1938, fou metge i farmacèutic, amb oficina de farmàcia, alcalde de Montpellier durant dos períodes (1901-1904 i 1908-1919) i diputat de l'Erau.⁸³

Altres aspectes

En les lluites polítiques i socials, en la banda dels que van perdre, hem de posar sovint membres d'extrema esquerra, dels quals n'ha quedat un record més esvaït, si no perdut. L'any 1643 va esclatar la que es va dir *révolte des Croquants*, a la Baixa Roerga. Era temps de misèria, epidèmies, fam, impostos abusius, i els pagesos es van revoltar. És una entre les moltes «révoltes des paysans», nom amb què els repressors les etiquetaren. Aquesta vegada, estesa des de Tolosa a Bordeus. Van dominar Vilafranca de Roergue, però al final foren vençuts. Entre els molts represaliats, alguns caps foren esgarrifosament torturats. Un d'ells, el cirurgià **Jean Petit**, va ser executat amb tortura.⁸⁴

Un destí desgraciat: sabem que **Guillaume Galtier** (Saint-Affrique, c. 1600 - Tolosa, 1652), metge a Càors, autor de *La vie du canton abrégé contenant les moyens faciles et vulgaires pour se guérir de la peste* (1628), va ser condemnat amb l'acusació de fabricació de moneda falsa.⁸⁵

En el sentit de *benefactors socials*, que van fer llegats útils al seu país, podem recordar **Paul Bonnefé** (Rodés, 1857 - Couesque, 1906). Era metge de l'hospital o

80. Ibid., p. 90. Vegeu, també, http://www.senat.fr/senateur-3eme-republique/cannac_paul0288.r3.html (consulta: 22 juliol 2010).

81. J.-M. COSSON, *Dictionnaire de l'Aveyron*, Portet-sur-Garonne, Loubatières, 2005, p. 277.

82. Ibid., p. 17.

83. L. DULIEU, *La médecine à Montpellier*, vol. v, **, Avinyó, Les Presses Universelles, 1975, p. 230.

84. J.-M. COSSON, *Dictionnaire de l'Aveyron*, Portet-sur-Garonne, Loubatières, 2005, p. 136; vegeu, també, H. AFFRE, *Biografie aveyronnaise*, Rodés, Impr. H. de Broca, 1881, p. 287 i 226-227.

85. J.-M. COSSON, *Dictionnaire de l'Aveyron*, Portet-sur-Garonne, Loubatières, 2005, p. 200.

hospici de nens malalts, i gran part de la seva activitat era gratuïta. Va morir en accident d'automòbil i va deixar la seva fortuna als pobres de la comunitat i a l'institut de Rodés.⁸⁶

LES INSTITUCIONS I ALGUNES DADES CLÍNQUES

En tots els territoris del nostre entorn hi ha hagut, des de fa molts segles, institucions sanitàries, que sovint no han tingut més interès que el local. Hi ha algunes referències d'hospicis o hospitals antics, sense més transcendència. En el cas de l'Avairon, una institució ha tingut un plus de «popularitat», per causa d'algunes persones que hi han estat internades, o per alguna relació diferent per part dels directors.

Aquest és el cas de l'Asile d'Aliénés de Rodés, en el qual va romandre de 1943 a 1946 el poeta **Antonin Artaud**,⁸⁷ i es coneix el nom del seu director, que li practicà més de cinquanta electroxocs, teràpia aleshores que tenia les seves indicacions: Gaston Ferdière (Saint-Étienne, 1907 - Meudon, 1990).⁸⁸

En el mateix asil va estar, bastants més anys, de 1918 a 1939, el que es va conèixer com a *amnèsic de Rodez*, probablement Anthelme Mangin. Ambdós, Artaud i Mangin, van anar, després, a París, on van morir, al cap de poc temps: el 1942, Mangin, a l'Hospital Sainte-Anne, i el 1948, Artaud, a la clínica d'Ivry.⁸⁹

També fou director de l'establiment a començaments del segle xx el **doctor Ramadier**,⁹⁰ pare de Paul Ramadier, polític que passà anys de la seva infantesa a Rodés, s'arrelà a l'Avairon, on arribà a cap del Consell General (1945-1949). Pertanyia al partit socialista (SFIO), era diputat de la demarcació de Vilafranca de Roergue; des de 1928, alcalde de Decazeville durant bastants anys, i també fou president del Consell de Ministres de la República el 1947.

Un últim punt pel que fa a institucions seria el cas del termalisme, la utilització terapèutica o social de les aigües.⁹¹ Ja s'han esmentat els escrits de Jean Malrieu en el segle XVIII. Al llarg del segle XIX es coneixien i explotaven vuit estacions termals al departament. Així com en altres llocs, com l'Arieja o els Alts Pirineus, la utilització de les aigües termals conegué una expansió, en el cas de l'Avairon van anar de baixa.

86. Ibid., p. 61.

87. S. HAREL, *Vies et morts d'Antonin Artaud: Le séjour à Rodez*, Longueil, Préambule, 1990, 343 p.

88. E. VENET, *Gaston Ferdière, psychiatre d'Antonin Artaud*, Verdier, 2005, 42 p.

89. J.-M. COSSON, *Dictionnaire de l'Aveyron*, Portet-sur-Garonne, Loubatières, 2005, p. 19 i 25, sobre Mangin (amnèsic) i Artaud.

90. Ibid., p. 253.

91. Ibid., p. 426-427.

Les aigües de Cransac (les úniques avui en explotació activa i en expansió) i de Sylvanès eren conegudes des de l'antiguitat, ja en època romana, i amb un bon ús a l'edat mitjana. També va tenir una certa difusió l'aigua d'Andabre.

Algunes dades clíniques

L'estada d'Antonin Artaud a Rodez. Ja s'han esmentat dos casos de patologia psiquiàtrica important, que van tenir més rellevància que el simple fet d'un malalt ingressat. Un va ser per la transcendència de l'obra de la persona, el poeta marsellès Antonin Artaud, (1896-1948), que va escriure bastant sobre ell mateix i els *Cahiers et lettres de Rodez*, on explica força coses de la seva estada. La seva obra s'ha reeditat mantes vegades i ha estat traduïda. Aquí ens interessen més les *Cartes des de Rodez*.⁹²

L'amnèsic de Rodez. El cas de Mangin era el d'un soldat que l'1 de febrer de 1918 baixa d'un tren de presoners i invàlids a l'estació de tren de Lió i no sap qui és i va repetint el nom de «Mangin». Al cap d'un parell d'anys, el Ministeri de la Guerra francès va fer una crida pública per si li trobaven la família. De fet, no fou identificat, si més no de manera segura, i en morir, al cap de poc més de vint anys, va continuar essent l'amnèsic desconegut. Probablement no tenia cap relació personal amb l'Avairon. El van trobar perdut a Lió, a l'estació, probablement procedent d'un grup d'expresoners dels alemanys; va estar un temps a Clarmont d'Alvèrnia, i al final va anar a parar a l'hospital de Rodés, una mica com a dipòsit. Allà el va cuidar el doctor Fenayrou.⁹³

Però potser el cas que ha tingut més difusió al llarg de la història de la medicina de l'Avairon ha estat el de Víctor, conegut també com a *nen salvatge de l'Avairon*. La seva història ha estat objecte de molts estudis, ha passat al cine i la televisió, i és potser el cas més conegut de «nen salvatge».⁹⁴ El van trobar a Pousthomy, al sud de l'Avairon, l'any VIII (del calendari republicà). Va anar a Rodés on es cuidà d'ell l'*abbé* Bonnaterre. El van enviar a París, on l'*abbé* Sicard l'acollí en un centre d'ensenyament per a sord-muts, i fou objecte de l'atenció mèdica del doctor Itard, que no se'n va sortir, en la seva educació.⁹⁵ Víctor va morir a París l'any 1828. D'altra

92. A. ARTAUD, *Cartas desde Rodez*, tom III, *Cartas al Dr. Ferdière*, 3a ed., Madrid, Fundamentos, 2005, p. 27-145.

93. Vegeu P. ASTRUC, J.-M. COSSON i J.-Ph. SAVIGNONI, *Les mystères de l'Aveyron*, De Borée, 2007. Vegeu capítol 35: «L'enigme de l'amnésique de Rodez (1918-1937)», p. 309-337.

94. P. ASTRUC, J.-M. COSSON i J.-Ph. SAVIGNONI, *Les mystères de l'Aveyron*, De Borée, 2007. Vegeu capítol 29: «Le sauvage de l'Aveyron. 1800», p. 261-267. Vegeu, també, J.-M. COSSON, *Dictionnaire de l'Aveyron*, Portet-sur-Garonne, Loubatières, 2005, p. 162-163. Vegeu, també, P. FOULQUIER-LAVERGNE, *Le sauvage de l'Aveyron*, Rodés, Broca, 1875, 23 p.; T. GINESTE, *Victor de l'Aveyron: Dernier enfant sauvage, premier enfant fou*, París, Le Sycomore, 1981.

95. Sobre Itard, vegeu T. GINESTE, «Itard, Jean, Marc, Gaspard (1774-1838)», a J. POSTEL i C. QUÉTEL (dir.), *Nouvelle histoire de la psychiatrie*, Tolosa, Privat, 1983, p. 648-650.

banda, l'ensenyament de sord-muts va tenir una certa tradició a Rodés, amb l'activitat de l'*abbé* Pierre-Louis Perié (Rodés, 1756-1833).⁹⁶

Dos casos extraordinaris són els d'Henri Cot i Pierre Rouquié. **Henri Cot** (Mounès-Prohencoux, 1883 - Lió, 1912) fou una persona de gran alçada, i li deien *le géant Cot*. Als vint-i-un anys passava ja de 2,30 metres i pesava 160 quilos. Durant anys va ser objecte d'exhibició al circ. L'any 1912 fou assassinat a Lió i fou enterrat a Mounès. Va arribar a fer 2,55 m.⁹⁷

En el cas de **Pierre Rouquié**, el fet extraordinari és diferent: la durada de la seva vida, documentada. Va néixer a Vabre-Tizac, el 15 de desembre de 1715 i morí el 6 de febrer de 1827 a La Capelle-Bleys. Va viure, doncs, poc més de cent onze anys.⁹⁸

ALGUNS TEMES NO TRACTATS

Hi ha dos aspectes importants als quals no ens hem referit: les troballes en el camp de la paleopatologia i la incidència de les grans epidèmies.

La Roerga, terra de població antiga, té, evidentment, moltes restes de primer ordre, principalment els dòlmens. Ja s'ha apuntat al començament. Des de fa més de cinquanta anys s'han analitzat amb mètode científic un gran nombre d'enterraments i les restes trobades. Seria un capítol llarguíssim i molt especialitzat. A Catalunya, l'escola creada pel doctor Campillo s'ha constituït gairebé en una especialitat pròpia, tant en el camp de la medicina com en el de la prehistòria; a la Roerga i al Gavalda veí, també. Ja és un clàssic el treball de Louis Balsan sobre *Paléopathologie aveyronnaise*, de 1946, continuat amb altres recerques.⁹⁹ També la tesi de 1951 de Charles Morel,¹⁰⁰ i encara moltes referències més, que aquí només apuntem.¹⁰¹

96. J.-M. COSSON, *Dictionnaire de l'Aveyron*, Portet-sur-Garonne, Loubatières, 2005, p. 329.

97. *Ibid.*, p. 129. Vegeu, també, J.-M. COSSON, «Henri Cot le géant aveyronnais. Il fut l'homme le plus grand du monde», *La Dépêche* (Tolosa) (27 octubre 1998). Vegeu, també, P. ASTRUC, J.-M. COSSON i J.-Ph. SAVIGNONI, *Les mystères de l'Aveyron*, De Borée, 2007. Vegeu capítol 32: «Le géant Cot. L'homme qui avait trop grandi», p. 285-291.

98. J.-M. COSSON, *Dictionnaire de l'Aveyron*, Portet-sur-Garonne, Loubatières, 2005, p. 372-373.

99. L. BALSAN, «Paléopathologie aveyronnaise», *Procès-Verbaux de la Société des Lettres* (Avairon), núm. 34 (1946), p. 121-130.

100. C. MOREL, «La médecine et la chirurgie osseuse aux temps préhistoriques dans la région des Grands Causses», *Revue du Gevaudan*, núm. 2 (1956), p. 3-125. És una tesi moderna pel seu temps, presentada el 1951 i editada poc més tard, amb il·lustracions. És interessant, per exemple, la descripció de lesions de sageta, fins i tot conservades en l'enclavament en un radi humà, o al costat d'un peroné (p. 14 i 37-38).

101. Entre molts altres treballs esmentem el capdavanter, per l'època, de S. G. de MORTILLET, «Sur un crâne néolithique pathologique», procedent de Nant, publicat a *Bulletin de la Société Préhistorique Française*, núm. 39 (3-4) (1942), p. 90-92, i un estudi sobre la mateixa procedència, d'E. CRUBÉZY: «Le dolmen des places 1, les liquisses hautes à Nant (Avairon). II, Première approche anthropologique,

Un altre aspecte és el camp de les epidèmies. Han fet estralls continuats, durant segles, per tot arreu, sense respectar límits administratius ni geogràfics. Les grans epidèmies s'han difós, sovint, per gran part d'Europa, i són més o menys simultànies. Així, quan aquí teníem la de la Guerra dels Segadors, a Saint-Geniez-d'Olt, en dos mesos (d'octubre a desembre) de 1648, van morir més de set-centes persones, en un nucli de població relativament petit.¹⁰² I aquest és un exemple entre molts més al llarg dels segles.

étude paleopathologique», publicat a *Gallia Préhistoire*, núm. 30 (1987), p. 175-186. És un estudi extens que divideix les troballes en quatre capítols: malformacions esquelètiques, patologia inflamatòria (com ara lesions del calcani per bursitis del taló), patologia degenerativa, més la vertebral, i patologia de les insercions (entesopaties). A més, hi ha estudis de l'esmalt dentari i les hipoplàsies linears.

102. Vegeu «Études historiques sur la ville de saint-Géniez-d'Olt», a *Mémoires de la Société des Lettres, Sciences et Arts de l'Aveyron*, t. VI (1846-1847), 293 p. Vegeu p. 42, on es diu, i transcrivim el text directe sense traduir: «et en sont mors de la pesta en la present bila 700 personnes».

Cinquena part: petit diccionari de metges occitans

Explicació

Aquí es presenta un breu diccionari de metges occitans. Són relativament pocs, atesa l'enorme amplitud de la cultura mèdica en les terres de llengua d'oc. No n'hem vist d'altre i creiem que pot ser útil per a situar, en part, el tema. Els criteris de selecció han intentat ser objectius, però des d'un punt de vista personal. Per força hi ha només una part petita del que hi hauria d'haver, i l'encert en la tria està lluny de ser suficient. Hem volgut limitar el nombre a dos-cents noms. Per això li diem *petit diccionari*. Un de més gran es podrà trobar en versió digital. N'explicarem els criteris.

Hi ha d'haver els metges que creiem més importants pel relleu de la seva obra, i això des de l'edat mitjana fins al temps actual. Els segueixen les personalitats amb projecció nacional, atretes sovint pel pol de captació que ha estat París. També les figures eminents amb relleu més local, i més centrat en els llocs on hi hagué grans hospitals i ensenyament de la medicina, o una indústria editorial suficient. Aquí ja ens queden molts més noms fora que dins. Després, les persones que han tingut un relleu social més local, més en el camp de la política, o la pràctica professional, i aquí la tria ha estat molt més subjectiva i imprecisa. Encara hi ha els que han destacat per altres motius, per exemple, la seva relació amb Catalunya, sigui en temps de l'Institut de Fisiologia o els que han estat membres estrangers, corresponents o d'honor, de l'Acadèmia de Medicina. També hem cercat un cert equilibri en la distribució geogràfica, és a dir, potser reduir les citacions dels llocs on hi ha molta informació (Montpeller seria l'exemple), per no deixar fora zones geogràfiques amb una repercussió científica o de població menor.

Aquest petit diccionari està destinat a formar part d'un llibre, no gaire gros, i en aquest sentit ha de ser equilibrat en extensió i en la geografia. Així, també cal un equilibri entre les diverses parts dels països occitans. La lletra impresa, els llibres, queden aturats en el seu contingut, si més no per la data d'edició. Creiem que el

tema ha de tenir mobilitat i per això el que aquí es diu en el llibre és la part inicial d'una informació que ha de ser més extensa, ampliable i actualitzable, a través d'un lloc web, en aquest cas el de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya o de l'Institut d'Estudis Catalans.

Quines fonts hem fet servir? Han estat diverses, algunes més específiques, però no exhaustives. Pel que fa a l'edat mitjana, la font més important és el gran treball clàssic de Wickersheimer, que esmenta uns quants centenars de metges de les terres d'oc, potser més de la Provença i de la gran àrea d'influència de Montpeller. No n'hem espigat pas gaire, aquí, d'aquesta font tan abundosa. Una font dels temps més recents, segles XIX i XX, ha estat el llistat de membres de l'Académie Nationale de Médecine de França, amb una distribució geogràfica àmplia; per al cas de Montpeller, l'obra immensa de Louis Dulieu, de l'edat mitjana fins ben avançat el segle XX. En el cas de la relació amb Catalunya, hem cercat en l'arxiu i biblioteca de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya i en la revista *La Medicina Catalana*, que se titulava *Portantveu de l'Occitània Mèdica*, i en les relacions del grup de l'Institut de Fisiologia. Més enllà, hem fet servir els catàlegs especialitzats, o els estudis monogràfics locals, més en les ciutats amb més tradició d'ensenyament. Finalment, les grans facilitats que ens proporciona la consulta a la xarxa, i també les visites *in situ*.

Un tema delicat és el de l'exactitud de les dades, principalment les del dia de naixement, no tant el de mort. No és pas excepcional que les dades de diverses fonts no coincideixin. Són diferències de detall, de pocs dies, sense rellevància per als aspectes mèdics, però sí font d'una possible inexactitud. S'ha optat per la que semblava més fiable.

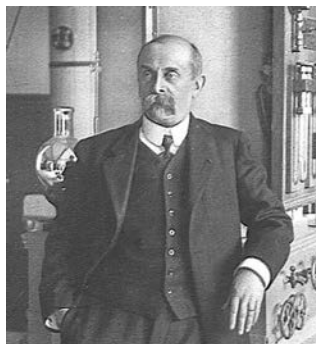
Hem hagut d'imposar-nos límits en el treball. Un ha estat el nombre de persones esmentades; l'altre, l'extensió. Hem optat per criteris definits, no passar de dues-centes persones referenciades i, en cap cas, passar dels mil caràcters, espais inclosos. Així, s'ha intentat tenir una redacció equilibrada. Calia remarcar la relació occitana, és a dir, l'origen o el lloc de treball, i el que han fet, i donar un conjunt que no fos excessivament llarg. Per tot això també ha calgut esporgar.

Un advertiment sobre els noms de les ciutats o pobles. Per ubicar els municipis se sol afegir el departament del qual formen part. En el cas de citacions d'abans de la creació dels departaments, el 1790, a vegades s'inclou el nom de la província antiga, aleshores existent.

Nota: l'asterisc que porten al final alguns noms (*) vol dir que aquests s'esmenten amb més extensió en el text.

Jean Louis Alibert (1768-1837)

Jacques Arsène d'Arsonval (1851-1940)

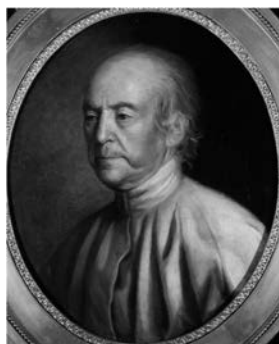
Jean Astruc (1684-1766)

François Barsalou (1885-1975)

Paul Joseph Barthez (1734-1806)

Jean Baseilhac (fra Cosme)
(1703-1781)

Justin Benoit (1813-1893)

François Boissier de Sauvages
(1706-1767)

Théophile Bordeu (1722-1776)

Madeleine Brès (1842-1921)

Paul Broca (1824-1880)

Georges Cabanis (1757-1808)

Albert Calmette (1863-1933)

Georges Canguilhem (1904-1995)

Jean Antoine Chaptal (1756-1832)

Anatole Chauffard (1855-1932)

Gui de Chauliac (1298-1368)

Jean Cheymol (1896-1988)

François Chicoyneau (1672-1752)

Pierre Chirac (1657-1732)

Madame Coudray (1712-1789)

Henri Dausset (1874-1936)

Jean Dausset (1916-2009)

François Delarue (1788-1842)

Jean Delay (1907-1987)

Jacques Delpech (1777-1832)

Paul Georges Dieulafoy (1839-1911)

Émile Duclaux (1840-1904)

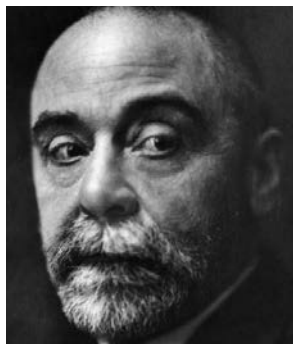
Étienne Dominique Esquirol
(1772-1840)

Arthur Fallot (1850-1911)

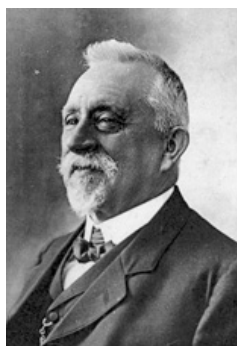
Jean Pierre Falret (1794-1870)

Élie Faure (1873-1937)

Jean-Louis Faure (1863-1944)

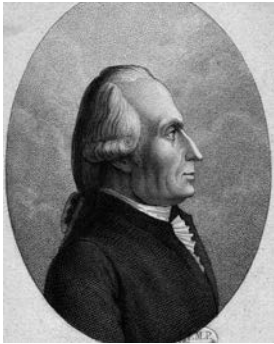
Siméon Flaissières (1851-1931)

Jean B. Fonssagrives (1823-1884)

Émile Forgue (1860-1943)

Antoine Gouan (1733-1821)

Joseph Grasset (1849-1918)

Jean Héroard (1551-1628)

Jean Gaspard Itard (1774-1838)

Alexandre Lacassagne (1843-1924)

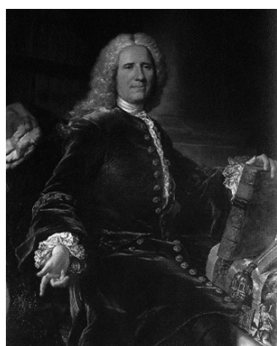
Pierre-Félix Lagrange (1857-1928)

Jean Marie Lanessan (1843-1919)

Odilon Lannelongue (1840-1911)

François Lapeyronie (1678-1747)

Dominique Jean Larrey (1766-1842)

François Magendie (1783-1855)

Antoine Marfan (1858-1942)

Léopold Ollier (1830-1900)

Henri Parinaud (1844-1905)

Philippe Pinel (1745-1826)

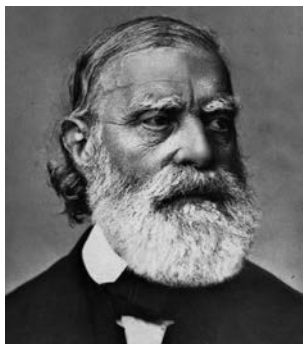
Albert Pitres (1848-1928)

Antoine Portal (1742-1832)

Henri Queuille (1884-1970)

François-Vincent Raspail (1794-1878)

Guillem Rondelet (1507-1566)

Théophile Roussel (1816-1903)

Henri Rouvière (1875-1952)

Jacques Ruffié (1921-2004)

Paul-Louis Simond (1858-1947)

Achille Souques (1860-1944)

Léo Testut (1849-1925)

Jean Turchini (1894-1979)

Raymond Vieussens (c. 1641)

Petit diccionari de metges occitans

A

Abadie, Charles (Sent-Gaudenç, Alta Garona, 25.03.1842 - 1932). Doctor en medicina el 1870, exercí com a metge a l'Hôtel-Dieu de París, i es va dedicar a l'oftalmologia. Va fer estudis sobre el tracoma i el glaucoma. Fou capdavanter en el tractament de la neuràlgia de trigemin mitjançant alcoholització del gangli de Gasser. Es dona el nom de *signe d'Abadie* a la retracció de la parpella superior en la malaltia de Bassedow que s'atribueix a l'espasme del múscul elevador de la parpella.

Abelous, Jacques Émile (Bédarieux, Erau, 10.03.1864 - Aussillon, Tarn, 20.10.1940). Membre corresponent nacional de l'Académie de Médecine, per la Secció d'Anatomia i Fisiologia, elegit el 25 de juny de 1907. Elegit associat nacional el 7 de febrer de 1928. El 1930 va ser designat per ocupar l'escó número 24, com a mantenidor, de l'Acadèmia dels Jocs Florals de Tolosa.

Ader, Guilhèm (c. Lombez, Gers, c. 1567 - Gimont, Gers, 23.06.1638). Estudis inicials a Tolosa, i medicina a Montpeller. El 1599 torna a Tolosa on va exercir vint-i-cinc anys com a metge, i el 1625 es va retirar a Gimont, poble de la seva dona. Se sap que va estar vinculat a l'hospital de Tolosa, però ha quedat poc ressò de l'obra mèdica. Tingué actuació com a metge militar en les guerres de religió. Autor de *De pestis contagione, praevisioe et remediis* (Tolosa, 1628). S'ha valorat més la seva obra poètica en llengua gascona *Lou gentilhòme gascoun e lous hèits de guerre deu gran è poderuès Henric Gascoun Rey de France è de Naouarre* (1610), publicada després de l'assassinat del rei. També és conegut *Lo Cantounet Gascoun*, petit llibret per a l'ensenyament (1628). (*)

Alibert, Jean Louis (Vilafranca de Roergue, Guiena, Avairon, 02.05.1768 - París, 04.11.1837). Fou el capdavanter de la dermatologia moderna a França des del seu servei de l'Hôpital Saint-Louis de París. Va començar estudis eclesiàstics a Tolosa, i durant la Revolució suprimí els ordes religiosos, anà a París i es volia dedicar a l'ensenyament, però després es decantà per la medicina. Estudis brillants i ràpids, i el 1800 defensa a París una tesi sobre les febres perniciosos. Entra a l'Hôpital Saint-Louis, que aleshores recollia malalts incurables i crònics, inclosos els de la pell. Alibert els estudià amb detall, publicà diverses obres, entre elles una *Mono-graphie des dermatoses* (1832), i creà una classificació d'aquestes malalties i un molt conegut «arbre de les dermatosis». Fou catedràtic de terapèutica i matèria mèdica, el 1823, membre de l'Académie de Médecine, elegit per la Secció de Medicina (27.12.1820), i metge personal de Lluís XVIII i Carles X, que li atorgà el títol de baró el 1827. (*)

Andral, Guillaume (Espédaillac, Guiena, Òlt, 27.11.1769 - París, 31.01.1853). Tercer membre, com a mínim, d'una nissaga de metges radicats a Espédaillac, i un fill seu, Gabriel, amb activitat destacada a París, fou membre de l'Académie de Médecine. Va fer carrera com a metge militar a l'exèrcit napoleònic, i va obtenir un augment de categoria a Nàpols, en temps en què el mariscal Murat era rei. Va conservar una bona posició en el regnat de Lluís XVIII. Membre honorari de l'Académie de Médecine, de la Secció de Medicina, elegit el 16 d'abril de 1823.

Arnau de Vilanova (possiblement a València, c. 1238 - 06.09.1311, en un vaixell prop de Gènova, on fou enterrat). Les dades sobre els seus estudis són escasses. Exercí a Barcelona, on fou metge dels reis d'Aragó. Professor bastants anys a Montpeller, on es casà amb Agnès Blasi. Exercí, també, com a metge d'alguns pontífexs d'Avinyó. La seva obra escrita fou molt extensa i la seva influència, enorme. Les edicions del segle xvi consten d'una seixantena d'escrits, dels quals gairebé la meitat es consideren apòcrifs per la crítica moderna. Fou el metge més important del món del seu temps. Polític, ambaixador dels reis d'Aragó. En els seus últims anys destaquen els escrits religiosos, amb intenció renovadora de l'Església des de dintre, alguns considerats heterodoxos, fet que en motivà la interdicció per la Inquisició. Per la dispersió dels seus llocs de treball, cal considerar-lo com un occità del nord i del sud. (*)

Arnozan, Xavier (Bordeus, 12.11.1852 - 05.02.1928). Doctor en medicina el 1879. Catedràtic de terapèutica de la Facultat de Medicina de Bordeus i metge dels hospitals. Autor d'un *Précis de thérapeutique* (París, 1900-1901) (5a. ed., 1921), traduït al castellà per F. Corominas Pedemonte, com a *Manual de terapèutica*, publicat per J. Espasa, Barcelona, en dos volums. (567 i 639 p.). També *Précis de*

consultations médicales, 1910; *Précis d'hydrologie médicale*, 1913 (amb Lamarque). Fou important el seu treball amb L. Vaillard sobre lligadura del conducte pancreàtic. Des de 1901 va ser director del *Journal de Médecine* de Bordeus. Un hospital de Bordeus, orientat especialment a la geriatria, porta el seu nom. Membre corresponent nacional de l'Académie de Médecine, per la Secció d'Anatomia i Fisiologia, elegit l'11 de febrer de 1913. Elegit associat nacional el 23 de juny de 1925.

Arsène d'Arsonval, Jacques (La Porcherie, Alta Viena, Llemosí, 08.06.1851 - 31.12.1940). Estudis inicials a Llemotges i de medicina a París. Fou assistent de Claude Bernard i de Brown-Séquard. Doctorat el 1876. Va treballar principalment en el camp de l'electricitat mèdica. De 1882 a 1910 va ser director del laboratori de biofísica del Collège de France. Després dirigí el laboratori de Nougent-sur-Marne, fins al 1931. Molt reconegut en el país, fou membre de l'Académie de Médecine de París, corresponent nacional de la Secció de Física i Química mèdiques, elegit l'1 de maig de 1888. Membre de l'Académie des Sciences des de 1894. Fundador de l'Escola Superior d'Electricitat (1894). Té treballs importants sobre la líquefacció dels gasos. S'ha donat el nom d'*arsonvalització* a la tècnica terapèutica en què s'aplica sobre la zona malalta un camp electromagnètic altern d'alta freqüència.

Astruc, Jean (Sauve, Llenguadoc, Gard, 19.03.1684 - París, 05.05.1766). Va destacar, principalment, pels seus escrits sobre malalties venèries, sobretot la sífilis. És clàssic el seu tractat *De morbis venereis* (1736 i 1740). Interessat en gran quantitat de temes de medicina, autor de *Traité des maladies des enfants* (1748); *Traité des maladies des femmes* (1761-1765, 6 v.); *Traité des tumeurs et des ulcères* (1759). També havia escrit sobre malalties infeccioses: *Dissertation sur l'origine des maladies épidémiques et principalement sur l'origine de la peste* (1721). Va deixar unes *Mémoires pour servir à l'Histoire de la Faculté de Médecine de Montpellier* (1767). També fou autor d'escrits més ideològics: *Dissertation sur la liberté* (1755) i *Dissertation sur l'immaterialité et l'immortalité de l'âme* (1755).

Audouard, Mathieu-François era doctor per Montpellier. Va ser elegit membre corresponent de Acadèmia Mèdico-Pràctica de Barcelona el 12 de novembre de 1821, per haver pres part en l'estudi de l'epidèmia de febre groga. Autor d'un dels treballs més coneguts sobre aquesta epidèmia que va tenir molta repercussió a França: *Relation historique et médicale de la fièvre jaune qui a regné à Barcelone en 1821*. Va enviar, com a mínim, quatre treballs seus a l'Acadèmia, entre 1822 i 1849. (*)

Aulagnier, Alexis François (Grassa, Provença, Alps Marítims, 25.03.1767 - París, 30.12.1830). Metge de Josep Bonaparte, rei de Nàpols i d'Espanya. Doctor

en medicina a Montpeller, amb la tesi *Tentamen medico-practicum de insolatione* (1789). S'establí a Marsella, on tingué activitat política en el camp republicà, i després bonapartista. A Espanya fou corresponent de l'Academia de Medicina de Madrid i tingué càrrecs oficials. Autor de diversos treballs, entre ells: *Recherches sur l'emploi du feu dans les maladies réputées incurables*, 1805; *Recherche sur les causes de la colique de Madrid*, 1811; *Considérations sur l'âge critique...*, 1824; *Dictionnaire des substances alimentaires et de leurs propriétés*, 1830, 2 v. (2a. ed., 1839). Membre honorari de l'Académie de Médecine, de la Secció de Medicina, elegit el 16 de juliol de 1823.

Auzouy. Nissaga de metges que exercien a Rignac, l'Avairon. Se'n coneixen com a mínim tres generacions:

— *Auzouy, Pierre* (Rignac, 1761-1808).

— *Auzouy, Paul* (Rignac, 25.01.1792-24.08.1849). Membre adjunt corresponent de l'Académie de Médecine, Secció de Medicina, elegit el 5 d'abril de 1825. Exercí a Rignac, d'on fou alcalde.

— *Auzouy, Théodore* (Rignac, 09.06.1819 - Bordeus, 1879).

Azam, Étienne Eugène (Bordeus, 28.05.1822-16.12.1899). Cirurgià, catedràtic de clínica mèdica de la Facultat de Medicina de Bordeus. Conegut en bona part per la descripció que va fer del cas «Félida», que seguí durant molts anys i presentà el 1876, com una malalta amb «personalitats alternants», i a la qual va dedicar tres obres. Se'l considera, també, un dels introductors dels coneixements d'hipnotisme i de l'obra de Braid a França. Autor de: *Hypnotisme, double conscience et altérations de la personnalité: Le cas Félida X* (1887). Membre corresponent nacional de l'Académie de Médecine, per la Secció de Patologia Quirúrgica, elegit el 3 d'agost de 1880. Elegit associat nacional el 16 de juliol de 1895.

B

Babonneix, Léon (Aubusson, la Cruesa, 29.06.1876 - Lachaux-d'Alleyrat, la Cruesa, 06.03.1942). Nat al Llemosí, als dos anys el portaren a París, on va fer la seva vida mèdica. Estudiant molt brillant, medalla d'or de l'internat, deixeble de Grancher, va fer la tesi sobre les paràlisis diftèriques (1904). Es dedicà a les malalties dels nens i a la neurologia, i va ser l'especialista més reconegut en neurologia infantil. Metge dels hospitals de París, el 1912. La seva obra escrita és extensa, participant en moltes revistes i essent redactor en cap de la *Gazette des Hôpitaux*. Amb Nobercourt, Hutinel i Cathala, publicà el *Traité de médecine des enfants*, en cinc volums. Membre de l'Académie de Médecine, elegit el 28 de novembre de 1939.

Ballet, Gilbert (Ambazac, Alta Viena, 29.03.1853 - París, 17.03.1916). De nissaga de metges, comença els estudis a l'Escola Secundària de Medicina de Llemotges. El 1870 va a París, es doctora el 1881 i treballa amb Charcot. Metge dels hospitals de París el 1884, agregat el 1886, membre de l'Académie de Médecine, elegit el 30 de gener de 1912. Treballa a l'Hôpital Saint-Antoine; després, a l'Hôtel-Dieu. Professor d'història de la medicina, de 1907 a 1909, i aleshores, catedràtic de malalties mentals, fins a la seva mort el 1916. Foren famoses les seves lliçons clíniques dels diumenges al matí. Fou president de la Societat de Neurologia, i un dels fundadors de la de Psiquiatria. La seva obra més important és el *Traité de pathologie mentale*, fet amb col·laboració. Autor de *Le langage intérieur et les formes cliniques de l'aphasie* (1888) i *Leçons de clinique médicale: Psychoses et affections nerveuses* (1897). En els últims temps va definir el concepte de *psychose hallucinatoire chronique* (1911).

Bally, Victor (Beaurepaire, Delfinat, Isère, 22.04.1775 - Salon-de-Provence, les Boques del Roine, 21.08.1866). Membre de l'Académie de Médecine, per la Secció de Medicina, elegit el 6 de febrer de 1821. President l'any 1840. Havia participat en les expedicions, amb la finalitat d'estudiar les epidèmies de Santo Domingo; Gibraltar, el 1805, i Barcelona, el 1821, per a l'estudi de la febre groga. Va ser membre de l'Acadèmia Mèdico-Pràctica de Barcelona. Autor de *Mémoire sur la fièvre jaune* (París, 1803), *Du typhus d'Amérique* (París, 1814), *Histoire de la fièvre jaune observée en Espagne dans l'année 1821* (París, 1823) i d'altres.

Barjavel, Casimir-François-Henri (Carpentràs, Valclusa, 04.04.1803-26.09.1868). Metge, diplomata a Montpeller, va ser alcalde de Carpentras (Carpentràs) molt jove, als trenta anys. Fou més de vint anys membre del Comitè d'Administració de la Biblioteca Inguimbertaine (la biblioteca local), historiador local i bibliòfil. Va donar un fons de més de deu mil llibres i manuscrits sobre la Provença i el Comtat Venaissí (terres pontificies) a la biblioteca. Autor, entre d'altres, de: *Traité complet de la culture de l'olivier* (1830); *Dictons et sobriquets patois des villes: Bourgs et villages du Département de Vaucluse, traduits, éclaircis et annotés* (Carpentràs, 1853) i, sobretot, *Dictionnaire historique, biographique et bibliographique de Département de Vaucluse* (Carpentràs, 1841), en dos volums.

Barrier. Nissaga de metges, radcats principalment a Vernoux (Ardecha), entre els quals cal esmentar:

— *Jean-Annet Barrier* (Vernoux, 1795 - París, 13.02.1858). Doctor en medicina a Montpeller el 1820, exercí al seu poble i després a La Voulte (1826). Fundà un establiment de banys, Celles-les-Bains. Autor de memòries sobre les aigües medicinals de Celles i treballs clínics, principalment sobre la tuberculosi i el càncer.

— *Jean-Elisée-Saint-Ange Barrier* (La Voulte, 21.10.1835 - Rompon, 12.05.1876). Fill de l'anterior, doctor en medicina, però no exercí. Visquè a Celles, i fou propietari de l'establiment termal.

— *Jean-Eugène-Albert Barrier* (Vernoux, 10.07.1831-02.11.1904). Doctor en medicina, exercí a Vernoux i a altres llocs. També fou músic, autor de diverses composicions.

Barsalou, François (Montredon, Aude, 1885 - Millau, Avairon, 1975). Metge i polític, alcalde de Millau el 1925, pel partit radical-socialista, i novament el 1933, va dimitir com a alcalde el 1935 després d'una vaga important dels obrers de la indústria dels guants; s'havia posat al seu costat i la van perdre. Va fer una tasca important d'higienització i també d'ajut als refugiats republicans espanyols de la guerra. Pot ser considerat un símbol, entre molts altres, d'aquests metges dedicats a la política sense benefici propi, implicats en la millora sanitària de les seves poblacions i en l'ajut als refugiats. Un carrer petit de Millau (*impasse*) porta el seu nom, prop del barri del nou hospital. (*)

Barthes, Antoine Charles Ernest de (també citat com a Barthez) (Narbona, Aude, 06.08.1811-06.12.1891). Excel·lí com a pediatre. Metge de l'hospital de Saint Eugène, a París. Juntament amb el seu company Frédéric Rilliet, fou autor d'un *Traité clinique et pratique des maladies des enfants* (París, Baillière), el 1843, en tres volums. El text, molt valorat en el seu temps, va tenir tres edicions i fou traduït a l'alemany. També amb Rilliet (Ginebra, 1814-1861) havia fet un tractat sobre la pneumònia dels nens, publicat a París el 1838, passat de seguida a l'anglès: *A treatise of the pneumonia of children* (Philadelphia, A. Waldie, 1839, 100 p.), traduït per Samuel Pachkman, membre de l'escola de medicina de Massachusetts. Barthes també fou membre de l'Académie de Médecine, per la Secció de Parts, elegit el 27 de novembre de 1866.

Barthez, Paul Joseph (Montpeller, desembre de 1734 - París, 15.10.1806). Joveventut a Narbona, estudis de medicina a Montpeller, graduat el 1754 i professor des de 1761. Col·laborà en el *Journal des Sçavants* i a l'*Encyclopédie*. Quan ja era gran va estudiar lleis. Són importants els seus *Nouveaux éléments de la science de l'homme*, començats a publicar el 1778 a Montpeller. Defensà l'existència d'un principi vital, origen de les funcions orgàniques i del qual surten la diversitat dels temperaments entre les persones. En el camp més clínic és prou conegut el text sobre la gota de 1802. És considerat un dels grans mestres de Montpeller, canceller de la Universitat de 1785 a 1792. La seva estàtua, de cos sencer i assegut, juntament amb la de Lapeyronie, cirurgià, està flanquejant la porta d'entrada de la Facultat de Montpeller. (*)

Baseilhac, Jean, més conegut com a **frère Côme** (Pouyastruc, prop de Tarba, Alts Pirineus, 04.04.1703 - París, 08.07.1781). De nissaga de cirurgians des del segle XVI. Als dinou anys, essent jove cirurgià, decidí fer un viatge per tot França, amb parades a Tolosa, Montpeller i Lió, on sojornà dos anys. Després anà a París, on els cirurgians estaven menys dominats pels metges. Fou cirurgià extern de l'Hôtel-Dieu. Als vint-i-cinc anys entrà al servei del príncep François de Lorena, bisbe de Bayeux, com a cirurgià. Aquest va morir al cap de poc, però li influí en les idees jansenistes i li deixà un llegat amb el qual es pogué pagar el títol. Baseilhac ingressà al cap de mig any com a frare en un convent de «feullants», que tenien el seu origen a Tolosa. Cuidà de la farmàcia i l'autoritzen a fer de cirurgià. La seva fama ha vingut com a introductor d'un instrument per a tractar les pedres de la bufeta, que li donà renom com a litotomista. Un retrat seu és a la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya, regalat per Pere Vieta el 1857. (*)

Baux, Pierre. Nom de dos metges francesos, pare i fill,

— *Pierre Baux (I)* (Nîmes, 12.08.1679 - Saint-Dionizy, prop de Nîmes, 03.09.1732). D'origen protestant, va haver de rebre, per imposició, educació amb els jesuïtes. Estudis a Montpeller i de medicina, a París. Doctorat el 1696. Va treballar com a metge a Nîmes, a París per poc temps (1705-1707) i altra vegada a Nîmes. Es quedà en aquesta ciutat quan la pesta de 1720 i publicà *Traité de la peste* (1722). Va tenir una bona fama en el seu temps.

— *Pierre Baux (II)* (Nîmes, 20.05.1708-29.10.1790). Fill de l'anterior, va destacar com a metge i naturalista. Col·laborador en alguns treballs amb Réaumur. Tingué bona fama com a meteoròleg, amb llargues tandes d'observacions, i astrònom. Membre de l'Acadèmia de Nîmes.

Benoit, Justin (Millau, Avairon, 16.04.1813 - Montpeller, 05.11.1893). Durant els seus estudis participà en la lluita contra una epidèmia de còlera al departament veí del Gard. Fou intern d'un hospital de Nîmes, i després a Montpeller. Doctor en medicina, el 1839. Va fer un treball sobre l'ús terapèutic del nitrat de plata. El 1844 fou professor agregat de la Secció de Cirurgia. El 1850 és conservador de les col·leccions d'anatomia de la Facultat i, el 1853, professor d'anatomia. Ho serà més de trenta-cinc anys, fins a la jubilació, el 1886. De 1880 a 1885, fou degà de la Facultat. Va defensar el trasllat de l'antic Hôpital Saint-Eloi fora de la ciutat. Va escriure molt, més de cirurgia que d'anatomia. Membre de l'Acadèmia de Ciències i Lletres de Montpeller de 1847 fins a la seva mort. Membre de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona, des de 1858, a la qual havia enviat bastants treballs. Té un petit carrer dedicat a Millau. (*)

Bergonié, Jean Alban (Casseneuil, Olt i Garona, 07.10.1857 - Bordeus, 02.01.1925). Estudis inicials a Marmande i a Bordeus. Cursà medicina i també ciències físiques (1880) i naturals (1881). Doctor en medicina el 1883, amb la tesi *Contribution à l'étude des phénomènes physiques du muscle*. Catedràtic de física mèdica de Bordeus el 1890, estudià les aplicacions mèdiques de l'electricitat. Cap de servei d'electroteràpia dels hospitals de Bordeus. Hàbil per a idear nous instruments, durant la guerra de 1914-1918, creà un iman per a extreure fragments metàl·lics del cos. També treballà amb raigs X, que foren causa de l'amputació del seu braç dret i, més tard, de la mort per metàstasis pulmonars. Es dona el nom de *Llei de Bergonié-Tribondeau* a la que relaciona la fragilitat de les cèl·lules enfront als raigs X i l'activitat reproductora. Creador del centre anticancerós de Bordeus. Membre corresponent nacional de l'Académie de Médecine, elegit el 26 de febrer de 1895. Membre corresponent de l'Académie des Sciences.

Berthe, Jean Nicolas (Arles, Provença, 05.9.1761 - 1819). Doctorat el 1782, va ser el primer catedràtic de terapèutica i matèria mèdica de Montpeller. El 1800 formà part de la comissió que va estudiar l'epidèmia de febre groga d'Andalusia. Nomenat membre de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona el 15 de desembre de 1800. La seva obra no va ser gaire extensa. Dulieu n'esmenta vuit treballs, entre ells *Précis historique de la maladie qui a régné dans l'Andalousie en 1800* (París, Montpeller, Chez Renaud, any XI (1802), 404 p.). (*)

Blondin, Théodose. Admès com a membre corresponent de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona el 1860. Consta com a metge d'Argelès de Bigorra, al departament dels Alts Pirineus. Cal dir que a l'Acadèmia hi ha alguns corresponents francesos que havien enviat memòries sobre les aigües termals d'algunes poblacions pirinenques i d'altres llocs. El 1860 havia enviat un treball sobre obres de Stahl, traduïdes i comentades (Montpeller, 1860). (*)

Boissier de Sauvages de LaCroix, François (Alès, Gard, 12.05.1706 - Montpeller, 19.02.1767). També conegut com a **Sauvages**. Va ser un dels grans mestres de l'escola de Montpeller. Deixeble de Pierre Baux, es dedicà àmpliament a la botànica. Doctor a Montpeller el 1726, amb una tesi *De amore*, recollint plantes indicades per a curar el mal d'amor, va anar a París i tornà el 1734. Catedràtic de botànica de Montpeller el 1740, succeint Chicoyneau. Va introduir un sistema de classificació de les malalties de tipus naturalista, amb difusió en el seu temps. La seva obra més coneguda és *Nosologia methodica...* (1760). Gaudí d'una fama molt gran, com un dels mestres del vitalisme de Montpeller. (*)

Bonjudas, Nathan. Esmentat també com a Nathan Judah ben Salomon. Metge jueu provençal del segle XIV, que va viure a Avinyó o a Arles. Conegut, principalment, per la seva activitat de traductor de textos mèdics de l'àrab a l'hebreu, com: *Ha-Dibbur be-Yenot*, traducció abreujada del *De vinis* d'Arnau de Vilanova; *Marashut-ha-Rosh*, un treball d'Ibn Wafid; *Kelal Kazer meha-Sammim ha-Nifradim*, traducció d'un text d'Ibn Abi Salt Umayya, de Dènia, i un tractat de filosofia de Ghazali.

Bonnafont, Jean Pierre (Plaisance, Gers, 1805 - París, 09.05.1891) és un dels primers especialistes en ORL de França. Cap al 1850 va idear una forma de trompeta (trompeta de Bonnafont) que va tenir una certa difusió per a explorar l'orella. Home inquiet, havia passat alguns anys a Alger i va publicar *Douze ans en Algérie, 1830-1842, Description de ses tornades observées sur la côte de l'Algérie* (1859), *Trombes de mer* (París, 1874). Membre corresponent nacional de l'Académie de Médecine, per la Secció de Cirurgia, elegit el 31 de desembre de 1826. (*)

Bordeu, Théophile (Izeste, Bearn, 1722 - París, 24.12.1776). Segona gran personalitat de l'escola vitalista de Montpeller. Estudià medicina a Montpeller, on fou professor. El 1745, als vint-i-tres anys, és inspector d'aigües minerals d'Auch i de Pau, interessat en l'estudi de les aigües dels Pirineus. La seva obra més important és *Recherches anatomiques sur la position des glandes et sur leur action* (1752). Estudià la funció de les glàndules, especialment les limfàtiques, i considerava que tenien una propietat vital, establint relació amb la sang, de la qual extreien i elaboraven matèries. També analitzà alguns aspectes de la patologia vegetativa i fixà l'atenció en el plexe solar. (*)

Boyer, Alexis (baró) (Uzerches, Llemosí, Corresa, 01.03.1760 - París, 25.11.1833). Cirurgià, acadèmic de medicina, baró d'Empire. Va començar com a cirurgià barber. Bon coneixedor de l'anatomia i amb habilitat quirúrgica, el 1794 era segon cirurgià de l'Hôtel-Dieu de París. Autor d'un *Traité complet d'anatomie* (1797-1799), en quatre volums (4a ed., 1815), i d'un *Traité des maladies chirurgicales et des opérations qui leur conviennent* (1814-1826), en dos volums. Cirurgià de la família imperial el 1805, va participar en diverses campanyes. Va seguir essent consultat pels reis següents, Borbons i Orleans. Fou membre de l'Académie de Médecine, de la Secció de Cirurgia, elegit el 27 de desembre de 1820. Membre, també, de l'Académie des Sciences.

Brès, Madeleine (Bouillargues, Nîmes, Gard, 25.11.1842 - Montrouge, Seine, 30.11.1921). Primera metgessa francesa que fou doctora (París, 1875). De naixement es deia Madeleine Gebelin. De família humil, la van casar als quinze anys amb

Adrien Brès. Vídua aviat, amb tres fills. Va entrar a la Facultat de París el 1868. Durant la guerra de 1870 la van admetre a l'«externat». Defensà la tesi *De la mamelle et de l'allaitement* el 3 de juny de 1875. Tasca social important, més en el camp de la puericultura: higiene infantil i alimentació dels nens. Molt activa com a conferenciant. Dirigi la revista *Hygiène de la Femme et de l'Enfant*. Fundà una *crèche* a Batignolles, prop de París, que serví de model. En els últims anys patí una pèrdua greu de visió. Una escola maternal de Montpeller porta el seu nom. (*)

Breschet, Gilbert (Clarmont d'Alvèrnia, Auvergne, Puèi Domat, 07.07.1784 - París, 10.05.1845). Estudis de medicina a París, on es doctorà el 1812. El 1836 fou professor d'anatomia a París succeint Cruveilhier. Va treballar en diversos camps, principalment en l'estudi de les venes del crani, l'aparell auditiu dels vertebrats, en particular l'utricle, el sàcul i l'helicotrema, designat també com a *hiat de Breschet*. Va fer estudis importants d'anatomia comparada descrivint la «rete mirabile» en balenes i dofins. Juntament amb Magendie va explicar, el 1813, el contagi de la ràbia a partir de la saliva humana. Autor de diversos textos, entre ells, *Essai sur les veines du rachis* (1819); *Traité d'anatomie humaine*, amb Alexandre Brière de Boismont (1834); *Traité des maladies des enfants* (1833), en dos volums. Membre de l'Académie de Médecine, de la Secció de Cirurgia, elegit el 6 de febrer de 1821. President l'any 1832. També fou membre estranger de la Reial Acadèmia Sueca de Ciències, el 1842. (*)

Broca, Paul Pierre (Sainte-Foy-la-Grande, Gironda, 28.06.1824 - París, 09.07.1880). Estudià medicina a París, on es graduà als vint anys. Fou cirurgià i en la seva obra són clàssics els estudis que relacionen les lesions d'una part del cervell i els trastorns de la parla. Va descriure les zones relacionades amb el llenguatge (àrea de Broca) i una forma d'afàsia (afàsia de Broca). A més, fou un dels capdavanters en els estudis d'antropologia física i dels primers a fer la descripció de les trepanacions cranials neolítiques i, per tant, un dels creadors de la paleopatologia. Membre de l'Académie de Médecine, de la Secció de Medicina Operatòria, elegit el 24 de juliol de 1866.

Broussonnet, Jean-Louis-Victor (Montpeller, 17.08.1771-17.11.1846) fou adjunt de les càtedres en medicina operatòria i en clínica interna, i després, titular d'aquesta darrera, el 1803. Va ser degà de la Facultat el 1813, a la mort de Dumas. Membre d'una nissaga de professors de la Facultat. La seva obra escrita és bastant extensa. Va ser membre de l'Acadèmia Mèdico-Pràctica de Barcelona, nomenat el 15 de desembre de 1800. Membre associat no resident de l'Académie de Médecine, elegit el 27 de desembre de 1820. (*)

Broustet, Pierre (Bordeus, 1903-1974). De família de metges, s'orienta cap a la medicina interna i la cardiologia. Agregat el 1937. Catedràtic de terapèutica el 1949 i de malalties del cor i vasos, el 1956, en una càtedra creada per a ell. Havia fet la tesi el 1930, sobre la cardiografia. Interessat en les cardiopaties congènites, va introduir en el seu equip les tècniques quirúrgiques de tractament. Aconseguí crear una escola important de cardiologia mèdica i quirúrgica.

Burq, Víctor (Rodés, Avairon, 1822 - L'Abbaye-aux-Bois, 1884). Considerat més com a neuròleg, fou un dels capdavanters, en un cert moment, de la introducció de la terapèutica dels metalls. Fou un defensor de la «metal·loteràpia», que va tenir un moment de volada. Autor de *Metallothérapie, traitement des malades... par les applications métalliques* (1854). Traduït aviat a l'alemany, va tenir una notable difusió. Burq va publicar una vintena d'obres; entre elles, *Traitement du diabète par les métaux associés aux eaux de Vichy*. També va construir un dinamòmetre emprat en les exploracions neurològiques.

C

Cabanis, Georges (Cosnac, Corresa, Llemosí, 05.06.1757 - Seraincourt, Val-d'Oise, Illa de França, 05.05.1808). El seu nom complet era Pierre Jean Georges. Primers estudis a Briva i després, a París. Viatjà per Alemanya i Polònia, i una mica gran estudià medicina. Fou metge de Mirabeau durant la Revolució. Diputat dels Cinc-cents, votà el cop de 18 de brumari i fou senador en el primer imperi. Membre de l'Académie Française des de 1803 i de l'Institut de France. Professor de l'Escola de Medicina de París, primer d'higiene i després de clínica. Ha estat valorat per la seva obra filosòfica. Entre els seus escrits destaquen: *Journal de la maladie et de la mort d'Honoré de Mirabeau* (1791), *Du degré de certitude de la médecine* (1797), *Rapport sur l'organisation des écoles de médecine* (1799) i *Rapports du physique et du moral de l'homme* (1802). (*)

Caffort, J. P. (pare). Cirurgià de Narbona. Membre corresponent nacional de l'Académie de Médecine, per la Secció de Medicina, elegit el 17 de juny de 1834. Havia presentat algunes memòries a l'Acadèmia: el 14 d'agost de 1828 sobre un cas d'hèrnia crural estrangulada i el 28 d'octubre de 1828, sobre estadística mèdica de Narbona, remarcant l'increment de mortalitat que atribuïa a la insalubritat de les marismes de prop de la ciutat (*étang de Gruissau*). També presentà una memòria sobre *Fractures de l'humerus par la puissance musculaire*. El 1834 va enviar una nota sobre les propietats obstètriques del sègol banyut (*seigle ergoté*), amb observació de deu casos. Autor d'uns *Prouberbis et redits narbouneses, recullits e rengats per letro alfabetico, per Moussu Caffort, péro, surgen à Narbouno*, publicats a l'Al-

manach de Narbona a partir de 1846, i recollits en edició el 1913. Autor, també, de *Mémoire sur les caractères anatomiques et physiologiques de l'inflammation* (París, 1834, 102 p.).

Caizergues, Fulcrand-César (Montpeller, 04.06.1777-04.11.1850). Volia ser cirurgià, però en tancar el col·legi de cirurgia es va fer metge. El 1800 participà en la missió montpellerina per estudiar l'epidèmia de febre groga d'Andalusia, juntament amb H. Fouquet. Per això fou elegit soci corresponent de l'Acadèmia Mèdico-Pràctica de Barcelona el 15 de desembre de 1800. El febrer de 1820 és nomenat professor de medicina legal de Montpeller, que el 1824 permuta amb Joseph Anglada, que ho era de matèria mèdica i terapèutica. Finalment, el 1827 és catedràtic de clínica interna. Dulieu explica que va escriure relativament poc, i n'esmenta tretze treballs. Va descriure algunes epidèmies, com la de grip de 1837 de Montpeller. Degà durant deu anys, de 1836 a 1846. Metge de l'Hospital General (la Charité) i metge d'epidèmies de la demarcació de l'Erau. Membre corresponent nacional de l'Académie de Médecine, de la Secció de Medicina, elegit el 5 d'abril de 1825.

Calmette, Albert (Niça, Alps Marítims, 12.07.1863 - París, 29.10.1933). Ha estat un dels grans bacteriòlegs i immunòlegs del segle xx. Volia ser metge de la marina. Estudia a Brest (1881). El 1883 és a Hong-Kong, on estudia la malària, sobre la qual fa la tesi (1886). El 1887 és a Saint-Pierre-et-Miquelon. Després va a l'Àfrica occidental (Gabon, Congo). Torna a França el 1890. Pasteur li encarrega la fundació d'un institut a Saigon (1891-1894). El 1895 és director de l'Institut Pasteur de Lilla; el 1909 és a Alger i el 1918 és director assistent de l'Institut de París. El 1921 utilitzà, junt amb Guérin, el BCG amb èxit. Descobrí la forma atenuada del *micobacteri* de la tuberculosi (bacil BCG). Va tenir setanta propostes per al premi Nobel de medicina, en setze anys diferents. Acadèmic d'honor de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona (1932). Membre de l'Académie de Médecine, elegit el 25 de març de 1919. Abans era corresponent des de 1902. (*)

Calvet, Esprit (24.11.1728 - 1810). Metge dels hospitals d'Avinyó. El seu llegat de llibres, antiguitats, medalles i obres d'art és l'origen del museu que duu el seu nom i de la biblioteca municipal d'Avinyó. Va viure a la *rue Chiron*, al *quartier* de la Balance.

Campdoras, Marie Antoine Eugène Jacques (Tuïr, Pirineus Orientals, 06.09.1825 - 1881). Estudis a Perpinyà i Montpeller. Cirurgià auxiliar de la marina a l'hospital de Toló, el 1851 és cirurgià major al vaixell *Le Pingouin*, amb base a Toló. Té una posició crítica i revolucionària. Contrari a Napoleó III, s'exilia a Itàlia

i als Estats Units. Condemnat *in absentia* a cadena perpètua a la Guayana. S'instal·la als EUA: Nova York, dos anys, Missouri, Kansas (Topeka). El 1862 és cirurgià a l'exèrcit del nord a la guerra civil. Malalt, deixa la professió i es fa granger. El 1879, per una caiguda de cavall, la seva salut empitjora, queda afàsic i amb un braç paralitzat. Torna a França, a casa seva, i mor el 6 d'abril de 1881, als cinquanta-cinc anys.

Canguilhem, Georges (Castelnaudari, Aude, 04.06.1904 - Marly-le-Roy, Yvelines, 11.09.1995). Metge i filòsof, especialista en història i filosofia de la ciència. Ingressa a l'ENS (École Normale Supérieure) el 1924. Fou professor a Tolosa i Estrasburg. Doctor en medicina el 1943. Actuà en la Resistència i fou metge a l'Auvergne. El 1948 era cap del Departament de Filosofia a Estrasburg. Després passà a la Sorbona. Durant molt de temps presidí els tribunals d'agregació de filosofia. Entre els seus treballs, cal esmentar: *Le normal et le pathologique* (1948 i 1968) i *La connaissance de la vie*.

Capuron, Joseph (Larroque-Saint-Cernin, Guiena, Gers, 10.05.1767 - París, 23.04.1850). Estudis de medicina a Montpeller i París, on es doctora el 1801. Professor de cirurgia, autor de treballs sobre malalties de dones i nens, la seva obra més coneguda és la contribució al *Nouveau dictionnaire de médecine, de chirurgie, de physique, de chimie et d'histoire naturelle* (1806), amb una segona edició el 1810, amb Pierre-Hubert Nysten, que va tenir llarga vida editorial fins a la 21a edició, el 1908, amb diversos títols i autors. Autor, també, de *Traité des maladies des enfans jusqu'à la puberté* (1813), *Traité des maladies des femmes...* (1812), *Cours théorique et pratique des accouchemens* (1811), *Aphrodisiographie ou Tableau de la maladie vénérienne...*, entre d'altres. Molts van tenir diverses edicions i foren traduïts al castellà. Membre honorari de l'Académie de Médecine, de la Secció de Medicina, elegit el 16 de juliol de 1823.

Carnot, Paul (Llemotges, 16.01.1869 - París, 02.04.1957). Llicenciat en ciències físiques i naturals, el 1888, i doctor amb la tesi *Recherches sur le mécanisme de la pigmentation* (Lilla, 1896). Doctor en medicina amb la tesi *Recherches expérimentales et cliniques sur les pancréatites* (París, 1898). Metge dels hospitals de París (1903); cap de servei a l'hospital Tenon (1911) i al Beaujon (1919); professor de terapèutica el 1918, i de clínica mèdica el 1927 a l'Hôtel-Dieu. Féu treballs importants sobre les hormones embrionàries, les citopoetines, i demostrà l'acció estimulante de les secrecions causada per la histamina. Membre de l'Académie de Médecine, de la Secció de Terapèutica, elegit el 14 de novembre de 1922. Membre emèrit el 18 d'octubre de 1949.

Caron (Annonay, Ardecha). Nissaga de metges del Vivarès (Vivarais) en els segles xvi i xvii. El més conegut és Claude Caron, autor de l'obra *L'Antéchrist démasqué* (Tournon, 1589), en què explica les vexacions i suplicis que es produïren en temps de les guerres de religió.

Cazeaux, Pierre (Bordeus, 19.10.1808 - París, 17.04.1862). Metge, autor d'un text important, principalment per a l'ensenyament de les llevadores: *Traité théorique et pratique de l'art des accouchements* (1844), que va tenir com a mínim vuit edicions. Fou professor agregat de la Facultat de Medicina i membre de l'Académie de Médecine, de la Secció de Parts, elegit el 4 de març de 1851.

Cestan, Étienne Jacques Marie Raymond (Gaillac, Tarn, 06.04.1872 - Tolosa, 01.11.1933). Fill de metge, estudià a París, on es doctorà el 1899 amb una tesi sobre la síndrome de Little. Deixeble de Babinski, s'interessà per les lesions orgàniques del cervell. Fulgence Raymond el va cridar a la Salpêtrière, on fou cap del laboratori d'histopatologia el 1902. Sembla que fou el primer a descriure un neurofibrosarcoma. Tornà a Tolosa i el 1913 es féu càrrec d'una càtedra de psiquiatria. Són interessants els seus estudis sobre la formació del líquid cefaloraquídi. És conegut, principalment, per la seva descripció, junt amb Fulgence Raymond, d'una síndrome causada per un tumor dels peduncles cerebrals, que cursa amb paràlisi, alteracions dels moviments oculars i de la parla, a més d'altres símptomes. La descripció inicial es va publicar l'any 1901. Membre corresponent nacional de l'Académie de Médecine, de la Secció de Medicina, elegit el 28 de juny de 1928.

Chalmel, Raymond. Metge del segle xiv, originari de Viviers (Ardecha). Autor d'un tractat sobre la pesta. Fou metge dels cardenals de Flandrin i d'Albano, i del pontífex d'Avinyó Climent VII.

Chamassou, Jean André (a vegades escrit Chamayou o Chamayon). Presentà una memòria relativa al «Influjo de la noche sobre el hombre» i fou admès soci corresponent de l'Acadèmia Mèdico-Pràctica de Barcelona el 22 de maig de 1821. (*)

Chaptal, Jean Antoine (Saint-Pierre-de-Nogaret, Losera, 05.06.1756 - París, 30.07.1832). Estudis de medicina a Montpeller fins al 1777 i, després, de química a París. Torna a Montpeller el 1780, per ocupar la càtedra de química. Es va dedicar principalment a la química industrial, i hi va introduir diverses millores. S'ha donat el seu nom a la tècnica d'incrementar el grau alcohòlic dels vins, mitjançant l'addició de sucre (*chaptalització*), que va revolucionar les tècniques de vinificació. Va crear una fàbrica de productes químics, on va introduir altres millores, i el 1786 Lluís XVI el va fer comte de Chanteloup. Membre de l'Acadèmia de Ciències

el 1796, el 1801 Napoleó el va nomenar ministre de l'Interior i va fer una reorganització important de l'ensenyament. Senador el 1805. Membre associat lliure de l'Académie de Médecine, el 27 de desembre de 1820. (*)

Chauffard, Anatole M. Émile (Avinyó, Valclusa, 22.08.1855 - París, 01.11.1932). De nissaga de metges d'Avinyó. Doctor en medicina el 1882, metge dels hospitals, professor de medicina interna de la Facultat de París el 1907. Va treballar en els hospitals Cochin i Saint-Antoine, on fou catedràtic de clínica el 1911. Gran mestre de clínica, entre els seus treballs destaquen els dedicats a la patologia del fetge, el tractament de l'amebiasi amb emetina; a la definició de les reaccions anafilàctiques en la ruptura del quist hidatídic; a una forma d'anèmia hemolítica (malaltia de Minkowski-Chauffard), i d'altres. Membre de l'Académie de Médecine, de la Secció de Patologia mèdica, elegit el 16 de febrer de 1902. President l'any 1923. (*)

Chauffard, Denis Étienne (Avinyó, 26.12.1796-14.12.1880). Treballà com a metge a Avinyó i fou cap d'una nissaga de metges (Paul Émile, fill; Anatole, nét). Membre adjunt corresponent de l'Académie de Médecine, de la Secció de Medicina, elegit el 5 d'abril de 1825. Elegit associat nacional el 14 de febrer de 1871. (*)

Chauffard, Paul-Émile (Avinyó, 18.03.1823 - París, 06.02.1879). Professor de la Facultat de Medicina de París. Doctor el 1846 amb la tesi *Essai sur les doctrines médicales suivi de quelques considérations sur les fièvres*. Treballà deu anys a Avinyó i tornà a París, on el 1861 és metge dels hospitals. El 1870 és professor de patologia i terapèutica generals. Membre de l'Académie de Médecine, de la Secció de Patologia Mèdica, elegit el 21 de març de 1867. (*)

Chauliac, Gui de (Chaulhac, Losera, c. 1298 - prop de Lió, c. 23.07.1368). Fou l'autor de l'obra quirúrgica més important de la baixa edat mitjana. Estudià medicina a Tolosa i, després, a Montpeller, on es graduà el 1325. Va seguir estudis religiosos i, a més, fou cirurgià. Durant gairebé trenta anys està documentat actuant com a cirurgià en terres del Roine, entre Lió i Avinyó; canonge, a Lió, i metge de papes. Autor d'un *Inventorium sive collectorium artis chirurgialis medicinae* (1363), també conegut com a *Chirurgia magna*, que probablement és adaptació d'un text anterior de cap a 1340. Les referències que dona d'obres anteriors, tant d'autors antics, com contemporanis seus, amb més de tres mil notes i sis-centes citacions, foren molt importants. La seva difusió i influència van ser extraordinàries. La primera impressió és de Venècia, el 1490, i es coneixen fins a catorze edicions franceses del segle XVI. La més detallada és la de Laurent Joubert, el 1579, en francès, amb 783 pàgines. (*)

Cheymol, Jean (Castillon, Gironda, 24.06.1896 - París, 03.10.1988). Doctor en farmàcia, ciències naturals i medicina, el 1927. Fou cap de farmàcia de l'hospital Bretonneau, de l'hospital Tenon i de l'Hôtel-Dieu de París. Agregat de farmacologia el 1946, fou titular de la càtedra de farmacologia i matèria mèdica de París de 1957 a 1966. Membre de l'Académie de Médecine, per la Secció de Ciències Biològiques, elegit el 23 de febrer de 1960, en fou president el 1977. President, també, de la Société Internationale d'Histoire de la Médecine, de 1971 a 1973. Autor de la tesi *Le verbénaloside: Étude chimique et physiologique*. Foren importants els seus estudis sobre efectes psicotròpics d'alguns alcaloides.

Chicoyneau, François (Montpeller, 23.04.1672 - Versailles, 13.04.1752). Membre d'una llarga nissaga de metges que heretaven els càrrecs docents de Montpeller, on es doctorà en medicina el 1693, i hi fou professor d'anatomia succeint el seu pare, Michel. Formà part de la comissió enviada per a estudiar la pesta de Marsella. A través de Pierre Chirac fou metge de la família de Lluís XV, i en serà primer metge el 1732. Autor d'una obra escrita relativament extensa, a propòsit dels treballs de la comissió de Marsella, que després tingué poca continuïtat. (*)

Chirac, Pierre (Conques-de-Rouergue, Avairon, 1657 - Marly, 1732). Doctor a Montpeller el 1683, d'on fou catedràtic. El 1692 era metge de l'exèrcit francès a Catalunya, on també el trobem el 1707. El 1715 era metge del regent Philippe d'Orleans i, després, primer metge de Lluís XV. Va tenir un gran prestigi social i influència en el món de l'organització de la medicina. Va intentar la creació d'una primera acadèmia de medicina, que no va reeixir per l'oposició de la Facultat de París. (*)

Civatte, Achille (Sisteron, Alps de l'Alta Provença, 16.03.1877 - París, 20.07.1956). De família de metges que exercien a Sisteron des del segle XVIII. Dermatòleg, format a París, intern amb Brocq i després ajudant de Jean Darier, de qui es pot considerar successor. S'havia format, també, amb Unna i Neisser. Fou cap del laboratori d'histopatologia cutània de l'Hôpital Saint-Louis. Autor d'un atlas d'histopatologia de la pell, publicat el 1957, després de la seva mort. S'ha donat el nom de *coscos de Civatte* a petites esferes eosinòfiles, hialines, que es troben en el líquen pla. També va fer treballs importants sobre la poiquilodèrmia. Membre de l'Académie de Médecine, per la Secció de Medicina, elegit el 7 de desembre de 1954.

Coiffier, Henri (du Puy) (1855-1933). Metge de Puèi Domat, doctor en medicina per la Facultat de París el 1879, amb la tesi *Indications cliniques fournies par la pupille*. Autor de diverses obres, entre elles: *Précis d'auscultation* (París, Baillière, 1882; 4a ed., 1897; 9a ed., 1933), del qual hi ha, també, una edició turca (Istam-

bul, 1894, 196 p.); *Médecine et thérapeutique rationnelles* (París, 1884, 432 p.); *L'influenza au Puy en 1890*; *La vaccine et la variole au Puy en 1890*, i d'altres. També va fer treballs més curts sobre electricitat: *Description d'une nouvelle pile électrique* (1884), *Éclairage de la ville du Puy par l'électricité* i diverses comunicacions a l'Acadèmia de Medicina.

Combes, Hippolyte (Castres, 13.08.1809-13.02.1873). Doctor el 1832, amb un *Essai sur la vivisection*, agregat de medicina a Montpeller el 1839. Féu un llarg viatge per Itàlia visitant totes les facultats de medicina de la península, que eren vint-i-tres. L'any 1841 fou nomenat catedràtic de medicina legal i d'higiene de l'Escola de Medicina de Tolosa de Llenguadoc. El 1855 va dimitir, i el 1858 es retirà a Castres, on va fundar una associació de metges d'aquella ciutat, en la qual va morir als seixanta-tres anys. Dulieu esmenta quinze treballs seus. Nomenat corresponent de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona el 1842, quan estava a Tolosa. Autor de *De la médecine en France et en Italie: Administration, doctrine, pratiques* (París, 1842, 464 p.). (*)

Comby, Jules (Pompadour, Corresa, 28.04.1853 - 1947). Va estudiar a París, on es doctorà el 1881. Fou metge de l'Hôpital Trousseau (1894) i director de l'Hôpital des Enfants Malades (1894-1919). La seva obra escrita és molt àmplia. Autor de: *Les oreillons* (1893); *Alimentation et hygiène des enfants* (1908, 4a ed., 1922); coeditor, des de 1898, dels *Archives de Médecine des Enfants*. És coautor, juntament amb A. Marfan i J. Grancher, del *Traité des maladies de l'enfance*, un dels textos més importants de la pediatria del seu temps, que va tenir nombroses edicions. S'ha donat el nom de *signe de Comby* a les lesions de la mucosa de la boca, preferentment a les genives, en forma de vermellor i punts de pus, que apareix en el període prodromic del xarampió. A vegades es parla de *síndrome de Comby*.

Cornil, Victor André (Cusset, Allier, 17.06.1837 - Menton, Alps Marítims, 13.04.1908). Doctor en medicina a París el 1864, es dedicà principalment a l'anatomia patològica i als estudis microscòpics: bacteriologia, histologia, anatomia microscòpica. Estudis importants sobre la paràlisi en la poliomielitis. Va introduir el violeta de metil com a colorant per a la detecció de l'amiloide. Es considera que va ser el primer a descriure l'artritis crònica en els nens. Juntament amb Louis Ranvier, va publicar el *Manuel d'histologie pathologique*. Professor de la Facultat de Medicina de París. Membre de l'Académie de Médecine, per la Secció d'Anatomia Patològica, elegit el 15 de juliol de 1884. El 1902 fou membre de l'Acadèmia Sueca de Ciències. Té un monument a Cusset.

Coudray, Angélique-Marguerite Le Boursier du (Clarmont d'Alvèrnia, 1712-1789). Una de les llevadores més conegudes de França, en el temps de l'Ancien Régime. Autora d'un *Abrégé de l'art des accouchements* (1759), que va tenir bona difusió. Va fer cursos itinerants per tot França, des de 1759 fins a 1783, amb autorització reial, destinats a formar llevadores, i va idear un model per a fer demostracions pràctiques, conegut com *la machine*. Va formar més de cinc mil «*sages femmes*».

Cruveilhier, Jean (Llemotges, Alta Viena, 09.02.1791 - Sussac, Alta Viena, 10.03.1874). Doctor en medicina a París el 1816; professor d'anatomia el 1825 succeint Béclard. El 1836 fou professor d'anatomia patològica. Va fer estudis importants en el camp de la neuropatologia. Va descriure una forma de cirrosi hepàtica sense ascites (malaltia de Cruveilhier-Baumgarten). Autor, entre altres obres, d'*Anatomie pathologique du corps humain* (1829-1842), amb més de dues-centes il·lustracions; *Anatomie du système nerveux de l'homme* (1845), *La vie de Dupuytren* (1841). Elegit el 20 de juliol de 1835 membre de l'Académie de Médecine, per la Secció d'Anatomia Patològica. President l'any 1859. Abans fou membre associat no resident, elegit el 23 d'octubre de 1824.

D

Dausset, Henri (Tarba, 1874 - París, 1936). Estudis a Tolosa i a París, on va fer la major part de la seva activitat, en el servei de fisioteràpia de l'Hôtel-Dieu, primer com a assistent, després com a cap de laboratori i, finalment, com a cap de servei. També actua com a metge nutricionista i té relació amb dos establiments, cases de règim, occitans: Hélianthe, a Biarritz, i l'Hôtel Radio, a Vichy. Autor d'obra escrita extensa, molta amb diverses edicions: *La chaleur et le froid en thérapeutique* (1913), *Formulaire pratique des régimes* (1925), *L'héliothérapie* (1932). En col·laboració amb J. Aimard va fer *L'ultra-violet, la lumière solaire artificielle, l'infra-rouge*, de la qual el 1933 s'havien publicat ja cinc edicions, i n'hi va haver més després de la seva mort. El 1923 havia publicat un text sobre aplicacions de la fisioteràpia al tractament de les seqüeles de lesions per accidents de treball. És considerat un dels iniciadors de la reumatologia francesa. Fou pare de Jean Dausset. (*)

Dausset, Jean (Tolosa de Llenguadoc, 19.10.1916 - Palma de Mallorca, 06.06.2009). Passà part de la infantesa a Biarritz. Estudis de medicina a París; paper actiu en política d'orientació esquerrana en els anys de la postguerra mundial. Importants els seus treballs sobre els grups leucocitaris (sistema HLA), que han permès un coneixement més profund de la compatibilitat dels teixits i han estat fonamentals per a poder evitar el rebuig en el trasplantament d'òrgans. Guanyà el

premi Nobel de medicina el 1980, compartit amb Baruj Benacerraf i George Snell. Els últims anys de la seva vida va estar molt relacionat amb els Països Catalans, i deixà una gran part de la seva documentació científica a València. Residí bastants anys a Palma de Mallorca, on fou membre d'honor de l'Acadèmia de Medicina i doctor *honoris causa* de la Universitat de les Illes Balears. Morí a Palma, a l'hospital Son Llàtzer, i fou enterrat a Sóller. Acadèmic d'honor de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya. (*)

Dax, Marc (Tarascon-d'Ariège, 27.12.1770 - Sommières, Erau, 03.06.1837). Estudis a Montpeller, on es doctorà el 1799. Va destacar en la descripció d'una epidèmia de còlera. Va treballar com a metge a Sommières, prop de Montpeller, ja el 1800. Publicà observacions a les memòries de l'Acadèmia de Nîmes. Són importants les seves observacions sobre trastorns del llenguatge en ferits de guerra. Va observar la incapacitat de parlar (afàsia) en traumàtics cranials amb lesions de l'hemisferi esquerre i que també hi havia hemiparèsia dreta. Aquests treballs havien quedat perduts i oblidats. El seu fill, Gustave Dax (1815-1893), els va publicar el 1863, juntament amb observacions pròpies. Cal considerar-lo un precursor de Broca.

Deidier, Antoine (Montpeller, 23.11.1670 - Marsella, 30.04.1746). Doctor en medicina a Montpeller el 1691. El 1696, amb vint-i-cinc anys, és nomenat catedràtic de química de la facultat. Va ser professor durant més de trenta-cinc anys, fins al 1732, en què ho deixà. Metge de l'Hôpital Saint-Eloi, com a metge adjunt (1711-1714) i metge en cap (1715-1737). El 1720 és enviat a Marsella per a l'estudi de la pesta, i defensà la idea contagionista, que va tenir molts enemics, entre ells el cap de l'expedició, que tenia un punt de vista diferent. Així, va ser cessat com a professor de la facultat i enviat a Marsella, amb el nomenament de metge de galeres. L'obra de Deidier té un cert paper en l'estudi històric de les idees sobre el contagi, en particular de les malalties venèries. La seva obra escrita és bastant extensa. (*)

Delarue, François (Manzat, Puèi Domat, Auvergne, 17.08.1788 - París, 1842). Membre adjunt corresponent de l'Académie de Médecine, per la Secció de Farmàcia, elegit el 6 de setembre de 1825. Té una obra escrita extensa en la qual es poden destacar: *Dissertation sur la péritonite* (1810), *Cours complet des maladies des yeux...* (1820), *Tableau de la syphilis* (1823), *Mémoire sur le croup* (1826), *La nouvelle médecine domestique* (1831), *Le guide de la Santé, ou Tableaux complets des maladies secrètes* (1833).

Delay, Jean (Baiona, Pirineus Atlàntics, 14.11.1907 - París, 29.05.1987). El pare, Maurice, era cirurgià i alcalde de Baiona. Estudis a París, doctor el 1935 amb una

tesi sobre astereognòsies. Féu una tesi de lletres sobre malalties de la memòria el 1942. El 1946 és titular de la càtedra de clínica de malalties mentals a l'Hôpital Sainte-Anne. Se'l valora com un dels grans iniciadors de la psicofarmacologia moderna. El 1952, amb el treball sobre la clorpromazina, es considera l'inici del tractament amb neurolèptics. El 1957, junt amb Deniker, introdueix una classificació dels psicòtrops. Escriptor conegut, fou membre de l'Académie Française (1959). La seva obra és extensa. Membre de l'Académie de Médecine, per la Secció de Medicina, elegit el 29 de març de 1955. Membre emèrit, el 22 de març de 1983.

Delmas, André (Montpeller, 01.09.1910 - París, 02.10.1999). Anatòmic, degà de la Facultat de Medicina de París. De família de metges de Montpeller, es doctora en medicina el 1938 i es dedica, principalment, a l'estudi de l'anatomia del sistema nerviós. Va a París per treballar amb Henri Rouvière, al qual substituirà. Membre de l'Académie de Médecine, per la Secció de Ciències Biològiques, elegit l'1 de febrer de 1972 i de la qual serà president el 1990. Va publicar més de tres-cents treballs. Entre les seves obres destaca: *Voies et centres nerveux*, amb diverses edicions. (*)

Delmas, Paul (Rieux-Minervois, Aude, 14.04.1880 - Carcassona, 25.06.1962). Estudiant a Montpeller, doctor el 1904, agregat a la Secció d'Obstetrícia el 1910, professor titular de clínica obstètrica el 1926. Va tenir un paper destacat durant la guerra de 1914, on arribà a coronel. Fou director de la Maternitat i de l'Escola de Llevadores. Va difondre l'ús de la raquianestèsia en els parts. Tenia una personalitat forta. Va escriure bastant. Després de la Segona Guerra Mundial, el 1944, fou apartat de la càtedra, i el succeí, el 1947, el seu agregat, Caderas de Kerlau. Fou membre corresponent de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona. (*)

Delpech, Jacques Mathieu (Tolosa de Llenguadoc, 02.10.1777-29.10.1832, assassinat per un antic malalt). Estudià medicina a Tolosa. El 1793 és enviat a l'exèrcit dels Pirineus. En un permís es posa molt malalt i deixa la milícia. El 1801 fa una tesi sobre la *Symphysiotomie*, a Montpeller. Exerceix a Tolosa i després, a París. El 1812 guanya una càtedra de cirurgia a Montpeller i és nomenat cirurgia de l'Hôpital Saint-Eloi. La seva obra escrita fou extensa. Treballs importants sobre plàsties cutànies. Estudis aprofundits sobre malformacions. Reintroduí el tractament del peu bot amb la secció del tendó d'Aquil·les. Va fer estudis sobre el còlera a Anglaterra, el 1832, insistint en el risc de contagi. S'ha donat el nom d'*operació de Delpech* a la lligadura de l'artèria axil·lar entre el pectoral major i el deltoide. Membre associat no resident de l'Académie de Médecine, per la Secció de Cirurgia, elegit el 27 de desembre de 1820. Fou membre corresponent de l'Académie des Sciences. (*)

Denigès, Georges (Bordeus, 25.12.1859-20.02.1951). Llicenciat en ciències físiques el 1880, doctor en medicina el 1884 i farmacèutic el 1888. Doctor en ciències el 1891 i en farmàcia el 1892. L'any 1889 va guanyar el concurs d'agregat per la Facultat de Medicina (Secció de Química i Toxicologia). Fou professor de la Facultat de Medicina i Farmàcia de Bordeus, i el 1898 fou el primer titular de la càtedra de química biològica, durant més de trenta anys. Va treballar, principalment, en les tècniques d'anàlisi química i de microcristal·lització. Més d'una tècnica d'identificació porta el seu nom, com la de determinació de l'àcid cianhídric i els cianurs. Va ser dues vegades president de la Societat de Farmàcia de Bordeus. Membre corresponent nacional de l'Académie de Médecine, per la Secció de Física i Química mèdiques, elegit el 22 de juliol de 1902. Elegit membre no resident el 12 d'abril de 1947. Membre corresponent de l'Académie des Sciences.

Dieulafoy, Paul Georges (Tolosa de Llenguadoc, 18.11.1839 - París, 16.08.1911). Començà els estudis de medicina a Tolosa. Doctor a París el 1869, amb una tesi sobre la mort sobtada en la febre tifoide. El 1881 és cap de servei a l'Hôpital Saint-Antoine, i després al Necker. El 1886 és professor de patologia mèdica i des de 1896 és a l'Hôtel-Dieu. Autor d'un *Manuel de pathologie interne* (1880-1884), que va tenir setze edicions fins a la seva mort. També se'n va fer edició espanyola. S'ha donat el nom de *malaltia de Dieulafoy* a una forma d'úlcera gàstrica aguda sagnant amb hematèmesi intensa, sense antecedents. També hi ha altres epònims. Membre de l'Académie de Médecine, per la Secció de Patologia Mèdica, elegit el 9 de desembre de 1890. President l'any 1910.

Doléris, Jacques-Amédée (Lembeye, Pirineus Atlàntics, 22.12.1852 - Pau, Pirineus Atlàntics, 18.01.1938). Doctor en medicina el 1879, es dedicà principalment a la ginecologia. Havia estat deixeble de Pasteur estudiant les infeccions puerperals. Va ser membre de l'Académie de Médecine per la Secció de Parts, elegit el 5 de desembre de 1905, i president l'any 1924. Diputat radical-socialista pels Baixos Pirineus de 1921 a 1931. També va fer treballs sobre viticultura.

Dubois, Antoine (Gramat, Guiena, Òlt, 19.06.1756 - París, 30.03.1837). Personalitat social de la medicina del seu temps. El 1802 va prendre part en l'expedició a Egipte. El 1811 va portar el part de l'emperadriu Maria Lluïsa, i va rebre el títol de baró. Professor de clínica de la Facultat de Medicina de París, en va ser degà el 1830. Fou metge dels hospitals de París i acadèmic. Té dedicat un carrer a París. Se li deu, en bona part, la creació de l'Académie de Médecine, de la qual fou membre per la Secció de Cirurgia, elegit el 27 de desembre de 1820. President l'any 1827.

Duclaux, Émile (Orlhac, Cantal, 24.06.1840 - París, 02.05.1904). Físic, biòleg i químic, va substituir Louis Pasteur el 1895 en la direcció de l'Institut Pasteur, del qual ja era sotsdirector des de 1888. Havia estat assistent de Pasteur des de 1862. Professor en diverses universitats, i a París des de 1878. Col·laborà en bastants treballs de Pasteur, i es dedicà, principalment, a la bacteriologia, l'agricultura i la química. Obra escrita extensa, en la qual destaquen: *Traité de microbiologie, Ferments et des maladies, L'hygiène sociale* (1902), *Pasteur, histoire d'un esprit* (1896). Fou defensor actiu dels drets de l'home i dels ciutadans. Membre associat lliure de l'Académie de Médecine, elegit el 13 de març de 1894.

Ducuing, Joseph (1885-1963). Metge de Tolosa que col·laborà, pel que fa a la medicina, amb el moviment occitanocatalà, publicant a *La Medicina Catalana* i a les *Monografies Mèdiques* de Jaume Aiguader. Es dedicà, principalment, a l'oncologia, i un centre anticancerós de Tolosa porta el seu nom. Amb idees socials molt fermes, ajudà intensament els refugiats espanyols a Tolosa després de la Guerra Civil.

Dufour, Léon (Saint-Sever, Guiena, Landes, 10.04.1780-18.04.1865). Metge i naturalista. Graduat a París el 1806, participa, com a metge, en la guerra d'Espanya (1808-1814). Després s'instal·la a Saint-Sever. Dedicà el seu interès a l'estudi dels artròpods, i en publica més de dos-cents articles, principalment sobre aranyes, coleòpters i himenòpters. Membre corresponent nacional de l'Académie de Médecine, per la Secció de Medicina, elegit el 5 d'abril de 1825. Elegit associat nacional el 17 de març de 1859.

Dulieu, Louis (Montpeller, 24.04.1917 - Narbona, 10.11.2003). Metge militar, doctor en medicina a Montpeller i doctor en lletres; no nascut a Occitània, però va tenir una llarga estada a Montpeller. Ha estat el màxim historiador de la medicina montpellerina, a través de la seva monumental *La médecine à Montpellier*, en sis volums, alguns en dos toms, i algun altre publicat pòstumament. La seva obra restant referent a Montpeller també és molt extensa: hospitals, cirurgia, farmàcia i altres aspectes d'història més general. Fou molts anys secretari general de la Societat Internacional d'Història de la Medicina. Participà de manera rellevant en el I Congrés d'Història de la Medicina Catalana, de 1970, que clougué les sessions a Montpeller. (*)

Dumas, Charles-Louis (Lió, 1765 - Montpeller, 1813). Estudià medicina a Montpeller, on fou professor amb alguna intermitència. Va ser breument batlle de la ciutat i després, degà i rector de la Universitat. Fou professor d'anatomia i fisiologia, seguia el vitalisme de Barthez i va ser també autor d'una *Doctrine des mala-*

dies chroniques. Fou una de les personalitats més destacades del Montpeller del seu temps. Membre de l'Acadèmia Mèdico-Pràctica de Barcelona. (*)

Dupré, Ernest (Marsella, 07.03.1862 - Deauville, Calvados, 02.09.1921). Visqué des de jove a París, on el seu pare fou professor de retòrica. Amb una bona formació de medicina clínica, passà un any a Bicêtre i, influït per Motet, director de Charenton, es va inclinar per la psiquiatria. Doctor el 1891, amb una tesi sobre *Les infections biliaires*. El 1916 succeeix Gilbert Ballet a Sainte-Anne i a la càtedra de malalties mentals. La seva experiència en la guerra de 1914 va fer que descrigués les reaccions neuròtiques en els soldats, amb el nom de *psiconeurosi emotiva*. Un altre camp important d'estudi, junt amb J. Logre, va ser el de les *mitomanies*, terme que proposà l'any 1905, i el 1909 va descriure la que va anomenar *constitució emotiva*. Membre de l'Académie de Médecine, de la Secció d'Higiene, elegit el 16 d'abril de 1918.

Dupuytren, Guillaume (Pierre-Buffière, Alta Viena, Llemosí, 06.10.1777 - París, 08.02.1835). Fou un dels cirurgians de més projecció a França en el seu temps. Prosector i cap de treballs anatòmics a la Facultat de París, als vint-i-quatre anys. Professor de medicina operatòria i cap de cirurgia a l'Hôtel-Dieu, el 1815. Rebé el títol de baró i fou primer cirurgià de Lluís XVIII, el 1816. Cirurgià amb una gran habilitat i prestigi. Autor, entre d'altres, de *Leçons orales de clinique chirurgicale* (1832). S'ha donat el seu nom a una contractura de la mà, amb flexió progressiva dels dits 4t i 5è, deguda a una alteració de l'aponeurosi palmar (malaltia de Dupuytren). Va guanyar una gran fortuna i va fer un llegat a la Facultat de París, per a dotar un museu anatòmic (Museu Dupuytren). Malgrat el reconeixement de la seva vàlua científica, va ser objecte de molts atacs personals pel seu caràcter. Membre de l'Académie de Médecine, elegit el 27 de desembre de 1820. President l'any 1824. (*)

Duret, Mathieu (Annonay, Llenguadoc, Ardecha, 07.11.1758-18.11.1841). Fill de Charles-Louis Duret (1728-1782), doctor en medicina i alcalde d'Annonay. Va fer els estudis a París i Montpeller. Després del cop de 18 de brumari, que enlairà Napoleó, fou membre del Consell General de l'Ardecha (Ardèche), que presidí en diverses ocasions, i alcalde de la seva vila. Fou l'introduïdor de la vacuna contra la verola a la seva regió (Vivarès). Membre adjunt corresponent de l'Académie de Médecine, per la Secció de Medicina, elegit el 5 d'abril de 1825.

Duval, Mathias (Grassa, Alps Marítims, 07.02.1844 - París, 01.03.1907). Féu estudis de medicina a París, on es doctorà el 1869. Agregat el 1873, fou director del laboratori d'antropologia de l'École des Hautes Études, i professor d'anatomia de

l'École Supérieure des Beaux-Arts. Professor d'histologia a la Facultat de Medicina de París, el 1885, substituïnt Robin. Són importants els seus estudis sobre la formació i l'histologia de la placenta dels mamífers, amb nombrosos treballs, principalment en rosegadors. Membre de l'Académie de Médecine, per la Secció d'Anatomia i Fisiologia, elegit el 23 de maig de 1882.

E

Esquirol, Étienne Dominique (Tolosa, 03.02.1772 - París, 12.12.1840). Comença estudis eclesiàstics que són tallats per la Revolució. Estudis de medicina a Tolosa, a l'hospital de la Grave. Metge de l'exèrcit dels Pirineus a la guerra del Rosselló; segueix estudis a Montpeller i va a París, on treballa amb Pinel a la Salpêtrière. El 1805 presenta la tesi *Les passions considérées comme causes, symptômes et moyens curatifs de l'aliénation mentale*. El 1812 és metge ordinari de la secció de bojos de la Salpêtrière. Viatja per Europa i el 1819 fa un informe al ministre de l'Interior: «Des établissements consacrés aux aliénés en France et des moyens de les améliorer», que és bàsic. El 1825, per mort de Royer-Collard, va a Charenton. El 1827 crea una «maison de santé» a Ivry. Participa en la preparació de la Llei de 1838 sobre malalts mentals. Considerat un dels creadors de la psiquiatria moderna i motor de la millora en el tractament de la patologia mental. Autor d'una obra conceptual i escrita molt àmplia. (*)

Euzière, Jules (Montpeller, 27.04.1882-21.10.1971). Doctor en medicina el 1907, agregat de la Secció de Medicina el 1910, va ser catedràtic de malalties mentals i nervioses, des de 1922 fins a la jubilació, el 1951. Degà de la Facultat de Medicina de Montpeller durant divuit anys, de l'any 1923 a 1941. El seu deganat també es caracteritzà per l'ampliació d'algunes construccions universitàries. Va fer bastants treballs d'història de la medicina, sobretot de la local. Membre corresponent de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona. Membre corresponent nacional de l'Académie de Médecine, per la Secció de Medicina, elegit el 20 de juny de 1939. (*)

F

Fallot, Arthur (Étienne-Louis Arthur) (Seta, Erau, 29.09.1850 - Marsella, 30.04.1911). Visqué des de jove a Marsella, on va fer el batxillerat i els estudis de medicina a l'École de Médecine. Doctor a Montpeller el 1876, amb el tema *Essai sur le pneumothorax*. Treballà la resta de la seva vida vinculat a l'Escola de Medicina de Marsella, on va ser professor d'higiene i de medicina legal. Va descriure una malfomació cardíaca, treball extens, publicat en diversos fragments a *Marseille*

Médical, l'any 1888: «Contribution à l'anatomie pathologique de la maladie bleue (cyanose cardiaque)», que s'ha conegut àmpliament com a *tetralogia de Fallot*. (*)

Falret, Jean-Pierre (Marcilhac-sur-Célé, Òlt, 26.05.1794 [7 prairial any 11] - 28.10.1870). Primers estudis a Càors, comença medicina a Montpeller i va aviat a París. Entra al servei de Pinel i coneix Esquirol. Està vuit anys com a metge d'una casa de salut. El 1831 és metge de la Salpêtrière, a la secció d'idiotes, que canvia, el 1841, per una plaça a la secció d'adults. El 1835 entra a l'Académie de Médecine. Havia creat una casa de salut a Vanves, que mantindrà tota la vida. Participà en l'elaboració de la llei sobre malalties mentals de 1838. Autor d'unes *Leçons cliniques des maladies mentales* (1854). Interessat en la relació orgànica entre malaltia mental i cervell, al cap d'un temps s'orienta cap a les teories psicologistes. Preocupat per l'esdevenidor dels malalts, crea un asil per a convalescents de la Salpêtrière i les «sociétés de patronage», per al suport d'aquests malalts. El seu fill, Jules Falret, fou també un psiquiatre important. (*)

Faure, Élie (Sainte-Foy-la-Grande, Gironda, 04.04.1873 - París, 29.10.1937). Estudis de medicina a París, on treballà com a anestesista amb el seu germà Jean-Louis, cirurgia i ginecòleg. S'especialitzà en l'embalsament. Tesi de doctorat el 1899. Metge militar a la guerra de 1914. Activitat política i com a periodista, socialista i defensor de Dreyfuss. Erudit, és valorat el seu llibre sobre Velázquez (1903). Autor d'una biografia de Napoleó (1921). Autor d'una història de l'art (1919-1921), en cinc volums, que es considera un estudi clàssic. Autor, també, de *Méditations catastrophiques*.

Faure, Jean-Louis (Sainte-Foy-la-Grande, Gironda, 27.10.1863 - Saint-Emilion, Gironda, 26.10.1944). Estudià medicina a París, on fou acollit pels seus oncles Réclus, i després fou assistent de Paul Réclus, cirurgia de l'hospital de la Pitié. Es dedica, principalment, a la cirurgia ginecològica, i el 1918 succeeix Samuel Pozzi, també girondí, en la càtedra de clínica ginecològica de la Facultat de París. Autor, entre altres obres, de *Sur la chirurgie de guerre* (1916) i *Leçons de clinique et de technique chirurgicale* (1905). El 1925 va ser president de la Société de Chirurgie. Membre de l'Académie de Médecine, per la Secció de Cirurgia, elegit el 2 de desembre de 1924. Membre de l'Académie des Sciences. Té un carrer dedicat al seu poble natal.

Filhol, Antoine Pierre Henri (Tolosa, 11.05.1843 - París, 28.04.1902). Doctor en medicina el 1873 amb una tesi sobre la sensibilitat recurrent de la mà. També fou doctor en ciències. Va participar, per a fer estudis com a naturalista, en diverses expedicions, com ara a Nova Zelanda, el 1874, i d'altres. Foren importants els seus

estudis sobre coves als Pirineus, paleontologia i zoologia. Fou president de la Societat de Zoologia de França el 1898. Va ser un dels primers a estudiar les coves prehistòriques de l'Arieja (Mas d'Azil, Bedeilhac i d'altres): *Âge de la pierre polie dans les cavernes des Pyrénées ariégeoises* (París, Baillière, 1866, 83 p.). Membre associat lliure de l'Académie de Médecine, elegit el 14 de març de 1899. Membre de l'Académie des Sciences, el 1897. (*)

Flaissières, Siméon (Villeveyrac, Erau, 25.03.1851 - Marsella, 25.03.1931). Doctor en medicina a Montpeller el 1877. Exercí la medicina des de jove a Marsella, com a metge de barri popular. Interessat en la política, des d'un punt de vista d'esquerres, fou un dels primers regidors socialistes de França i tres vegades alcalde de Marsella; en conjunt, gairebé vint-i-dos anys, entre 1892 i 1931. Senador, des de 1906 a 1931. Va promoure una intensa acció social.

Fonssagrives, Jean (Llemotges, Alta Viena, 12.03.1823 - Auray, Morbihan, 21.11.1884). Començà com a metge i professor a la marina. Després, anà a Montpeller on ocupà diverses càtedres. Són importants els seus treballs amb orientació social, principalment sobre sanejament de ciutats, i sobre la intervenció de les mares en la cura de la salut domèstica i dels fills. Membre corresponent nacional de l'Académie de Médecine, per la Secció d'Anatomia i Fisiologia, elegit l'1 d'agost de 1865. (*)

Fouquet, Henri (Montpeller, 1727 - 10.10.1806). Doctor el 1760. Catedràtic el 1789, estudià l'epidèmia de febre de l'exèrcit del Rosselló el 1793-1794, i després fou enviat per estudiar la de febre groga d'Andalusia, juntament amb Berthe. Jubilat el 1803, morí a Montpeller als setanta-nou anys. Dulieu n'esmenta més de vint treballs, a més d'alguns articles a l'*Encyclopédie*, en la qual col·laborà. Fou membre de l'Acadèmia Mèdico-Pràctica de Barcelona. (*)

Forgue, Émile (Briançon, Alts Alps, 29.12.1860 - Mirepoix, Arieja, 01.02.1943). Passà la infància en diversos llocs, per les destinacions militars del pare. Arrelà a Montpeller, on féu estudis de medicina, i es doctorà el 1883 amb una tesi d'anatomia. Guanyà el concurs per a ingressar com a metge militar, però hi va estar poc temps. El 1886 guanyà l'agregació per la Secció de Cirurgia i escollí Montpeller. El 1891 és catedràtic d'operacions i aparells. El 1892 organitza el primer servei de cirurgia infantil. El 1895 passa a clínica quirúrgica. Durant anys és el gran cirurgia de gairebé tot el Migdia. El seu llibre *Précis de pathologie externe* (1902-1903, 2 v.) fou un dels clàssics del seu temps, amb bona influència aquí, per la traducció espanyola. En els últims anys es dedicà bastant a la història de la cirurgia. Durant la guerra mundial es retirà a Mirepoix, on tenia propietats la seva dona, i allà morí.

Membre corresponent nacional de l'Académie de Médecine, el 1899. Associat nacional, el 1925. (*)

Fourcade, Jean (Montpeller, 28.03.1908-26.10.1983). Estudià, primer, farmàcia, llicenciat el 1932 i doctor el 1936, amb la tesi *Sur le dosage de l'hémoglobine*. Doctor en medicina, el 1939, amb la tesi *À propos du dosage des polypeptides sériques. Recherches sur la composition du «double azote»*. Anà a Estrasburg, on fou professor agregat, s'interessà per la medicina del treball i féu estudis sobre les restes de morts en la deportació. Professor de medicina legal a Montpeller el 1952, es jubilà el 1978, i va ser substituït per Guy Airal. També desenvolupà activitat en els aspectes de medicina del treball, i fou cofundador de les Jornades Mediterrànies de Medicina del Treball, i va participar en nombroses reunions de la societat catalana d'aquesta especialitat.

G

Gautier, Armand (Narbona, Aude, 23.09.1837 - Canes, 27.07.1920). Doctor en medicina a París el 1862, amb la tesi *Étude générale des eaux potables suivie d'une application particulière aux eaux de source de la ville de Narbonne*. Doctor en ciències, el 1869; agregat de farmacologia, el 1869. Es va dedicar principalment a la química biològica. Fou professor de química orgànica i mineral des de 1884 substituint Wurtz. President de la Societat de Química de París (1876). Entre els seus treballs, cal esmentar els dedicats a l'estudi dels arsenicals orgànics en terapèutica. Autor, entre altres llibres, de *Cours de chimie*, *Les toxines: Microbiennes et animales*, *La chimie de la cellule vivante*. Membre de l'Académie de Médecine, per la Secció de Física i Química mèdiques, elegit el 4 de març de 1879. President l'any 1907. Membre de l'Académie des Sciences.

Gintrac, Elie (09.11.1791-04.12.1877). Tingué un paper fonamental en la fundació de la Facultat de Medicina de Bordeus. Estudis inicials a Bordeus i després, a París, on es doctora el 1814, amb la tesi *Recherches analytiques sur les diverses affections dans lesquelles la peau présente une coloration bleue...* Torna a Bordeus als vint-i-tres anys i és professor de l'escola elemental de medicina de Saint Côme, que es refon amb la de Saint André. Té bona clientela privada i el 1834 és metge adjunt de l'Hôpital Saint-André. De 1838 a 1863 és professor de clínica interna de l'escola de medicina, i n'és director durant vint-i-cinc anys, de 1846 a 1871. La seva obra més coneguda és la fundació de la Facultat Mixta de Medicina i Farmàcia de Bordeus, el desembre de 1874. Aleshores ja és un personatge important de la societat bordelesa. Autor de *Cours théorique et clinique de pathologie interne et de thérapie médicale*, en nou volums.

Girard, Ismael (Gensac, Gironda, 1898 - Tolosa, 1976). Metge i escriptor occitanista molt actiu. Relacionat amb el grup de *La Medicina Catalana* i Leandre Cervera, fou el principal representant de la revista al Llenguadoc, i la seva col·laboració va ser fonamental. L'any 1923 havia fundat, juntament amb Camil Soula, la revista *Òc. Fou*, també, un dels fundadors de la Societat d'Estudis Occitans. Autor, entre altres treballs, de *Le Comminges thermal et climatique* (1926), *La mortalité par tuberculose et par cancer à Toulouse* (1934), *La mortalité infantile à Toulouse au cours d'une période de 25 ans: 1908-1932* (1935). També *Anthologie des poètes gascons* (1942).

Giroux, Jean (27.06.1907 - Montpellier, 08.05.1977). Degà de la Facultat de Farmàcia de Montpellier de 1958 a 1969 substituint Étienne Canals. Des de 1945 era catedràtic de farmàcia galènica. Igualment fou membre de l'Acadèmia de Ciències i Arts de Montpellier, de 1965 a 1977. En el seu deganat es va incrementar notablement el nombre de càtedres de la Facultat. Va ser membre corresponent de l'Acadèmia de Farmàcia de Barcelona el 1956 i el 1958, de la de Medicina. (*)

Gordoni, Bernat (també citat com a Bernard de Gordon) (*floruit* c. 1283-1303). D'origen discutit, entre escocès o del migdia de França, va ser mestre de la Universitat de Montpellier i autor d'un text clàssic de l'edat mitjana, *Lilium medicinae*, fet el 1303, quan ja feia vint anys que era professor a Montpellier. És un text global de medicina. Els seus escrits van tenir persistència i n'hi ha edicions des del segle xv al xvii, amb traduccions al francès, alemany, espanyol i hebreu. Autor, també, de *De conservatione vite humane*, dividida en quatre parts: *De flebotomia*, *De urinis*, *De pulsibus* i *De regimine sanitatis*. Se'n citen més de trenta obres, pròpies o atribuïdes.

Gouan, Antoine (Montpellier, 15.11.1733-01.09.1821). Fou metge i un dels naturalistes de més prestigi del seu temps. Doctorat en medicina a Montpellier el 1752, treballà uns anys a l'Hôpital Saint-Eloi, però aviat es dedicà a la botànica. Publicà un catàleg de les plantes del Jardí Botànic i una *Flora monspeliaca*. Fou catedràtic de botànica i un dels impulsors de la introducció del sistema de Linné. També té obra ictiològica important. Membre de l'Acadèmia Mèdico-Pràctica de Barcelona. (*)

Goy, Paul (Crest, Droma, 1883 - Rayol-Canadel, Var, 1964). Estudis a Valença i a la Facultat de Medicina de Lió. Es doctorà amb la tesi *Des hémorragies intra et rétropéritonéales comme cause de mort rapide chez le nouveau né*. Exercí la medicina rural en diversos pobles del seu entorn i, finalment, a Pertuis (Valclusa), on treballà vint-i-tres anys. Fill d'agricultors, va intentar una explotació agrícola que no reeixí. En els seus últims anys es va dedicar a la literatura en diverses branques.

Autor de *Les poètes patois de la ville de Crest-en-Dauphiné* (1952); *Étapes*, sonets i poemes, 1962; *Contes et fables*, poemes satírics, 1963, i encara alguna obra de teatre: *Le mariage de Toinette ou l'École des médecins* i *Polynice*, adaptació lliure en vers de l'*Antígona* de Sòfocles, 1963.

Grancher, Jacques-Joseph (Felletin, la Cruesa, 29.09.1843-13.07.1907). Doctor el 1873, amb la tesi *De l'unité de la phthisie*, fou, de 1869 a 1878, director del laboratori d'histologia de Clamart. Agregat el 1875, fou professor de pediatria el 1885. Es va dedicar, principalment, a l'estudi de les malalties de l'aparell respiratori i a la tuberculosi. Autor de *Maladies de l'appareil respiratoire* (1890), *Prophylaxie de la tuberculose* (1898); coautor del *Traité des maladies de l'enfance*, en cinc volums, amb Marfan i Comby. S'ha donat el nom de *malaltia* o *pneumònia de Grancher* a una forma d'esplenopneumònia, descrita per ell el 1883. El 1885 col·labora estretament amb Pasteur en la vacunació de Joseph Meister contra la ràbia, i després en la gestió de l'Institut, i n'és president del Consell d'Administració el 1905. Membre de l'Académie de Médecine el 1892. També es coneixen altres epònims amb el seu nom. Republicà radical, va ser alcalde de Cambo-les-Bains.

Grasset, Joseph (Montpeller, 18.03.1849-07.07.1918). Doctor a Montpeller el 1873, el 1875 guanyà el concurs d'agregació. A la Facultat de Montpeller va tenir al seu càrrec diverses matèries: terapèutica, el 1882; clínica mèdica, el 1886, i patologia general, el 1909. Fou una de les personalitats de la medicina al sud de França en el seu temps i la seva influència com a mestre fou gran. Autor de diverses obres, algunes traduïdes al castellà, publicades a Barcelona, i amb influència en el nostre medi. Destaquen *Thérapeutique générale* (1913); *Leçons de clinique médicale* (1891-1898), en tres volums; *Traité élémentaire de physiopathologie clinique* (1910-1912), en tres volums. A la clínica es dedicà de preferència a la neurologia, més en els últims temps, i destaca *Traité pratique des maladies du système nerveux*, en col·laboració amb G. Rauzier. En els últims anys s'interessà, també, per aspectes psicològics (hipnotisme, suggestió) i filosòfics. Hi ha com a mínim quatre epònims amb el nom de Grasset. (*)

Grisolle, Augustin (Frejús, Var, 10.02.1811 - París, 09.02.1869). Doctor en medicina el 1835, amb la tesi *Colique de plomb*; agregat el 1844. El 1853 és professor de terapèutica i matèria mèdica a París substituint Trousseau, i el 1864 és professor de clínica mèdica a l'Hôtel-Dieu. Autor de *Traité élémentaire et pratique de pathologie interne* (7a ed., París, 1857, 2 v.), *Traité pratique de la pneumonie aux différents âges...* (París, 1841). Membre de l'Académie de Médecine, de la Secció de Patologia Mèdica, elegit el 27 de novembre de 1849. President l'any 1864.

Guérin, Joseph Xavier (Avinyó, Comtat Venaissí, Valclusa, 21.08.1775 - Visan, Valclusa, 18.04.1850). Metge i naturalista, autor d'observacions meteorològiques (1839), *Panorama d'Avignon et la Vaucluse* (1829) i *Rapport sur la vaccination générale de l'arrondissement d'Orange à la fin de 1809 et au commencement de 1810* (Avinyó, 1810). Membre adjunt corresponent de l'Académie de Médecine, de la Secció de Medicina, elegit el 5 d'abril de 1825. (*)

Guirauden, Théodore. Fou metge a Seta. Va ser elegit membre corresponent estranger de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona l'any 1904, per haver enviat treballs seus a l'Acadèmia. Tots ells eren sobre temes d'obstetrícia. (*)

H

Hameau, Jean (La-Teste-de-Buch, Gironda, 05.10.1779-01.09.1851). El 1797 va a París per a fer estudis de medicina. El 1800 assisteix als primers assaigs de vacunació contra la verola, que practicarà després a Ares. El 1806 va a Montpeller, on es doctora amb la tesi *Essai sur la topographie physico-médicale de La Teste de Buch*. Seguirà exercint sempre a La Tèsta (La Teste). Metge rural típic, durant molt temps és gairebé únic a la zona d'Arcachon i bon tros de les Landes. Autor de treballs sobre la transmissió d'una malaltia del cavall a l'home (1810), sobre el paludisme (1811), sobre la pel·lagra o mal de La Tèsta. El 1836 publica *Quelques avis sur les bains de mer* i el 1837 presenta *Réflexions sur les virus*. No li fan cas i insisteix en el tema el 1850. Ara se'l considera un precursor de la bacteriologia i les idees sobre el contagi. Alcalde de La Tèsta de 1844 a 1848. El reconeixement del seu mèrit fou posterior a la seva mort, als setanta-dos anys.

Hédon, Charles Édouard Emmanuel (Burie, Charente Marítim, 30.04.1863 - Montpeller, 08.03.1933). Professor de fisiologia de la Univesitat de Montpeller durant quaranta anys. Doctor *honoris causa* de la Universitat de Barcelona el 1933. Membre de l'Académie de Médecine, corresponent nacional per la Secció d'Anatomia i Fisiologia, el 19 de maig de 1914. Elegit associat nacional el 13 de novembre de 1928. Pare de Louis Hédon, també professor a Montpeller.

Hémard, Urbain (Entraygues, Avairon, s. xvi). S'establí com a metge a Rodés, on va tenir bona fama com a metge i dentista. Va ser cridat pel cardenal d'Armagnac, bisbe de Rodés, que patia molt de la boca, i Hémard fou el seu metge. Aprofundí en el tema de la patologia bucal i va escriure *Recherche de la vraie anathomie des dents, nature et propriété d'icelles...* (Lió, 1582), que és un clàssic poc conegut. Se'l considera un dels capdavaners de l'odontologia a França. Darrerament, la seva obra ha estat revalorada. (*)

Hernandez, Joseph-François (Toló, Var, 26.05.1769-12.07.1835). Metge de la marina, actuà en política local. Autor, entre d'altres, d'*Essai sur le typhus...* i *Quels sont les signes diagnostiques et pronostiques...* Fou, també, membre de l'Académie du Var, de la qual va ser president el 1811. Membre corresponent nacional de l'Académie de Médecine, per la Secció de Medicina, elegit el 5 d'abril de 1825. En alguns llocs és esmentat com a Jean-François.

Héroard, Jean (Hautevilla-la-Guichard, 22.07.1551 - La Rochelle, febrer de 1628). Estudis de medicina a Montpeller. Fou també metge-veterinari de cavalls a París, on publicà una *Hippostéologie* (1599). Fou metge de Carles IX, Enric III i dels primers Borbons, Enric IV i Lluís XIII. Va fer un *Journal*, durant vint-i-set anys, on explicava les malalties reials, principalment sobre Lluís XIII.

Honorat, Simon Jules (Allos, Alps de l'Alta Provença, 03.04.1783 - Digne, Alps de l'Alta Provença, 30.07.1852). Metge, també té obra com a naturalista i com a lingüista, estudiós de la llengua provençal. Membre adjunt corresponent nacional de l'Académie de Médecine, per la Secció de Medicina, elegit el 5 d'abril de 1825.

I

Imbert, J. A. Léon (Orange, Valclusa, 08.08.1868 - Marsella, 13.10.1955). Cirurgia, de nissaga de metges i cirurgians. Professor de l'Escola de Medicina de Marsella i primer degà quan es transformà en Facultat el 1930. Fou un dels fundadors de la Societat de Cirurgia de Marsella, el 1906, i un dels cirurgians de més prestigi a la Provença a la primera meitat del segle xx. President del Congrès Francès de Cirurgia de 1938. S'ha donat el seu nom a una tècnica d'orquidopèxia amb fixació temporal, amb un fil, del testicle que s'ha fet baixar a la pell de la cuixa (*operació de Léon Imbert*). Autor d'un *Précis de thérapeutique chirurgicale* (París, Doin, 1905, 931 p.). Té dedicada una plaça a la ciutat de Marsella.

Itard, Jean Gaspard (Oraison, Alps de l'Alta Provença, 24.04.1774 - París, 05.07.1838). És cèlebre pel seu estudi sobre Victor, l'*enfant sauvage* de l'Avairon. L'abbé Sicard li havia encomanat l'educació de Victor. Metge el 1810. Se'l considera capdavanter en l'educació especialitzada de la sordesa i de la psicopatologia infantil. Important en la història de l'otologia. Autor de *Mémoire et rapport sur Victor de l'Aveyron* (1801).

J

Jalaguier, Adolphe (Montalban, Tarn-et-Garonne, 24.03.1853 - Poupas, Tarn-et-Garonne, 06-07-1924). Fou un dels primers a usar guants de goma en interven-

cions quirúrgiques (1880). Membre corresponent nacional de l'Académie de Médecine, per la Secció de Patologia Quirúrgica, elegit el 14 de maig de 1912.

Jeanbrau, Émile (Alais, Gard, 01.10.1873 - Montpellier, 14.05.1950). Estudis a Montpellier; doctor el 1898, amb la tesi *De la voie sous-péritonéale dans certaines suppurations du bassin*. Agregat, per la Secció de Cirurgia, el 1901. El 1921 és catequètic de clínica de les malalties urinàries, i va crear una escola de l'especialitat. Amb experiència de cirurgia de guerra, va treballar, també, en les tècniques de transfusió de sang, i va crear un centre de transfusió el 1933. Membre de l'Académie de Médecine, primer com a corresponent, per la Secció de Cirurgia, el 1925, com a associat nacional el 1943 i com a membre no resident el 1947.

K

Kühnholtz, Marcelo-Henri (Seta, Erau, 28.01.1794 - Montpellier, 09.03.1877). Era fill d'un cònsul i comerciant alemany. Es doctorà en medicina a Montpellier el 1817, però no exercí com a metge, sinó que es dedicà als llibres. El 1821 és sotsbibliotecari de la Facultat i, de 1831 a 1877, bibliotecari titular fent una tasca de primer ordre. També fou un temps professor. Va dedicar una bona part de la seva activitat a defensar l'escola vitalista de Montpellier. El 1858, Lordat, que s'havia casat en segones noces amb la seva mare vídua, l'afilà. Aleshores ajuntà els dos cognoms (Kühnholtz-Lordat). Va escriure molt. Corresponent de l'Académie de Medicina de Barcelona, durant anys va estar el primer en les seves llistes de socis estrangers. Membre corresponent nacional de l'Académie de Médecine, per la Secció de Medicina, elegit el 31 de desembre de 1836. (*)

L

Labarraque, Antoine Germain (Oloron, Bearn, Pirineus Atlàntics, 29.05.1777 - París, 09.12.1850). Químic i farmacèutic. Va treballar com a ajudant de farmàcia a Sant Joan Lohitzune (Saint-Jean-de-Luz). Fou cap de farmàcia d'un hospital durant la guerra de França amb Espanya. Després anà a Montpellier i a París. El seu nom està lligat a la descripció de les propietats desinfectants de l'aigua de Javel, o licor de Labarraque. Elegit adjunt resident de l'Académie de Médecine, per la Secció de Farmàcia, el 4 de febrer de 1823.

Laboulbène, Alexandre (Agen, Olt i Garona, 23.08.1825 - París, 07.12.1898). Metge i naturalista. Estudis inicials a Agen. Doctor en medicina a París el 1854, amb la tesi *Sur le naevus en général et sur une modification particulière et non décrite, observée dans un naevus de la paupière supérieure*; agregat de medicina i medi-

cina legal el 1860. Metge dels hospitals de París, exerceix en diverses institucions: Saint-Antoine, 1867; Necker, 1868; la Charité, 1877. Supleix Cruveilhier en la càtedra d'anatomia patològica, i el 1879 és professor d'història de la medicina i de la cirurgia. Membre de l'Académie de Médecine, Secció d'Anatomia Patològica, elegit el 2 de desembre de 1873. Fou president de l'Académie l'any 1893. Autor, junt amb Léon Fairmaire, de *Faune entomologique française: Coleoptera* (1854). (*)

Lacassagne, Alexandre (Caors, Òlt, 17.08.1843 - Lió, 24.09.1924). Va ser catedràtic de medicina legal de Lió i fundador, el 1914, d'un museu d'història de la medicina i de la farmàcia. Autor d'un text important, *Précis de médecine légale* (1906), traduït al castellà. Treballà en molts camps d'aquesta matèria i fou una de les personalitats de l'especialitat en el seu temps. Membre corresponent nacional de l'Académie de Médecine, per la Secció d'Anatomia i Fisiologia, elegit el 20 de maig de 1890. Després, fou associat nacional, elegit el 6 de juliol de 1909.

Lacaze-Duthiers, Henri de (Montpezat, Olt i Garona, 21.05.1821 - Lo Boisson, Dordonya, 21.07.1901). Estudis de medicina a París, on treballa amb Trousseau a l'hospital Necker. S'interessa per la biologia marina, fa una expedició a les Balears i és professor de zoologia a Lilla. El 1865 és catedràtic en el Museu Nacional d'Història Natural de París, i el 1868 és professor de la Universitat de París. Va fundar un laboratori de biologia marina a Rosgo (Roscoff) i un altre a Banyuls de la Marenda (Banyuls-sur-Mer) el 1882. Autor d'*Histoire naturelle du corail* (1864). Fundador, també, dels *Archives de Zoologie Expérimentale et Générale*. Membre associat lliure de l'Académie de Médecine, elegit el 18 de maig de 1886. Membre de l'Académie des Sciences, el 1871.

Lacépède, Bernard Germain Étienne de Laville-sur-Ilhon, comte de (Agen, Guena, Olt i Garona, 26.12.1756 - Epinay, Seine-Saint Denis, 06.10.1825). Naturalista, autor d'*Essai sur l'électricité* (1781). Va escriure llibres sobre història natural de diferents grups d'animals: peixos, cetacis, rèptils. Dedicat a la política, fou senador i president del Senat (1801); gran canceller de la Legió d'Honor (1803); ministre d'Estat (1804). En els últims anys va escriure una *Histoire générale physique et civile de l'Europe*, en divuit volums, que es publicà després de la seva mort (1826). Membre associat lliure de l'Académie de Médecine, elegit el 27 de desembre de 1820. Membre estranger de la Reial Acadèmia de Ciències de Suècia.

Lafabrie, Pierre (Montpeller, 06.03.1751-18.03.1827). Catedràtic de clínica interna de Montpeller gairebé un quart de segle, des de 1803, succeint Henri Fouquet, fins a 1827. Fou col·laborador estret de Barthéz i després, de Charles Dumas, i durant vint-i-vuit anys fou administrador de l'Hôpital Saint-Eloi. Pel fet d'haver

format part de la comissió que estudià l'epidèmia d'Andalusia, fou nomenat membre estranger de l'Acadèmia Mèdico-Pràctica de Barcelona el 15 de desembre de 1800. Dulieu esmenta un sol treball fet per ell.

Lagrange, Pierre-Félix (Soumensac, Olt i Garona, 22.01.1857 - París, 22.04.1928). Féu els estudis de medicina a Bordeus. Agregat de cirurgia, es dedicà a l'oftalmologia. Té treballs destacats en cirurgia del glaucoma. S'ha donat el nom d'*operació de Lagrange* a l'iridectomia i esclerotomia, per a disminuir la pressió intraocular. Autor d'un *Atlas d'ophtalmoscopie de guerre* (1918). Té una estàtua a la plaça de Soumensac. Membre de l'Académie de Médecine: corresponent nacional per la Secció de Cirurgia, elegit el 17 de març de 1908, i associat nacional el 28 de juny de 1921.

Lambert, Gustave. Metge de la marina, membre resident de l'Académie du Var, el 1859. Autor d'una *Histoire de la peste à Toulon en 1721* (1861), *Histoire des guerres de religion en Provence, 1530-1598* (1870), una *Histoire du siège de Toulon en 1707* (1891) i d'altres.

Lanessan, Jean Marie de (Saint-André-de-Cubzac, Gironda, 13.07.1843 - Écouen, Val-d'Oise, 07.11.1919). Metge, naturalista i polític. Començà estudis de medicina a Bordeus i s'embarcà com a ajudant de cirurgia. Acaba medicina a París; doctor, el 1868. El 1876 és agregat d'història natural de la Facultat de Medicina de París. Després va fer carrera política. El 1879 era conseller municipal de París, el 1881, diputat per l'extrema esquerra. El 1881 funda *Le Rébeil* i després, *La Marsellaise*. Governador general d'Indoxina (1891-1894) i ministre de Marina (1899-1902), en el gabinet de Waldeck-Rousseau. (*)

Lannelongue, Odilon (Castéra-Verduzan, Gers, 04.12.1840 - París, 22.12.1911). Cirurgia, catedràtic de la Facultat de Medicina de París. Diputat i senador pel Gers. Té dedicada una avinguda a París. Les seves aportacions a la clínica i la terapèutica són importants. S'anomena *Operació de Lannelongue* a la craniotomia, amb resecció d'un trocet de parietal, prop de la sutura sagital, per a la descompressió en casos de microcefàlia; *mètode Lannelongue*, a la injecció de clorur de zinc en els teixits per a causar fibrosi; *tíbia de Lannelongue*, a la tíbia en full de sabre. Membre de l'Académie de Médecine, per la Secció de Patologia Quirúrgica, elegit el 17 de juliol de 1883. President l'any 1911.

Lapersonne, Félix de (Tolosa, 29.09.1853 - París, 04.07.1937). Estudis de medicina a Tolosa i París, on es doctora el 1883 amb la tesi *Étude clinique de la maturation artificielle de la cataracte*. Cap de clínica al servei del professor Panas, a París, el 1883. El 1887 va a Lilla, on és professor de clínica oftalmològica el 1890 i degà

de 1893 a 1901. El 1901 és professor de la mateixa matèria a París substituint Panas, fins al 1924. La seva línia més important de treball va ser la neurooftalmologia. Autor, juntament amb A. Cantonnet, de *Manuel de neurologie oculaire* (París, Masson, 1910). Membre de l'Académie de Médecine, per la Secció de Patologia Quirúrgica, elegit el 19 de març de 1918. President l'any 1931.

Lapeyronie, François Gigot de (Montpeller, 15.01.1678 - Versailles, 25.04.1747). Primer cirurgià i persona de confiança de Lluís XV. Fill de barber, el 1695, té el diploma de mestre cirurgià i barber a Montpeller. Va a París i coneix Georges Marescal, primer cirurgià del rei. De 1697 a 1715 torna a Montpeller, on és cirurgià major de l'Hôpital Saint-Eloi. El 1736, mort Marescal, és nomenat primer cirurgià del rei. President de l'Académie de Chirurgie de París (1736-1747). Va fer la separació definitiva entre cirurgians i barbers. S'ha donat el seu nom (*malaltia de Lapeyronie*) a la induració del cos cavernós. La seva estàtua és a l'entrada de la Facultat de Montpeller.

Larrey, baró Dominique Jean (Beaudéan, Alts Pirineus, 07.07.1766 - Lió, 25.07.1842). Cirurgià en cap de la Gran Armada de Napoleó. Fou el creador de l'atenció urgent sobre el mateix camp de lluita (ambulàncies mòbils). Orfe als tretze anys, educat pel seu oncle Alexis, que era cap de cirurgia de l'hospital de Tolosa, hi treballà sis anys. Estudis de cirurgia a París, amb Désault. El 1787 era cirurgià de la marina. El 1809 és nomenat baró d'Empire. Ferit a Waterloo; presoner dels prussians. Després de 1815 va ser relegat, però fou rehabilitat quan la monarquia d'Orleans (1830). Enterrat al cementiri Père-Lachaise, el 1992 fou transferit als Invàlids. Considerat el millor cirurgià de guerra. Membre de l'Académie de Médecine, per la Secció de Chirurgia, elegit el 27 de desembre de 1820. Membre de l'Académie des Sciences. (*)

Lascellière-Lafosse, D. Professor agregat de Montpeller. Nomenat membre corresponent de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona el 1838. Envià un treball sobre *Histoire de la cicatrisation, de ses modes de formation et des considérations pathologiques et thérapeutiques qui en découlent, Discours sur l'unité de la pathologie i Tableau des maladies observées à l'Hôtel-Dieu Saint-Eloi dans les salles de Clinique Chirurgicale*.

Lieutaud, Joseph (Ais de Provença, 21.06.1703 - Versailles, 06.12.1780). Metge de l'Hôtel-Dieu d'Ais de Provença. El 1735 és membre de l'Académie des Sciences. El 1750 és metge de la Infermeria Reial. Fou primer metge de Lluís XVI. Autor d'un *Précis de médecine pratique*, amb quatre edicions entre 1760 i 1776.

Lordat, Jacques (Tournay, prop de Tarba, Alts Pirineus, 11.02.1773 - Montpeller, 25.04.1870). Va ser professor de diverses matèries a Montpeller. Deixeble directe de Barthez, el 1811 guanya una càtedra de cirurgia, que el 1813 canvia per la d'anatomia i fisiologia, de 1824 a 1860; quan tenia vuitanta-set anys, només ho serà de fisiologia. Durant molts anys fou degà de la Facultat. Entre els seus escrits destaquen els dedicats al pensament mèdic: *Consultations de médecine de Barthez* (1810), *De la perpétuité de la médecine* (1836) i *Preuve de l'insénescence du sens intime de l'homme...* (1844). Molt considerat en el seu temps, se'l situa com l'última baula de l'escola del vitalisme de Montpeller. Fou membre de l'Acadèmia Mèdico-Pràctica de Barcelona. Morí als noranta-set anys. Membre adjunt corresponent de l'Académie de Médecine, per la Secció de Cirurgia, elegit el 5 de juliol de 1825. (*)

Loubatières, Auguste-Louis (Agde, 28.12.1912-08.01.1977). Estudis a Montpeller. Va treballar, juntament amb Marcel Janbon, en el coneixement de l'efecte hipoglucemiant d'algunes sulfamides (1942) i la seva introducció en terapèutica. Membre lliure de l'Académie des Sciences (1967). El Lycée d'Agde, on havia estudiat, porta ara el seu nom. Membre no resident de l'Académie de Médecine, elegit el 15 de febrer de 1972. Abans, fou corresponent nacional per la Secció de Ciències Biològiques, elegit el 29 de gener de 1963.

Lugol, Jean (Montalban, 18.08.1786 - Neuilly-sur-Seine, 16.09.1851). Estudis a París, doctor el 1812. Metge de l'Hôpital Saint-Louis de París, gairebé tota la vida. Treballs sobre tuberculosi, amb indicació d'aire fresc, exercici i banys freds. Va crear una solució iodada per al seu tractament, que ha tingut difusió ulterior amb altres finalitats.

M

Magendie, François (Bordeus, 06.10.1783 - Sannois, Val-d'Oise, 07.10.1855). El 1791 el seu pare, cirurgià, atret per la Revolució, el porta a París, on es gradua en medicina el 1808. Aviat es dedica a la fisiologia publicant un *Précis élémentaire de physiologie* (París, 1816). Membre de l'Académie des Sciences i de la de Médecine el 1821, se'l considera un dels creadors de la fisiologia moderna. Dirigí una sala del Hôtel-Dieu de París el 1831. Professor al Collège de France, el 1831, i mestre de Claude Bernard. Estudis fonamentals per a la diferenciació de les arrels motores i sensitives de la medul·la. La seva posició era la de fer molts experiments, sobre aspectes puntuals, sense intentar fer una doctrina integradora. Acceptava la idea de força vital, però volia acomodar-la al marc de les dades de la física i la química. Les seves aportacions foren nombroses i la seva influència va ser molt gran. Va fundar el *Journal de Physiologie Expérimentale* (1821). (*)

Magnol, Pierre (Montpeller, 08.06.1638-21.05.1715). Fill de farmacèutic, es doctorà en medicina el 1659 a Montpeller. Es dedicà principalment a la botànica. Exercí uns anys com a metge de la cort. El 1694 és catedràtic de la Facultat de Medicina de Montpeller i el 1697, director del Jardí Botànic. Membre de l'Académie des Sciences, el 1709. Va estudiar la flora dels voltants de Montpeller, els Pirineus i els Alps, i va descriure prop de dues mil espècies noves. Autor, entre d'altres, de *Botanicum monspeliense...* (1676), *Prodromus historiae generalis plantarum...* (1689), *Hortus regius monspeliensis...* (1697). La magnòlia rebé aquest nom en honor seu. (*)

Marfan, Antoine ([Castèlnou d'Arri], Castelnaudari, Aude, 23.06.1858 - París, 11.02.1942). Estudis de medicina a Tolosa; doctor, el 1886. Va fer la tesi sobre tuberculosi infantil. Catedràtic de pediatria a París, és un dels creadors de la pediatria francesa moderna. Obra escrita molt extensa: *Traité des maladies de l'enfance* (1897-1898), en cinc volums; *Traité de l'allaitement...* (1903). S'ha donat el nom de *síndrome de Marfan* a la dolicostenomèlia, malaltia del teixit conjuntiu, amb hiperlaxitud i dits molt llargs (en aranya). Va tenir una certa activitat política lligada a Castelnaudari, d'on fou alcalde i diputat pel departament de l'Aude. També féu treballs com a historiador local: *La guerre des albigeois dans le Lauragais et dans les environs* (conferència) (1895), *Figures lauragaises: Le Catharisme...* (1913). Volgué ser enterrat a Castelnaudari. (*)

Menuret, Jean-Joseph (Menuret de Chambaud) (Montelaimar, Droma, 23.01.1739 - París, 15.12.1815). Metge i enciclopedista. Estudià medicina a Montpeller i exercí uns anys a Montelaimar (Montélimar); després anà a París. Fou metge de la comtessa d'Artois, cunyada de Lluís XVI, i durant la Revolució s'exilià a Hamburg. Es coneixen una dotzena d'obres seves, a més d'una vuitantena d'articles publicats a l'*Encyclopédie* de Diderot. Interessat en les topografies mèdiques. Entre els seus escrits, cal esmentar: *Nouveau traité du pouls* (Amsterdam, París, 1767), *Avis aux mères sur la petite vérole et la rougeole...* (Lió, 1770), *Essai sur l'histoire médico-topographique de Paris* (París, 1786), *Essai sur les moyens déformer des bons médecins...* (París, 1791 i 1814), *Essai sur la ville de Hambourg, considérée dans ses rapports avec la santé, ou Lettres sur l'histoire médico-topographique de cette ville* (Hamburg, 1797).

Moïse ben Samuel Ibn Tibbon. Jueu provençal del segle XIII. Sembla que cap al 1252-1253 vivia a Marsella, i després es traslladà a Montpeller, on va destacar com a traductor de diversos llibres a partir de l'àrab, entre ells de filosofia, matemàtiques i medicina, d'Averrois, el petit cànon d'Avicenna (1272), els aforismes d'Hipòcrates, amb comentaris de Maimònides, i bastants més. No sembla autor d'obra original.

Mondor, Henri (Saint-Cernin, Cantal, 20.05.1885 - Neuilly-sur-Seine, 06.04.1962). Formació inicial al Lycée d'Orlhac (Aurillac). El 1903 comença els estudis de medicina a París. Cap de servei de cirurgia en diversos hospitals de París. De 1941 a 1955 és professor de clínica quirúrgica. Considerat un dels grans cirurgians del seu temps, té dedicada una plaça a París. Membre de l'Académie de Médecine, per la Secció de Cirurgia, elegit el 15 de maig de 1945. Membre de l'Académie des Sciences i de l'Académie Française (1946). La seva obra sobre el poeta Mallarmé és prou coneguda. També excel·lí en el dibuix il·lustrant alguns llibres.

Moure, Émile-Jules (Bordeus, 08.01.1855 - Canes, 28.11.1941). Fou dels primers que va tractar la patologia ORL com una unitat. El 1880 va iniciar a la Gironda un ensenyament lliure de l'especialitat, i fundà el 1880, a Bordeus, la *Revue Mensuelle de Laryngologie, d'Otologie et de Rhinologie*. El 1882 fou un dels fundadors de la societat francesa de l'especialitat. El 1891 és nomenat encarregat de curs a Bordeus, i és el primer ensenyament oficial d'ORL reconegut a França. La càtedra es crea oficialment el 1913 i n'és el primer titular. Se'l considera el capdavanter de l'ORL a França. Membre corresponent nacional de l'Académie de Médecine, per la Secció de Patologia Quirúrgica, elegit el 16 de març de 1920.

N

Naquet, Alfred (Carpentràs, Valclusa, 06.10.1834 - París, 10.11.1916). Estudis de medicina a París. Professor de química orgànica a la Facultat de Medicina. Tingué activitat política en el camp de l'esquerra, amic de Bakunin, exiliat a Espanya. Diputat el 1871 i senador el 1883, per la Valclusa. Després, diputat de 1890 a 1898. Impulsor de les lleis de divorci. Personalitat controvertida. Autor d'un *Précis de chimie légale: Guide pour la recherche des poisons...* (1873).

Navarròt, Xavier (Oloron, Sainte-Marie, Pirineus Atlàntics, 1792-1862). Poeta en llengua occitana. Estudià dret a París i després, medicina, que va exercir en el medi rural, al seu poble. Ric propietari de Luc-le-Béarn, es dedicà, principalment, a escriure en occità. Autor d'*Estreas bearnesas* (1834), on es reflecteix la societat bearnesa del seu temps.

Nivet, Annet Vincent (Aigueperse, Puèi Domat, 26.05.1809 - Clarumont d'Alvèrnia, 13.06.1893). Fill de Jean Nivet, també metge a Aigueperse. Metge clínic, fou titular de la càtedra de parts de l'Escola de Medicina i Farmàcia de Clarumont d'Alvèrnia. També va ser durant quaranta anys responsable de la higiene pública del departament de Puèi Domat. Naturalista, estudiós de les aigües minerals, va censar

fins a 229 fonts d'aigües al departament. Membre corresponent nacional de l'Académie de Médecine, per la Secció d'Anatomia i Fisiologia, elegit el 3 de maig de 1871.

Nostradamus. El seu nom real era **Michel de Nostredame** (Saint-Rémy-de-Provence, les Boques del Roine, 14.12.1503 - Salon-de-Provence, 02.07.1566). Un avi, Pierre, era jueu i es convertí al catolicisme. L'avi matern, Jean de Saint-Rémy, era metge. Estudis inicials a Avinyó. El 1529 s'inscriu a la Facultat de Montpeller. També era farmacèutic. El 1553 s'estableix com a metge a Agen. Viatja llargament per França i, més tard, per Europa. Després s'estableix a Arles. El 1547 es casa, per segona vegada, i té sis fills. Viu a Salon-de-Provence, on ara hi ha la seva casa museu. El 1550 publica un primer almanac popular. El 1555 publica les prediccions, amb les quals aconsegueix una gran fama. El 1564 era metge i conseller de Carles IX. Gran celebritat posterior de la seva obra, que ha mitificat la seva personalitat.

O

Ollier, Léopold (Vans, Ardecha, 02.12.1830 - Lió, 02.11.1900). Fou el capdavanter de la introducció de la cirurgia dels ossos i articulacions a França. Fill i nét de metges d'origen gavalès, féu els primers estudis a Privas. Comença medicina a Montpeller, segueix a Lió i es doctora a Montpeller el 1856, amb la tesi *Recherches anatomo-pathologiques sur la structure intime des tumeurs cancéreuses...* Cirurgia major de l'Hôtel-Dieu de Lió, estudia el paper del periosti en l'ossificació i la recuperació de lesions dels ossos. Professor de clínica quirúrgica de la Facultat de Lió. El 1867 publica *Traité expérimental et clinique de la régénération des os...*, en dos volums, i el 1891, un *Traité des résections*, en tres volums. Membre corresponent nacional de l'Académie de Médecine, per la Secció de Patologia Quirúrgica, elegit el 27 d'octubre de 1874. Associat nacional el 20 de febrer de 1883.

Olmer, Jean (Marsella, 30.06.1904-15.03.1972). Fill del professor David Olmer, clínic, va fer els estudis a Marsella, i el 1934 és metge dels hospitals. Empresonat durant la guerra, pogué passar a la clandestinitat. Agregat el 1946, el 1947 és catedràtic de clínica mèdica terapèutica a l'hospital de la Concepció. Per a la formació de postgrau va reunir unes Jornades de Clínica Mèdica i Terapèutica anuals, des de 1947, amb gran eficàcia. Durant anys va ser l'element bàsic en la redacció i edició de *Marseille Médical*. Fou un dels capdavaners de la diferenciació de l'hematologia a Marsella. Va aprofundir, entre altres aspectes, en les malalties de la melsa i la macroglobulinèmia. Corresponent nacional de l'Académie de Médecine el 1964.

P

Pachon, Michel Victor (Clarmont d'Alvèrnia, 24.05.1867 - Bordeus, 01.03.1939). Inicia els estudis a l'Escola de Medicina de Poitiers, i el segon any ja va a París, on treballa al laboratori de fisiologia de Charles Richet. Fa la tesi *Recherches expérimentales et cliniques sur la fréquence et le rythme de la respiration*. Exerceix un temps la medicina rural al departament de l'Orne. El 1895 és agregat de fisiologia de la Facultat de Bordeus, on està nou anys. Torna a París i el 1912 guanya la càtedra de fisiologia de Bordeus. Hàbil tècnicament, el 1909 introdueix un mètode precís per a la mesura de la pressió arterial, amb un aparell propi: *oscil·lòmetre de Pachon*, que té difusió universal i és un clàssic de l'instrumental d'exploració durant dècades. Treballà activament en altres camps de la fisiologia, com la contracció muscular i alguns aspectes de la fisiologia dels nuclis grisos del cervell. Membre associat nacional de l'Académie de Médecine, elegit el 27 de gener de 1931.

Parinaud, Henri (Bellac, Alta Viena, 01.05.1844 - París, 23.03.1905). De família humil, va poder ingressar a l'Escola de Medicina de Llemotges l'any 1865. El 1869 anà a acabar els estudis a París. A la guerra de 1870 va estar a l'hospital de Metz. Tornà a París i treballà a l'Hôpital des Enfants Malades, en el servei de Bouchut. Allí va fer la tesi *Études sur la névrite optique dans la méningite aiguë de l'enfance*, llegida el 1877. Charcot el va cridar com a oftalmòleg a la clínica de la Salpêtrière. Se'l considera un dels capdavaners de l'oftalmologia moderna a França. S'ha donat el nom de *síndrome de Parinaud* a una paràlisi dels moviments de l'ull cap amunt, sense paràlisi de la convergència. La *conjuntivitis de Parinaud* és una forma en la qual hi ha ganglis grans preauriculars o submaxil·lars, que coincideixen amb una sarcoïdosi o una linfogranulomatosi de Nicolas-Favre.

Pilhes, Jean-François (Tarascó, Arieja, 1746 - Pàmies, Arieja, 1832). Estudis de medicina a Montpeller, influït per les idees de Bordeu. Exercí a Pàmies i fou membre corresponent de l'Académie des Sciences de Tolosa. El 1786 publicà un estudi sobre les aigües d'Acs (Ax) i d'Ussat, que fou capdavanter. Fou inspector d'aigües d'Acs durant molts anys, i es va ocupar de les d'Ussat fins al 1824.

Pinel Philippe (Gibrondes (Jonquièras), Llenguadoc, Tarn, 20.04.1745 - París, 25.10.1826). Ha estat un dels màxims impulsors de la creació de l'escola de psiquiatria francesa. Estudià medicina a Tolosa. Doctorat el 1773. Aviat va anar a Montpeller i el 1778, a París. Partidari de la Revolució, metge de l'hospital Bicêtre, es forja la llegenda de la intervenció decisiva de Pinel en l'alliberament dels malalts mentals de les seves cadenes. El 1795 és metge en cap a la Salpêtrière, on farà la seva obra durant trenta anys. El 1803 és membre de l'Institut i el 1805, metge con-

sultor de l'emperador. És fonamental el seu *Traité médico-philosophique sur l'aliénation mentale* (1801), amb una segona edició el 1809, i posa les bases de la classificació de les malalties mentals. (*)

Pitres, Albert (Bordeus, 26.08.1848 - 1928). Comença els estudis de medicina a Bordeus. Fa l'internat a París, essent deixeble de Charcot a la Salpêtrière. Treballa amb Marey i al laboratori de Ranvier on, estudiant les lesions del cervell, descriu els talls seriatos que porten el seu nom (*talls de Pitres*), per a l'estudi de les lesions. El 1877 presenta la tesi sobre les lesions del nucli oval. Cridat a la nova Facultat de Medicina de Bordeus, recent creada, és professor de clínica interna, amb un servei a l'Hôpital Saint-André. Va descriure dos signes clínics de l'exploració en els embassaments pleurals. També féu descripcions importants en l'estudi de les alteracions del llenguatge (afàsies, agrafies). El 1885 és degà de la Facultat Mixta de Medicina i Farmàcia. Facilita la incorporació a l'ensenyament de Régis a la psiquiatria i de Le Dantec a la patologia exòtica. Fou membre de l'Académie de Médecine.

Plantade, Guillaume Louis. Nomenat soci corresponent de l'Acadèmia de Barcelona el 15 de desembre de 1800. Va ser bibliotecari adjunt de la Facultat de Montpeller entre 1808 i 1814, essent bibliotecari titular Louis Michel Ménard. Després, deixà la medicina i es dedicà al dret, i va fer la carrera jurídica al tribunal de Montpeller. Va morir en aquesta ciutat el 5 d'octubre de 1840. (*)

Poilroux, Jacques Barthélemy (Castellane, Provença, Alps de l'Alta Provença, 05.07.1779 - Castellane, 13.09.1847). Membre adjunt corresponent de l'Académie de Médecine, per la Secció de Medicina, elegit el 5 d'abril de 1825. Fou també corresponent de la Société de Médecine Pratique de Montpeller i de les societats d'Aix, Marsella i Nîmes. Autor de: *Quel est le caractère distinctif des maladies crhoniques...* (París, Croullebois, 1812); *Recherches sur les maladies chroniques et principalement sur les affections organiques et les maladies héréditaires* (París, Crochard, 1823); *Traité de médecine légale criminelle* (París, Levarault, 1834), que fou criticada per Itard i Yvan. A més, fou autor de nombroses observacions consignades en els *Annales de la Société de Médecine Pratique de Montpeller*, entre 1803 i 1811.

Portal, Antoine (Gaillac, Tarn, 05.01.1742 - París, 23.07.1832). Estudis a Albi i medicina a Tolosa. El 1765 és doctor a Montpeller i ensenya anatomia. El 1775 s'instal·la a París, ingressa a l'Académie des Sciences i és catedràtic d'anatomia del Collège Royal. El 1776 és professor d'anatomia del Jardin du Roi. Autor d'una *Histoire de l'anatomie et de la chirurgie* (1770-1773), en set volums, i de *Cours d'anatomie médicale* (1803), en cinc volums. També va publicar diversos escrits

d'*Observations sur la nature et le traitement de ...* de la tisi pulmonar, la feridura, la hidropesia, l'epilèpsia i les malalties del fetge. Fou primer metge de Lluís XVIII. Aquesta posició li permeté influir decisivament en la creació de l'Académie de Médecine, el 1820, n'és el president el 1821 i després, president d'honor perpetu. També fou membre de l'Académie des Sciences el 1769.

Portmann, Georges (Saint-Jean-de-Maurienne, Savoia, 01.07.1890- 24.02.1985). Estudis de medicina a Bordeus, a l'Escola de Sanitat Naval; metge de la marina durant poc temps, s'inclina aviat per l'ORL, i entra en el servei d'Emile Moure, al qual succeirà en la càtedra. Va crear l'Institut Georges Portmann, on es feien cursos d'especialitat, sovint en anglès, per als alumnes americans. Es dedica, també, a la política; alcalde de Sainte-Eulalie el 1938, serà senador de la Gironda de 1933 a 1941 i de 1955 a 1971, en les tres repúbliques. Vicepresident del Senat. Va ser degà de la Facultat de Medicina i Farmàcia de Bordeus. Autor de *Le cancer du nez...* (París, Doin, 1927). Va dirigir el text *Oto-rhino-laryngologie*, amb diversos autors (1960). El seu fill, Michel (neix el 1926), fou també catedràtic de Bordeus i un dels capdavaners de la microcirurgia de l'orella. (*)

Pozzi, Samuel (Brageirac, Dordonya, 03.10.1846 - París, 13.06.1918). Estudis a Pau i Bordeus, i medicina a París. Doctor, el 1873; agregat, el 1875; cirurgià dels hospitals, el 1877. Cirurgià, defensor de les idees de Lister, practicà la primera gastroenterostomia a França (1889). Més tard, s'especialitzà en ginecologia, i el 1911 fou el primer titular de la càtedra de clínica ginecològica de París. Autor d'un *Traité de gynécologie clinique et opératoire* (1890). Membre de l'Académie de Médecine, per la Secció de Patologia Quirúrgica, elegit el 25 de febrer de 1896.

Pujol, Alexis (Poujol-sur-Orb, Erau, 10.10.1739 - Castres, Tarn, 17.09.1804). Estudis de medicina a Tolosa; doctor, el 1762. Amplià estudis a Montpeller, i exercí a Bédarieux i després molts anys a Castres. Visqué alguns anys a París, on fou membre de la Société Royale de Médecine. Metge de l'hospital reial de Castres. Va pertànyer a les acadèmies de ciències de Montpeller, Tolosa, Arras i Besiers. Va enviar treballs a la Société Royale de Médecine de París, que al cap del temps foren recollits en les *Oeuvres médicales*, en quatre volums, editades a Castres el 1802 i a París, en edició pòstuma, el 1823. Entre els seus escrits destaquen *Essai sur le vice scrophuleux*, *Essai sur les maladies héréditaires*, *Mémoires sur la fièvre militaire épidémique qui ravagea le Languedoc en 1783*. Se'l considera un capdavaner dels estudis sobre l'herència, i també s'han valorat les seves idees sobre el paper de la inflamació en les malalties cròniques. Malgrat tot, la seva obra quedà poc coneguda.

Q

Queuille, Henri (Neuville-d'Ussel, Corresa, 31.03.1884-15.06.1970). Estudis al Lycée de Tula i de medicina, a París. El 1908 s'instal·la com a metge a Neuville i es dedica a la política local. Diputat de la Corresa, el període 1914-1935; senador, de 1935 a 1941, i altra vegada diputat, de 1946 a 1958, dins del grup radical. Fou membre del govern en diverses ocasions, com a secretari d'estat o ministre, principalment d'Agricultura i de Salut Pública, des de 1924 a 1940. Ministre del gabinet de Paul Reynaud, refusa donar plens poders a Pétain i es retira al seu poble. S'uneix al general De Gaulle. Durant la Quarta República, fou president del Govern en tres ocasions entre 1948 i 1951. (*)

R

Rabelais, François (c. La Devinière, Turena, Indre-et-Loire, c. 1494 - París, 09.04.1553). Personalitat important de la cultura del seu temps. Fa estudis eclesiàstics, entra en els benedictins, d'on fuig el 1527. Està en diverses poblacions i el 1530 es matricula de medicina a Montpeller, encara que ja tenia algun estudi anterior incomplet en aquesta matèria. Aviat marxa a Lió, on és el 1532, i serà metge de l'hospital. Viatja a Roma amb el cardenal Jean du Bellay. Torna a Montpeller el 1536, i paga els drets del grau i obté el doctorat el 1537. Va fer algun escrit sobre els aforismes d'Hipòcrates. Va continuar una vida amb localitzacions poc estables. Autor del *Gargantua* i *Pantagruel*, a Montpeller va deixar el record d'un estudiant alegre. És considerat un dels valors positius de la Facultat de Medicina, i la revista de la Facultat porta ara el seu nom.

Rainard, Joseph (Arles, Provença, les Boques del Roine, 24.10.1778 - Lió, 19.10.1854). Professor de patologia interna i general de l'Escola de Veterinària de Lió, de la qual va ser director. Autor de: *Traité de Patologie et de thérapeutique générales vétérinaires* (París-Lió, 1840) i de *Traité complet de la parturition des principales femelles domestiques...* (París-Lió, 1845). Fou membre de les societats de medicina, agricultura i mèdica d'emulació de Lió, dels col·legis veterinaris de Londres i Bèlgica, i de la Societat Veterinària de l'Erau. Membre corresponent nacional de l'Académie de Médecine, per la Secció de Medicina Veterinària, elegit el 23 de juny de 1840. Un carrer d'Arles porta el seu nom.

Raspail, François-Vincent (Carpentràs, Valclusa, 29.01.1794 - Arcueil, Seine, 07.01.1878). Metge que va tenir una gran activitat política des del punt de vista republicà, d'esquerres i revolucionari. Va participar en la revolució de juliol de 1830 i en la de 1848. Empresonat moltes vegades. Diputat el 1848, fou candidat a la presi-

dència de la República el desembre de 1848, en què fou elegit Lluís Napoleó. Emprisonat i condemnat a sis anys el 1849, exiliat a Bèlgica el 1853, torna el 1863. Exerceix a Lió. Novament diputat el 1869 i el 1876 i 1877. Obra mèdica escrita relativament extensa; autor, entre d'altres, d'*Essai de chimie microscopique* (1830), *Histoire naturelle de la santé et de la maladie* (1843) i *Le fermier vétérinaire* (1854). (*)

Rastoul, Paul Philémon (Thézan-lès-Béziers, Erau, 1835 - Nova Caledònia, 1875). Cap al 1870, s'estableix com a metge a París. I el març de 1871 era membre del Consell de la Comuna. Fou inspector general d'ambulàncies. Amb la repressió, el setembre de 1871 és condemnat a la deportació a Nova Caledònia. Exerceix com a metge a Noumea. El 1874 és deportat a l'Île des Pins. El 1875 mor ofegat en un intent d'evasió amb dinou deportats més.

Raulin, Joseph (Ayguetinte, Gers, 1708 - París, 12.04.1784). Diplomata en medicina a Bordeus, es dedicà als parts. Metge ordinari de Lluís XV. El 1763 és membre de la Royal Society de Londres. La seva obra escrita és extensa: *Traité des affections vaporeuses du sexe...* (1758); *De la conservation des enfants...* (1768-1769), en tres volums; *Traité des maladies des femmes en couche...* (1772).

Reclus, Jean Jacques Paul (Ortès, Pirineus Atlàntics, 07.03.1847 - París, 01.08.1914). Estudis de medicina a París, doctorat el 1876. Cirurgia dels hospitals, el 1879; adjunt, el 1880, el 1895 era professor de cirurgia de la Facultat de Medicina de París. La seva obra escrita és molt extensa. Destaquen: *Du tubercule du testicule et de l'orchite tuberculeuse* (1876), *Des ophtalmies sympathiques* (1878), *Clinique et critique chirurgicale* (1884), *Manuel de pathologie externe* (1885), *La cocaïne en chirurgie* (1895), *L'anesthésie localisée par la cocaïne* (1903), i d'altres. En la valoració conjunta de la seva obra, cal remarcar la introducció de la cocaïna com a anestèsic local i els estudis sobre *La maladie kystique des mamelles*, la mastopatia fibroquística (1884). Membre de l'Académie de Médecine, per la Secció de Medicina Operatòria, elegit el 9 de juliol de 1895.

Redon, Henri (Saint-Cirq-Lapopie, Òlt, 24.06.1899 - Tour-de-Faure, Òlt, 01.06.1974). Estudis inicials a Càors i després, a la Facultat de Medicina de Tolosa. Segueix a París, on arriba a ser catedràtic de clínica quirúrgica de cancerologia. Autor de *Chirurgie des glandes salivaires* (París, Masson, 1955) i *Indications chirurgicales dans le traitement des cancers* (París, 1962). Destacà, principalment, pels seus treballs sobre cirurgia de la paròtida, que extirpava conservant la integritat del nervi facial. Una forma de tub de drenatge amb forats porta el seu nom. Membre de l'Académie de Médecine, per la Secció de Cirurgia, elegit el 18 de desembre de 1962.

Régis, Emmanuel (Auterive, Alta Garona, 29.04.1855 - Bordeus, 21.06.1918). Primers estudis a Pàmies (Arieja) i medicina a Tolosa. El 1877 arriba a París, on és intern a l'Hôpital Sainte-Anne, i el 1880 llegeix la tesi *Folie à deux ou folie simulée*. El 1882 va a Bordeus, on obre un curs lliure sobre malalties mentals. El 1893 fa el curs a la Facultat, on és adjunt el 1905 i catedràtic de clínica de les malalties mentals, el 1913. La seva obra és important en diversos aspectes. Un és el llibre de text, que comença el 1885 amb un *Manuel pratique de médecine mentale*, fins a ser el clàssic *Précis de psychiatrie* (5a ed., París, Doin, 1913). Se'l considera l'introduïdor del coneixement de les idees de Freud a la psiquiatria francesa, per uns articles a *L'Encéphale*. Amb el concepte de *deliri oníric*, relaciona els somnis i les idees delirants. Fou important la seva contribució a la valoració judicial de les malalties mentals. Membre corresponent nacional de l'Académie de Médecine, elegit el 31 d'octubre de 1910.

René, Augustin (Montpeller, 14.12.1798-08.12.1872). Era membre de l'Ateneu Mèdic de Montpeller, i presentà un treball a l'Acadèmia de Medicina de Barcelona sobre *Ideas sobre los baños principalmente como medios terapéuticos de las enfermedades*, pel qual fou elegit membre corresponent el 10 de juliol de 1821. El 1823 era conservador de les col·leccions de la Facultat de Medicina de Montpeller. Més tard, fou catedràtic de medicina legal succeint Joseph Anglada, de 1835 fins a la seva mort. Metge pràctic d'una certa clientela i amb activitat com a expert en els tribunals, va escriure poc. Dulieu n'esmenta nou treballs, entre ells un estudi sobre taques de sang (1858) o la intoxicació per arsènic i cianur.

Restaurand, Raymond (Pont Saint-Esprit, Llenguadoc, Gard, 1627-1682). Doctor en medicina a Montpeller, exercí a Nîmes. Fou un dels introductors de la doctrina de Harvey sobre la circulació a França. També va estudiar àmpliament els escrits del corpus hipocràtic, que intentà difondre. Autor de *Figulus: Exercitatio medica de principiis foetus* (1657), *Exercitatio medica de usu vini emetici...* (1662) i *Magnus Hippocrates cōs redivivus* (1681).

Ribes, François (Trullàs, Pirineus Orientals, 25.03.1798 - Perpinyà 20.02.1864). Doctor en medicina a Montpeller, el 1826 és agregat de la Secció de Medicina. Està dos anys a París i el 1828 obté la càtedra d'higiene de Montpeller, que mantindrà fins al 1861, en què s'ha de retirar per malaltia. Fou degà un temps curt, de 1847 a 1848. La seva obra és extensa, començant per un *Traité d'anatomie pathologique* (1828 i 1834), en dos volums. També un *Traité d'hygiène thérapeutique* (1860). Dulieu n'esmenta trenta-quatre treballs. Membre corresponent nacional de l'Académie de Médecine, per la Secció de Medicina, elegit el 17 de juny de 1834.

Richer de Belleval, Pierre (Châlons-en-Champagne, c. 1555 - Montpellier, 17.11.1632). Fou el primer titular de la càtedra, que aleshores era d'anatomia i botànica, de Montpellier. En principi, havia d'explicar l'anatomia els mesos d'hivern i les plantes, a la primavera i estiu. Fundador del Jardin des Plantes de Montpellier, el 1593. (*)

Rimbaud, Louis (Montpellier, 07.06.1877-04.06.1967). Doctor el 1904, es dedicà inicialment a la microbiologia, que deixà aviat. Agregat el 1913, per la Secció de Medicina General. Professor de patologia mèdica i clínica propedèutica el 1922, i després, de clínica mèdica, de 1932 fins a 1947, en què es jubilà. Es va dedicar a gairebé tota la patologia mèdica del seu temps, principalment a malalties infeccioses al començament (febre de Malta, tuberculosi), però després, de manera predominant, a les malalties del sistema nerviós. Autor d'un text important, *Précis de neurologie* (1933), que va tenir cinc edicions en pocs anys. Membre corresponent nacional de l'Académie de Médecine, per la Secció de Medicina, elegit el 5 de desembre de 1944. Membre corresponent de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona. (*)

Rivière, Lazare (Montpellier, 1589-1655). Doctor a Montpellier el 1611 i professor el 1622. Succeí en la càtedra Laurent Coudin. Va tenir molta fama com a metge. Conseller i metge de Lluís XIII. Obra escrita extensa: *Praxis medica* (París, 1640), text dirigit a la pràctica, inicialment amb poca teoria, que va tenir bona difusió; també *Institutiones medicae* (Leipzig, 1655); les *Opera omnia medica* van tenir com a mínim dotze edicions entre 1663 i 1737. S'ha donat el seu nom a una medicació contra els vòmits (*poció de Rivière*).

Roche, Louis (Saint-Étienne, 10.09.1916 - 1997). De família originària de Tarascó, ell es considerava d'origen provençal. Catedràtic de medicina legal de Lió. Creador d'una col·lecció important de monografies de medicina legal i toxicologia, editades per Masson, amb més de cent volums. Portà i desenvolupà el Centre d'Informació Antitòxica de Lió. Fou un dels fundadors del Centre Europeu de Toxicologia Clínica i Control de les Intoxicacions. Autor d'un manual de medicina legal. També va impulsar els estudis de dret mèdic i d'economia de la salut. Fou director del *Bulletin de Médecine Légale et de Toxicologie Médicale*. S'ha donat el seu nom a un carrer de Lió.

Rochon-Duvigneaud, André (Riberac, Dordonya, 07.04.1863 - París, 25.11.1952). Estudià medicina a Bordeus; anà aviat a París, on fou intern dels hospitals (1889) i cap de clínica (1895). Va fer la tesi el 1892 sobre l'anatomia de l'angle iridocorneal i el conducte de Schlemm. Oftalmòleg. S'ha donat el seu nom

a una síndrome neuroftalmològica, descrita per ell el 1896, i després per d'altres, inicialment amb el nom de *síndrome de la fissura esfenoïdal*. Autor de *Précis iconographique d'anatomie normale de l'oeil* (París, 1895), *Recherches anatomiques et cliniques sur le glaucome et les néoplasmes intraoculaires* (amb P. Phanas, 1898), *L'ophtalmologie en clientèle* (amb P. Descola, 1927). A partir de 1926 es va dedicar majoritàriament als estudis d'oftalmologia comparada en vertebrats, i va publicar un text de 719 pàgines, considerat clàssic en la matèria: *Les yeux et la vision des vertébrés* (1943). Membre de l'Académie de Médecine, per la Secció de Cirurgia, elegit el 19 de novembre de 1940.

Rodríguez, Hubert. Nascut a Clermont-l'Hérault, fill de mare espanyola, el 5 de desembre de 1814. Estudià a Montpeller. El 1837 consta com a prosector anàtomic de la Facultat i el 1839, com a professor agregat. El 1849 envià dues monografies a l'Acadèmia de Barcelona: *Nouveau traité des rétrécissements de l'urètre et des maladies qu'ils produisent* (Montpeller, 1943, 402 p.) i *Traité de la paralysie générale chronique considérée spécialement chez les aliennés* (1837, 252 p.). També té treballs sobre el clima de Montpeller i les relacions amb la salut (1855). Fou soci corresponent de l'Acadèmia de Barcelona el 1849.

Rogery, Simon (Saint-Geniez-d'Olt, Guiena, Avairon, 19.07.1773-14.12.1843). Exercí a Saint-Geniez, d'on fou alcalde. Autor, juntament amb César Caizergues, d'una memòria, de títol extens, sobre la febre observada als hospitals de Montpeller l'any VIII (1800, 122 p.). Autor, també, de *Quelques considérations sur les maladies des ages* (Montpeller, any VII [1799]). Membre adjunt corresponent de l'Académie de Médecine, per la Secció de Medicina, elegit el 5 d'abril de 1825. Un centre social de Saint-Geniez porta el seu nom.

Rondelet, Guillem (Montpeller, 27.09.1507-30.07.1566). Doctor el 1537. Fou metge del cardenal de Tournon, al qual acompanyà en viatges. Catedràtic de Montpeller succeint Pierre Laurent. El 1566 era canceller de la universitat i fou un dels mestres de Montpeller de més fama científica. Havia fet moltes demostracions anatòmiques a l'amfiteatre de la Facultat. També és important la seva obra com a botànic i naturalista. Autor, entre d'altres, de: *De piscibus marinis...* (Lió, 1554), *De insectis et zoophytis liber, L'histoire entière des poissons...* (Lió, 1558, 2 v.).

Roussel, Théophile (Saint-Chély-d'Apcher, Losera, 27.07.1816 - Orfeuillette, Albaret-Sainte-Marie, Losera, 27.09.1903). De nissaga de metges, ingressà als tretze anys al Collège de Saint Stanislas de París. Estudis de medicina a París, on fa la tesi de doctorat sobre la pel·lagra. També estudia el fosforisme professional. Torna a la Losera, on treballa com a metge i propietari rural. Diputat als trenta-tres anys,

el 1849, com a republicà d'esquerra, quan l'imperi està marginat, i és novament diputat el 1873. El 1873 fa votar una llei contra l'alcoholisme; el 1874, una llei de protecció de la infància (Llei Roussel). Senador de 1879 a 1897. Membre de l'Académie de Médecine. Té un monument dedicat a París, a l'avinguda de Denfert-Rochereau. (*)

Rouvière, Henri (Le Bleymard, Losera, 23.12.1875 - París, 26.10.1952). Estudis de medicina a Montpeller, doctor el 1903. Agregat d'anatomia a París el 1910; catedràtic, el 1927. Autor d'un text d'anatomia de gran difusió en diversos països. Estudi bàsic sobre *Anatomie du système lymphatique humain* (1938). Membre de l'Académie de Médecine, el 1951. S'ha donat el seu nom (*gangli de Rouvière*) al més alt del grup lateral dels ganglis retrofaringis. A Bleymard, un col·legi porta el seu nom. (*)

Roux, Jules (Ais de Provença, les Boques del Roine, 12.12.1807 - Toló, 16.11.1877). Inspector general del servei de sanitat de la marina, autor d'una *Observation sur une maladie de l'encéphale*, recollida en un volum sobre història natural de la Guaiana. Membre corresponent de l'Académie de Médecine, a la primera meitat del segle XIX. També publicà *Des amputations secondaires à la suite des coups de feu* (1860). Autor d'un gran nombre de treballs. Membre corresponent nacional de l'Académie de Médecine, elegit l'any 1848. El 1876 passà a ser membre associat nacional. (*)

Ruffié, Jacques (Limós, Aude, 22.11.1921-01.07.2004). Estudis inicials a Carcassona; estudis de medicina a Tolosa, Montpeller i París, i també de ciències a Tolosa. Fa dues tesis, en medicina i ciències, sobre grups hemàtics: *Les groupes sanguins chez l'homme: étude sérologique et génétique* i *Séro-anthropologie des populations autochtones du Nord des Pyrénées*. Va ser titular de la càtedra d'hematologia de la Facultat de Medicina de Tolosa de 1965 a 1972; director del centre regional de transfusions de sang del Migdia-Pirineus. El 1972 és professor d'antropologia física del Collège de France. Membre de l'Académie Nacional de Medicina. Els seus treballs més importants són en els camps de l'hematologia, l'antropologia i la genètica. Entre les seves obres destaquen: *Le traité du vivant*, *Le vivant et l'humain*, *De la biologie à la culture*, *Le sexe et la mort*, *Les épidémies dans l'histoire de l'homme*.

S

Saforcada i Ademà, Manuel (Viella, Aran, 21.11.1877 - Barcelona, 29.11.1968). Als tres anys va anar a Barcelona, on el seu pare obrí una farmàcia al Poblenou. Llicenciat en medicina el 1900, doctor el 1901, amb la tesi *Diagnóstico micrográfi-*

co de las neoplasias. El 1903 es llicencià en farmàcia. Metge forense de Barcelona el 1906, auxiliar numerari el 1909 i catedràtic de medicina legal el 1923. Ingressà a la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona el 1925, amb un discurs «Valor de la necropsia en el diagnòstico obituario», i llegí la lliçó inaugural de curs el 1953, amb el tema «Medicina y derecho». En la seva primera etapa destaca la tasca com a metge forense i, més tard, com a psiquiatre, principalment en els aspectes legals de la malaltia mental. (*)

Santy, Paul (Die, Droma, 16.04.1887 - Lió, 20.01.1970). Estudià medicina a Lió, on va fer tota la vida professional. Deixeble de Léon Bérard, fou professor de cirurgia operatòria de la Facultat el 1939, i de clínica quirúrgica des de 1941. Practicà tota la cirurgia general i després s'especialitzà en cirurgia cardíaca, essent el seu servei un dels grans centres de l'especialitat a Europa. Una avinguda de Lió porta el seu nom. Membre corresponent nacional de l'Académie de Médecine, per la Secció de Cirurgia, elegit el 9 de març de 1943. Elegit membre no resident el 24 de novembre de 1953. També fou membre corresponent de l'Académie des Sciences.

Saporta. Família de metges jueus, originaris de Lleida, que exerciren a Montpeller durant diverses generacions.

— *Lluís Saporta (I)*. Originari de Lleida, on fou professor nou anys. Anà a França, i s'establí a Arles, Avinyó, on reféu els estudis, i a Montpeller, on es tornà a graduar. Exercí a Marsella alguns anys i morí a Arles, s'ha dit que als cent sis anys. Va ser metge de Carles VIII, que li va fer valuosos regals.

— *Lluís Saporta (II)*. Originari, també, de Lleida, on estudià.

— *Antoine Saporta (1507-1573)*. Fill de Lluís (II) (Montpeller, 02.05.1507-07.11.1573). Doctor en medicina el 1531. El 1539 fou regent de càtedra; el 1556, degà, i el 1566, canceller succeint Guillem Rondelet, que havia mort. Fou home pacificador en les lluites entre metges i farmacèutics, i procurà una major claredat en el funcionament i els concursos per la provisió de places docents. Amic de Rabelais, és esmentat a *Pantagruel*. Autor de *De tumoribus praeter naturam libri v*, que no es va editar fins al 1624.

— *Jean Saporta (c. 1540? - 26.01.1605)*. Fill d'Antoine, alumne de Montpeller, matriculat el 1557 i doctor el 1572. Fou regent de càtedra el 1574, després d'un concurs discutit. De caràcter difícil. Se sap que va ser metge d'Enric de Borbó quan encara era rei de Navarra. El 1585 era metge de l'Hôpital Saint-Eloi. Va deixar un text manuscrit que es va publicar pòstumament junt amb el del seu pare (Lió, 1624).

Segalas, Pierre Salomon (Saint-Palais, Pirineus Atlàntics, 01.08.1792 - La-Tour-Vallenrin, Saône-et-Loire, 12.10.1875). Va desenvolupar tècniques d'endoscòpia,

principalment d'interès en urologia, i presentà un model d'espèculum uretroròstic (París, 1826). Ha quedat com un dels clàssics de l'exploració interna de l'organisme. També té interès en ORL. Membre adjunt de l'Académie de Médecine, per la Secció de Medicina, elegit el 3 de juny de 1823. Elegit membre de la Secció d'Anatomia i Fisiologia el 20 de gener de 1835.

Sendrail, Marcel (Tolosa, 31.08.1900-03.06.1976). El pare era director de l'Escola de Veterinària de Tolosa. Doctor en medicina el 1925, agregat de les facultats el 1930. Va ser professor de patologia general i medicina experimental. Membre corresponent nacional de l'Académie de Médecine, per la Secció de Medicina, elegit el 2 d'abril de 1957. Té més de sis-cents publicacions. També es dedicà a l'humanisme mèdic.

Serre, Auguste (Uzès, Gard, 21.10.1802 - Alès, Gard, 24.10.1870). Autor d'un treball, considerat clàssic: *Essai sur les phosphènes ou anneaux lumineux de la rétine, considérés dans leurs rapports avec la physiologie et la pathologie de la vision* (París, Masson, 1853, 472 p.). Se'l considera l'introduïdor del terme *fosfè*. Membre corresponent nacional de l'Académie de Médecine, per la Secció de Medicina, elegit el 31 de desembre de 1836.

Serre, (també Serres) Michel (Montpeller, 20.03.1799 [8 de germinal de l'any VII] - 21.03.1849). Doctor el 1825, i agregat el 1826. Va estar tres anys a París per estudiar anatomia comparada. El 1834 guanyà la càtedra de cirurgia, que havia ocupat Delpech. El 17 de juny de 1834 fou elegit membre corresponent nacional de l'Académie de Médecine. Fou un dels primers a introduir la pràctica de l'anestèsia, i publicà dos treballs sobre l'èter el 1847. Ingressà a l'Acadèmia de Barcelona el 1838, a la qual envià tres treballs, dos sobre la utilització de sals de plata en el tractament de malalties venèries i les estenosis de la uretra, i un tercer sobre *Hygiène, deuxième enseignement*. Morí just quan acabava de complir cinquanta anys.

Seux, Vincent (Marsella, 1761). Metge pràctic amb bon prestigi local a Marsella. Vicepresident del comitè central de la vacuna del departament de les Boques del Roine; membre de la Société de Médecine de Marsella, de la qual fou secretari general i president els anys 1807, 1808 i 1809. Autor d'*Exposé des travaux de la Société Royale de Médecine de Marseille pendant les années 1807, 1808 et 1809* i *Mémoire sur la fièvre scarlatine anginale qui a régné à Marseille en 1808*. També autor de diversos elogis: del doctor Bougem (1805), de M. Tollon (1806).

Simond, Paul-Louis (Beaufort-sur-Gervanne, Droma, 30.07.1858 - Valença, Droma, 03.03.1947). Estudis de medicina a Bordeus. Metge de la marina, destinat a la Guaiana, on estudià la lepra. Doctor a Bordeus, el 1887. Després, anà a l'Índia anglesa, amb estades a Bombai i Karachi. Director de l'Institut Pasteur de Saigon, el 1898. Té altres destinacions posteriors i torna a Indoxina el 1914. Va descobrir la intervenció de la puça com a intermediària transmissora del contagi de la pesta entre la rata i l'home. (*)

Soula, Camil (Foix, Arieja, 1888-1963). Estudis de medicina a Tolosa, on es doctorà. Catedràtic de fisiologia de Tolosa, va tenir una relació molt estreta amb l'Institut de Fisiologia de Barcelona i amb l'escola d'August Pi-Sunyer i Jesús Bellido, al qual va acollir en l'exili de 1939. Durant la guerra mundial formà part del grup de Dorres, a la resistència a l'Aude facilitant el pas a Amèrica a través d'Espanya. Acabada la guerra anà a París, on fou metge personal del president Vincent Auriol i professor de la Facultat, on es dedicà, en bona part, a la fisiologia de l'esport i del treball. Participà en els congressos de metges de llengua catalana. Membre corresponent de l'Institut d'Estudis Catalans, el 1947. A Tolosa té dedicada una avinguda. (*)

Souques, Achille (Peyre, Comprégnac, prop de Millau, Avairon, 06.02.1860-24.12.1944). Va fer pràcticament tota la vida de metge a París. Havia estat l'últim intern de Charcot. Membre de l'Académie de Médecine, de la qual va ser secretari (1921-1927). Fou metge de l'hospital Broussais. Va publicar més de quatre-cents treballs científics. S'ha donat el seu nom a lesions típiques del nucli estriat i també a la separació dels dits en les hemiplegies incompletes (*fenomen dels interossis*) i encara a altres coses. Va fer donació de la seva biblioteca a la Salpêtrière. Té dedicat un bulevard a la part nova de Millau, vora el centre hospitalari.

T

Testut, Léo (Saint-Avit-Sénieur, Dordonya, 22.03.1849 - Caudéran, Gironda, 16.01.1925). Féu el batxillerat a Brageirac i medicina a Bordeus. Doctor amb la tesi *De la symétrie dans les affections de la peau. Étude physiologique et clinique sur la solidarité des régions homologues des organes pairs* (París, 1876). El 1881 guanya el concurs d'agregat per anatomia i tria Bordeus. El 1884 guanya la càtedra de Lilla, que permuta, el 1886, per la de Lió. Allà farà la resta de la seva carrera com a professor. El seu nom està lligat, sobretot, als llibres de text *Traité d'anatomie humaine* (1883) i *Traité d'anatomie topographique* (1905), en col·laboració amb O. Jacob. Són dos textos clàssics amb moltes edicions a França, a Barcelona (Salvat) i amb gran difusió a Iberoamèrica. Jubilat, el 1919, tornà al Perigord natal, i fou conseller

municipal de Beaumont, on fou enterrat. Publicà una extensa monografia històrica sobre Beaumont. Membre corresponent estranger de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona, elegit l'1 de març de 1924. (*)

Tomatis, Alfred (Niça, 01.01.1920 - Carcassona, 25.12.2001). Doctor en medicina a París el 1945. Era especialista en ORL. El 1976 es donà de baixa de l'orde dels metges. Ideà un mètode per a tractar els trastorns del llenguatge i de l'audició (audiopsicofonologia, APP), conegut amb el seu nom (*mètode Tomatis*).

Tornamira, Joan de (esmentat, també, com a Jean de Tournemire) (Pouzols, bisbat d'Albi, c. 1330 - c. 1390). Metge d'alguns papes d'Avinyó i mestre de medicina de la Universitat de Montpeller, on va tenir dificultats amb Joan Jacme, quan aquest era canceller de la Universitat, el 1364. El 1372 s'instal·la a Avinyó, essent metge del papa Gregori XI. El 1376 torna a Montpeller, el 1379 és metge de Climent VII i el 1384, canceller de la Universitat de Montpeller, i viu entre les dues ciutats, Avinyó i Montpeller. Va morir entre 1390 i 1396. Entre els seus escrits, van arribar a la impremta *Tractatus de febribus*, *Clarificatorium super nono Almansoris cum textu ipsius Rhasis*, i d'altres.

Tribondeau, Louis (Seta [Sète], Erau, 27.11.1872 - Corfú, 19.09.1918). Passà la infància i adolescència a Bordeus. Estudià medicina a l'escola naval i després a Rochefort. El 1895 presenta la tesi *Du traitement de l'hydrocéphalie*. Metge de la marina amb estades al Pacífic, on estudia el tokelauà, i a Toló. Professor de l'escola de sanitat naval. A partir de 1904, està cinc anys a Bordeus, on col·labora amb Bergonié, i descriuen la que és coneguda com a *Llei de Bergonié-Tribondeau*, que explica les diferències de sensibilitat de les cèl·lules als raigs X. El 1912 és metge principal de la marina i va en missió a l'Imperi otomà. Cap del laboratori de bacteriologia de l'hospital de Toló el 1915, estudia els colorants de bacteris i paràsits, i una forma nova de tinció del treponema per sals de plata (*coloració de Fontana-Tribondeau*). El 1917 va a l'hospital de Corfú, com a cap de bacteriologia, i mor per l'epidèmia de grip. L'hospital on va morir fou designat com *Hospital Tribondeau*.

Turchini, Jean (Niça, 04.07.1894 - Montpeller, 30.01.1979). Comença els estudis de medicina a París, interromputs per la guerra de 1914, en què és ferit. Va a l'escola de Marsella, on s'ocupa de treballs d'histologia i anatomia patològica. Doctor a París, on fa una tesi de medicina (1919) i una de ciències (1923) sobre histologia i excreció en el ronyó. Agregat per la Secció d'Histologia el 1923, tria Montpeller, on estarà la resta de la seva vida, i serà catedràtic el 1930 succeint Louis Vialleton, durant trenta-cinc anys. Degà el 1960, ho va ser fins a la seva ju-

bilació. Fou membre de l'administració municipal de Montpeller durant vint-i-dos anys. També va fer treballs en el camp de la història de la medicina. Elegit membre *non résident* de l'Académie de Médecine, el 1970. Abans era corresponent nacional des de 1946.

V

Venel, Gabriel François (Tourbes, Erau, 23.08.1723 - Pézenas, Erau, 29.10.1775). Metge, farmacèutic i químic, professor de medicina a Montpeller. Membre de la Société Royale des Sciences de Montpeller (1768). Inspector general d'aigües minerals. Va escriure 673 articles per a l'*Encyclopédie* de Diderot, en relació amb la química, farmàcia, fisiologia i medicina. Fou polèmic el seu article sobre la menstruació, on intentava evitar moltes creences fantàstiques o poc fonamentades. Autor, també, d'una *Encyclopédie méthodique de la chimie* (1796).

Vernejoul, Robert de (Montcaret, Dordonya, 19.03.1890 - Marsella, 14.10.1992). La seva arrel familiar estava a Vernejoul, comtat de Foix. Cirurgià de Marsella, d'activitat molt intensa, creador d'escola, personalitat important de la vida local. Visqué cent dos anys, i va estar amb un grau considerable d'activitat fins al final. Membre de l'Académie de Médecine, elegit com a membre no resident el 1954. President de l'Académie l'any 1979. Membre, també, de l'Académie des Sciences. Fill d'un pastor protestant, la seva conversió al catolicisme va tenir un gran ressò. Va fer els estudis secundaris a Clarmont d'Alvèrnia, després medicina a Marsella i es doctorà a París el 1919. Cirurgià dels hospitals el 1921; deixeble de Victor Aubert. Rebé una gran quantitat d'honors.

Vieussens, Raymond (Le Vigan, Gard, c. 1641 - [Dulieu diu Vigan, Òlt, c. 1635]). Primers estudis a Rodés, metge a Montpeller, doctorat el 1670. Metge de l'Hôpital Saint-Eloi, el 1671, i metge en cap el 1679, fins a la seva mort, fet que li permeté tenir una gran experiència clínica. Treballs importants, sobretot en anatomia del sistema nerviós i el cor. Va descriure, el primer, l'estenosi de l'aorta. Llargues estades a París com a metge de la família reial. Ingressà a l'Académie des Sciences. No va fer cap concurs per a ser professor. Considerat un dels millors anatòmics del seu temps.

Vincent, Hyacinthe (Bordeus, 22.12.1862 - París, 23.11.1950). Metge militar, destinat a l'École du Dey d'Alger. Descobrí el bacil fusiforme que, associat a espirils, és causa de l'angina ulceromembranosa de Vincent. Va tenir un bon èxit en la vacunació contra el tifus a l'exèrcit francès de l'Àfrica. Va tenir propostes per al premi Nobel de medicina en quatre anys diferents entre 1928 i 1937. Membre de

l'Académie de Médecine, de la Secció d'Higiene Pública, elegit el 26 de febrer de 1907. Membre de l'Académie des Sciences.

Virenque, Joseph Guillaume (Rodés, Guiena, Avairon, 20.03.1759 - Montpeller, 18.01.1829). Fou professor de química a la Facultat de Montpeller, ajudant d'A. Chaptal. Va ser el primer conservador del Museu d'Anatomia de Montpeller i el primer director de l'Escola de Farmàcia. Membre associat no resident de l'Académie de Médecine, elegit el 27 de desembre de 1820. (*)

ARXIU DE LES SECCIONS DE CIÈNCIES

Títols publicats*

- 1/1 *Arxius de l'Institut de Ciències*, any 1, núm. 1 (1 novembre 1911)
- 1/2 *Arxius de l'Institut de Ciències*, any 1, núm. 2 (1 juliol 1912)
- 1/3 *Arxius de l'Institut de Ciències*, any 1, núm. 3 (31 desembre 1912)
- 2/1 *Arxius de l'Institut de Ciències*, any 2, núm. 1 (1913)
- 2/2 *Arxius de l'Institut de Ciències*, any 2, núm. 2 (1914)
- 2/3 *Arxius de l'Institut de Ciències*, any 2, núm. 3 (1914)
- 3/1 *Arxius de l'Institut de Ciències*, any 3, núm. 1 (1915)
- 3/2 *Arxius de l'Institut de Ciències*, any 3, núm. 2 (1915)
- 3/3 *Arxius de l'Institut de Ciències*, any 3, núm. 3 (1915)
- 4/1 *Arxius de l'Institut de Ciències*, any 4, núm. 1 (1916)
- 4/2 *Arxius de l'Institut de Ciències*, any 4, núm. 2 (1916)
- 4/3 *Arxius de l'Institut de Ciències*, any 4, núm. 3 (1916)
- 4/4 *Arxius de l'Institut de Ciències*, any 4, núm. 4 (1916)
- 4/5 *Arxius de l'Institut de Ciències*, any 4, núm. 5 (1916)
- 4/6 *Arxius de l'Institut de Ciències*, any 4, núm. 6 (1916)
- 4/7 *Arxius de l'Institut de Ciències*, any 4, núm. 7 (1916)
- 4/8 *Arxius de l'Institut de Ciències*, any 4, núm. 8 (1916)
- 4/9 *Arxius de l'Institut de Ciències*, any 4, núm. 9 (1916)
- 5/1 *Arxius de l'Institut de Ciències*, any 5, núm. 1 (1917)
- 5/2 *Arxius de l'Institut de Ciències*, any 5, núm. 2 (1917)
- 5/3 *Arxius de l'Institut de Ciències*, any 5, núm. 3 (1917)
- 5/4 *Arxius de l'Institut de Ciències*, any 5, núm. 4 (1917)
- 5/5 *Arxius de l'Institut de Ciències*, any 5, núm. 5 (1917)
- 5/6 *Arxius de l'Institut de Ciències*, any 5, núm. 6 (1917)
- 6/1 *Arxius de l'Institut de Ciències*, any 6, núm. 1 (1918)
- 6/2-5 *Arxius de l'Institut de Ciències*, any 6, núm. 2-5 (1918)
- 6/6-9 *Arxius de l'Institut de Ciències*, any 6, núm. 6-9 (1918)
- 7 *Arxius de l'Institut de Ciències*, any 7 (1919)
- 8 *Arxius de l'Institut de Ciències*, any 8 (1920)
- 9 *Arxius de l'Institut de Ciències*, any 9 (1921)
- 10 *Arxius de l'Institut de Ciències*, any 10 (1922)
- 11 *Arxius de l'Institut de Ciències*, any 11 (1923)
- 12 *Arxius de l'Institut de Ciències*, any 12 (1924)
- 13 Frederic DURAN, *Histopatologia d'una nova capa d'epiteli semiescamós pla que cobreix les mucoses digestives* (1947)
- 14 Eduard FONTSERÈ, *Assaig d'un vocabulari meteorològic català* (1948)

* Els volums 1 al 12 es corresponen amb els volums (anys) de la revista *Arxius de l'Institut de Ciències*, que es deixà d'editar l'any 1924. Així mateix, els volums 28, 29, 32, 34, 36, 38 al 42, 44, 46, 47, 50, 52 i 55 es corresponen amb els números 18 al 33 de la revista *Treballs de la Societat Catalana de Biologia*, que es continua editant com a publicació periòdica independent. D'altra banda, fins al volum 99, aquesta col·lecció es denominà «Arxius de la Secció de Ciències», ja que les dues seccions de ciències actuals (la Secció de Ciències Biològiques i la Secció de Ciències i Tecnologia) eren una de sola, la Secció de Ciències.

- 15 Pius FONT I QUER, *Morfologia, nomenclatura i geografia de l'«Arenaria aggregata» (L.) Lois* (1948)
- 16 Enric GUITER, *Estudis sobre la hidròlisi en química mineral* (1949)
- 17 Ferran SUNYER I BALAGUER, *Una nova generalització de les funcions gairebé-periòdiques* (1949)
- 18 Pius FONT I QUER [dir.], *Flora catalana. Descripció de les plantes que es fan a les terres catalanes i països limítrofs*, vol. 1, Scabiosa L. (1950)
- 19 Leandre CERVERA, *L'acció de les radiacions sobre les cèl·lules vives* (1950)
- 20 Leandre CERVERA [cur.], *Homenatge a Ramon Turró. Recull d'estudis sobre la seva vida i la seva obra* (1950)
- 21 Eduard FONTSERÈ, *La tramuntana empordanesa i el mestral del golf de Sant Jordi* (1950)
- 22 Josep-Ramon GUIX, *Potencialització dels antibiòtics per mitjà dels raigs X* (1953)
- 23 Francesc MASCLANS, *Els noms vulgars de les plantes a les terres catalanes* (1954)
- 24 Josep LAPORTE, *Noves idees sobre farmacologia de la coagulació* (1954)
- 25 P[are] SALVADOR DE LES BORGES, *Arnau de Vilanova moralista* (1957)
- 26 Oriol de Bolòs, *El paisatge vegetal de dues comarques naturals: la Selva i la Plana de Vic* (1959)
- 27 Delfi ABELLA, *L'orientació antropològica existencial de la psiquiatria* (1962)
- 28 *Treballs de la Societat Catalana de Biologia* (1963), vol. 18
- 29 *Treballs de la Societat Catalana de Biologia* (1964), vol. 19
- 30 Francesc MASCLANS, *Flora del Segrià i l'Urgell, a la plana occidental catalana* (1966)
- 31 Maria-Antònia MASSANELL, *Algues aquàtiques del Parc d'Aigües Tortes* (1966)
- 32 *Treballs de la Societat Catalana de Biologia* (1966), vol. 20
- 33 Ferran SUNYER I BALAGUER, *Sobre un espai de funcions enteres d'ordre infinit* (1967)
- 34 *Treballs de la Societat Catalana de Biologia* (1967), vol. 21
- 35 Fernando GONZÁLEZ-NÚÑEZ, *La hidronefrosi. La seva correcció quirúrgica* (1967)
- 36 *Treballs de la Societat Catalana de Biologia* (1967), vol. 22
- 37 Josep VIGO, *La vegetació del massís de Penyagolosa* (1968)
- 38 *Treballs de la Societat Catalana de Biologia* (1968), vol. 23
- 39 *Treballs de la Societat Catalana de Biologia* (1968), vol. 24
- 40 *Treballs de la Societat Catalana de Biologia* (1968), vol. 25
- 41 *Treballs de la Societat Catalana de Biologia* (1969), vol. 26
- 42 *Treballs de la Societat Catalana de Biologia* (1969), vol. 27
- 43 August COROMINAS, *Contribució a l'estudi bioquímic dels lípids: lipidúries* (1970)
- 44 *Treballs de la Societat Catalana de Biologia* (1970), vol. 28
- 45 Enric CASASSAS, *Estudi sobre la reactivitat envers els ions metàl·lics d'alguns reactius quelatants amb grups-SH i sobre la formació de complexos per alguns mercaptoàcids alifàtics* (1971)
- 46 *Treballs de la Societat Catalana de Biologia* (1971), vol. 29
- 47 *Treballs de la Societat Catalana de Biologia* (1971), vol. 30
- 48 Joan ALSINA, *La mercaptohidroquinona com a reactiu en l'anàlisi inorgànica* (1972)
- 49 Salvador MIRACLE, *Una formulació variacional de la mecànica estadística dels sistemes infinits i la regla de les fases de Gibbs* (1972)
- 50 *Treballs de la Societat Catalana de Biologia* (1972), vol. 31
- 51 Robert BARGALLÓ, *Morfologia ultraestructural de l'espermioïgenesis de «Sagitta setosa»* (1972)

- 52 *Treballs de la Societat Catalana de Biologia* (1973), vol. 32
- 53 Joan RIERA, *Idealisme i positivisme en la medicina catalana del segle XIX* (1973)
- 54 Francesc MASCLANS, *Els noms catalans dels bolets. (Ordre dels agaricals)* (1975)
- 55 *Treballs de la Societat Catalana de Biologia* (1976), vol. 33
- 56 Josep M. NÚÑEZ i Josep PÉREZ, *Distribució del balanç de la radiació a Catalunya* (1977)
- 57 Salvador ALEGRET, *Diccionari de l'utilitatge químic* (1977)
- 58 Lluís MARQUET, *Vocabulari de luminotècnia* (1979)
- 59 M. Àngels CARDONA, *Funcionalisme i ecologia d'algunes comunitats vegetals barcelonines* (1980)
- 60 Ramon FOLCH I GUILLÈN, *La flora de les comarques litorals compreses entre la riera d'Alforja i el riu Ebre* (1980)
- 61 *Centenari de la naixença d'Albert Einstein* (1981)
- 62 Daniel de MAS, *La geomorfologia del Vallès Oriental* (1981)
- 63 Josep M. DRUDIS, *Síntesi de compostos policíclics pentagonals* (1982)
- 64 Joan J. GUIMERÀ, *Estudi estructural de les zones de fractura de Garraf i de Vallcarca (massís de Garraf)* (1982)
- 65 Jaume AGUSTÍ, *Ciència i tècnica a Catalunya en el segle XVIII. La introducció de la màquina de vapor* (1983)
- 66 Enric RAS, *Directrius per a un enllaç Mallorca-Eivissa de transmissió d'energia mitjançant corrent continu* (1982)
- 67 Joan J. GUINOVART, Àngels Mor i Emili Itarte, *Estudi de les proteïno-quinases independents d'AMP cíclic de fetge de rata* (1983)
- 68 Ramon M. MASALLES, *Flora i vegetació de la Conca de Barberà* (1983)
- 69 Ramon LAPIEDRA, *Les equacions de la mecànica relativista predictiva. Una família de solucions* (1983)
- 70 Antoni MÉNDEZ, *Cotes sobre l'aparent violació de la simetria d'inversió temporal a les interaccions febles* (1984)
- 71 M. Àngels MARQUÈS, *Les formacions quaternàries del delta del Llobregat* (1984)
- 72 Joan Manuel VILAPLANA, *Estudi del glacialisme de les valls de la Valira d'Ordino i d'Arinsal (Andorra)* (1984)
- 73 Joandomènec Ros, Ignasi OLIVELLA i Josep M. GILI, *Els sistemes naturals de les illes Medes* (1984)
- 74 Esmaragda CAUS, *Biostratigrafia i micropaleontologia de l'Eocè mitjà i superior del Pre-pirineu català* (1984)
- 75 Manuel CASTELLET [cur.], *El desenvolupament de les matemàtiques al segle XIX* (1984)
- 76 David JOU, *Equacions de Gibbs generalitzades i extensió de la termodinàmica dels processos irreversibles* (1984)
- 77 Joaquim CASAL, *Contribució a l'estudi de la fluïdització homogènia* (1984)
- 78 Rosa M. CROS, *Flora briològica del Montnegre* (1985)
- 79 Josep A. PLANA, *Estudi climàtic i balanç hídric de la conca de la Noguera Ribagorçana* (1985)
- 80 Néstor L. HLADUN, *Aportació a la flora, morfologia i vegetació dels líquens de la part alta del Montseny* (1985)
- 81 Oriol RIBA i Salvador REGUANT, *Una taula dels temps geològics* (1986)
- 82 Adriana GARAU, *Deambulació al camp obert i postulat dels fàrmacs d'Eysenck* (1986)

- 83 Joan M. MATA, *Estructura fina del camp de vent superficial i difusió de contaminants en certes situacions de mesoscala* (1986)
- 84 Mikel ZABALA, *Fauna dels briozous dels Països Catalans* (1986)
- 85 Joan de SOLÀ-MORALES, *Equacions de Navier-Stokes en un canal amb obstacle* (1986)
- 86 Josep MIRET, *Contribució a l'estudi de la imatge psicològica de la pell* (1986)
- 87 Daniel de MAS, *El relleu del Vallès Occidental. (L'evolució geomorfològica quaternària del Vallès Occidental)* (1989)
- 88 Xavier FONT, *Estructura, tipologia i ecologia de les pastures montanes de la Cerdanya* (1989)
- 89 Josep M. TURA, Joan RODÉS i Adolf TRAVERIA, *Estudi per tècniques físiques d'anàlisi (SEM, EDX, SIMS, LAMMA, XRD i XRF) de microcristalls exògens i endògens i de traces metàl·liques en patologia humana* (1989)
- 90 Àngel M. ROMO, *Flora i vegetació del Montsec. (Pre-pirineus catalans)* (1989)
- 91 M. Victòria VIVES, *Contribució al coneixement de la fauna herpetològica de Catalunya* (1990)
- 92 Albert PERMANYER, *Sedimentologia i diagènesi dels esculls miocènics de la conca del Penedès* (1990)
- 93 Josep M. MATA, *Els minerals de Catalunya* (1990)
- 94 Carme JUNQUÉ, *Desorganització diferencial del català i el castellà en afàsics bilingües* (1990)
- 95 Jordi CASAL, *Contribució a l'estudi de la leucosi bovina. Mètodes de diagnòstic i prevalença a Catalunya* (1990)
- 96 Josep M. MONTANER, *La modernització de l'utillatge mental de l'arquitectura a Catalunya: 1714-1859* (1990)
- 97 F. Xavier de las HERAS, *Geoquímica orgànica de conques lacustres fòssils* (1991)
- 98 Cèsar BLANCHÉ, *Revisió biosistemàtica del gènere Delphinium L. a la península Ibèrica i a les illes Balears* (1991)
- 99 Empar CARRILLO i Josep M. NINOT, *Flora i vegetació de les valls d'Espot i de Boi* (1992), 2 v.
- 100 Josep AMAT i Enric CASASSAS [cur.], *Trenta-dos aspectes de ciència i tecnologia* (1995)
- 101 Enric BALLESTEROS, *Els vegetals i la zonació litoral: espècies, comunitats i factors que influeixen en la seva distribució* (1992)
- 102 Joaquim SALES, *Composts organometàl·lics d'elements de transició amb grups políclorofenil. Influència dels efectes estèrics i electrònics en llur estabilitat* (1992)
- 103 Assumpció MALGOSA, *La població talaiòtica de Mallorca. Les restes humanes de l'illot des Porros (s. VI-II aC)* (1992)
- 104 Josep CHABÀS, *L'astronomia de Jacob ben David Bonjorn* (1992)
- 105 Xavier FONT, *Estudis geobotànics sobre els prats xeròfils de l'estatge montà dels Pirineus* (1993)
- 106 Agustí REVENTÓS, *Geometria axiomàtica* (1993)
- 107 Josep PLA, *Axiomes alternatius de la teoria de conjunts i llur influència en matemàtiques* (1993)
- 108 Christian PAPIÓ, *Ecologia del foc i regeneració en garrigues i pinedes mediterrànies* (1994)
- 109 Teresa FRANQUESA, *El paisatge vegetal de la península del cap de Creus* (1995)
- 110 Boris P. SOBOLEV [ed.], *Multicomponent crystals based on heavy metal fluorides for radiation detectors* (1994)

- 111 Ferran SAGARRA, *Barcelona, ciutat de transició (1848-1868): El projecte urbà a través dels treballs de l'arquitecte Miquel Garriga i Roca* (1996)
- 112 David JOU, *Matèria i materialisme* (1997)
- 113 Mireia GIRALT, *Líquens epífits i contaminació atmosfèrica a la plana i les serralades litorals tarragonines* (1996)
- 114 Oriol de BOLÒS, *La vegetació de les illes Balears. Comunitats de plantes* (1996)
- 115 Romà TAULER, *Anàlisi de mescles mitjançant resolució multivariant de corbes* (1997)
- 116 Josep YLLA, *Història natural del lepidòpter Graellsia isabellae* (Graells, 1849) (1997)
- 117 Carles CASTELL, *Ecofisiologia de dues espècies rebrotadores mediterrànies: l'arboç (Arbutus unedo) i l'alzina (Quercus ilex)* (1997)
- 118 Eulàlia PLANAS, *Incendis d'hidrocarburs. Efectes sobre equips de procés* (1998)
- 119/1 Lluís CORTADA, *Estructures territorials, urbanisme i arquitectura poliorcètics a la Catalunya preindustrial*, vol. 1, *De l'antiguitat al segle XVII* (1998)
- 119/2 Lluís CORTADA, *Estructures territorials, urbanisme i arquitectura poliorcètics a la Catalunya preindustrial*, vol. 2, *Segles XVIII i XIX* (1998)
- 120 Maria BOSCH, *Biologia de la reproducció de la tribu Delphinieae a la Mediterrània occidental* (1999)
- 121 Carles FERNÁNDEZ, *Morfoestructura i paleobiologia dels ortofragmínids de la Mesogea (Discocyclinidae i Orbitoclypeidae, Foraminifera)* (1999)
- 122 Joan SIMON i Josep VICENS, *Estudis biosistemàtics en Euphorbia L. a la Mediterrània occidental* (1999)
- 123 Estanislau ROCA, *Montjuïc, la muntanya de la ciutat* (2a ed., 2000; la 1a ed. [1994] no fou publicada per l'IEC)
- 124 Boris P. SOBOLEV, *The rare earth trifluorides*, part 1, *The high temperature chemistry of the rare earth trifluorides* (2000)
- 125 Carles MARTÍN-CLOSAS, *Els caròfits del Juràssic superior i el Cretaci inferior de la península Ibèrica = Upper Jurassic and lower Cretaceous charophytes from the Iberian Peninsula* (2000)
- 126 Sergi BONET, M[ailo] BRIZ, E[lisabet] PINART, S[ílvia] SANCHE, N[úria] GARCIA-GIL i E[lena] BADIA, *Morfologia espermàtica en porcí = Morfología espermática en porcino = Morphology of boar spermatozoa* (2000)
- 127 Montserrat BOQUERAS, *Líquens epífits i fongs liquenícoles del sud de Catalunya. Flora i comunitats* (2000)
- 128 Lluís MERCADER, Domènec LLORIS i Jaume RUCABADO, *Tots els peixos del mar català. Diagnosi i claus d'identificació* (2001; 2a ed., actual., 2003)
- 129 Anna M. ROMANÍ, *Biofilms fluvials. Metabolisme heterotròfic i autotròfic en rius mediterranis* (2001)
- 130 Lluís ROVIRA, Pau SENRA i David JOU, *Estudis bibliomètrics sobre la recerca en física a Catalunya* (2001)
- 131 *El delta de l'Ebre. Estudi multidisciplinari* (2001)
- 132 Boris P. SOBOLEV, *The rare earth trifluorides*, part 2, *Introductions to materials science of multicomponent metal fluoride crystals* (2001)
- 133 Jacint CORBELLÀ i Edelmira DOMÈNECH, *Científics del Priorat* (2002)
- 134 *Una mostra de la biologia i la patologia cel·lulars del sistema nerviós a Catalunya. Cent cinquantè aniversari del naixement del Santiago Ramón y Cajal* (2003)
- 135 Carles BAS, Francesc MAYNOU, Francesc SARDÀ i Jordi LLEONART, *Variacions demogràfiques a les poblacions d'espècies demersals explotades. Els darrers quaranta anys a Blanes i Barcelona* (2003)

- 136 Emil G. RACOVITZA, *Assaig sobre els problemes bioespeleològics* (2004)
- 137 Àngels LONGÁN, *Els líquens epífits com a indicadors de l'estat de conservació del bosc mediterrani* (2006)
- 138 Josep GESTI, *El poblament vegetal dels Aiguamolls de l'Empordà* (2006)
- 139 M. Carme CASAS, *Estudi tipològic, ecològic i funcional de les pastures de la plana de Vic* (2008)
- 140 Jacint CORBELLÀ, *L'Institut de Fisiologia de Barcelona (1920-1939)* (2009)
- 141 Esther CLAVERO, *Diatomees d'ambients hipersalins costaners. Taxonomia, distribució i empremtes en el registre sedimentari* (2009)
- 142 Teresa BUCHACA, *Pigments indicadors: estudi del senyal en estanys dels Pirineus i de la seva aplicació en paleolimnologia* (2009)
- 143 Alfons CARPIO, *Ciència i política exterior francesa a l'Espanya de Franco: el cas dels físics catalans* (2010)
- 144 Manuel CASTELLET [cur.], *Selecta Ferran Sunyer i Balaguer* (2012)
- 145 Jacint CORBELLÀ, *Metges i medicina d'Occitània* (2012)

ARXIU DE LES SECCIONS DE CIÈNCIES. SÈRIE LÀMINES

Títols publicats

- Lluís CANTALLOPS i Xavier ROMANÍ, *La part alta del centre històric de Tarragona: Un aixecament de plànols de les construccions civils (1981-82, 1986-88)* (1990)

Metges i medicina d'Occitània

La relació entre la medicina catalana i l'occitana té un origen bastant comú a l'edat mitjana. Aleshores fou molt intensa i després, separades per la política que fa la història, ha estat intermitent. Hi hagué períodes de gran separació i desconeixement, i d'altres amb esforços de proximitat.

El setè centenari de la mort d'Arnau de Vilanova, que s'ha escaigut l'any 2011, indueix, gairebé obliga, a un record d'aquesta activitat comuna que Arnau, metge dels reis d'Aragó a Barcelona, metge de papes a Avinyó i professor a Montpeller, simbolitza més bé que cap altre.

El fet que des de l'Estatut de 2006, l'occità, en la seva forma aranesa, sigui llengua oficial a Catalunya, obliga, també, a fer un esforç per aquest coneixement. Aquests dos punts ja justificarien un estudi d'aquest tipus.

La medicina occitana és molt diversa, per l'extensió mateixa del país. Hi ha hagut una tendència a ser atreta pel focus d'absorció de la gran medicina francesa, amb el seu centre a París. Entre els grans metges francesos, n'hi ha molts d'origen occità. D'altres han treballat en el seu propi territori, des del medi rural fins a l'universitari, i sovint hi ha personalitats importants. Aquí en tenim un notable desconeixement.

Així, creiem que val la pena fer una aproximació per a millorar el coneixement del que ha estat el passat, i en part el present, occità en el camp de la medicina.

